

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

АНДРУСІВ ЛЮДМИЛА МИХАЙЛІВНА

УДК 340.13:340.115

**ДИСЕРТАЦІЯ
ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ ТА
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОПРИЛЮДНЕННЯ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових
учень
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Л. М. Андрусів**

Науковий консультант **Шутак Ілля Дмитрович**,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Андрусів Л. М. Техніко-юридичні та методологічні засади оприлюднення нормативно-правових актів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020.

Дисертацію присвячено техніці оприлюднення нормативно-правових актів. Розглянуто наукові погляди щодо оприлюднення та техніки оприлюднення нормативно-правових актів. Для комплексного аналізу оприлюднення нормативно-правових актів використано концепції, що сформувалися у ХІХ та на початку ХХ століть. Як вихідні ідеї для наукової розвідки техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів обрано наукові напрацювання Дж. Бентама, Г. Шершеневича, Дж. Мерфі, Лон Л. Фуллера.

Автором для трактування техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів обрано системний, аксіологічний, феноменологічний підходи. Встановлено цінність оприлюднення нормативно-правових актів на індивідуальному рівні через можливість кожної зацікавленої особи ознайомитися з текстом потрібного їй нормативно-правового акта та на суспільному рівні – через функціонування принципу правової визначеності. Аргументовано використання для розв’язання поставлених задач дослідження сукупності таких методів: діалектичного, герменевтичного, історико-правового, прогностичного, методу моделювання, системного, формально-юридичного та порівняльно-правового, елементів соціологічного методу та логічних прийомів аналізу і синтезу.

З’ясовано, що оприлюднення нормативно-правових актів гарантує якість нормативно-правового акта, презумпцію «знання закону» й права на інформацію про нові нормативно-правові акти, а також функціонування принципу правової визначеності. Доведено, що якість нормативно-правового

акта досягається й через відповідність критеріям щодо зовнішньої форми, а саме, легальності, доступності, юридичної сили нормативно-правового акта. Досягти цих критеріїв якості неможливо без оприлюднення та створення механізму доступу до копій чи текстів, що тотожні оригіналу нормативно-правового акта.

Визначено, що теоретичні та методологічні основи нормативно-правового акта й системи нормативно-правових актів, на підставі яких сформовано техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових, становлять поняття нормативно-правового акта, його змістові ознаки та ознаки як юридичного документа, система нормативно-правових актів.

З'ясовано, що оприлюднення нормативно-правових актів є завершальною стадією правотворчості, після якої досягається мета правотворчості, – введення в систему права нової норми права. Воно не може змінити ні юридичної сили ухваленого нормативно-правового акта, ні його змісту, однак оприлюднення є необхідним елементом правотворчості.

Запропоновано визначення оприлюднення нормативно-правових актів як діяльності суб'єктів правотворчості щодо повідомлення про прийняття та доведення до відома всіх суб'єктів права текстів ухвалених нормативно-правових актів і створення умов вільного доступу до них. Автором виділено змістові ознаки оприлюднення нормативно-правових актів та аргументовано, що воно є частиною правотворчої діяльності й логічною завершальною стадією правотворчого процесу, полягає у доведенні текстів ухвалених нормативно-правових актів до відома населення, здійснюється відповідно до встановленого порядку та є обов'язком суб'єктів правотворчості. Оприлюднення спрямоване на створення достовірних копій (дублікатів) нормативно-правових актів, а в частині офіційного оприлюднення є умовою набрання чинності нормативно-правовими актами.

Стверджено, що для формування техніко-юридичних правил оприлюднення нормативно-правових актів необхідне встановлення принципів оприлюднення нормативно-правових актів. Зауважено, що принципи

оприлюднення нормативно-правових актів призначені допомогти суб'єкту правотворчості уникнути помилок під час оприлюднення актів та знизити ймовірність допущення будь-яких недоліків у змісті чи формі тексту нормативно-правового акта й забезпечити упевненість кожного суб'єкта права, що оприлюднений текст акта відповідає оригіналу. Сформульовано дефініцію поняття «принципи оприлюднення нормативно-правових актів» та виокремлено їх сукупність.

Проаналізовано форми оприлюднення нормативно-правових актів, а також наголошено, що кожна держава формує свою практику щодо форм доведення нормативно-правових актів до загального відома, проте є низка форм оприлюднення, які є загальними у використанні. Зазначено, що в Україні на нормативному рівні безпосередньо не закріплено форм оприлюднення нормативно-правових актів як загалом, так і за видом чи суб'єктом правотворчості. Визначено перелік можливих форм оприлюднення нормативно-правових актів. Рекомендовано закріплення форм оприлюднення нормативно-правових актів на нормативному рівні з диференціацією залежно від юридичної сили акта, який оприлюднюється, та суб'єкта, що здійснює цю діяльність.

Встановлено, що найбільш розповсюдженою формою оприлюднення нормативно-правових актів є опублікування. Констатовано, що форма електронного оприлюднення нормативно-правових актів може самостійно використовуватися як офіційне оприлюднення, а також поряд з офіційним опублікуванням як додаткова (без статусу офіційного) при опублікуванні. Сформульовано дефініцію офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, виокремлено його сутнісні ознаки та використовувані форми. Розрізнено офіційне опублікування як форму офіційного оприлюднення, запропоновано визначення та сутнісні ознаки офіційного оприлюднення.

Сформульовано низку положень та висновків щодо юридичних прийомів, правил, засобів і способів доведення тексту ухваленого нормативно-правового акта суб'єктом правотворчості шляхом його розміщення в нормативно визначених засобах. Доведено, що техніка оприлюднення нормативно-правових

актів спрямована на досягнення ефективності й оперативності оприлюднення, створення автентичної копії оригіналу, гарантованого доступу суб'єктів права до текстів нормативно-правових актів і високий рівень довіри до оприлюднених текстів. Сформовано структурні елементи техніки оприлюднення нормативно-правових актів, описано строки і засоби оприлюднення нормативно-правових актів, мову офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, прийоми та правила відображення оригіналів нормативно-правових актів у копіях, інструменти гарантування та забезпечення автентичності текстів копій нормативно-правових актів, правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів.

Схарактеризовано сучасний стан правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів в Україні та сформовано сукупність нормативно-правових актів, завдяки яким здійснюється правова регламентація оприлюднення нормативно-правових актів. Визначено особливості та проблемні аспекти оприлюднення законів, постанов та інших актів Верховної Ради України, актів Президента України та актів Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади та місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування.

Сформовано теоретико-правову модель техніки оприлюднення нормативно-правових актів, яка охоплює структурні елементи техніки оприлюднення. З'ясовано характерні риси строків оприлюднення нормативно-правових актів, доведено, що засоби оприлюднення нормативно-правових актів обумовлені формами оприлюднення. Встановлено, що як засоби оприлюднення нормативно-правових актів використовуються друковані видання; аудіовізуальні засоби масової інформації та офіційні веб-сайти органів державної влади й органів місцевого самоврядування. Обґрунтовано необхідність закріплення вимог не тільки до офіційного друкованого видання, а й загальних вимог до зовнішнього вигляду розміщуваних текстів нормативно-правових актів, наявності в друкованому виданні іншого змісту та вимог щодо поширення й доступу до примірників офіційного друкованого видання.

Умотивовано потребу закріплення сукупності вимог до офіційних електронних веб-сайтів органів держави та органів місцевого самоврядування, які використовуються для оприлюднення, щоб створити гарантований стандарт з метою ефективного доступу й користування ними. Сформовано вимоги щодо безпеки офіційного веб-сайту та наявності ефективної пошукової системи для швидкого знаходження нормативно-правових актів.

Запропоновано техніко-юридичні правила оприлюднення законів та інших нормативно-правових актів Верховної Ради України, нормативно-правових актів Президента України, нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України й центральних органів виконавчої влади, нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Обґрунтовано необхідність ухвалення Закону «Про оприлюднення нормативно-правових актів», у результаті чого розроблено його проект.

Серед країн романо-германської правової сім'ї встановлено особливості нормативно-правового регулювання оприлюднення нормативно-правових актів, порядок офіційного оприлюднення та форми й засоби офіційного оприлюднення нормативно-правових актів у Польській Республіці, Республіці Білорусь, Республіці Франція, Федеративній Республіці Німеччина, Великому Герцогстві Люксембург і Королівстві Бельгія.

Серед країн англо-американської правової сім'ї встановлено особливості нормативно-правового регулювання оприлюднення нормативно-правових актів, порядок офіційного оприлюднення та форми й засоби офіційного оприлюднення нормативно-правових актів у Сполучених Штатах Америки, Великій Британії, Канаді та Австралії.

Ключові слова: юридична техніка, правотворчість, нормативно-правовий акт, якість нормативно-правового акта, техніка оприлюднення нормативно-правових актів, офіційне оприлюднення нормативно-правових актів, опублікування нормативно-правових актів, електронне оприлюднення.

SUMMARY

Andrusiv L. M. Technical, juridical and methodological basics of the normative and legal acts promulgation – On rights of a manuscript.

Thesis for a Doctoral Degree in Law on Specialty 12.00.01 – the theory and history of state and law; the history of political and legal sciences. – The National Academy of Internal Affairs of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2020.

The dissertation is devoted to the technique of the normative and legal acts promulgation. The scientific views on promulgation and technique of the normative and legal acts promulgation have been considered. The concepts formed in the XIX and early XX centuries have been used for the comprehensive analysis of the normative and legal acts promulgation. The scientific achievements of J. Bentham, G. Shershenevich, J. Murphy, and Lon L. Fuller have been chosen as initial ideas for the scientific exploration of the technical, legal, and methodological principles of the normative and legal acts promulgation.

The author has chosen systemic, axiological, phenomenological approaches for the interpretation of technical, legal and methodological basics of the normative and legal acts promulgation. The value of the normative and legal acts promulgation at the individual level through the opportunity of the every interested person to get acquainted with the text of the necessary normative and legal act and at the public level through the functioning of the law certainty principle has been established. The usage of a set of such methods as dialectical, hermeneutic, historical and legal, prognostic, modeling, systemic, formal and legal, comparative and legal one, elements of the sociological method and logical methods of analysis and synthesis for solving the tasks of the thesis has been argued.

It has been determined that normative and legal acts promulgation guarantees the quality of the normative and legal act, the presumption of «knowing the law» and the right to information about the new normative and legal acts as well as the functioning of the legal certainty principle. It has been proved that quality of the normative and legal act is achieved through the compliance with the criteria of the

external form, namely legality, accessibility, legal force of the normative and legal act. It is impossible to achieve these quality criteria without the promulgation and creation of the mechanism for the access to copies or texts identical to the original of the normative and legal act.

It has been found out that the theoretical and methodological basics of the normative and legal act and the system of the normative and legal acts, which are the ground for forming the technical and legal rules of the normative and legal acts promulgation, make the concept of the normative and legal act, its content and legal document features, the system of normative and legal acts.

It has been ascertained that the normative and legal acts promulgation is the final stage of lawmaking after which the goal of lawmaking is achieved – the new law norm is introduced into the law system. It cannot change either the legal force of the adopted normative and legal act, or its content but promulgation is the necessary element of lawmaking.

It is suggested to define the normative and legal acts promulgation as the activity of the lawmaking subjects as for the message about the adoption and notification of all the law subjects of the texts of the adopted normative and legal acts and creation of the free access to them. The author highlights the content features of the normative and legal acts promulgation and argues it to be the part of the lawmaking activity and logical final stage of the lawmaking process. The essence of the promulgation is to make the population acquainted with the texts of the adopted normative and legal acts. It is carried out in accordance with the established procedure and is the duty of the lawmaking subjects. The promulgation is aimed at creating authentic copies (duplicates) of the normative and legal acts, and in terms of the official promulgation it is a condition for the entry into force of the normative and legal acts.

It has been stated that in order to form technical and legal rules for the normative and legal acts promulgation, it is necessary to establish the principles of the normative and legal acts promulgation. It has been noted that the principles of the normative and legal acts promulgation are designed to help the subject of lawmaking

to avoid mistakes during the promulgation and reduce the possibility of any drawbacks in the content or form of the normative and legal act text and to ensure every law subject that the promulgated text of the act corresponds with its original. The definition of the concept “principles of the normative and legal acts promulgation” has been formed and they have been singled out.

The forms of the normative and legal acts promulgation have been analyzed. It is emphasized that each state forms its own practice on the forms of bringing the normative and legal acts to the public, but there is a number of the promulgation forms that are commonly used. It has been noted that the forms of the normative and legal acts promulgation are directly enshrined neither in general nor by a type or subject of lawmaking in Ukraine. The list of the possible normative and legal acts promulgation forms has been made. It has been recommended to consolidate the normative and legal acts promulgation forms at the regulatory level with the differentiation depending on the legal force of the act being promulgated and the subject that carries out this activity.

It has been noted that the most widespread form of the normative and legal acts promulgation is publication. It has been stated that the form of the electronic promulgation of the normative and legal acts can be used independently as the official promulgation as well as along with the official publication as additional (without the official status) when published. The definition of the official promulgation of the normative and legal acts has been given. Its essential features and used forms have been singled out. The official publication as the form of the official promulgation has been distinguished. The definition and essential features of the official promulgation have been suggested.

A number of positions and conclusions on legal methods, rules, means and ways of proving the text of the adopted normative and legal act by the subject of lawmaking by placing it in the normatively defined means have been formulated. It has been proved that the technique of the normative and legal acts promulgation is aimed at achieving efficiency and quickness of the promulgation, creation of the authentic copy of the original, guaranteed access of the law subjects to the texts of the

normative and legal acts and the high level of trust to the promulgated texts. The structural elements of the technique of the normative and legal acts promulgation, the terms and means of the normative and legal acts promulgation, the language of the official promulgation of the normative and legal acts, methods and rules of displaying of the originals of the normative and legal acts in copies, tools of guaranteeing and providing of the authenticity of the texts of the normative and legal acts copies, rules of the storage of the originals of the normative and legal acts have been formed.

The current state of the law regulation of the normative and legal acts promulgation in Ukraine has been characterized and a set of the normative and legal acts which regulates the promulgation of the normative and legal acts has been formed. The peculiarities and problematic aspects of laws, resolutions and other acts of the Verkhovna Rada of Ukraine, acts of the President of Ukraine and acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine, central executive bodies and local state authorities, local self-government bodies promulgation have been determined.

The theoretical and legal model of the technique of the normative and legal acts promulgation, which covers the structural elements of the promulgation technique, has been formed. The characteristic features of the terms of the normative and legal acts promulgation have been clarified. It has been proved that the means of the normative and legal acts promulgation are conditioned by the forms of the promulgation. It has been determined that printed editions, audiovisual media and official websites of the state power bodies and local authorities are used as the means of the normative and legal acts promulgation. The necessity of fixing the requirements not only for the official printed edition, but also general requirements for the appearance of the published normative and legal acts, the presence of the other content in the printed edition and the requirements for the distribution and access to copies of the official printed edition has been substantiated.

The need to establish a set of the requirements for the official electronic websites of the state and local governments, which are used for the promulgation to create a guaranteed standard for the usage and effective access to any electronic website has been motivated. The requirements for the security of the official website

and the availability of the effective search system for the fast finding of the normative and legal acts have been formed.

Technical and legal rules of the promulgation of the laws and other normative and legal acts of the Verkhovna Rada of Ukraine, normative and legal acts of the President of Ukraine, normative and legal acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the central executive bodies, normative and legal acts of the local state administrations and local self-government bodies have been suggested. The necessity of adoption has been substantiated and as a result the project of the Law “On promulgation of normative and legal acts” has been created.

The peculiarities of the normative and legal regulation of the normative and legal acts promulgation, the order of the official promulgation, its forms and means of the official promulgation of the normative and legal acts have been determined in such countries of the Romano-Germanic legal family as the Republic of Poland, the Republic of Belarus, the French Republic, the Federal Republic of Germany, the Grand Duchy of Luxembourg and the Kingdom of Belgium.

The peculiarities of the normative and legal regulation of the normative and legal acts promulgation, the order of the official promulgation, its forms and means of the official promulgation of the normative and legal acts have been determined in such countries of the Anglo-American legal family as the United States of America, Great Britain, Canada and Australia.

Key words: legal technique, lawmaking, normative and legal act, quality of the normative and legal act, technique of the normative and legal acts promulgation, official promulgation of normative and legal acts, publication of normative and legal acts, electronic promulgation.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографія

Андрусів Л.М. Техніко-юридичні та методологічні засади оприлюднення нормативно-правових актів : монографія. Київ – Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2020. 444 с.

Рецензії:

Оніщенко Н. М. Рецензія на монографію Людмили Михайлівни Андрусів «Техніко-юридичні та методологічні засади оприлюднення нормативно-правових актів». *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 367.

Кельман М. С. Рецензія на монографію Людмили Михайлівни Андрусів «Техніко-юридичні та методологічні засади оприлюднення нормативно-правових актів». *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 1. Т. 1. С. 304.

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Нормативно-правова регламентація процесу прийняття законів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 68. С. 49-55.
2. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.), Остап'юк Л. І. Теоретико-правові аспекти опублікування нормативно-правових актів. *Митна справа*. 2013. № 3. Ч. 2. Кн. 1. С. 59-63.
3. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Оприлюднення закону: поняття, форми, значення. *Прикарпатський юридичний вісник. Збірник наукових праць*. 2014. Випуск 2 (5). С. 36-44.
4. Шутак І. Д., Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Техніка опублікування нормативно-правових актів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 136-143.

5. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Нормативно-правовий акт: поняття та система ознак. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 21-26.
6. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Оприлюднення нормативно-парвових актів на прикладі концепцій Дж. Бентама та Дж. Марфі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 37. Т. 1. С. 23-26.
7. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Поняття та критерії якості закону: проблеми визначення. *Проблеми законності*. 2016. № 132. С. 196-204.
8. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Право на інформацію про нові закони та правові акти. *Держава і право*. 2016. Вип. 71. С. 338-349.
9. Легин Л. М. (Андрусив Л.М.) Нормативно-правовой акт как юридический документ: технико-юридическая характеристика. *Leges si viata*. 2016. № 4/3 (292). С. 35-38.
10. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 128-131.
11. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів як стадія правотворчості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 3-5.
12. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів у Польській Республіці. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. Т. XXI. С. 5-13.
13. Andrusiv L. The Experience of the Publication of Normative Legal Acts in the Republic of France and the Federal Republic of Germany. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2018. № 4. С. 16-20.
14. Андрусів Л. М. Теоретико-правова модель оприлюднення нормативно-правових актів. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. Т. XXV. С. 5-11.
15. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. № 84. С. 3-9.
16. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила*. 2019. № 8 (20). С. 8-14.

17. Андрусів Л. М. Стан правового забезпечення оприлюднення законів в Україні. *Jurnalul Juridic National: teorie si practica*. 2019. № 2. С. 5-8.
18. Андрусів Л. М. Особливості та проблемні аспекти оприлюднення законів України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 3-7.
19. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів: досвід Сполучених Штатів Америки та Великої Британії. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. С. 3-7.
20. Andrusiv L. Normative legal acts electronic promulgation. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 2. С. 7-12.
21. Андрусів Л. М. Принципи й способи оприлюднення нормативно-правових актів. *Scientific Journal Virtus*. 2019. № 36. С. 211-214.
22. Андрусів Л. М. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів: поняття і форми. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Юридичні науки*. 2020. № 1. С. 1-6.
23. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів: досвід Великого Герцогства Люксембург та Королівства Бельгії. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 143-147.
24. Андрусів Л. М. Засоби оприлюднення нормативно-правових актів. *Право і суспільство*. 2020. № 1. С. 3-8.
25. Андрусів Л. М. Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Президента України. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 3-7.

праці апробаційного характеру:

1. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Якість нормативно-правового акта: поняття та критерії. *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання: тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 року)*. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 50-52.
2. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Поняття оприлюднення нормативно-правових актів. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення: тези доповідей VII*

Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої Дню юриста України (Київ, 29 жовтня 2015 року). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2015. Ч. 1 С. 130-133.

3. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Оприлюднення нормативно-правових актів: аспекти визначення. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої Дню української писемності та мови (Київ, 27 листопада 2015 року). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2015. С. 52-55.

4. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Зарубіжний досвід забезпечення права на інформацію про нові нормативно-правові акти. *Правове регулювання суспільства та проблеми юридичної техніки*: матеріали науково-практичної інтернет-конференції (Івано-Франківськ, 15 грудня 2015 року). Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень та правового регулювання, 2015. С. 25-27.

5. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Теоретические основы нормативно-правового акта. *O noua perspectiva a proceselor de integrare europeana a moldovei si ucrainei: aspectul juridic*: conferinta internationala stiintifico-practica (25-26 martie, Chiinău, Republica Moldova, 2016). С. 45-47.

6. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Оприлюднення нормативно-правових актів крізь призму права на інформацію. *Кафедра теорії держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку*: матеріали науково-практичної конференції (Київ, 2 червня 2016 року). Київ : Національна академія внутрішніх справ 2016. С. 80-82.

7. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Утілення права на інформацію про нові закони та правові акти у місцевій демократії. *Конституційна реформа в Україні в сфері місцевого самоврядування: уроки від Вишеградської четвірки*: тези доп. та наук. повідомл. Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 21-22 жовтня 2016 року). Харків : Право, 2016. С. 139-142.

8. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Характерні риси нормативно-правового акта як юридичного документа. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми,*

перспективи : матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови (Київ, 30 листопада 2016 року). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2016. С. 70-74.

9. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Ефективність норм права, що регулюють оприлюднення нормативно-правових актів. *Ефективність норм права: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 17 листопада 2016 року). Київ : Ніка-Центр, 2016. С. 286-288.

10. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Юридична техніка у сфері оприлюднення нормативно-правових актів. *Юридична техніка і технологія: теорія та практика застосування: тези доп. та повідомл. учасн. II Всеукр. наук.-практ. конф.* (Львів, 24-25 листопада 2016 року). Харків : Право, 2016. С. 119-121.

11. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Забезпечення обізнаності громадян у своїх правах та обов'язках. *Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан, перспективи розвитку: матеріали науково-теоретичної конференції (присвяченої пам'яті видатного науковця О.Ф. Граніна)* (Київ, 23 березня 2017 року). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2017. С. 82-84.

12. Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Техніко-юридичні властивості нормативно-правових актів. *Правове регулювання суспільства та проблеми юридичної техніки: матеріали науково-практичної інтернет-конференції* (Івано-Франківськ, січень 2017 року). Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2017. С. 13-16.

13. Легин Л. М. (Андрусив Л.М.) Характерные черты нормативно-правового акта как юридического документа. *Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика: сборник материалов II Международной заочной научной конференции* (19 мая, Могилев, Республика Беларусь). Могилев. Институт МВД, 2017. С. 306-308.

14. Андрусів Л. М. Нормативно-правові акти уряду, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, що підлягають офіційному оприлюдненню. *Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції: матеріали X Міжнародної науково-*

практичної конференції (Суми, 20-21 травня 2017 року). Суми : «Ельдорадо» 2017. С. 5-7.

15. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів як стадія правотворчості: *Innovative research of legal regulation of public administration*. (Lublin, Republic of Poland, 16-17 June). С. 7-10.

16. Андрусів Л. М. Належне правове забезпечення оприлюднення нормативно-правових актів в Україні: міркування до вдосконалення. *Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația uniunii Europene: conferința internațională științifico-practică* (Chiinău, Republica Moldova, 22-23 martie 2019). С. 28-31.

17. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів крізь призму принципу правової визначеності. *Проблеми нормотворення, реалізації та тлумачення норм права у світлі загальновизнаного принципу верховенства права*: тези доп. та повідомл. учасн. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 3-4 жовтня 2019 року). Харків : Право, 2019. С. 119-122.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ.....	34
1.1 Стан дослідження оприлюднення нормативно-правових актів.....	34
1.2 Методологія дослідження оприлюднення нормативно-правових актів.....	55
1.3 Значення оприлюднення нормативно-правових актів.....	77
1.4 Теоретичні та методологічні основи нормативно-правового акта та системи нормативно-правових актів.....	95
Висновки до розділу 1.....	114
РОЗДІЛ 2. ДОКТРИНАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ.....	118
2.1 Оприлюднення нормативно-правових актів як стадія правотворчості.....	118
2.2 Поняття, змістові ознаки, принципи та форми оприлюднення нормативно-правових актів.....	133
2.3 Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів.....	152
2.4 Техніка оприлюднення нормативно-правових актів.....	172
Висновки до розділу 2.....	186
РОЗДІЛ 3. ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ В УКРАЇНІ.....	192
3.1 Правова регламентація оприлюднення нормативно-правових актів в Україні.....	192
3.2 Особливості та проблемні аспекти оприлюднення нормативно-правових актів в Україні.....	214
Висновки до розділу 3.....	263

РОЗДІЛ 4. ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ ЗАСАДИ ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ.....	269
4.1 Теоретико-правова модель техніки оприлюднення нормативно-правових актів.....	269
4.2 Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів.....	298
4.2.1 Техніко-юридичні правила оприлюднення законів та інших нормативно-правових актів Верховної Ради України.....	303
4.2.2 Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Президента України.....	307
4.2.3 Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади.....	310
4.2.4 Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.....	317
Висновки до розділу 4.....	324
РОЗДІЛ 5. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ.....	328
5.1 Оприлюднення нормативно-правових актів у країнах романо-германської правової сім'ї.....	328
5.2 Оприлюднення нормативно-правових актів у країнах англо-американської правової сім'ї.....	369
Висновки до розділу 5.....	389
ВИСНОВКИ.....	397
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	409
ДОДАТКИ.....	461

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У процесі становлення правової держави в Україні виникає низка проблем, які потребують дослідження на дисертаційному рівні, розв'язання яких буде позитивно сприяти не тільки інтеграції у європейську правову систему, а й забезпеченню стабільності, доступності нормативно-правових актів та утвердженню принципу правової визначеності. Підґрунтям принципу правової визначеності є забезпечення належної правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів. Для цього державі потрібно створити правове регулювання оприлюднення нормативно-правових актів і зосередити увагу не тільки на актах, що ухвалюють чи видають органи державної влади або їх посадові особи, а й на оприлюдненні локальних нормативно-правових актів і нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування. Тому важливими є законодавство, яке б відповідало вимогам оновлюваного суспільства та держави, а також доступ громадян до нього. Для реалізації цього завдання необхідне вдосконалення й досягнення якості нормативно-правових актів і запровадження техніко-юридичних правил у сферу оприлюднення нормативно-правових актів, оскільки досі не вдалося досягти системності та узгодженості у формуванні доступу до української системи нормативно-правових актів.

Закріплення Конституцією України гарантії для всіх громадян знати свої права та обов'язки є підґрунтям для діяльності суб'єктів правотворчості щодо оприлюднення ухвалених ними нормативно-правових актів. Наслідком неоприлюднення нормативно-правових актів, які визначають права та обов'язки громадян, є їхня нечинність. Окрім того, аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини у справах проти України підтвердив, що відсутність офіційного оприлюднення нормативно-правового акта є порушенням принципу правової визначеності, а отже, порушенням прав людини. Такі порушення констатовані в рішеннях Європейського суду з прав

людини у справах «Михайлюк та Петров проти України» (заява № 11932/02) й «Алієв проти України» (заява № 41220/98).

Наступний важливий аспект актуальності оприлюднення нормативно-правових актів полягає в тому, що воно є завершальним етапом у правотворчості, з яким пов'язаний час набрання чинності актом та регулятивний вплив норм права, установлених ним, на суспільні відносини. З цією метою використовується офіційне оприлюднення нормативно-правових актів, найпоширенішими формами якого є офіційне опублікування та офіційне електронне оприлюднення. На нормативно-правовому рівні немає ефективного правового регламентування офіційного оприлюднення, тому воно потребує дослідження з метою вдосконалення правового забезпечення цієї діяльності кожного суб'єкта правотворчості.

Техніка оприлюднення нормативно-правових актів необхідна для реалізації принципу правової визначеності, підвищення якості нормативно-правових актів, створення єдиних принципів оприлюднення нормативно-правових актів (законів, підзаконних нормативно-правових актів, актів органів місцевого самоврядування), формування техніко-юридичних правил щодо: оприлюднення нормативно-правових актів, строків і мови оприлюднення, гарантій автентичності тексту оприлюдненого нормативно-правового акта та його оригіналу, зберігання оригіналів і доступу будь-якої зацікавленої особи до нормативно-правових актів, упровадження електронного оприлюднення нормативно-правових актів та мінімальних вимог до захисту даних, ефективності пошуку й відтворення тексту акта, що оприлюднений електронним способом.

За допомогою техніки оприлюднення нормативно-правових актів можна розв'язати головне завдання, яке полягає в доступності нормативно-правових актів усім громадянам держави та іншим зацікавленим особам, а також створення таких умов доступу, які б не обмежували жодну особу з огляду на її місце проживання, вік, володіння навиками користування комп'ютером чи мережею Інтернет, вади зору, слуху чи будь-які інші вади.

Теоретично-методологічну основу дослідження становлять праці вітчизняних і закордонних учених у сфері теорії права, присвячені концептуальним питанням поняття та сутності юридичної техніки й визначення ефективності норм права, зокрема: С. Алексєєва, В. Баранова, М. Давидової, Г. Злобіна, В. Карташова, Т. Кашаніної, Д. Керімова, Ф. Кузнєцова, О. Петришина, Ю. Тихомирова, А. Черданцева, І. Шутака та ін.

Концептуальні питання дослідження загальноправових і загальнотеоретичних засад оприлюднення нормативно-правових актів розкрито в роботах О. Богачової, Ю. Гошового, О. Зайчука, Л. Кривенко, В. Косовича, О. Копиленка, Д. Ковачева, А. Олійник, А. Піголкіна, А. Ришелюк, М. Теплюка, Ю. Тихомирова, В. Шаповала, О. Ющика та інших.

Підґрунтям дисертаційного дослідження стали напрацювання техніки правотворчості, яку різнобічно вивчали українські спеціалісти, зокрема С. Бобровник, І. Биля-Сабадаш, С. Гусарєв, Ж. Дзейко, А. Дутко, О. Дзюбенко, Н. Задирака, А. Заєць, В. Ковальський, К. Колесник, М. Кравченко, Л. Луць, О. Мурашин, Н. Оніщенко, І. Онищук, М. Панова, З. Погорєлова, Ю. Перерва, Л. Пригара, Г. Поліщук, П. Рабінович, В. Риндюк, О. Скакун, А. Ткачук, Р. Чернолуцький, О. Фатхутдінова, Ю. Шемшученко та інші, а також закордонні дослідники Р. Бержерон, Дж. Мерфі, Е. Бетті, С. Картер, П. Кейн, В. Ісаков, С. Полєніна, Б. Чигидин, Д. Чухвічев та ін.

Проте у вітчизняній науці поза увагою залишено поняття, значення, ознаки, принципи, форми оприлюднення нормативно-правових актів, поняття, форми та засоби офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, вимоги до форми електронного оприлюднення, техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів. Правова регламентація оприлюднення нормативно-правових актів на законодавчому рівні є фрагментарною через те, що в теоретико-методологічній основі оприлюднення нормативно-правових актів немає ґрунтовних наукових напрацювань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових

досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 роки, що затверджена загальними зборами Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014-2017 роки, затверджених рішенням вченої ради від 29 жовтня 2013 року, протокол № 28, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018-2020 роки, затверджених рішенням вченої ради від 26 грудня 2017 року, протокол № 28/1.

Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2015 року, протокол № 20.

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертації є обґрунтування й розроблення техніко-юридичних та методологічних засад і правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів як основи для створення ефективного доступу суб'єктів права до нормативно-правових актів.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких *задач*:

- узагальнити стан дослідження проблем оприлюднення нормативно-правових актів;
- сформулювати методологічне підґрунтя наукового пізнання оприлюднення нормативно-правових актів;
- розкрити значення оприлюднення нормативно-правових актів;
- установити теоретичні та методологічні основи нормативно-правового акта та системи нормативно-правових актів як методологічну засаду оприлюднення нормативно-правових актів;
- висвітлити оприлюднення нормативно-правових актів як стадію правотворчості;
- визначити поняття, виявити змістові ознаки й форми оприлюднення нормативно-правових актів;

- сформулювати дефініцію поняття «принципи оприлюднення нормативно-правових актів» та навести їхню сукупність;
- схарактеризувати офіційне оприлюднення нормативно-правових актів та окреслити його ознаки й форми;
- означити поняття «техніка оприлюднення нормативно-правових актів», виокремити її ознаки, структуру;
- окреслити стан правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів в Україні;
- з'ясувати особливості та проблемні аспекти оприлюднення нормативно-правових актів в Україні;
- розробити теоретико-правову модель техніки оприлюднення нормативно-правових актів;
- сформулювати техніко-юридичні правила оприлюднення законів та інших нормативно-правових актів Верховної Ради України, нормативно-правових актів Президента України, нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади, нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування;
- дослідити оприлюднення нормативно-правових актів у країнах романо-германської та англо-американської правових сімей.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що складаються в процесі оприлюднення нормативно-правових актів.

Предмет дослідження – техніко-юридичні та методологічні засади оприлюднення нормативно-правових актів.

Методи дослідження. Методологія дисертаційного дослідження сформована з урахуванням *системного, аксіологічного, феноменологічного* підходів, що дали можливість трактувати оприлюднення нормативно-правових актів як сукупність послідовних дій, наслідком яких є юридичний результат, що спрямовані на створення автентичної копії нормативно-правового акта та забезпечення умов для ознайомлення з нею найширшого кола суб'єктів права.

За допомогою *діалектичного методу* виявлено змістові риси оприлюднення нормативно-правових актів (підрозділ 2.2), тенденції розвитку форм оприлюднення нормативно-правових актів від опублікування в друкованих виданнях до електронного оприлюднення на спеціально призначених для цього веб-сайтах (підрозділ 2.2), визначено оприлюднення нормативно-правових актів як завершальну стадію правотворчості (підрозділ 2.1) та розкрито здійснюване ним правове забезпечення (підрозділ 1.3).

Герменевтичний метод застосовано для з'ясування змісту текстів нормативно-правових актів, що становлять основу правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів (підрозділ 3.1), для з'ясування волі правотворця щодо строків і мови оприлюднення нормативно-правових актів, установлення осіб, відповідальних за діяльність щодо оприлюднення нормативно-правових актів (підрозділ 3.1), а також досягнуто пізнання відображених в юридичних текстах дефініцій офіційного оприлюднення та офіційного опублікування нормативно-правових актів (підрозділ 2.2 та 2.3).

Залучення *історико-правового методу* дало змогу отримати знання щодо правових ідей про потребу оприлюднення нормативно-правових актів у XIX ст. (підрозділ 1.1), встановити особливості та проблемні аспекти оприлюднення нормативно-правових актів в Україні на сучасному етапі розвитку правової системи України (підрозділ 3.2).

Прогностичний метод використано для дослідницького прогнозу щодо тенденцій засобів оприлюднення нормативно-правових актів, використання електронного оприлюднення як форми офіційного, забезпечення доступу всіх осіб, незалежно від наявності вад зору, слуху чи інших вад, до текстів нормативно-правових актів (підрозділ 4.1).

Метод моделювання дав змогу розробити теоретико-правову модель техніки оприлюднення нормативно-правових актів (підрозділ 4.1) і техніко-юридичні правила для оприлюднення нормативно-правових актів із конкретизацією за суб'єктом правотворчості (підрозділ 4.2).

З допомогою *системного методу* означено оприлюднення як складну динамічну систему дій стосовно доведення до загального відома текстів нормативно-правових актів (підрозділи 2.2 та 2.3), розглянуто техніку оприлюднення нормативно-правових актів як системно-структурне правове явище (підрозділи 2.4), з'ясовано сукупність принципів оприлюднення нормативно-правових актів (підрозділ 2.2), окреслено систему вимог до електронного оприлюднення нормативно-правових актів і до офіційних веб-сайтів як засобів оприлюднення (підрозділ 4.1).

Формально-юридичний метод застосовано для формулювання визначень, наукових тез і техніко-юридичних правил оприлюднення нормативно-правових актів (підрозділи 1.4, 2.2, 2.3, 2.4). *Порівняльно-правовий метод* дослідження використано для порівняння юридичної практики, нормативно-правових актів, що здійснюють правове регулювання, форм та засобів оприлюднення нормативно-правових актів держав романо-германської та англо-американської правових сімей (підрозділи 5.1 та 5.2).

Елементи *соціологічного методу* застосовано для безпосереднього сприйняття стану оприлюднення нормативно-правових актів центральними та іншими органами виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями й органами місцевого самоврядування (підрозділ 3.2).

Логічні прийоми аналізу та синтезу дали можливість розглядати оприлюднення нормативно-правових актів як цілісне державно-правове явище (підрозділ 2.2), як дію суб'єкта правотворчості (підрозділ 2.1), вирізнити ознаки нормативно-правових актів, що пов'язані з оприлюдненням (підрозділ 1.4), розкрити здійснюване оприлюдненням нормативно-правових актів правове забезпечення якості нормативно-правового акта, презумпції «знання закону», права на інформацію про нові нормативно-правові акти, а також функціонування принципу правової визначеності (підрозділ 1.3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в теорії держави та права проведено комплексне дослідження техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів. У дисертації

обґрунтовано та сформовано нові концептуальні положення щодо теоретико-правової моделі техніки оприлюднення та техніко-юридичних правил оприлюднення нормативно-правових актів, що мають важливе теоретичне та практичне значення, зокрема:

у перше:

– сформульовано дефініції головних понять дослідження: принципи оприлюднення нормативно-правових актів – вихідні засади та ідеї, що характеризують сутність і визначають загальні мінімальні вимоги, яким повинне відповідати оприлюднення нормативно-правових актів; техніка оприлюднення нормативно-правових актів – сукупність юридичних прийомів, правил, засобів і способів доведення тексту прийнятого нормативно-правового акта суб'єктом правотворчості шляхом його розміщення в нормативно визначених засобах; офіційне друковане видання – суб'єкт інформаційної діяльності, який внесений центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації друкованих засобів масової інформації, до Державного реєстру друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств; строк оприлюднення нормативно-правових актів – проміжок часу, протягом якого суб'єкт правотворчості повинен здійснити дії для оприлюднення ухваленого ним нормативно-правового акта;

– розроблено теоретико-правову модель техніки оприлюднення нормативно-правових актів, яка охоплює строки оприлюднення нормативно-правових актів, засоби оприлюднення нормативно-правових актів, мову офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, прийоми та правила відображення оригіналу нормативно-правового акта в копіях, інструменти гарантування та забезпечення автентичності текстів копій нормативно-правових актів, правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів;

– запропоновано ухвалення парламентом Закону «Про оприлюднення нормативно-правових актів», який визначатиме форми оприлюднення нормативно-правових актів залежно від суб'єкта правотворчості, принципи оприлюднення, вимоги, що забезпечують достовірність (автентичність)

текстів, вимоги до офіційного оприлюднення та його засобів, правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів, доступ і правила отримання копій оригіналів нормативно-правових актів, вимоги до засобів публікації нормативно-правових актів як друкованих, так і електронних;

– сформовано техніко-юридичні правила щодо оприлюднення законів та інших нормативно-правових актів Верховної Ради України, нормативно-правових актів Президента України, нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади, нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування;

– сформовано вимоги до офіційних електронних веб-сайтів органів держави та органів місцевого самоврядування, які використовуються для оприлюднення нормативно-правових актів щодо безпеки та захисту офіційного веб-сайту від несанкціонованого редагування, зміни та знищення текстів нормативно-правових актів, забезпечення безперервної роботи та доступу до оприлюднених на ньому нормативно-правових актів;

– досліджено оприлюднення нормативно-правових актів у країнах романо-германської та англо-американської правових сімей і встановлено особливості нормативно-правового регулювання оприлюднення нормативно-правових актів, порядок офіційного оприлюднення та його форми й засоби офіційного оприлюднення нормативно-правових актів у Польській Республіці, Республіці Білорусь, Республіці Франція, Федеративній Республіці Німеччина, Великому Герцогстві Люксембург і Королівстві Бельгія, Сполучених Штатах Америки, Великій Британії, Канаді та Австралії;

удосконалено:

– стан дослідження оприлюднення нормативно-правових актів, який відзначається фрагментарністю, адже більшість наукових праць становлять наукові розробки у сферах юридичної техніки, правотворчості, законотворчості та оприлюднення нормативно-правових актів;

– систему знань про значення оприлюднення нормативно-правових актів, яке виражається через гарантування якості нормативно-правового акта, права на інформацію про нові нормативно-правові акти, функціонування принципу правової визначеності та набрання юридичної сили нормативно-правовим актом;

– змістові ознаки оприлюднення нормативно-правових актів, відповідно до яких оприлюднення є логічною завершальною стадією правотворчого процесу; полягає у доведенні текстів прийнятих нормативно-правових актів до відома населення; здійснюється згідно із встановленим порядком; є обов'язковим для суб'єктів правотворчості; забезпечує презумпцію «знання закону» та право на правову інформацію; доступність нормативно-правових актів; створює точні копії (дублікати) нормативно-правових актів; у частині офіційного оприлюднення є умовою набрання чинності нормативно-правовими актами;

– форми оприлюднення нормативно-правових актів, до яких належать опублікування в офіційних друкованих виданнях; опублікування в друкованих виданнях, які не мають статусу офіційних; електронне оприлюднення на визначених офіційних веб-сайтах; оприлюднення шляхом повідомлення через радіо й телебачення; розсилка державним органам та громадським організаціям;

– положення про техніку оприлюднення нормативно-правових актів як складову юридичної техніки, що дає змогу досягнути ефективності оприлюднення нормативно-правового акта; створення повного і чіткого відображення тексту оригіналу; високого рівня довіри суб'єктів права до оприлюднених текстів нормативно-правових актів;

– теоретичні уявлення про офіційне оприлюднення нормативно-правових актів як первинне й формально-юридичне доведення для загального відома від імені суб'єкта правотворчості повного і точного тексту ухваленого нормативно-правового акта;

– сукупність нормативно-правових актів, завдяки яким здійснюється правова регламентація оприлюднення нормативно-правових актів. Нормативно-правові акти, котрі здійснюють правову регламентацію оприлюднення нормативно-правових актів в Україні, диференційовано за юридичною силою нормативно-правового акта, який оприлюднюється;

– систему знань про особливості оприлюднення законів та інших нормативно-правових актів Верховної Ради України, нормативно-правових актів Президента України, нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади, нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування;

дістало подальший розвиток:

– методологічні засади дослідження оприлюднення нормативно-правових актів, що виражаються через теоретичні основи нормативно-правових актів: поняття нормативно-правового акта як юридичного письмового документа уповноваженого суб'єкта правотворчості, який ухвалений у встановленому порядку, встановлює, змінює чи скасовує норми права; змістові ознаки нормативно-правового акта; ознаки, які виражають сутність нормативно-правового акта як юридичного документа; система нормативно-правових актів, що підлягають оприлюдненню;

– положення щодо оприлюднення нормативно-правових актів як стадії правотворчості, яка складається із комплексу дій з оприлюднення ухвалених нормативно-правових актів і встановлення порядку введення їх в дію;

– обґрунтування пропозиції ухвалення парламентом України законів «Про нормативно-правові акти», «Про закони та законодавчу діяльність» як підстави для вдосконалення системи нормативно-правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів і запровадження правил юридичної техніки у сферу правотворчості.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані та викладені в дисертації узагальнення, висновки та пропозиції мають загальнотеоретичне та практичне значення. Обґрунтовані в дисертації висновки

і пропозиції сприятимуть удосконаленню оприлюднення нормативно-правових актів та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній роботі* – для поглиблення знань про теорію юридичної техніки як частину юридичної діяльності та самостійну наукову дисципліну в системі юриспруденції, розвитку базових концепцій теоретичного правознавства (акт Інституту держави та права імені В. М. Корецького НАН України від 12 березня 2020 року);

– *правотворчій діяльності* – для розроблення нормативно-правових актів та впровадження техніко-юридичних правил, прийомів, способів і засобів оприлюднення нормативно-правових актів (лист голови Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України № 04-27/12-2020/16805);

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення оприлюднення нормативно-правових актів місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування, забезпечення доступу суб'єктів права до нормативно-правових актів (акт Івано-Франківської обласної державної адміністрації № 550/0/2-20/01-135; акт Монастириської міської ради від 18 лютого 2020 року; акт Загвіздянської об'єднаної територіальної громади від 27 лютого 2020 року);

– *освітньому процесі* – для підготовки навчальних посібників, методичних рекомендацій, лекцій, тестових, квестових завдань та інших дидактичних матеріалів з навчальних дисциплін «Теорія держави і права», «Юридична техніка» та спецкурсів «Техніка нормотворчості», «Теорія правотворчості» у процесі підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Право» (081) (акт Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ) Національної академії внутрішніх справ від 02 березня 2020 року; акт Івано-Франківського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» від 04 березня 2020 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Окремі положення дисертації викладено у статтях, що підготовлені у

співавторстві з І. Шутаком «Техніка опублікування нормативно-правових актів» (особистий внесок автора – 50 %, 0,3 друк. арк.) та Л. Остап'юк «Теоретико-правові аспекти опублікування нормативно-правових актів» (особистий внесок автора – 80 %, 0,5 друк. арк.). Наукові положення і результати кандидатської дисертації не виносяться повторно на захист докторської дисертації.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертації обговорено на засіданнях кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ, а також оприлюднено на 17 закордонних, міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання» (Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 року); «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (Київ, 29 жовтня 2015 року); «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (Київ, 27 листопада 2015 року); «Правове регулювання суспільства та проблеми юридичної техніки» (Івано-Франківськ, 15 грудня 2015 року); «O noua respectiva a proceselor de integrare europeana a moldovei si ucrainei: aspectul juridic» (Chiinău, Republica Moldova, 25-26 martie 2016); «Кафедра теорії держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку» (Київ, 2 червня 2016 року); «Конституційна реформа в Україні в сфері місцевого самоврядування: уроки від Вишеградської четвірки» (Харків, 21-22 жовтня 2016 року); «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (Київ, 30 листопада 2016 року); «Ефективність норм права, що регулюють оприлюднення нормативно-правових актів» (Київ, 17 листопада 2016 року); «Юридична техніка і технологія: теорія та практика застосування» (Львів, 24-25 листопада 2016 року); «Правоохоронна діяльність: історія сучасний стан, перспективи розвитку» (Київ, 23 березня 2017 року); «Правове регулювання суспільства та проблеми юридичної техніки» (Івано-Франківськ, січень 2017 року); «Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика» (Могилев, Республика Беларусь, 19 мая 2017 года); «Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті

правової інтеграції» (Суми, 20-21 травня 2017 року,); «Innovative research of leagal regulation of public administration» (Lublin, Republic of Poland, 16-17 june 2017); «Pparticularitaile adaptarii legislaiei Republicii Moldova i Ucrainei la legislaia uniunii Europene» (Chiinău, Republica Moldova, 22-23 martie 2019); «Проблеми нормотворення, реалізації та тлумачення норм права у світлі загальновизнаного принципу верховенства права» (Івано-Франківськ, 3-4 жовтня 2019 року).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, що охоплюють 14 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (540 найменувань на 52 сторінках) та чотирьох додатків на 41 сторінці. Повний обсяг дисертації становить 501 сторінку, із них основний текст дисертації – 408 сторінок.

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

1.1 Стан наукового дослідження оприлюднення нормативно-правових актів

Вихідні ідеї для дослідження техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів втілені в напрацюваннях Дж. Бентама [505], Г. Шершеневича [455], Дж. Мерфі [527], Лон Л. Фуллера [434]. Для комплексного аналізу оприлюднення нормативно-правових актів актуальним є розгляд наукових концепцій, сформованих у ХІХ та на початку ХХ століть. Саме це дасть можливість досліджувати оприлюднення нормативно-правових актів крізь призму ідей про доступність закону чи підзаконного нормативно-правового акта тим особам, яким він адресований.

У сфері доступності законів для людей важливими є наукові здобутки англійського адвоката ХІХ ст. Дж. Бентама. Науковець вказував, що для того, щоб закон міг бути таким, що виконується, необхідно, щоб він був відомим. Для того, щоб він був відомим, необхідно, щоб він був ухваленим. Але оприлюднити закон – це не тільки означає, щоб він був опублікований з гучним звуком на вулицях, щоб він був прочитаний людьми, не тільки те, щоб він був надрукований. Ці всі заходи можуть бути вдалими, однак можуть не принести результату. Важливо видати закон і представити його свідомості тих, хто буде користуватися ним, так, щоб вони постійно пам'ятали про нього і отримали всі можливості для проведення консультацій щодо нього, якщо в них виникнуть сумніви [505].

Так, Дж. Бентам зауважує, що є багато методів досягнення цієї мети та жоден з них не повинен бути проігнорований, але занадто часто нехтують ними всіма. Знайдено моделі, які заслуговували, щоб їх наслідувати, ще в давнину, і це дивно, що приклад, який повинен мати найбільшу вагу серед християнських

народів, немає ніякого впливу в цьому контексті. Вони запозичені в Мойсея, адже закони, які регулюють тільки відносини, є наслідувані тому, що несуть надзвичайно благородний характер мудрості, яка підходить для всіх часів і місць. Проте перед тим, як закони можуть бути оприлюднені, вони повинні існувати. Те, що називається «олівцем писаний закон» (*правовий звичай* – Л. А.), який складається з правил юриспруденції, регулює не існуючи. Віднайти його можна, використавши свою винахідливість, але неграмотний громадянин ніколи не може знати його. Якщо ці правила отримають справжню форму і будуть вироблені, вони припинять бути «олівцем писані», а стануть реальними законами. Щоб зробити їх такими, необхідне їхнє оприлюднення [505].

Можемо зробити висновок, що Дж. Бентам чітко вибудовує логічний ланцюжок, а саме: ухвалення закону, далі оприлюднення та його виконання. Окрім того, наводить переваги «існуючого», тобто писаного закону. Доречно дослідник звернув увагу на одну з проблем, яка є актуальною і в сьогоденні: як досягнути довершеного (якісного) закону та його реалізації [191, с. 21-26].

Варта уваги з погляду сучасності також пропозиція Дж. Бентама про залучення до оприлюднення законів церкву та інші місця. Зокрема, Дж. Бентам зазначає, чому б не зачитувати закони як частину богослужіння, як це було у євреїв? Чи не призведе це до об'єднання ідей для користі? Публічно законодавство читалося б у місцях поклоніння та було б засобом навчання неосвічених людей. Оскільки кодекс (*збірник правових норм* – Л. А.) буде надмірно об'ємним, то було б добре читати його багато разів у рік. Наступне положення пов'язане з ще одним місцем оприлюднення. Закони, які стосуються тільки певних локацій, наприклад, ринків, театрів, доріг, повинні бути зафіксовані в цих самих місцях, і бажано, щоб їх презентували тим, хто повинен їх дотримуватися [505].

На початку ХХ ст. в оприлюдненні нормативно-правових актів починає формуватися ідея про оприлюднення нормативно-правових актів у формі опублікування в друкованих виданнях. Г. Шершеневич вважав знайомство людей із законом останнім моментом у «народженні» нового закону.

Відповідно, цей момент називав оприлюдненням, яке розглядав як акт, який незалежно від форми правління в державі (республіка чи монархія) вчиняється главою держави. В оприлюдненні вирізняв дві дії: 1) промульгацію, сутністю якої є указ, що скріплюється підписом відповідного міністра, привести закон до виконання; 2) публікацію тексту закону у визначеному друкованому виданні [455]. Учений зазначає, що в XVII і XVIII століттях використовувалося розсилання закону урядовим організаціям, однак для населення він залишався невідомим або ставав відомим у приватному порядку. Г. Шершеневич називає оприлюднення закону важливим моментом у формуванні закону та констатує, що в доведенні закону до громадян повинен використовуватися спосіб, який їм є найбільш доступним. Зокрема, у XVII ст. закони проголошувалися усно на ринку, а в XVIII ст. – у церквах. Практика друку закону в спеціальному виданні для його оприлюднення формується в XIX ст. Основним призначенням такого видання Г. Шершеневич називає повідомлення громадян про нові закони [455].

Поряд з постулатами Г. Шершеневича вважаємо за необхідне розглянути доктринальні погляди на оприлюднення Дж. Мерфі. Американський науковець вважає, що повідомлення про існування закону є потрібним і стандартним. Однак, щоб виконання цієї вимоги було обов'язковим, вона має бути встановлена. Судова практика доводить, що тільки повідомлення про момент набрання чинності законом не є достатнім [527].

Дж. Мерфі вказує, що однією з головних цілей нових законів є визначеність. Пояснює це тим, що держава та її громадяни зацікавлені у встановленні точного часу, коли новий закон набирає чинності, і в доказовому записі цього точного часу. Судова практика вводить більш серйозний елемент невизначеності: невідомо, чи суспільний конкретний закон коли-небудь існував, якщо оприлюднення не потрібне. Потенційні проблеми, а також значення оприлюднення ілюструються фактами. Під час розгляду справи «Палас проти Хілл» Верховний суд Вірджинії повинен був визначити, чи рукопис закону від 1691 року насправді був ухвалений. Центральні записи були раніше знищені, але оскільки панував звичай надсилати екземпляри законів до

різних графств, залишилась достатня кількість копій, які зберігаються і дали змогу перевірити статус закону. Без такої публікації не було б ніякого запису про ухвалення закону [527].

Оприлюднення дає суспільству впевненість, що закон буде стабільним і що законами, по суті, є тільки ті акти, які стали відомими для суспільства. Оприлюднення також допомагає забезпечити легальність закону. Надання інформації про право для тих, чия поведінка регулюється цим законом має підвищити ефективність регулювання та знизити рівень адміністративних витрат для виконання закону. Окрім того, дослідник акцентує, що незнання закону викликає великі соціальні втрати і незручності, тому що політична воля, за законом, не введена в дію негайно. Якщо щось є важливим і вимагає виконання, то найкраще, щоб закони були відомими. Також Дж. Мерфі акцентує, що не всі закони повинні відповідати одній мірі гласності, оскільки має бути раціональний взаємозв'язок між характером закону і ступенем потрібної гласності [527].

Далі ми проаналізуємо наукові положення, які стосуються набрання законом чинності. Учений вважає, що основною метою державної політики повинне бути використання способів доведення до відома та знання індивідуумами закону й адекватності оприлюднення. Метою ухвалення закону є заохочення громадян знати закон, поклавши на них обов'язок, – знати його. Крім того, ухвалення закону не може сприяти знанню закону, якщо він не є доступним для широкої публіки. Щоб заохочувати знання, передусім повинна бути надана можливість отримати ці знання, принаймні доти, поки громадськість не володітиме потрібною інформацією, щоб дізнатися про закон. Дж. Мерфі стверджує, що підвищена увага до публікації закону не буде сприяти жодній корисній меті, тому що більшість людей не дотримується цього правила й не читає публікації законодавчих актів і правил. Ідея публікації всіх законів, постанов та адміністративних правил в загальній газеті, звернення на телебаченні не мають або майже не мають оскарження. Альтернативи можуть бути сформульовані для конкретних потреб публікації кожної категорії права.

Очевидно, що пересічний громадянин не зацікавлений в більшості сфер закону. Так само кожна галузь права має зацікавлених осіб і може показати високий ступінь зацікавленості у тих законах, які стосуються їхніх інтересів. Занадто поспішно припустити, що кожен зацікавлений у законі дізнається про це тому, що під час відсутності вимоги оприлюднення особи не можуть навіть отримати повідомлення про існування нового закону [527].

Роздумуючи над передумовами, необхідністю та процесом оприлюднення нормативно-правових актів, Дж. Мерфі формує правила оприлюднення у трьох аспектах: 1) «фіксоване очікування»; 2) реєстрація; 3) публікація. Ці три аспекти науковець також називає стандартами, продиктованими конституцією або законом. Аналіз наукових досліджень Дж. Мерфі дає можливість визначити, що під «фіксованим очікуванням» він розуміє встановлення часових рамок, коли закон чи інший правовий акт набирає чинності [191, с. 21-26].

Проходження певного періоду часу, після якого акт набирає юридичної сили, є загальним стандартним засобом, що використовується державою. Установлення «фіксованого очікування» характерно прописується в конституції держави або законі. Вимоги, що встановлюються конституцією чи законом, розрізняються як за тривалістю необхідного проміжку часу, так і в початковій точці для їх обчислення. Загальним початком відліку є дата завершення законодавчої сесії. Також загальним є правило, що закони, ухвалені на сесії, набирають чинності через шістдесят або дев'яносто днів після того. Час вступу акта в дію також може бути встановлено законом. Наступна категорія – реєстрація правового акта. Відповідно до цього стандарту, закон повинен бути поданий і збережений у визначеному місці реєстрації для його дії. Останньою категорією є публікація правового акта. Цей стандарт вимагає спеціальної й офіційної публікації нових законів, формуючи їх у публічних звітах. Стандарт публікації є необхідною умовою набрання законом чинності. Але за англійським звичаєвим правом прийнятим було усне проголошення законів [527].

Як бачимо, Дж. Бентам, усвідомлюючи складність звичаєвого права та права «справедливості», надає перевагу письмовому джерелу права, яке він називає «кодексом», а також розвиває тезу про те, що для дії (набрання чинності) закону, він повинен бути оприлюдненим. Простежуємо зв'язок між оприлюдненням закону та знанням його норм особами, яким він адресований [191, с. 26].

Дж. Мерфі підсумовує, що мінімальні стандарти і спільна заява про політику оприлюднення повинні бути частиною фундаментального права держави. Законодавцям необхідно ухвалити правило, що нові законодавчі акти набирають чинності через деякий час після їх опублікування. Також Дж. Мерфі логічно обґрунтовує потребу у встановленні на законодавчому рівні державою трьох складових елементів, необхідних для оприлюднення нормативно-правових актів, а саме: чітко визначеного часу для набрання чинності, реєстрації та публікації нормативно-правових актів [191, с. 26].

На кардинально інший, нематеріальний аспект оприлюднення нормативно-правових актів звернув увагу американський професор права Лон Л. Фуллер. У праці «Мораль права» він виокремив мораль, що унеможлиблює право, та назвав вісім способів, щоб виявитися неспроможним законодавцем. Одним із таких способів, як указує вчений, є неоприлюднення ухвалених правотворцем нормативно-правових актів. Підкреслював, що маємо тисячі законів, з яких лише найдрібніша частка відома звичайним громадянам. Мотивує свою позицію, що законам має надаватися публічність для того, щоб вони підлягали публічній критиці, а також тим, що закони повинні прийматися тільки за умови ефективного повідомлення їх змісту суб'єктам цих законів. Окрім того, наводив й інші аргументи щодо необхідності оприлюднення: якщо закони не є загальнодоступними, то це не уможлиблює контроль за їх порушенням з боку тих, кому доручено застосовувати ці закони та забезпечувати їх дотримання [434, с. 52].

Отже, науковці порушують важливі проблеми, які є актуальними і для сучасних науково-правових розробок, а саме, обізнаність населення зі змістом

нормативно-правових актів, їх якість та реалізація. Ці погляди є корисними для подальших наукових вітчизняних досліджень оприлюднення нормативно-правових актів.

Необхідно зазначити, що більшість наукових праць, які становлять основу для дослідження техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів, є науковими розробками у сферах: 1) юридичної техніки; 2) правотворчості та законотворчості; 3) оприлюднення нормативно-правових актів. Оприлюднення нормативно-правових актів науковці розглядали в межах правотворчості та законотворчості, у частині оприлюднення законів, тому таку особливість можна назвати домінантною з огляду як на радянську, так і сучасну юридичну науку. А для побудови техніко-юридичної моделі оприлюднення нормативно-правових актів використано наукові джерела, підґрунтя яких становлять наукові дослідження в трьох взаємопов'язаних і взаємозалежних сферах: сфері юридичної техніки, техніки правотворчості й законодавчої діяльності.

Формуючи першу групу наукових праць у сфері юридичної техніки, що становлять базис для дослідження техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів, насамперед необхідно згадати працю Р. ф. Ієринга «Юридична техніка» [108]. Саме Р. ф. Ієринг наприкінці ХІХ ст. підтримував ідею про необхідність ознайомлення народу із нормами права, зокрема, як зазначав, що народ ознайомлюють з усім з природою, історією, мистецтвом, технікою, майже не залишилося предмета, про який народ не може отримати інформацію. Однак держава і право, що так близько співіснують з народом, не надають інформації, а повинні надавати можливість не тільки освіченим людям, а й будь-якій людині отримувати інформацію про право [108, с. 408].

Серед закордонних науковців теоретичні та практичні аспекти юридичної техніки також досліджували В. Баранов та В. Толстик [484], Т. Кашаніна [125], М. Давидова [71], С. Болдирьов [44], Г. Муромцев [224, с. 26], Б. Чигідін [440], Г. Денисов [74], Н. Тарасов [406, с. 10], В. Томін [419]. Над співвідношенням

юридичної техніки, тактики та технології працював В. Карташов [122, с. 122], аналізом концепцій юридичної техніки займався В. Курбатов [171].

Для вітчизняної правової доктрини особливо цінним науковим підґрунтям, що дало значний поштовх до подальших активних досліджень юридичної техніки, є праці І. Шутака щодо теорії правових застережень [460], розвитку та доктринальних основ юридичної техніки [469, с. 6], становлення юридичної техніки як науки та навчальної дисципліни [474, с. 84], загальнотеоретичних аспектів юридичної техніки міжнародного права [472, с. 89], юридичних конструкцій та конструювання норм права [470, с. 12], технології правотворчої діяльності [461, с. 176].

Водночас над проблематикою юридичної техніки працюють й інші вітчизняні науковці, у тому числі й на дисертаційному рівні. Так, загальну характеристику, поняття, форми та види юридичної техніки, а також перспективи вдосконалення у вітчизняній юридичній науці досліджували С. Бобровник [38, с. 123], В. Риндюк [367, с. 393], І. Биля-Сабадаш [36, с. 42], Н. Пильгун та А. Смітюх [275, с. 44], А. Дутко [91, с. 31]. Методологічні проблеми призначення та застосування юридичної техніки аналізував В. Лебеденко [172, с. 55], юридичну техніку в забезпеченні стабільної діяльності у сфері нормотворчості розробляли І. Сезонова та С. Глазько [381, с. 113].

Удосконалення нормативно-правового регулювання юридичної техніки, техніку юридичного письма нормативно-правових актів та техніку правового моніторингу нормативно-правових актів на дисертаційному рівні розроблено І. Онищуком [248, с. 8].

Юридична техніка створення відомчих нормативно-правових актів стала предметом наукового дослідження О. Дзюбенка [81], засоби юридичної техніки та юридичні конструкції досліджували М. Кельман [128, с. 394], Н. Левицька [173, с. 172], Г. Бойко [42, с. 195].

Специфіку юридичної техніки з огляду на галузеві потреби досліджували: у галузі конституційного права – М. Мацькевич [215, с. 103], С. Вишневецька –

у галузі трудового права [59, с. 147], у галузі кримінального права – Ю. Пономаренко [296, с. 124], О. Пащенко [268, с. 118], С. Великанов [53, с. 114], у галузях цивільного та господарського права – О. Печений [272, с. 127], К. Старинець [399, с. 146], О. Трояновський [420, с. 158] та О. Борт [46, с. 160], у галузі земельного права – О. Патlachук [267, с. 45; 266, с. 44].

Юридична техніка у сфері тлумачення норм права є предметом наукових праць А. Зубенко [106, с. 396], І. Шутака [473, с. 22], А. Мануїлової [213, с. 92], Г. Прохазка [342, с. 156], у сфері правосуддя – О. Шутенко [477, с. 109], техніко-юридичні інструменти побудови актів судового тлумачення – О. Киці [135, с. 99], а у сфері адвокатської діяльності юридична техніка розглядалася В. Смородинським [394, с. 88].

Окремі аспекти безпосередньо юридичної техніки правозастосовної діяльності були також предметом досліджень В. Косовича [154, с. 6], Л. Пригари [309], О. Легкої [198, с. 106], К. Костовської [162, с. 38], Н. Філик [431, с. 48]. Правила юридичної техніки щодо складання процесуальних документів у процесі кримінального провадження розглядала А. Красницька [168, с. 126].

Одними з перших досліджень законодавчої техніки є наукові праці Д. Керімова, який зазначав, що створення законів – справа суто творча і як будь-який творчий процес вимагає серйозного, вдумливого та відповідального до себе ставлення, накопичення визначених знань, використання їх для створення потрібних суспільству законів. Істотну допомогу в цьому надають законодавча культура й техніка. Однак, як слушно зауважує Д. Керімов, важливим завданням правотворця є довести приписи нормативно-правових актів до загального відома (своєчасна публікація, популяризація та роз'яснення чинного законодавства серед населення). Наголошував на необхідності встановити чіткі правила в законодавчому порядку, згідно з якими прописати порядок оприлюднення актів нормативно-правового характеру, а реалізація цього правила підвищить рівень культури правотворчої діяльності, зміцнить стабільність чинної системи права [131].

Окрім Д. Керімова, дослідженнями у сфері законодавчої техніки займалися Л. Апт [20, с. 18], Н. Власенко, В. Ісаков, С. Кузнєцов, В. Сирих, Ю. Тихомиров, результатом яких є колективна праця «Законодательная техника» [102]. Стан, проблеми та шляхи вдосконалення законодавчої техніки були предметом наукових розвідок В. Баранова та В. Сирих [25, с. 387], Т. Васильєвої [48], техніка підготовки проектів нормативно-правових актів – А. Піголкіна [274], техніка внесення змін до нормативно-правових актів – К. Преподобного [308].

Серед закордонних науковців варто виокремити роботи Р. Бержерона, який за сприяння Канадського агентства міжнародного розвитку в рамках програми співробітництва між Міністерством юстиції Канади та Міністерством юстиції України підготував низку практично орієнтованих праць для впровадження правил нормотворчої та законодавчої технік, зокрема «Листи до українських законопроектувальників» [201], «Правила нормопроекування» [304], «Нариси з законопроекування» [226], «Вивчення і визначення матеріального представлення законів» [54], «Федеральний законодавчий процес Канади» [428]. У вказаних працях викладені практичні поради та алгоритми дій під час нормопроектної діяльності щодо практичного запровадження правил юридичної техніки в нормотворчу та законотворчу діяльність.

У вітчизняному науковому просторі дослідженнями юридичної техніки у сфері законотворчості та нормотворчості починають займатися Ж. Дзейко [75, 76, 77, 78, 79], П. Рабінович [345, с. 142; 347, с. 20], І. Биля [32], А. Іванова [111], О. Скрипнюк, В. Федоренко, Ю. Барабаш, Я. Берназюк [233]. Законодавчу техніку та практичні аспекти її впровадження й підготовки проектів нормативно-правових актів і законів розробляють А. Ткачук [417], В. Артеменко [21] та В. Крижанівський [305].

І. Биля аналізує теоретичні основи нормотворчої техніки, вказує, що для подальшого втілення нормотворчої техніки в практиці нормотворення особливе значення мають уніфікація її правил і засобів, яка спрямована на досягнення

єдності правил нормотворчої техніки, їх однозначності, а також стандартизація цих правил і засобів – санкціонування у встановленому порядку переліку чи іншого комплексу уніфікованих правил і засобів, які повинні застосовуватися при вираженні змісту нормативних правових актів в обов'язковому порядку [32, с. 177]. Водночас необхідно відзначити ґрунтовні дослідження на дисертаційному рівні нормопроектної техніки, проведені Р. Чорнолуцьким [442, с. 26; 443, с. 66; 444, с.121; 445, с. 97].

Технікою кодифікації законодавства України займалися О. Ющик [140], Г. Поліщук [287, с. 97; 285, с. 72; 286, с. 100], законодавчу техніку як чинник удосконалення законодавчого процесу розглядала В. Риндюк, техніку внесення змін та доповнень до законів України – Н. Гунько [68, с. 140], засоби законодавчої техніки – В. Щербина [478, с. 712; 480, с. 180; 479, с. 44].

Серед праць, в яких досліджували техніку оприлюднення нормативно-правових актів, релевантними вважаємо наукові розвідки Т. Кашаніної, яка в межах юридичної техніки як вид аналізувала техніку оприлюднення й опублікування нормативно-правових актів [124]. Зокрема вчена вказувала, що для забезпечення дотримання норм права необхідно, щоб вони стали відомі всім. Це стосується не тільки законів, а й підзаконних актів, які також мають стосунок до значної кількості громадян або груп населення. В основі цього правила – презумпція, згідно з якою об'єктивна неможливість дізнатися зміст нормативних актів логічно повинна звільняти від обов'язку їх виконання. Право на інформацію про нові закони й інші нормативні акти – це одне з визнаних міжнародним співтовариством прав людини. Держава зобов'язана поважати це право і сприяти його реалізації [124].

Серед вітчизняних науковців, хоча теж в межах юридичної техніки, техніку оприлюднення й опублікування нормативно-правових актів досліджували І. Шутак та І. Онищук. Науковці констатують, що для законів і підзаконних актів обов'язковою формою оприлюднення є публікація, тобто поширення актів за допомогою засобів масової інформації. На цьому етапі їх найчастіше друкують в офіційних збірниках документів. І. Шутак визначає

оприлюднення нормативно-правових актів як доведення текстів відповідних актів до відома населення, а також державних органів, підприємств, установ та організацій. Воно є обов'язковою умовою початку дії зазначених актів. Також пишуть про правове застереження, що закони й інші нормативно-правові акти, які визначають права й обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є не чинними. Окрім того, автори ще вказують, що питання офіційного оприлюднення та набуття чинності окремими видами нормативно-правових актів регулюється низкою документів, зокрема законами України «Про Регламент Верховної Ради України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про Національний банк України» тощо. Головним документом, що встановлює порядок доведення до відома населення законодавчих актів, є Указ Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності». Відповідно до статті 3 Указу, громадяни, державні органи, підприємства, установи та організації під час здійснення своїх прав і обов'язків повинні застосовувати закони України, інші акти Верховної Ради України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, опубліковані в офіційних друкованих виданнях або одержані в установленому порядку від органу, який їх видав. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється після внесення їх до Єдиного державного реєстру нормативних актів із зазначенням присвоєного їм реєстраційного коду. Також І. Шутак наголошує, що, відповідно до частини 3 статті 22 Закону України «Про інформацію», з метою забезпечення доступу до законодавчих та інших нормативних актів усім громадянам держава забезпечує видання цих актів масовими тиражами в найкоротші строки після набрання ними чинності [475].

Проаналізовані наукові дослідження вказують на відсутність ґрунтовних розробок техніки оприлюднення нормативно-правових актів, тому наголошуємо на потребі уніфікації та розробки техніко-юридичної моделі й правил техніки оприлюднення нормативно-правових актів.

Наступною групою наукових праць, що становлять основу для дослідження техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів, є наукові розробки правотворчості та законотворчості. Визначаємо, що для наукових досліджень у сфері правотворчості та законотворчості радянського періоду характерним є підхід до правотворчості як специфічної діяльності уповноважених органів держави, організацій і посадових осіб, яка складається із системи дій щодо підготовки, ухвалення й офіційного оголошення нормативно-правових актів. Погляду, що оприлюднення нормативно-правових актів є стадією правотворчості дотримуються В. Горшеньов [66], П. Недбайло [228], Л. Антонова [17], А. Шебанов [451], М. Марченко, Д. Ковачев [138], А. Міцкевич [307].

Над теоретичними та логічними засадами правотворчості, правилами юридичної техніки у сфері правотворчості працювали В. Ковальський та І. Козінцев [136]. Законотворчість й оприлюднення закону як її стадія становили науковий інтерес В. Погорілка та М. Малишка [279], В. Шаповала [447], Л. Кривенко [170, с. 128], З. Погорєлової [278], А. Олійник [246], К. Манджул [212], Ю. Перерви [270, с. 28], І. Процюк [343], А. Селіванова [383, с. 35], Ю. Шемшученка [454, с. 97].

О. Ющик досліджував теоретичні проблеми законодавчого процесу та вказував, що в Україні, як і в деяких інших країнах, частина юридико-технічних вимог закріплюється в нормативних актах, якими регламентується правотворча діяльність. Автор вважає, що законотворчість є квінтесенцією законодавчої діяльності, її, так би мовити, матеріальним субстратом, змістовною основою, оскільки без вироблення й формулювання необхідного змісту законодавчих актів вказана діяльність є чимось безпредметним. Законодавча діяльність підпорядковується загальним вимогам техніки законотворчості, що є основою законодавчої техніки, визначаючи необхідні моменти у здійсненні законодавчої функції держави, за відсутності яких законодавча діяльність взагалі втрачає своє якісне визначення. Рівень юридико-технічної досконалості законодавства в тій чи іншій країні значною мірою визначається конкретно-історичними

тенденціями та проблемами його функціонування, що, своєю чергою, зумовлюються об'єктивними закономірностями розвитку суспільства, реальними умовами і потребами суспільного життя [490, с. 20].

Дослідниця Н. Задирака вважає, що процес створення закону завершується його опублікуванням. Для того, щоб стати загальнообов'язковим велінням держави, правова норма повинна знайти своє об'єктивне відображення в загальнодоступних засобах масової інформації. Опублікування законів є головною передумовою набрання ними чинності та юридичним підґрунтям презумпції знання законів, оскільки не можна припускати, що громадяни можуть знати ще неопублікований закон і притягати їх до відповідальності за порушення невідомих їм правил. Опублікування є встановленим законом способом доведення до загального відома законодавчого акта, що був ухвалений. Воно, як правило, полягає у розміщенні повного та точного його тексту в загальнодоступному офіційному засобі інформації (друкованому засобі). Оскільки опублікування закону має особливе юридичне значення для набрання чинності та подальшого застосування законодавчого акта, воно є найважливішим політичним актом та здійснюється у суворо визначеному порядку. Цією стадією завершується процес створення закону [98, с. 70]. Проблеми вдосконалення законодавчого процесу були предметом наукового пошуку О. Богачової [41], яка підтримує ідею, що після ухвалення закону та його оформлення, він набуває чинності через його підписання (санкціонування) та опублікування (оприлюднення). Однак дослідниця ототожнює одну із форм оприлюднення, а саме, опублікування, із завершальною стадією законотворчості – оприлюднення закону.

Загальновідомим є факт: в радянській юридичній науці основи розуміння, що єдиною офіційною формою оприлюднення є виключно опублікування нормативно-правових актів, закладено в радянський період такими науковцями, як А. Піголкіним, С. Боголюбовим, М. Ніколаєвою, Р. Романовим [258] у науковій праці «Опублікування нормативних актів» за редакцією А. Піголкіна 1978 року. Автори вказаного дослідження визначають поняття офіційного

опублікування нормативних актів як повідомлення для загального відома від імені правотворчого органу повного й точного тексту прийнятого нормативно-правового акта з усіма відповідними реквізитами шляхом розміщення в передбаченому законом загальнодоступному друкованому виданні, яке має офіційно-юридичне значення та є нормативно врегульованим. Окрім того, науковці демонструють значення останнього для презумпції знання закону, підвищення соціального престижу правових норм і їх впливу на формування й перетворення суспільних відносин. У книзі розкривається соціально-політичне значення офіційного опублікування нормативних актів у механізмі правового регулювання в ролі одного з психологічних важелів системи офіційного оприлюднення, показані демократичні, інтернаціоналістичні основи функціонування системи. З цього погляду особливий інтерес становлять висновки авторів про автентичність текстів нормативних актів, опублікованих на різних мовах, як про характерну рису правової основи радянської держави. У наступних розділах подано історичний огляд розвитку і вдосконалення порядку оприлюднення нормативних актів, а також характеристика порядку опублікування в європейських державах.

Важливе значення для правозастосовної практики мають рекомендації А. Піголкіна, С. Боголюбова, М. Ніколаєвої, Р. Романова щодо подальшого вдосконалення порядку оприлюднення нормативних актів, спрямування уваги на впорядкування різних форм оприлюднення, усунення наявних у цій сфері недоліків. Науковці пропонують кардинальні нововведення: створення єдиного органу опублікування як законодавчих, так і урядових, а також відомчих актів й умотивовують це тим, що для працівників державних органів важливо знати не тільки нові закони та укази, а й акти, що їх доповнюють, урядові акти, акти міністерств і відомств. Опублікування в різних джерелах вкрай ускладнює пошук і знаходження правової інформації, ускладнює її систематизацію, веде до незнання окремих актів, до помилок в управлінні і господарюванні.

Загалом сутність опублікування розглядають як розміщення повних текстів ухвалених нормативно-правових актів у спеціально визначених для

цього засобах масової інформації. Таке опублікування здійснюється від імені органу, який ухвалив нормативно-правовий акт, має автентичний характер, а його результати є найбільш повними, достовірними й доступними джерелами відомостей про правові норми; створюють оптимальні умови для ознайомлення з правовими актами, їх належного зберігання та використання. Тому сукупність офіційно опублікованих юридичних текстів слід розглядати як першооснову і головну передумову діяльності щодо забезпечення доступності законодавства. Необхідність наявності в суспільстві офіційних текстів чинних нормативно-правових актів, їх роль для нормального функціонування всієї національної правової системи визначає обов'язковий характер процедури формального опублікування законодавства та висуває до нього низку чітко визначених вимог [258, с. 65].

Окрім того, А. Піголкіним, С. Боголюбовим, М. Ніколаєвою, Р. Романовим було запропоновано організувати видання «Збірника узаконень», в якому публікувалися б закони, нормативні укази й постанови, розпорядження та акти міністерств, державних комітетів і відомств, що дасть змогу зосередити в одному місці всі акти з конкретного питання незалежно від того, якими правотворчими органами вони видані, та ухвалення спеціального акта, що визначатиме основні правила опублікування актів міністерств і відомств, видання керівниками відповідних органів правил розсилки нормативних актів, введення обов'язкової передплати на офіційні засоби опублікування нормативно-правових актів усіма державними органами [258, с. 66].

Способи оприлюднення нормативно-правових актів (як офіційні, так і неофіційні) досліджували й польські науковці Х. Пот та К. Сяркевич [529, с. 144], Р. Ожеховські [528]. Також думку про те, що всі способи офіційного доведення до відома виконавців ухвалених нормативно-правових актів не зводяться тільки до офіційного опублікування висловлював угорський науковець И. Ковач, який розрізняв опублікування нормативно-правового акта в офіційному друкованому виданні і повідомлення про них [137, с. 266].

Серед сучасних закордонних досліджень можна виокремити праці І. Сідельникова [388], В. Ісакова [110], А. Черв'яковського [438, с. 14], Н. Соколова, К. Кармадонова [396], С. Сівец, Г. Василевич, А. Боголейко, Г. Михалевої, А. Бодака [306], Н. Анциферова [19], А. Абрамова та Т. Рахманіна.

Згідно з поглядами А. Абрамової та Т. Рахманіної, у демократичному суспільстві проблема опублікування правових актів набуває особливої значущості. Своєчасне і повне інформування населення про нормотворчу діяльність органів законодавчої та виконавчої влади є необхідною передумовою знання цих актів громадянами та іншими суб'єктами права, сприяючи більш ефективному забезпеченню захисту їх прав. Суттєве значення має нормативне закріплення термінів офіційного опублікування нормативних правових актів. Правило про встановлення конкретних термінів опублікування бажано передбачити не тільки стосовно законів, а й поширити його на нормативно-правові акти органів виконавчої влади. Дослідниці вважають, що це послужить додатковою гарантією проти необґрунтованого затягування процесу доведення до відома широких верств населення ухваленого закону [1, с. 63].

Модерним закордонним і водночас історичним дослідженням оприлюднення нормативно-правових актів є праця В. Ісакова. Науковець розмежує в офіційному опублікуванні (оприлюдненні) велінь влади (на ранніх стадіях це були захищені владою звичаї, судові та адміністративні прецеденти, потім – нормативні правові акти) три різні епохи. Першу епоху називає передпаперовою та визначає її умовні хронологічні межі: від появи писемності – до XI-XII ст. нашої ери. Це період, коли для закріплення та передачі офіційної інформації використовувались скелі, камені, стіни печер і будинків, папіруси, глиняні, дерев'яні та воскові дощечки, пергамент (вироблені шкури тварин), тканини, шовк і т. д. Усесвітньо відома пам'ятка права, Закони XII таблиць, були записані на дванадцятьох дерев'яних дошках (таблицях). Ці таблиці виставлялися публічно на римському форумі для того, щоб ніхто не міг відговоритися незнанням законів. Через недовговічність носія

оригінали 12 таблиць до нас не дійшли, але їх текст відновлений за згадками і посиланнями, які містяться в роботах римських юристів. Наступна епоха, за твердженням науковця, паперова. Початок межі паперової епохи офіційного опублікування встановлює приблизно на рівні XI-XII ст. нашої ери. У цій епосі виділяє «Рукописний» період, що продовжує традиції поширення офіційної інформації на папірусі та пергаменті, і період «Індустріальний», що почався з винаходу друкарства в 1450-1455 роках Третьою епохою, на думку В. Ісакова, є електронна форма офіційного опублікування нормативних правових актів (кінець XX ст.). Дослідник вважає, що електронна форма офіційного опублікування (оприлюднення) нормативних правових актів увійшла в життя завдяки цілій низці переваг, які сьогодні досить очевидні: 1) висока швидкість передачі інформації; 2) відносна (порівняно з папером) дешевизна; 3) зручність зберігання і поширення правових документів в електронному вигляді; 4) простота і легкість доступу до правових інформаційних ресурсів, зручність пошуку необхідної інформації; 5) можливість необмеженого копіювання правової інформації без втрати її якості [110, с. 44].

Окрім того, В. Ісаков серед недоліків такого способу оприлюднення, як опублікування нормативно-правових актів, називає відсутність динамізму. Пояснює це тим, що, незважаючи на високі швидкості сучасної друкарської і розмножувальної техніки, використання допоміжних електронних засобів передачі інформації (телеграф, телетайп, електронна пошта, телефакс), дублювання правових актів на папері – досить повільний спосіб їх поширення. Виготовлення тиражу в окремому збірнику займає кілька днів. Випуск газетного видання або офіційного додатка до газети – кілька годин. Днями або навіть тижнями вимірюється час, необхідний для доставки офіційного видання передплатникам. Увесь цей час закон вважається чинним, оскільки формально вважається опублікованим, хоча громадянам фактично невідомий. На практиці траплялися випадки, коли суди були змушені застосовувати чинний, опублікований, але фактично невідомий громадянам закон, оскільки існує презумпція: «Незнання законів не звільняє від відповідальності». Ситуація

недостатнього динамізму системи офіційного опублікування пом'якшується тим, що сьогодні громадянам доступна інформація з більш оперативних джерел – мережі Інтернет, офіційних і неофіційних правових баз даних. Інформація про факт ухвалення закону може стати відомою також з повідомлень по радіо і телебаченню. Однак усі ці «додаткові джерела» тільки підкреслюють недостатній динамізм, властивий переважно паперовій формі офіційного опублікування [110, с. 147].

Офіційне опублікування як форму оприлюднення нормативно-правових актів зі стадією правотворчості – промульгацією – пов'язує А. Черв'яковський та зазначає, що, підписуючи закон, посадова особа підтверджує його автентичність і направляє на офіційне оприлюднення [438, с. 13].

Безпосередньо оприлюднення нормативно-правових актів, його змістові ознаки серед вітчизняних науковців досліджували В. Шаповал [448, с. 169], Л. Богачова [39, с. 20], С. Фесенко [429, с. 8], В. Барський [28, с. 45], Д. Мазур [209, с. 34]. Електронна форма оприлюднення нормативно-правових актів не залишилася без уваги таких українських дослідників, як М. Ільницького [113, с. 108], Н. Блинової [37, с. 87], М. Плотнікової [276, с. 15]. Оприлюднення закону про кримінальну відповідальність досліджував Б. Кириць [134, с. 321]. Л. Богачова розглядає оприлюднення нормативно-правового акта в межах підзаконного нормотворчого процесу як його стадію [39, с. 19].

У сфері набрання законом чинності проведено дослідження М. Теплюком. Науковець зазначає, що стабільність закону визначається як при його створенні, так і протягом реалізації. Важливим етапом для забезпечення стабільності закону є процедура введення його в дію. Автор констатує, що на сьогодні в теорії права не існує якогось єдиного погляду на співвідношення права та закону, а також їх дії. Зазначає, що бракує термінологічної єдності, часто відбувається проста підміна понять, ототожнення дії закону з дією норм закону або нормативних положень, приписів закону тощо. Внаслідок того, що

залишається невизначеним і зміст поняття «введення закону в дію», автор здійснює ґрунтовні наукові пошуки в цьому напрямі [412, с. 40].

Досліджуючи офіційне оприлюднення нормативно-правових актів регуляторної дії органами місцевої влади, С. Фесенко зосереджує особливу увагу на проблемах правового регулювання та посилення законодавцем на друковані засоби масової інформації без обов'язкового їх статусу офіційних і відсутності у законах і підзаконних актах дефініцій головних термінів, що вживаються в них, а це: «офіційне оприлюднення» та «офіційні друковані засоби масової інформації». Також наголошує на тому, що немає роз'яснення з цього приводу Конституційним Судом України, а наявні лише визначення про офіційні друковані видання, що міститься в статті 1 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», згідно з яким, офіційними друкованими виданнями органів державної влади та органів місцевого самоврядування є видання, які спеціально видаються цими органами (відомості, бюлетені, збірники, інформаційні листки тощо) для інформування про свою діяльність [429, с. 4].

Аналізуючи оприлюднення нормативно-правових актів представницького органу місцевого самоврядування, В. Барський визначив, що нормативно-правовий акт місцевої ради є формальним документом, який не може існувати без офіційного тексту. Вважає, що найпоширенішим способом офіційного оприлюднення нормативно-правових актів місцевої ради є їх офіційне опублікування. Мотивує потребу чіткого правового регулювання форми, порядку та вимог офіційного оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування тим, що офіційне оприлюднення має юридичний характер. Зокрема, дає визначення терміна «офіційне оприлюднення» нормативно-правових актів місцевої ради як формально-юридичної операції, завершальної стадії муніципального нормотворчого процесу, та наголошує на необхідності розрізнення офіційного та неофіційного опублікування, які різняться своїми наслідками [28, с. 42].

Дослідження електронної форми оприлюднення нормативно-правових актів проводить М. Ільницький, який констатує, що введення системи електронного оприлюднення має одночасно передбачати певні превентивні механізми в разі виникнення технічних проблем із цією системою. Технічні проблеми електронної системи можуть полягати, зокрема, у глобальному перебої в інфраструктурі інформаційної системи у вигляді збою підсистеми передачі та збереження даних, блокування на деякий час доступу громадян та організацій до офіційної правової інформації в правових актах, а також технічно-інфраструктурні проблеми, не пов'язані безпосередньо з діяльністю електронно-інформаційної системи, тобто аварійне відключення електроенергії, порушення мереж телекомунікаційного зв'язку, хакерські атаки, технічні неполадки бездротових мереж передачі даних, надзвичайні ситуації іншого характеру [113, с. 109]. Окрім того, науковець констатує, що чинне законодавче забезпечення механізму оприлюднення нормативно-правових актів в теорії і в практиці є застарілим і недосконалим, потребує актуалізації стосовно проблем, які виникли у зв'язку з останніми тенденціями інформатизації суспільства [114, с. 127]. Переваги й недоліки електронної форми оприлюднення нормативно-правових актів також розглядав М. Мірошніченко [219].

Архітектонічні особливості українських офіційних інтернет-видань «Голос України», «Урядовий кур'єр», офіційне інтернет-видання Міністерства фінансів України, «Офіційний вісник України», офіційний сайт Міністерства освіти і науки України досліджувала Н. Блинова, яка виділяла у мережевих ресурсах спільні ознаки, зокрема: наявність державної символіки, стриманість, скупість оформлення, відсутність зайвих зображальних елементів. Результатом продуманої архітектонічної організації є враження серйозності, виваженості, переконливості, що відповідає меті видань такого типу [37, с. 87]. Н. Блинова друковані видання «Голос України», «Урядовий кур'єр» та «Офіційний вісник України» зараховує до офіційних інтернет-видань, хоч вони такими не є,

оскільки в мережі Інтернет розміщують копію паперового примірника друкованого видання.

На підставі викладеного можемо підсумувати, що наукові праці, які становлять основу для дослідження техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів, є науковими розробками у сферах: 1) юридичної техніки; 2) правотворчості та законотворчості; 3) оприлюднення нормативно-правових актів.

Вважаємо, що стан дослідження оприлюднення нормативно-правових актів у вітчизняній юридичній науці характеризується фрагментарністю, адже оприлюднення нормативно-правових актів науковці розглядали в межах правотворчості та законотворчості чи в частині оприлюднення законів та обмежені поняттям, формами й засобами публікації, і ця особливість є домінантною з огляду на стан юридичних наукових досліджень. Техніка оприлюднення нормативно-правових актів була лише частиною наукових пошуків у сферах юридичної техніки, нормативної чи законодавчої технік. Поза увагою науковців залишено техніко-юридичну модель, її структуру та техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів.

1.2 Методологія дослідження оприлюднення нормативно-правових актів

Методологія наукового дослідження техніки оприлюднення нормативно-правових актів зумовлена загальними методологічними засадами, однак безпосередньо сформована з урахуванням предмета дослідження. Проводячи дослідження, виходимо з того, що методологія (шлях дослідження, пізнання) розглядається як сукупність підходів, способів, методів, прийомів і процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети. Такою метою в науковому пізнанні є отримання об'єктивного істинного наукового знання або побудова наукової

теорії та її логічне обґрунтування, досягнення певного ефекту. У другому значенні методологію визначають як галузь теоретичних знань та уявлень про сутність і форми, закони, порядок й умови застосування підходів, способів, методів, прийомів і процедур у процесі наукового пізнання та практичної діяльності. Особливо важливим принципом методології є обґрунтування положення про метод як систему, про складність та багатостанність змісту методу [432]. Метод – систематизований спосіб досягнення теоретичного чи практичного результату, розв’язання проблем чи одержання нової інформації на основі певних регулятивних принципів пізнання та дії, усвідомлення специфіки досліджуваної предметної галузі і законів функціонування її об’єктів. Метод окреслює та втілює шлях до істини, напрями ефективної діяльності, що ведуть до реалізації поставлених цілей, задає регулятиви та нормативні настанови пізнавальному процесу [432].

Дослідження юридичної техніки, її видів і структури, яка є складовою частиною юридичної науки, базуються на методології юридичної науки. Тріаду методології юридичної науки М. Костицький вибудовує так: методика, метод, методологія. Визначає методіку як вчення про сукупність прийомів, способів й організацію застосування методів наукового пізнання. Інакше кажучи, методика – технологія наукового пізнання, що здійснюється за допомогою певних методів. Методологія – це вчення, цілісна теорія з поняттями й категоріями, світогляд, через призму яких і здійснюється пізнання за допомогою методів відповідно до технології їх застосування – методіки. Тобто метод, методика й методологія, з одного боку, перебувають в ієрархічному зв’язку, з іншого – можуть існувати доволі автономно. Так, наприклад, метод спостереження може застосовуватися в більшості наук, всупереч тому, що він найбільше пов’язаний з позитивістською методологією, емпіризмом. Тобто щоб спостерігати за природою, соціумом, процесами і явищами, у них не обов’язково себе позиціонувати як позитивіста чи емпірика [158, с. 5].

П. Рабінович розглядає методологію юридичної науки як: а) систему підходів і методів, способів і засобів наукового дослідження, б) вчення (теорія)

про їх використання при вивченні державно-правових явищ [346]. М. Кельман визначає методологію як вчення про структуру, логічну організацію, методи, засоби і форми діяльності дослідника в процесі пізнання ним досліджуваних явищ [346]. Також окреслює структуру методів, що використовуються у правознавстві у вертикальному та горизонтальному зрізах. Вертикальну класифікацію утворюють загальні методи раціонального пізнання – зіставлення, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, які використовуються не тільки в науковому пізнанні, а й у практичному, повсякденному й інших видах пізнання; філософські методи, які ґрунтуються на певних філософських системах (феноменологічний, діалектичний, герменевтичний, аналітичний і т.д.); загальнонаукові методи, які властиві усім наукам (системний, структурний, функціональний, синергетичний тощо); спеціально наукові методи, які застосовуються окремими групами наук (статистичні, математичні, конкретно-соціологічні та ін.); спеціальні методи, які мають значення для окремих наук. Горизонтальну класифікацію репрезентують методи певного рівня, наприклад, до загальнонаукових методів належать: структурний, функціональний, системний, історичний, логічний і т. д., а до спеціально наукових – конкретно-соціологічні, психологічні, математичні та інші методи цього рівня [346].

До складу методології юридичної науки П. Рабінович включає філософсько-світоглядні підходи (матеріалістичний чи ідеалістичний, діалектичний чи метафізичний, визнання чи заперечення об'єктивних соціальних, у тому числі державно-правових, закономірностей та можливості їх пізнання, здобуття істинних знань щодо них); загальнонаукові методи використовуються в більшості наук (наприклад, структурний, функціональний методи, сходження від абстрактного до конкретного, формально-логічні процедури, наприклад, аналіз, синтез і т. ін.); групові методи застосовуються лише у певній групі наук, наприклад, тільки у суспільствознавстві (метод конкретно-соціологічного дослідження); спеціальні методи прийняті для дослідження предмета лише однієї науки (у юриспруденції – це способи

роз'яснення (тлумачення) норм права, своєрідні прийоми узагальнення юридичної практики) [346].

Для проведення юридичного наукового дослідження використовують фундаментальні, загальнонаукові принципи, що становлять власне методологію, конкретно-наукові принципи, покладені в основу теорії тієї чи іншої дисципліни або наукової галузі, і систему конкретних методів і технік, що застосовуються для розв'язання спеціальних дослідницьких завдань [453, с. 57].

П. Рабінович зауважує, що всі групи методів, безумовно, необхідні для проведення повноцінного, всебічного, завершеного державно-правового дослідження: кожна з них може стати в пригоді на якомусь етапі, тому навіть із цієї причини методологія має бути множинною, плюралістичною. Проте їхня роль у науковому пошуку не однозначна. Так, філософсько-світоглядні підходи визначають саму стратегію дослідження. Його загальну спрямованість, орієнтують на знаходження, відбір, накопичення цілком визначених у соціально-змістовному відношенні фактів і, зрештою (що, можливо, найголовніше), обумовлюють характер і зміст оцінювання (інтерпретації) отриманих результатів дослідження. А без такого оцінювання соціальне пізнання неможливе і непотрібне [346].

Однак М. Костицький аргументує, що не існує ніякої піраміди методів і методологій у правничій науці (філософські, загальнонаукові, конкретно наукові); правнича наука «не має власне своїх методів пізнання чи методологій. Вона запозичує як методи та методології інші, вже отримані і розроблені системи знань, теорій, концепцій. І головною серед них є логіка та логічна методологія. Звичайно, можна запозичити чи привласнити «чуже» і стверджувати, що це є твоє власне. Юриспруденція від «низу» до «верху» побудована на формальній логіці. Ця ж логіка є основною методологією юриспруденції, а логічні методи є головними в науковому пізнанні, теоретичному і практичному дослідженні» [161, с. 12].

Т. Кашаніна, І. Шутак розглядають методологію юридичної техніки, видом якої є техніка оприлюднення нормативно-правових актів, як сукупність

вихідних наукових підходів, способів і прийомів дослідження юридичної діяльності, результатом якої є складання юридичних документів [420, с. 32; 465, с. 31]. До методології юридичної техніки І. Шутак зачислює: 1) загальнонаукові методи: матеріалістичний, метафізичний, структурно-аналітичний, структурно-функціональний, формально-юридичний, порівняльний та соціологічний методи; 2) логічні методи: аналіз, синтез, аналогія, індукція, дедукція; 3) лінгвістичні методи: відповідності термінів поняттям, забезпечення компактності юридичного документа, підвищення інформативності правового документа, забезпечення зрозумілості та доступності нормативно-правових актів і використання мовних графічних засобів у юридичному тексті; 4) технічні методи: отримання, обробка, зберігання та пошук правової інформації, підвищення ефективності правотворчої й правозастосовної роботи [465, с. 31-37].

Добір та формування методології дослідження техніки оприлюднення нормативно-правових актів здійснюємо на основі твердження М. Костицького, що необхідно відмовитися від ієрархії методологій, яка визначається як філософська, загальнонаукова, спеціально наукова. Методології слід «розташувати» по горизонталі й використовувати на розсуд дослідника. Це може бути юснатуралістична, позитивістська, діалектична, синергетична чи інша методологія. Не обов'язково зашторювати себе методологією, можна використовувати методи з різних методологій (у розумних, звичайно, межах), тобто методика конкретного наукового дослідження може виглядати як мозаїка методів. Методологія як учення необхідна насамперед ученому для розвитку наукового світогляду, який не обов'язково повинен бути «правовірним» діалектиком, юснатуралістом, позитивістом, синергетиком [158, с. 10].

Формуючи систему методів наукового дослідження техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів, опираємося на системний підхід, застосування якого дає можливість провести ґрунтовне дослідження емпіричного матеріалу. Окрім того, А. Піголкін наголошує, що ефективність системно-структурного підходу в наукових дослідженнях

забезпечує виявлення структурних зв'язків між компонентами окремих правових явищ; зв'язків системних утворень, компонентами яких виступає та чи інша сукупність правових явищ [245, с. 22].

Методологія визначає шлях до істини та забезпечує цей процес відповідними методами, прийомами. Саме пізнання орієнтоване на постійне збільшення та примноження наукових знань [130, с. 21].

Тому пізнання техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів зумовило вибір методів і прийомів для досягнення поставлених завдань. Проведене дослідження базується на системному, аксіологічному, феноменологічному підходах з використанням сукупності таких методів: діалектичного, герменевтичного, історико-правового, прогностичного, методу моделювання, системного, формально-юридичного та порівняльно-правового. Наукова розвідка також проводилася з використанням елементів соціологічного методу та логічних прийомів аналізу і синтезу.

На думку Л. Заморської, системний підхід слугує універсальним інструментом для пізнавальної діяльності, оскільки, як систему можна розглянути будь-яке соціальне явище. Системний підхід є незамінним у пізнанні та конструюванні складних і динамічних цілісностей [104, с. 39]. Учена виводить системний підхід з того, що система є цілісним комплексом взаємопов'язаних елементів, яка утворює єдність із середовищем. Будь-яке явище, що досліджується, є елементом системи більш високого порядку, а елементи досліджуваної системи теж виступають як системи більш низького порядку [104, с. 39]. Тому в дослідженні зважаємо на те, що оприлюднення нормативно-правових актів є елементом більшої системи – правотворчості. Дослідження техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів базується на цільовому та структурному аспектах системного підходу. Цільовий аспект оприлюднення нормативно-правових актів полягає в тому, що оприлюднення має за мету створення автентичної копії нормативно-правового акта та створення умов для ознайомлення із нею найширшого кола суб'єктів права. Структурний аспект системного підходу дає

можливість бачити оприлюднення нормативно-правових актів, як не миттєву дію, а сукупність послідовних дій, що мають юридичний результат. До таких дій зараховуємо підготовку копії нормативно-правового акта, яка направляється на оприлюднення до засобу оприлюднення, дії уповноважених на це осіб друкованого видання чи органу, відповідального за офіційний веб-сайт оприлюднення нормативно-правових актів стосовно розміщення текстів у засобах оприлюднення, а також дії зі створення вільного та безперешкодного доступу до оприлюднених нормативно-правових актів.

Аксіологічний підхід наукових досліджень у праві є актуальним, що, на думку С. Калініна, пов'язано із домінуванням концепції прав людини [117, с. 275]. Аксіологія – вчення про цінності та філософська теорія цінностей, що з'ясовує якості та властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольняти потреби, інтереси та бажання людей [432, с. 14]. Право належить до числа фундаментальних цінностей людської культури. Ціннісні властивості права обумовлені його природою як специфічного явища, значенням як особливої форми суспільних відносин, його місцем і роллю в соціонормативній системі суспільства [229].

Цінність права проявляється через інструментальну (стабілізаційну, організаційну, узгоджувально-інтеграційну, орієнтаційну, управлінську, комунікативну) цінність права та власну цінність права (утверджуючи принципи свободи і справедливості, право стає цінністю для кожної людини, групи людей та суспільства в цілому. Через власну цінність право входить до арсеналу загальнолюдських цінностей, що витворюються поколіннями людей протягом історії). Власна цінність права відображається безпосередньо в соціумі (соціальна цінність права) й особистості (особистісна цінність права) [242, с. 37].

Нормативно-правовий акт є одним із результатів діяльності уповноважених на те суб'єктів із формування права – правотворчості. Однак, якщо акт чи норми права, які він містить, не доведені до відома осіб, яким вони адресовані, то сам акт не набуде чинності, його зміст залишиться невідомим

для суб'єктів права, а норми права, призначені для правового регулювання суспільних відносин, не реалізовуватимуться. Тому, враховуючи основи аксіології та цінності права, констатуємо, що цінність оприлюднення нормативно-правових на індивідуальному рівні розкривається через можливість кожної зацікавленої особи ознайомитися з текстом потрібного їй нормативно-правового акта. Наслідок цього – використання норм права в реальних суспільних відносинах, реалізація гарантованих державою прав і коригування власної поведінки через дотримання норм права.

На суспільному рівні цінність оприлюднення нормативно-правових актів полягає у функціонуванні принципу правової визначеності. Не можна питати про виконання правових норм, якщо вони невідомі для їх виконавців, бо суб'єкт правотворчості їх не оприлюднив. Установлення обов'язку суб'єктів правотворчості оприлюднювати прийняті ними нормативно-правові акти має за мету доведення до відома суб'єктів права не просто самого факту прийняття акта, а повного (як за змістом, так і формою) нормативно-правового акта. Водночас форма оприлюднення нормативно-правових актів не повинна викликати сумніву, що оприлюднений текст акта не відповідає його оригіналу. Тому дослідження техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів ґрунтується на аксіологічному підході.

Феноменологічний підхід дослідження техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів зумовлений онтологічною площиною права. Головною метою феноменології є споглядально-рефлексивне дослідження феноменів і розробка відповідного методу аналізу. Феноменологічний підхід реалізується на трьох рівнях: семантичному (символізм виразів), рефлексивному (методологія) та онтологічному. Феноменологічна онтологія спрямована на обстоювання тлумачення буття як неподільної єдності суб'єкта й об'єкта, що фундує людську свободу та відповідальність [432, с. 450]. Феноменологічний підхід у дослідженні обумовлює розуміння оприлюднення нормативно-правових актів, як реальності, що втілюється через правомочності та правові обов'язки

суб'єктів як правотворчості, так і суб'єктів, яким адресовані самі акти. Оприлюднення ухвалених нормативно-правових актів є обов'язком суб'єкта правотворчості, який має право знати нові нормативно-правові акти. Оприлюднення є соціальним процесом, практична складова якого виражена початком юридичної сили нормативно-правового акта й обізнаністю суб'єктів права з його нормами.

У сукупності використаних під час дослідження техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів найперше виділяємо діалектичний метод. Оскільки діалектичний метод, за Г. Гегелем, базується на раціональному пізнанні предмета в єдності його протилежностей та розвитку, то він розкриває істинну суть предметів і явищ, показуючи однобічність розумового пізнання. Тому в Г. Гегеля діалектика перестає бути лише методом, а стає методологією пізнання. І такий підхід до діалектики був запозичений марксизмом з тим уточненням, що марксистська діалектика стала називатися «матеріалістичною» [245, С. 5].

Діалектичний метод наукового пізнання техніки оприлюднення нормативно-правових актів дає можливість розглянути її у розвитку та взаємозв'язку, виявити сталі закономірності оприлюднення нормативно-правових актів, тенденції розвитку форм оприлюднення нормативно-правових актів від опублікування у друкованих виданнях до електронного оприлюднення на спеціально призначених для цього веб-сайтах. Ба більше, діалектичний метод визначає становлення оприлюднення нормативно-правових актів як завершальної стадії правотворчості та становлення оприлюднення як забезпечення презумпції знання закону.

Спираючись на діалектичний метод у розв'язанні проблем доступу суб'єктів права до нормативно-правових актів, обґрунтовуємо необхідність оптимізації нормативного регулювання оприлюднення нормативно-правових актів, де акцент робиться на потребі забезпечення вільного доступу суб'єктів права до правової інформації, встановлення відповідальності та гарантій за точність і відповідність тексту нормативно-правових актів, визначення вимог

до засобів офіційного оприлюднення та уніфікації його строків. Такий підхід до вироблення техніки оприлюднення нормативно-правових актів забезпечує стабільність системи права та втілення принципу правової визначеності. Однак необхідно створювати техніку оприлюднення не тільки на нормативному рівні, а й розвивати правову доктрину техніки оприлюднення нормативно-правових актів та усувати теоретичну невизначеність, плутанину в поняттях й інші теоретичні проблеми в цій тематиці, які можуть мати негативні наслідки і на практиці.

Герменевтика Дільтея і Гадамера ознайомила юридичну думку з ідеями про те, що будь-яке смислове розуміння відбувається в рекурсивному процесі: треба завжди щось знати, щоб мати можливість щось зрозуміти. Ніхто не може відкладати своє знання або, як це називається в герменевтиці, відкладати своє попереднє розуміння. Ми розуміємо висловлювання іншого в ракурсі того, що вже знаємо. До того ж, ми беремо з кожного висловлювання щось нове, що також схвалюємо. Ми можемо охопити з першого разу ціле, але побачимо тільки одну його частину. Розуміння настає тоді, коли уявляємо картину в цілому [430, с. 348-349].

Методологію герменевтичного аналізу правових текстів розробив філософ і юрист Еміліо Бетті. Дослідник розмірковував так: існує світ об'єктивного духу, фактів і людських подій, вчинків, жестів, думок і проєктів, слідів і свідоцтв ідей, ідеалів і реалізацій. Весь цей світ підлягає інтерпретації, що постає як процес, мета й адекватний результат якого – розуміння. Інтерпретатор повинен ретроспективно відтворити реальний процес створення тексту шляхом реконструкції послання і об'єктивації намірів автора тексту.

В інтерпретаційному процесі Е.Бетті виділяв чотири канони (правила):

1) канон іманентності герменевтичного масштабу, інакше кажучи – реконструкція тексту повинна відповідати погляду автора. Інтерпретатор нічого не повинен привносити ззовні; він має шукати сенс тексту, поважаючи несхожість і герменевтичну автономію об'єкта; 2) канон тотальності герменевтичного розгляду. Зміст його полягає в тому, що єдність цілого

пояснюється через окремі частини, а сенс окремих частин пояснюється через єдність цілого («герменевтичне коло»); 3) канон актуальності розуміння. Інтерпретатор не може зняти свою суб'єктивність до кінця. Щоб реконструювати чужі думки, твори минулого, щоб повернути в справжню життєву дійсність чужі переживання, потрібно співвіднести їх із власним «духовним обрієм»; 4) канон смислової адекватності розуміння є вимогою до інтерпретатора тексту. Зрозуміти один одного автор та інтерпретатор можуть, якщо вони знаходяться на одному рівні. Це також уміння інтерпретатора прийняти цілі об'єкта інтерпретації як свої в буквальному сенсі. На думку Е. Бетті, процес розуміння охоплює етапи впізнавання, відтворення і застосування [506].

В юриспруденції метод герменевтики призначений для того, щоб спростити діалог правових культур, оскільки правові поняття і категорії (наприклад, свобода, демократія, відповідальність) мають різне значення в різних правових системах. Однак необхідно розуміти, що герменевтика призначена доповнити, а не замінити собою наявну методологію юридичної науки.

Юристи насамперед повинні розуміти, що мають на увазі правові тексти. У цьому ракурсі правова наука – це суто герменевтична наука. Текст ніколи не може бути повністю зрозумілим. Хто хоче правильно зрозуміти, завжди повинен вже знати, що хоче сказати автор тексту. Він повинен уносити своє розуміння значення тексту, водночас залишаючись на твердому ґрунті об'єктивності. Не існує ніякого необґрунтованого процесу розуміння. Це результат неминучої циркуляції всіх процесів мислення та висловлювання судження, як це описується в теоретичних мовних екскурсах. Для розуміння повідомлень усіх видів інтерпретатор насамперед повинен знати мову автора тексту. Він має спробувати реконструювати ті наміри, які спонукали автора до його вислову, намагатися сформулювати власні уявлення, які б могли направити його тлумачення в інший напрямок, за можливості – стримати [430, с. 349].

Е. Яркова визначає юридичну герменевтику як методологію пізнання

права та позиціонує предмет дослідження як текст, визначає завдання його осмислення за допомогою об'єктивної та суб'єктивної інтерпретації і розуміння. Це розуміння має діалогічний характер і здійснюється в межах системи логічних процедур, яку називають герменевтичним колом [493, с. 122]. Необхідність в інтерпретації виникає через особливості мовного вираження права. Спеціальна термінологія, складні конструкції, правові фікції, оцінні поняття ускладнюють розуміння мови права.

За допомогою герменевтичного методу в дослідженні техніки оприлюднення нормативно-правових актів з'ясовано зміст текстів нормативно-правових актів, що становлять основу правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів, офіційного опублікування нормативно-правових актів шляхом дослідження джерельної бази наукової розвідки. З використанням герменевтичного методу досягнуто пізнання відображених в юридичних текстах дефініцій офіційного оприлюднення й офіційного опублікування нормативно-правових актів, офіційного друкованого видання. Окрім того, герменевтичний метод як метод тлумачення норм права використано для з'ясування волі правотворця щодо строків і мови оприлюднення нормативно-правових актів, установлення осіб, відповідальних за діяльність щодо оприлюднення нормативно-правових актів.

Важливим аспектом використання методу герменевтики є з'ясування точного змісту норм Закону України «Про доступ до публічної інформації» щодо форм офіційного оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, центральних та інших органів виконавчої влади, голів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Для розуміння місця й спрямованості електронного оприлюднення нормативно-правових актів на офіційних веб-сайтах органів державної влади та місцевого самоврядування серед форм оприлюднення також використано герменевтичний метод.

Оскільки пізнання техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів проводиться раціональним шляхом з

метою формування нових теоретичних знань, то наступним для дослідження є історико-правовий метод. Специфіка історико-правового методу, на думку О. Чистякова, полягає в дослідженні права в його історичному розвитку та динаміці [441]. Водночас, як зауважує А. Єгорова, об'єкт юридичного пізнання є фрагментом дійсності, який повно чи неповно показаний в юридичній науці [93, с. 30].

Через залучення історико-правового методу отримано знання щодо правових ідей про потребу оприлюднення нормативно-правових актів у ХІХ ст. Дж. Бентама та Р. ф. Ієринга, на початку ХХ ст. Г. Шершеневича, середини ХХ ст. Лон Л. Фуллера та Дж. Мерфі. Окрім того, з допомогою історико-правового методу встановлено особливості та проблемні аспекти оприлюднення нормативно-правових актів в Україні на сучасному етапі розвитку правової системи України, проаналізовано стан правового забезпечення оприлюднення законів України, постанов та інших актів Верховної Ради України, нормативно-правових актів глави держави, нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади, нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Наступним методом дослідження техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів є прогностичний. В юридичній науці прогностичний метод розглядається як сукупність прийомів, що дають змогу скласти науково обґрунтовані прогнози про майбутній стан правових явищ. На думку А. Піголкіна, його використання відкриває шлях взаємодії юридичної науки та практики і дає змогу не лише реалізовувати теоретичні положення у формі рекомендацій, але й обґрунтовувати їх надійність на перспективу з урахуванням наступних соціальних явищ [245, с. 25]. Адже умовою для правильного та ефективного правового регулювання суспільних відносин є знання про майбутнє державно-правової сфери життєдіяльності суспільства [3, с. 8].

Саме тому метод прогнозування в наукових дослідженнях широко використовується для розробки рекомендацій і пропозицій. Аналіз державно-правових об'єктів як складних систем, суперечливих за характером і кількістю процесів, вимагає використання цілого комплексу методів, і навіть тих, які застосовуються в інших сферах наукових знань [408].

Використовуючи прогностичний метод, беремо до уваги те, що об'єктом прогнозування є оприлюднення нормативно-правових актів. Воно є елементом більшого й складнішого державно-правового явища, а саме, правотворчості. Оприлюднення і правотворчість – це явища, які перебувають у взаємозв'язку та чинять взаємний вплив. Як зауважує А. Андріюк, під час встановлення майбутнього стану будь-якого об'єкта державно-правової дійсності слід піддавати аналізу не тільки закони і тенденції розвитку лише цього об'єкта, але й взаємозв'язки та вплив на нього інших державно-правових явищ, а також дію зовнішніх факторів неюридичного характеру [2, с. 20]. Тому в прогнозуванні враховуємо динаміку правотворчості, різні за правовою природою суб'єкти правотворчості та велику кількість ухвалених ними нормативно-правових актів – як законодавчих, так і підзаконних. Також враховуємо такі неюридичні фактори, що впливають на оприлюднення нормативно-правових актів: технічний розвиток, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, політичні тенденції (діджиталізація держави як елемент політичної програми). Окрім указаних факторів впливу, вважаємо вельми важливим у прогнозуванні розвитку оприлюднення нормативно-правових актів враховувати різний рівень обізнаності осіб з роботою на персональному комп'ютері та володіння навичками користування мережею Інтернет, веб-сайтами й пошуковими системами. Окрім вказаного, врахуванню підлягає й відсутність забезпечення доступу до мережі Інтернет у певних частинах держави.

На думку А. Андріюка, найбільш суттєве значення для юридичної науки має поділ прогнозів на перспективні (дослідницькі, пошукові) і нормативні (цільові) [4, с. 18]. На основі сучасного стану оприлюднення нормативно-правових актів та з урахуванням вказаних факторів впливу прогностичний

метод використано для дослідницького прогнозу щодо тенденцій засобів оприлюднення нормативно-правових актів, використання електронного оприлюднення як форми офіційного доведення до відома всіх зацікавлених суб'єктів текстів прийнятих нормативно-правових актів; забезпечення доступу усіх осіб, незалежно від наявності чи відсутності вад зору, слуху чи інших вад, до текстів нормативно-правових актів.

Використання методу моделювання, на думку С. Балашенка в правотворчій діяльності у сучасній державі стає основою соціально-економічного благополуччя країни, рівня розвитку і перспектив держави. У зв'язку з цим, створення ефективної правової моделі, що забезпечує інноваційний розвиток держави, є однією з найбільш актуальних і складних завдань [24]. На думку І. Фат'янова і Є. Скурко, моделювання як пізнавальний процес пов'язаний з розвитком знання, при цьому використання моделей є конструктивним знаряддям пізнання в суспільних науках. Реальні суспільні об'єкти й суспільні процеси є складними та багатограними, у таких випадках ефективним способом їх вивчення можуть бути попередня побудова і дослідження моделі, що відображає якусь частину розглянутого соціального явища [427, с. 105].

Саме за допомогою методу моделювання у дослідженні техніко-юридичних та методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів сформовано теоретико-правову модель техніки оприлюднення нормативно-правових актів і модель техніко-юридичних правил для оприлюднення нормативно-правових актів із конкретизацією правил, прийомів і засобів техніки оприлюднення законів України, постанов та інших актів Верховної Ради України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів центральних й інших органів виконавчої влади, голів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Окрім того, з огляду на запропоновану теоретико-правову модель техніки оприлюднення нормативно-правових актів розроблено рекомендації щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення

оприлюднення нормативно-правових актів. Створення теоретико-правової моделі техніки оприлюднення нормативно-правових актів дає змогу ухвалювати доцільні державно-правові рішення, уможлиблює пізнання розвитку, потреби, ефективності та стійкості правових рішень.

Наступний метод, використаний для дослідження техніки оприлюднення нормативно-правових актів, – системний. Виходимо із того, що система – це сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія. Якісні характеристики цих елементів становлять зміст системи, сукупність закономірних зв'язків між елементами, внутрішню форму або структуру системи [432, с. 583]. Однак систематизація – це специфічна форма дослідження, пізнавальний процес упорядкування деякої множини розрізнених об'єктів і знання про них. Упорядкування здійснюється шляхом установлення єдності та відмінності елементів, що підлягають систематизації, визначення місця одного елемента стосовно іншого. При цьому використовуються логічні операції порівняння, абстрагування, класифікації, аналізу і синтезу, опису та пояснення. Результатом систематизації є відповідна наукова система об'єктів і знань про них [432, с. 584].

За науковими підходами М. Кельмана, система як органічний порядок передбачає власні суттєві елементи цього поняття: 1) склад, 2) міцний внутрішній зв'язок, 3) єдність як цілісність. Відповідно, така природа структури системи. Її характер визначається зв'язком і саме підпорядкуванням частин цілому, у значенні – частина замість цілого. Технічно система вимагає єдиного начала внутрішнього зв'язку. Це начало виражається в різних загальних нормах, поданих у кодексі або опосередковано, зазвичай їх називають принципами [127, с. 310]. Таким началом внутрішнього зв'язку створення системи ознак, форм і вимог до оприлюднення нормативно-правових актів є принципи оприлюднення. Система, сама собою кваліфікаційна і в цьому сенсі логічна, перетворюється на систему взаємної обумовленості частин як єдиного цілого [127, с. 310].

Насамперед оприлюднення нормативно-правових актів розглянуто як складну динамічну систему дій щодо доведення до загального відома текстів нормативно-правових актів. Окрім того, техніка оприлюднення нормативно-правових актів розглядалася як системно-структурне правове явище, що зумовлено значенням і місцем у правотворчості оприлюднення.

Структурні елементи техніки оприлюднення нормативно-правових актів: строки оприлюднення нормативно-правових актів, засоби оприлюднення нормативно-правових актів, мова оприлюднення нормативно-правових актів, прийоми та правила відображення оригіналу нормативно-правового акта в копіях, інструменти гарантування та забезпечення автентичності текстів копій нормативно-правових актів, правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів досліджувалися з допомогою логічних операцій порівняння, абстрагування, класифікації, аналізу і синтезу, опису та пояснення. На підставі цього і з допомогою системного методу створено системи наукових знань про техніку оприлюднення нормативно-правових актів та її структурні елементи.

Також з урахуванням системного методу в проведеному дослідженні створено сукупність принципів оприлюднення нормативно-правових актів; сукупність нормативно-правових актів, що становлять основу правового забезпечення оприлюднення нормативно-правових актів за їх видами; систему вимог до електронного оприлюднення нормативно-правових актів; систему вимог до офіційних веб-сайтів органів держави та органів місцевого самоврядування як засобів для оприлюднення нормативно-правових актів.

Формально-юридичний метод є традиційним, властивим юридичній науці, який виходить з її природи. Вже в період середньовіччя склалися цілі школи та напрями (глосатори, постглосатори), які розвивали прийоми тлумачення правових норм і формального аналізу чинного законодавства. Недооцінювання, зневажливе ставлення до зазначеного методу – необґрунтовані: *forma legalis* – *forma esseentialis* – юридична форма – це суттєва форма, вважали римляни. Формалізм – невід’ємна властивість права, формальний підхід генетично виділив право із синкретичної єдності соціальних регуляторів у давнину [408].

Юридична наука широко використовує формально-юридичний метод аналізу досліджуваного нормативного матеріалу. Цей метод допомагає вивченню догми права, виявленню формально-логічних зв'язків, абстрагуванню від інших соціально-економічних явищ (економічних, політичних, ідеологічних). Формально-юридичний метод має важливе значення з погляду формування і функціонування права як цілісного явища, що контролюється інститутами громадянського суспільства [269, с. 18]. Юридичний метод як специфічний загальнонауковий метод юридичної науки виокремлює В. Нерсесянц. Цей метод виконує дві функції – отримання юридичних знань з погляду поняття права та побудова теоретичної (наукової) системи юридичних знань [230, с. 14]. Також чітко визначає, що специфіка юридичного методу полягає в тому, що він за своїм пізнавальним змістом і природою є понятійно-правовим методом, способом правового моделювання пізнавальної дійсності в межах поняття права; способом розуміння властивостей, ознак дійсності як правових властивостей, в ролі правових характеристик, правового вираження і виміру дійсності [230, с. 14].

Цілком доцільно М. Кельман констатує, що формально-юридичний метод є обов'язковим, необхідним у науковому пізнанні держави і права, тому що допомагає описати, узагальнити, класифікувати, систематизувати, передати отримане знання щодо правового явища зрозумілим, цілком відповідним чином [126, с. 99].

Окрім того, необхідно розуміти, що в сучасній юриспруденції юридична догматика розуміється як метод обробки й роботи з позитивним правом та основа юридичної техніки. У широкому розумінні юридична техніка ототожнюється з догмою права в цілому [61, с. 192]. Використання формально-юридичного методу обумовлено тим, що державно-правові явища характеризуються подвійною структурною організацією.

Тож формально-юридичний метод використано для формулювання визначень, наукових тез, аналізу позицій дослідників і правових норм, що регулюють оприлюднення нормативно-правових актів. З допомогою

формально-юридичного методу сформульовано низку визначень: оприлюднення нормативно-правових актів, офіційне оприлюднення нормативно-правових актів, принципи оприлюднення нормативно-правових актів, опублікування нормативно-правових актів, електронне оприлюднення нормативно-правових актів, техніка оприлюднення нормативно-правових актів, офіційне друковане видання. Формально-юридичний метод у дослідженні також використано для формування сутнісних ознак оприлюднення нормативно-правових актів, розкриття оприлюднення нормативно-правових актів крізь призму презумпції знання закону та права на інформацію про нові закони.

Аналіз правових норм щодо порядку оприлюднення нормативно-правових актів дав змогу виокремити особливості та проблемні аспекти оприлюднення нормативно-правових актів в Україні залежно від їх виду та знайти прогалини в правовому регулюванні. Це дало можливість для формування юридичних конструкцій з оприлюднення законів, постанов та інших актів Верховної Ради України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів центральних та інших органів виконавчої влади, нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Наступний метод, що використовувався для дослідження техніки оприлюднення нормативно-правових актів, – порівняльно-правовий. Під порівнянням у філософії розуміють пізнавальну операцію, за допомогою якої (на підставі фіксованої ознаки) установлюється подібність або відмінність об'єктів шляхом парного зіставлення [206, с. 33]. У методології дослідження техніко-юридичних засад оприлюднення нормативно-правових актів необхідно визначити місце і роль порівняльно-правового методу. Класично порівнюють правові системи та їх елементи, тому необхідно визначити, які елементи правової системи порівнюватимуться для дослідження техніко-юридичних засад оприлюднення нормативно-правових актів.

При визначенні об'єктів порівняльно-правового дослідження важливим є дотримання відповідності між видом порівняння та масштабами дослідження: порівнюваними визнаються об'єкти, що належать до одного рівня та виду, якщо вони мають подібні та відмінні риси, єдине соціальне та правове призначення, а також урахування регіональних особливостей утворення та функціонування цього об'єкта в різних країнах [26, с. 14]. К. Цвайгерт та Х. Кьотца називають основним методологічним принципом порівняльного правознавства, на якому відбувається відбір об'єктів для порівняння, функціональний принцип [435, с. 50]. Методологічні правила функціонального порівняння сформульовано з урахуванням специфіки цього виду порівняння, який передбачає початок аналізу з постановки певної соціальної проблеми та продовжується пошуком правової норми або інституту. Функціональне порівняння слід здійснювати головним чином на мікрорівні; при цьому компаративіст повинен позбавлятися укорінених у його правовому мисленні концепцій і понять власного права; необхідним є розмежування функцій і причин правових явищ; слід ураховувати не тільки явні функції правових явищ, але й латентні; компаративіст повинен зосереджувати увагу не тільки на нормативно-правовому матеріалі, але й на всіх інших пов'язаних суспільних даних [27, с. 9]. Можна порівнювати лише ті правові явища, які виконують однакову функцію. Окрім того, ці явища можуть позначатися не однаковою термінологією та мати відмінності у способах розв'язання функціональних завдань (належати до різних галузей права), проте досягти однакового чи схожого кінцевого результату [200, с. 50].

Об'єктами для порівняння в межах дослідження техніко-юридичних засад оприлюднення нормативно-правових актів є норми права та нормативно-правові акти, які регулюють порядок оприлюднення нормативно-правових актів. Загалом порівняльно-правовий метод дослідження було спрямовано на проведення порівняння юридичної практики та нормативно-правових актів, що здійснюють правове регулювання оприлюднення нормативно-правових актів, форм такого оприлюднення та вимог до нього у зарубіжних країнах та Україні.

Досліджено досвід держав романо-германської та англо-американської правових систем щодо нормативно-правового забезпечення оприлюднення нормативно-правових актів, форм та засобів такого оприлюднення з метою виокремлення нових наукових парадигм у порівнянні з національним законодавством для впровадження положень у сучасні наукові дослідження. Окрім того, з допомогою порівняльно-правового методу встановлено спільність або відмінність між формами оприлюднення нормативно-правових актів.

Як зазначає Т. Подорожна, порівняльно-правовий метод можна використовувати двома способами. Перший спосіб використання порівняльно-правового методу передбачає дослідження зумовленості відповідних правових систем зовнішніми, суспільними чинниками (досліджується факт, чому саме такі суспільні умови створили саме таку правову систему і як ця правова система сприяла формуванню саме такого суспільства). Другий спосіб застосування порівняльно-правового методу встановлює та порівнює зміст і склад норм, які є елементами порівнюваних правових систем [281, с. 110]. Отже, за допомогою порівняльно-правового методу порівнювались норми нормативно-правових актів, які регулюють порядок оприлюднення.

Дослідження зумовило використання елементів методу соціологічного аналізу. Соціологічний метод передбачає спостереження, анкетування, аналіз письмових джерел (документів), що застосовуються для вивчення соціально-правових явищ та правотворчої, правозастосовної й правоохоронної діяльності. Спостереження як елемент соціологічного методу застосовується для безпосереднього сприйняття діяльності правоохоронних, правозастосовних або правотворчих органів, конкретних історичних умов реалізації норм права. Аналіз письмових джерел забезпечує достовірність знань про події, факти, які дослідник здобуває у процесі ознайомлення з письмовими документами [245]. Елемент соціологічного методу – спостереження – використано для безпосереднього сприйняття стану оприлюднення нормативно-правових актів центральними та іншими органами виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями й органами місцевого самоврядування. Наступним елементом

соціологічного методу, що використано в науковому пізнанні, є аналіз низки нормативно-правових актів, які врегульовують оприлюднення нормативно-правових актів, зокрема положень, порядків оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, обласних і міських рад. Також проаналізовано низку угод про порядок висвітлення діяльності органів місцевого самоврядування друкованим засобом масової інформації.

Окрім методів, використано низку прийомів для дослідження техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів. Насамперед застосовано такі логічні прийоми, як аналіз і синтез. Як стверджує М. Костицький, логіка дає змогу виводити одні знання з інших, із правил визначення понять. Саме логіка та її методи й прийоми дають змогу розкрити внутрішні ознаки пізнання, зв'язки його елементів та взаємодію. Адже результатом застосування логіки як методології є розчленування цілісного предмета на складові частини, вивчення їх, зокрема властивостей і зв'язків, місця в системі. Пройшовши цей стан пізнання, розчленовані і досліджені частини предмета (як цілого) знову об'єднуються. При цьому знання про предмет вже є більш повним і якісним [161, с. 12]. Застосовувані логічні прийоми аналізу та синтезу дали можливість розглядати оприлюднення нормативно-правових актів як цілісне державно-правове явище: оприлюднення як дію суб'єкта правотворчості, систему нормативно-правових актів, що підлягають оприлюдненню, нормативно-правовий акт як письмовий юридичний документ, що оприлюднюється, строк і мову оприлюднення, форми та засоби оприлюднення. Також логічні прийоми аналізу та синтезу використано для формування дефініцій понять «оприлюднення нормативно-правових актів», «офіційне оприлюднення нормативно-правових актів», «принципи оприлюднення нормативно-правових актів», «техніка оприлюднення нормативно-правових актів», «офіційне друковане видання».

Можемо підсумувати, що дослідження техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів проведено з використанням системного, аксіологічного та феноменологічного підходів.

Розглянуто оприлюднення нормативно-правових актів як не миттєву дію, а як сукупність послідовних дій, що мають юридичний результат, з допомогою структурного аспекту системного підходу. Цільовий аспект системного підходу до дослідження оприлюднення нормативно-правових актів виявив те, що оприлюднення має за мету створення автентичної копії нормативно-правового акта та створення умов для ознайомлення із нею найширшого кола суб'єктів права. Аксіологічний підхід використано для виявлення цінності оприлюднення нормативно-правових актів на індивідуальному і суспільному рівнях. Розуміння оприлюднення нормативно-правових актів як реальності, що втілюється через правомочності та правові обов'язки суб'єктів як правотворчості, так і суб'єктів, яким адресовані самі акти, обумовлено феноменологічним підходом у дослідженні. Постановлені завдання дослідження зумовили використання сукупності таких методів: діалектичного, герменевтичного, історико-правового, прогностичного, методу моделювання, системного, формально-юридичного та порівняльно-правового. Науковий пошук також проведено з використанням елементів соціологічного методу та логічних прийомів аналізу і синтезу.

1.3 Значення оприлюднення нормативно-правових актів

З кожним днем науковці усе більше зосереджують увагу на ефективності та якості законодавства держави, що зумовлено активізацією роботи всього суспільства над побудовою цілісної національної правової системи. Декларування держави як правової зумовлює роботу над правовою системою, в основі якої повинне бути якісне й ефективне законодавство. З цього погляду, оприлюднення нормативно-правових актів є одним із аспектів, які гарантують якість нормативно-правового акта.

За результатами правотворчої роботи – якістю нормативних актів – роблять висновок про державу загалом, ступінь її демократичності, цивілізованості, культурності. Людське суспільство завжди потерпало через брак точних і довершених рішень, такої діяльності органів держави, в результаті якої створюються норми права, правила поведінки громадян й організацій. Підвищення якості правових рішень, зниження до мінімального рівня неефективних нормативно-правових актів – постійне завдання правотворця. Нормативно-правові акти необхідні для людей, суспільства, і не можна допускати прийняття поспішних, непродуманих правових рішень, адже будь-яка помилка зумовлює невиправдані матеріальні затрати та порушення інтересів громадян. Можна навести чимало фактів із вітчизняної практики, коли наша економіка, соціальна і духовна сфери зазнавали шкоди через непродумані, науково не обґрунтовані правові рішення. Наприклад, Закон «Про економічну самостійність України» був радше символічною даниною часу боротьби за незалежність, ніж документом конкретної дії. У світовій практиці також є помилки правотворців. Достатньо навести факт заборони в Сполучених Штатах Америки виробництва і вживання алкоголю в період Великої депресії, яка викликала зростання контрабанди, мафії та злочинності загалом [127, с. 337].

Як зазначає Д. Керімов, нормативно-правовий акт має внутрішню і зовнішню форми. Внутрішньою формою акта є будова, структура, яка визначає його зміст (преамбула, частини, статті). Зовнішня форма виражається у вигляді її найменувань (конституція, закон, постанова, указ). Якщо внутрішня форма надає нормативно-правовому акту визначену структурну організацію, то зовнішня визначає обов'язковість і юридичну силу [133, с. 21].

Однак необхідно не забувати, що нормативно-правовий акт є однією з форм права та містить норми права, основним призначенням яких є регулювання суспільних відносин. Яким би за зовнішньою формою досконалим не був акт, якщо він не здатен забезпечити регулювання суспільних відносин, отже, є помилки та недоліки у його змісті. Ще Р. ф. Ієринг зазначав, що матеріальне значення права має великий вплив на його здійснення. Неможливі

постанови розбиваються до своєї власної невиконуваності, а закони, які суперечать духу часу, приречені на сильний опір. Яку користь приносить точний і детальний закон, якщо суддя за найсильнішого бажання ледь освоює його. Яка користь від найтонших визначень, понять і розмежувань, якщо застосування до окремого випадку наштовхується на великі труднощі [108].

Наведені факти свідчать про те, що якість нормативно-правового акта не є проблемою сучасності, а сучасність (дух часу) ставить ще більше вимог як до внутрішньої, так і до зовнішньої форми. В основному виділяють дві групи причин, що негативно впливають на законодавство і процес його прийняття. До перших належить «зайва» кількість або надлишок законодавчих актів, до других – відсутність належного наукового забезпечення законодавчого процесу. Як результат – велика кількість нормативно-правових актів вищої юридичної сили, в ефективності та якості яких сумніваються як експерти, так і сама громадськість [192, с. 197-198].

Для суб'єктивного усвідомлення права Р. Ієринг окреслював кількісне та якісне спрощення права [108]. У 90-х роках більшість науковців пов'язували всі недоліки системи законодавства із кількісними показниками нормативно-правових актів. З прийняттям Конституції України 1996 року відбувається сплеск правотворчої діяльності держави.

Поняття «якість нормативно-правового акта» вводиться в наукових дослідженнях М. Паннова, В. Комарова, П. Рабіновича, І. Шутака, Л. Луць, В. Косовича, М. Кравченка, Н. Оніщенко, Т. Подорожної та інших українських науковців. Категорія «якість нормативно-правових актів» за визначенням М. Паннова інтегрує в собі широкий спектр проблем, пов'язаних із науковим і прикладним обґрунтуванням цих актів, досконалістю техніки правотворення, формальною визначеністю, доступністю, передбачуваністю і зрозумілістю вказаних актів [263, с. 12].

У близькому зарубіжжі проблеми якості нормативно-правового акта розглядаються теоретиками права в межах теорії закону, зокрема

А. Міцкевичем, А. Піголкіним, Ю. Тихомировим, В. Бабаєвим, С. Полєніною [283, с. 15], Е. Савельєвою [378, с. 10] та Е. Сирих [404, с. 25].

Серед науковців панує думка, що юридична техніка стане панацеєю для якісного нормативно-правового акта. Юридична техніка направлена саме на досконале формування нормативно-правового акта та його змісту. Це повинно забезпечити високу якість як законодавчого акта, так і підзаконного, тобто відповідність його усім змістовним критеріям і формально-юридичним вимогам. Адже поняття «якість» характеризується сукупністю властивостей і зв'язків, якими повинен володіти будь-який якісно довершений нормативно-правовий акт. Тому поняття «якість» посідає центральне місце в юридичній техніці. У співвідношенні якість нормативно-правового акта – ефективність нормативно-правового акта, можна вказувати, що саме якість виступає мірилом і критерієм ефективності створених і доведених до відома усіх нормативно-правових актів [186, с. 50-52].

Поняття доступності нормативних правових актів перетинається із зрозумілістю і простотою, оскільки останні є критеріями їх доступності. Але окрім вказаного, доступність нормативно-правових актів має самостійне значення, оскільки її можна розглядати і в плані заходів оприлюднення, опублікування нових нормативних актів, змін до них тощо, загалом в аспекті належного забезпечення зацікавлених адресатів правовою інформацією тощо. Як зауважує І. Биля-Сабадаш, доступність тексту нормативних правових актів як певний ступінь їх зрозумілості водночас забезпечується його точністю, стислістю, використовуваними словами та термінами, тобто мовною зрозумілістю і простотою [32, с. 103].

На основі аналізу наявних досліджень можна зробити висновок, що сформувався два підходи до формування поняття «якість нормативно-правового акта». Одні автори пов'язують його зі здатністю відповідати економічним та іншим соціальним реаліям. Так, якість нормативно-правового акта розуміється як його відповідність суспільним потребам і здатність

забезпечити регулювання суспільних відносин відповідно до поставлених завдань [284, с. 78].

Другий підхід до проблеми якості нормативно-правового акта передбачає, що вихідною основою є філософська категорія «якості». Якість розглядається як сукупність загальних ознак, які становлять якість будь-якого явища, процесу природи, суспільства або мислення [107]. Необхідно вказати, що ці два підходи не заперечують один одного, а знаходяться в прямому взаємодоповнювальному зв'язку. Другий підхід передбачає дослідження якості форми нормативно-правового акта, належних йому ознак як джерелу права і форм, викладу норм права в тексті закону. Оскільки форма і зміст перебувають у тісному зв'язку, то найкраще якість розглядати саме через них [102, с. 43].

Оперуючи терміном «якість нормативно-правового акта», необхідно розуміти його значення й окреслити його дефініцію. Доцільно почати з етимологічного тлумачення цього терміна. У тлумачному словнику української мови «якість» визначається як внутрішня визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших; ступінь вартості, цінності, придатності чого-небудь для його використання за призначенням [51, с. 1423]. Своєю чергою, «вартість» – це позитивна якість, цінність, а «придатний» – здатний робити, виконувати що-небудь [51, с. 76, 930].

Отже термін «якість» можна визначити як сукупність загальних ознак, які становлять позитивну якість, цінність і здатність виконувати поставлені завдання. Якість безпосередньо пов'язана із кількістю, тобто сукупністю властивостей, які визначають величину предмета, його розмір. Зв'язок між кількістю і якістю закріплений мірою, яка вказує на межу, після якої зміна кількості зумовлює зміну якості, або межу, після якої зміна якості впливає на зміну кількості [102, с. 43]. Отже, виникає питання: а чи може неоприлюднений нормативно-правовий акт виконувати поставлені завдання, а саме – регулювати суспільні відносини?

Не даремно Р. А. Познер якість нормативно-правового акта визначив як властивість, яка виражається сукупністю загальних ознак, що характеризують

його як ефективного регулятора суспільних відносин. Саме тому властивості (ознаки), які формують якість нормативно-правового акта, необхідно поділити на ті, які характеризують нормативно-правовий акт як форму та джерело права, і ті властивості, які характеризують правову норму як зміст акта. Необхідно чітко розуміти контраст між змістом і формою: форма стосується того, що є для права внутрішнім, а зміст – світу, який оточує право. Незалежності та об'єктивності можна досягти, обмеживши юридичний аналіз формальним рівнем [371, с. 45]. Поняття «якість нормативно-правового акта» не можна зводити тільки до його юридичних характеристик, тому що правова якість – це не тільки складова частини якості нормативно-правового акта, але і похідна від його загальносоціальних характеристик (властивостей) [437, с. 490].

Важливо виокремити набір властивостей нормативно-правового акта, які становлять його якість і формують внутрішню та зовнішню довершеність. Ця довершеність має стосунок як до форми, так і до змісту. Такий набір властивостей дасть нам змогу твердити не про абстрактний якісний нормативно-правовий акт, що залишатиметься недоступним для зацікавлених осіб. Ось чому необхідно визначити критерії якості нормативно-правового акта і з'ясувати, що виступає мірилом його оцінки якості.

Критерій – підстава для оцінки, визначення або класифікація чогось, мірило [51, с. 302]. Окреслити чіткі підстави для оцінки якості є першочерговим завданням юридичної техніки. Оскільки було вказано, що властивості нормативно-правового акта, які визначають його якість, поділяють на властивості змісту та форми, то доречно виокремлювати критерії якості щодо змісту та форми. Критерії якості – мірило, підстава оцінки загальних ознак, властивих нормативно-правовому акту, які характеризують його як регулятора суспільних відносин. Формування закону належної якості забезпечується застосуванням спеціальних прийомів і засобів з арсеналу юридичної техніки.

Науковці також конкретизують власні міркування і з приводу критеріїв якості. Розглянемо приклади наукових пошуків у вказаному полі. Так, М. Кравченко пропонує вимоги, дотримання яких забезпечить якість

нормативно-правового акта: 1) вимога щодо змісту норм, які виявляються в необхідності адекватного відображення й узгодження в акті прав, свобод та інтересів різних суб'єктів права; 2) вимога адекватного розподілу прав та обов'язків між суб'єктами права; 3) своєчасність акта та відповідність його рівню розвитку суспільних відносин; 4) оптимальне рішення, яке покладено в основу нормативно-правового регулювання; 5) ресурсне забезпечення; 6) правильно сформульовані мета й завдання нормативно-правового регулювання; 7) правильний вибір методу нормативно-правового регулювання; 8) гарантованість правових можливостей суб'єктів права; 9) дотримання вимог юридичної техніки під час створення акта [166, с. 15; 167, с. 72].

Н. Оніщенко акцентує на такій вимозі до якісного нормативно-правового акта, що якісний акт той, який не залишається на папері, а застосовується на практиці. Також дослідниця визначає два аспекти якості законодавства: соціальний, що пов'язаний із його змістом, і юридичний – з формою. На думку Н. Оніщенко, зміст нормативно-правового акта має відповідати: 1) основним напрямкам розвитку суспільства; 2) реальним умовам життя і відповідній його ресурсозабезпеченості; 3) Конституції України й іншим актам; 4) принципам демократії та соціальної справедливості, а також нормам моралі; 5) гармонійному взаєморозвитку закону і правової системи в сучасних умовах; 6) принципу визначеності, точності, однозначності правової норми, що є гарантією міцного правопорядку [255].

В. Червонюк виокремлює дві групи властивостей, які визначають якість нормативно-правового акта, перші з них виражають соціальну, а другі – власне юридичну адекватність права. Загальносоціальні або сутнісно-правові властивості нормативно-правового акта відображають його соціальну адекватність (соціальну придатність, соціальну якість). Науковець вказує, що в соціальній адекватності знаходиться матеріальне джерело або матеріальна сторона реалізації нормативно-правового акта, головна його рушійна сила. Вихідною і визначальною властивістю соціальної адекватності нормативно-правового акта є відповідністю акта праву [437, с. 491].

За твердженнями науковця можна зробити висновок, що нормативно-правовий акт є вираженням права і володіє загальносоціальними, сутнісно-правовими властивостями. До цих властивостей В. Червонюк зараховує такі характеристики нормативно-правового акта: 1) соціальна справедливість – сутнісна якість самих суспільних відносин, початок, що пронизує весь процес від створення до створення умов реалізації правових норм. Будь-який нормативно-правовий акт, який не закріплює соціальну справедливість або не перешкоджає несправедливості, не може визнаватись якісним; 2) гуманістична природа права, що виражається у відображенні в нормативно-правових актах потреб та інтересів його адресатів. Це можливо тоді, коли соціальна дійсність розглядається крізь призму особи людини; 3) відповідність нормативно-правового акта моральним основам. У нормативно-правовому акті не повинно бути нічого такого, що штовхало б людину до вчинення аморальних дій чи стримувало людину від вчинення альтруїстичних дій. Посилення моральної основи нормативно-правового акта збільшує його правову цінність і стимулює до правомірної поведінки; 4) відповідність нормативно-правового акта об'єктивним тенденціям суспільного розвитку. Це базова соціально-правова властивість нормативно-правового акта, яка позначає співвідношення акта із правовою природою і вказує на те, що в ньому повинні бути відображені ті правові норми, які склались на основі фактичної правомірної поведінки людей та відповідають фактичному розвитку суспільства; 5) ресурсна забезпеченість нормативно-правового акта (матеріальна, технічна, фінансова) – характеризує реальну спроможність нормативно-правового акта задовольняти інтереси людей. У правотворчості нерідко допускаються помилки у визначенні умов, необхідних для підготовки до набрання чинності нормативно-правового акта, його доступності, наявності правових, фінансових, організаційних ресурсів, які забезпечують реалізацію нормативно-правового акта; 6) стабільність і динамізм суспільних відносин, регулювання яких здійснює нормативно-правовий акт, унаслідок чого він набуває якостей надійного, водночас гнучкого, нормативного за своїм змістом регулятора суспільних відносин [437, с. 491].

До соціально-юридичних властивостей нормативно-правового акта зараховують такі:

- 1) фундаментальні, основні властивості нормативно-правового акта;
- 2) техніко-юридичні властивості нормативно-правового акта [437, с. 499].

На нашу думку, фундаментальні властивості нормативно-правового акта необхідно розглядати як такі, що забезпечують конституційність, юридичну силу та доступність залежно від виду нормативно-правового акта, забезпечення правової визначеності, структурну функціональність та матеріальну забезпеченість. Водночас техніко-юридичні властивості нормативно-правового акта охоплюють техніко-конструктивні, структурно-логічні та лінгвістичні властивості нормативно-правового акта.

Р. Демків формує низку вимог до нормативно-правового акта, хоч цей перелік не є вичерпним. До основних якостей нормативно-правового акта належать: 1) властивості його правової легальності; 2) інструментально-правові властивості; 3) техніко-юридичні властивості [437, с. 501].

Однак не потрібно поза увагою залишати той факт, що якість нормативно-правового акта залежить від точності юридичного формулювання, від того, наскільки воно є логічно пов'язаним і послідовним у єдності з іншими нормами права. Як було уже вказано Р. ф. Ієрингом, це і є матеріальною властивістю якості нормативно-правового акта.

М. Паннов чітко наголошує, що забезпечити належну якість нормативно-правових актів може точність правових норм, які становлять їх зміст. Це, на думку науковця, досягається шляхом формулювання в нормативно-правових актах правових норм як узагальнених правил поведінки суб'єктів права – дозволеної чи забороненої [263, с. 12-13].

Необхідно зауважити, що цих властивостей (якостей) нормативно-правовий акт повинен набувати як під час підготовки, розгляду, прийняття й підписання, так і оприлюднення акта. Практика свідчить, що зміни до тексту

нормативно-правового акта, його структури та зовнішньої форми вносяться під час розгляду, ухвалення правотворчим органом та оприлюднення; можуть змінювати зміст нормативно-правового акта, порушуючи усі логічні зв'язки як між нормами права. Усі учасники правотворчості на стадіях правотворчого процесу повинні враховувати правила, прийоми, способи юридичної техніки, оскільки їх діяльність впливає на якість нормативно-правових актів.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що основна якість нормативно-правового акта полягає в тому, що він повинен бути правовим і базуватись на гармонійному поєднанні традиційних форм права, притаманних для певного суспільства. Якісна правова норма та нормативно-правовий акт повинні спиратися і формуватися з урахуванням звичаєвого права, менталітету суспільства, оскільки ефективність правового регулювання залежить від цих факторів.

Як бачимо, якості нормативно-правового акта через відповідність критеріям щодо зовнішньої форми, а саме, легальності, доступності, юридичної сили нормативно-правового акта неможливо досягнути без його оприлюднення та створення механізму доступу до копій чи текстів, що тотожні оригіналу нормативно-правового акта. Це саме стосується й критерію обов'язковості нормативно-правового акта, адже без доведення його до відома суб'єктів права, яким він адресований, не можемо говорити про його обов'язковість для них. Саме тому оприлюднення нормативно-правового акта є важливим аспектом його якості.

Значення оприлюднення нормативно-правових актів також розкривається через гарантування презумпції «знання закону» та права на інформацію про нові нормативно-правові акти.

Право на інформацію про нові нормативно-правові акти – одне із загально визнаних міжнародним співтовариством прав людини, яке держава зобов'язана поважати і сприяти його реалізації. У підсумковому документі Віденської зустрічі представників держав-учасниць Ради безпеки і співробітництва в Європі 15 січня 1989 року акцентовано на необхідності

ефективно забезпечувати право осіб знати свої права й обов'язки в цій сфері і вчиняти дії відповідно до них, з цією метою публікувати та робити доступними всі акти, адміністративні правила й процедури, які стосуються прав і основних свобод людини. Важливо також, щоб населенню й посадовим особам держави було надано достатньо часу для ознайомлення та вивчення нових актів нормативного характеру, оскільки їхнє дотримання й виконання залежить від того, наскільки правильно їх розуміють ті, кому вони адресовані [90, с. 26].

Офіційне оприлюднення забезпечує презумпцію знання правової норми, введення прийнятого нормативно-правового акта до загальної системи правового регулювання, реальне його здійснення. Адже нормативно-правовий акт не може по-справжньому діяти, якщо немає офіційних дублікатів, ідентичних оригіналу. Офіційне оприлюднення, у процесі якого створюються такі дублікати, формально засвідчує, що цей акт прийнятий і діє. За допомогою оприлюднення розповсюджується офіційний текст такого акта [129, с. 338].

Однак у національній юридичній науці немає концептуальних наукових досліджень права на інформацію про нові нормативно-правові акти. Зараз згадане право розглядається крізь призму права на інформацію. Правову інформацію визначають як окремий вид інформації як на науковому, так і нормативному рівнях. Відповідно до Закону України «Про інформацію», правова інформація є різновидом інформації. Дослідженням правової інформації займаються А. Марущак [214], О. Тихомиров [416, с. 30], К. Беляков [31], О. Селезньова [382]. Як вказує остання, правова інформація має важливе значення для регулювання суспільних відносин [382].

У вузькому розумінні, за визначенням О. Тихомирова, поняття «правова інформація» має відображати основне призначення права як універсального регулятора суспільних відносин, а саме: правова інформація – це соціально важлива інформація, яка відображає нормативні (загально обов'язкові) або індивідуальні вимоги до поведінки (діяльності) суб'єктів, що відповідають інтересам суспільства та забезпечуються й охороняються державою. У такому аспекті виокремлюється ще одна властивість, яка принципово відрізняє правову

інформацію від усієї іншої, – обов'язковість її надання державою та усвідомлення відповідними суб'єктами [416, с. 30].

Тому правова інформація посідає чільне місце у сфері правового регулювання. К. Беляков виділяє два суб'єкти: перший – суб'єкт, який зобов'язаний надавати правову інформацію, та ним вважає особу, наділену державно-владними повноваженнями, другий – суб'єкт, який зобов'язаний отримувати й усвідомлювати правову інформацію [31, с. 24]. Відповідно, науковець робить висновок, що правова інформація має державно-владний характер. Це зумовлено тим, що правова інформація, створена «правотворцем», надається «людині», яка усвідомлює її, формуючи власну правосвідомість та правову культуру (правовий нігілізм), і трансформує в правову поведінку (правомірну, неправомірну), тобто реалізує або не реалізує надані їй можливості (суб'єктивні права) та покладені на неї обов'язки (юридичні обов'язки), своєю чергою, створюючи інформацію щодо стану правопорядку і законності [31, с. 25]. Таким чином, правова інформація – це інформація як про прийняття загальнообов'язкового правила поведінки, так і сам його зміст. Основними ознаками правової інформації є державно-владний характер та обов'язковість її надання й оприлюднення суб'єктом прийняття.

Саме тому право на інформацію про нові нормативно-правові акти дає можливість повного доступу та можливості ознайомлення із текстами ухвалених актів. Нормативно-правове забезпечення права на інформацію про нові нормативно-правові акти здійснюється як на національному, так і міжнародному рівнях.

Так, стаття 57 Конституції України закріпила право громадян знати свої права і обов'язки, зокрема закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення в порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, не є чинними [153]. Аналіз цієї норми національного законодавства приводить нас до того, що право на

інформацію про нові нормативно-правові акти забезпечується оприлюдненням прийнятих актів.

Право на інформацію про нові нормативно-правові акти охороняється і Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод (зокрема стаття 10, в якій вказано, що кожен має право на свободу вираження поглядів). Це право також охоплює свободу одержувати й передавати інформацію, включаючи право на інформацію про нормативно-правові акти [422]. На підтвердження думки можна навести практику Європейського суду з прав людини, зокрема рішення у справах «Санді Таймс проти Сполученого Королівства» (*Sundy Times v. the United Kingdom*) від 26 березня 1979 року та «Коккинакис проти Греції» (*Kokkynakys v. the Greece*) від 25 травня 1993 року, в яких вказується як на необхідність інформації про правову норму, так і на чіткість правової норми [445].

З цією метою необхідно оприлюднювати та робити доступними всі нормативно-правові акти, адміністративні правила й процедури, які стосуються прав і основних свобод людини. Важливо, щоб особам, яким акт адресований, було надано достатньо часу для ознайомлення й вивчення нових актів нормативного характеру, оскільки саме від цього залежить їх реалізація.

Закордонний досвід засвідчує, що більшість країн Європи захищає це право громадянина на інформацію про нормативно-правові акти. Це можна побачити на одному із прецедентів у рішенні Конституційного Суду Литовської Республіки від 29 жовтня 2003 року щодо відповідності постанови уряду (№ 458) «Про затвердження Методики розрахунку збитків, завданих природі в результаті порушення природоохоронних законів» від 8 листопада 1991 року, а також у пункті 2 статті 7, пункті 2 статті 95 Конституції та пункті 1 статті 8 Закону «Про порядок публікації і набуття чинності законів та інших правових актах Литовської Республіки» [460].

Петиція була заснована на тому, що постанова уряду (№ 458) «Про затвердження Методики розрахунку збитків, завданих природі в результаті порушення природоохоронного законодавства захисту» від 8 листопада 1991

року, була опублікована в офіційному бюлетені «Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos IK Vyriausybės Žinios», але методи розрахунку збитків, завданих природі в результаті порушення природоохоронного законодавства щодо охорони, які були невід'ємною складовою частиною зазначеної постанови уряду, не були опубліковані ні разом із вказаною резолюцією, ні пізніше. Заявник також вказав, що оспорювана постанова підписана тільки прем'єр-міністром Литовської Республіки, але не підписана відповідним міністром. На думку заявника, манера підписання й оприлюднення постанови уряду порушувала Конституцію та закон [460].

Конституційний Суд Литовської Республіки постановив, що оприлюднення методики розрахунку збитку, завданого природі в результаті порушення природоохоронного законодавства як складової частини постанови уряду від 8 листопада 1991 року в неофіційному джерелі, не може вважатися такою, що оприлюднена з дотриманням вимог офіційного та громадського оприлюднення правових актів, об'єднаних в Конституції, а також конституційній вимозі, що будь-який правовий акт (всі його складові частини) повинні бути оприлюднені. Уряд, не оприлюднюючи методику розрахунку збитку, завданого природі в результаті порушення природоохоронного законодавства, після набуття чинності Конституції не виконав свій конституційний обов'язок. Конституційний Суд також зазначив, що вимога, закріплена в Конституції: постанови уряду мають бути підписані прем'єр-міністром і міністром відповідної галузі, має бути застосована до постанов уряду, які були прийняті після набуття чинності Конституції. Конституційний Суд постановив, що постанова уряду (№ 458) «Про методи розрахунку збитку, завданого природі в результаті порушення природоохоронних законів» від 8 листопада 1991 року порушує пункт 2 статті 7 Конституції, статті 2 Закону «Про порядок набуття чинності Конституцією Литовської Республіки» і конституційний принцип держави під владою закону.

Конституційний Суд Литовської Республіки констатує, що тільки ті нормативно-правові акти можуть бути чинними, які:

- 1) були оприлюднені відповідно до вимог офіційного оприлюднення та гласності, які сконсолідовані в Конституції;
- 2) відповідають конституційній вимозі, що будь-який правовий акт (всі його складові частини) повинен бути офіційно оприлюднений;
- 3) відповідають конституційній вимозі, що правові акти повинні бути офіційно оприлюднені литовською державною мовою [460].

В іншому випадку суб'єкт права не буде впевнений, що оприлюднено саме той акт, який був ухвалений компетентним органом правотворчості. Тобто Конституційний Суд Литовської Республіки констатує, що оприлюднення нормативно-правових актів, відповідно до встановленого Конституцією порядку, забезпечує право на інформацію про нові нормативно-правові акти та гарантує, що нормативно-правові акти ухвалені відповідно до встановлених законом процедур.

Право осіб знати свої права й обов'язки передбачає можливість ознайомлення із прийнятими нормативно-правовими актами, у яких містяться норми права, що встановлюють ці права й обов'язки. Тобто праву на інформацію про нові нормативно-правові акти кореспондує обов'язок правотворчого органу оприлюднювати прийняті ними нормативно-правові акти. Можемо підсумувати, що право на інформацію про нові нормативно-правові акти забезпечується: обов'язком правотворчого органу інформувати про ухвалення нових нормативно-правових актів; обов'язком правотворчого органу оприлюднювати точний та повний за обсягом текст нормативно-правового акта; обов'язком правотворчого органу оприлюднювати нормативно-правовий акт у визначені строки та у встановленому порядку; створенням державою можливостей доступу до ухвалених нормативно-правових актів як на нормативному, так і на інституційному рівнях. Саме тому право на інформацію про нові нормативно-правові акти є одним із забезпечуваних оприлюдненням аспектів.

Далі оприлюднення нормативно-правових актів гарантує функціонування принципу правової визначеності. Саме із фактом оприлюднення ухвалених

нормативно-правових актів пов'язаний важливий момент правотворчості, а саме – набрання нормативно-правовим актом юридичної сили. З цим також пов'язаний регуляторний вплив правових норм на суспільні відносини, які виникають після моменту набрання чинності нормативно-правовим актом та принцип правової визначеності.

Юридична визначеність як вимога до якості нормативно-правового акта вимагає, щоб положення (норми права), що містяться в них, були чіткими й точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишалися передбачуваними. Зворотна дія правових норм також суперечить принципу юридичної визначеності, принаймні у кримінальному праві (стаття 7 Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод), а суб'єкти права повинні знати наслідки своєї поведінки; це також стосується і цивільного та адміністративного права тією мірою, що негативно впливає на права та законні інтереси особи (пункти 46-50) [417]. Як слушно зауважує С. Погребняк, згідно з цим принципом, люди повинні мати змогу планувати свої дії з упевненістю, що знають про їх правові наслідки. Принцип правової визначеності вимагає, щоб правові акти заздалегідь оприлюднювалися, діяли на майбутнє, були зрозумілими, простими, точними, чіткими і несуперечливими. Застосування актів має бути передбачуваним для індивідів. Така передбачуваність збільшує автономію особи щодо держави і врешті решт забезпечує її свободу [435, с. 43].

Відповідно до тверджень, висловлених у доповіді Європейської комісії «За демократію через право» щодо верховенства права від 04 квітня 2011 року № 512/2009, принцип юридичної визначеності (legal certainty) є істотно важливим для питання довіри до судової системи та верховенства права. Щоб досягти цієї довіри, держава повинна зробити текст закону легкодоступним. Вона також зобов'язана дотримуватись законів, які запровадила, і застосовувати їх у передбачуваний спосіб та з логічною послідовністю. Передбачуваність означає, що закон має бути, за можливості, проголошений наперед – до його застосування, та має бути передбачуваним щодо його

наслідків: повинен бути чітко сформульований, аби особа мала можливість скерувати свою поведінку (п. 44) [417].

Принципу правової визначеності, що знайшов своє закріплення в Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [422] , слідує Європейський суд з прав людини у своїй прецедентній практиці. Зокрема в рішеннях у справах «Михайлюк та Петров проти України» [429] й «Алієв проти України» [456] було констатовано, що порушено вимогу доступності через брак оприлюднення нормативно-правового акта.

Згідно з положеннями статей 264 та 265 Кодексу адміністративного судочинства України, особи, щодо яких застосовано нормативно-правовий акт, а також особи, що є суб'єктом правовідносин, у яких буде його застосовано, отримали право оскарження нормативно-правових актів. Можна оскаржити з приводу законності (крім конституційності) постанови Верховної Ради України, укази і розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, нормативно-правові акти міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень [421].

Важливим аспектом є те, що однією із підстав визнання протиправним і нечинним будь-якого з наведених вище нормативно-правових актів є відсутність його офіційного оприлюднення. Так, відповідно до пункту 4 частини 1 статті 264 Кодексу адміністративного судочинства України, у разі відкриття провадження в адміністративній справі щодо оскарження нормативно-правового акта суд зобов'язує відповідача опублікувати оголошення про це у виданні, в якому цей акт був або мав бути офіційно оприлюднений [421].

Закріплення вказаних норм права на нормативно-правовому рівні перевело вимогу офіційного оприлюднення нормативно-правових актів в обов'язковий елемент законності нормативно-правового акта та принципу

правової визначеності. Оприлюднення нормативно-правового акта, яке робить його доступним, стає частиною принципу правової визначеності, який нормативно закріплений не тільки на європейському рівні, а й національному.

Можемо підсумувати, що за допомогою оприлюднення нормативно-правових актів гарантується якість нормативно-правового акта, презумпція «знання закону» та право на інформацію про нові нормативно-правові акти, а також функціонування принципу правової визначеності.

Вважаємо, що якість нормативно-правового акта досягається через відповідність критеріям щодо зовнішньої форми акта, а саме, легальності, доступності, юридичної сили, чого неможливо досягнути без його оприлюднення та створення механізму доступу до копій чи текстів, що тотожні оригіналу нормативно-правового акта. Це саме стосується й такого критерію, як обов'язковість нормативно-правового акта, адже без доведення його до відома суб'єктів права, яким він адресований, не буде обов'язковим для них.

Право на інформацію про нові нормативно-правові акти є одним із аспектів оприлюднення нормативно-правових актів, який забезпечується: обов'язком правотворчого органу інформувати про ухвалення нових нормативно-правових актів; обов'язком правотворчого органу оприлюднювати точний та повний за обсягом текст нормативно-правового акта; обов'язком правотворчого органу оприлюднювати нормативно-правовий акт у визначені строки та у встановленому порядку; створенням державою можливостей доступу до прийнятих нормативно-правових актів як на нормативному, так і на інституційному рівнях.

Функціонування принципу правової визначеності, що нормативно закріплений на європейському та національному рівнях, забезпечується оприлюдненням нормативно-правових актів, що робить їх доступними для всіх зацікавлених осіб чи суб'єктів права.

1.4 Теоретичні та методологічні основи нормативно-правового акта та системи нормативно-правових актів

Процес пізнання та дослідження техніко-юридичних засад оприлюднення нормативно-правових актів буде неповним без теоретичних знань, які є вихідними даними наукового пошуку. Теоретичні правові знання виступають методологічною основою формування техніко-юридичної моделі та техніко-юридичних правил оприлюднення саме нормативно-правового акта. Чи залежать техніко-юридичні правила оприлюднення від того, що будемо доводити до відома всіх? Правових актів та їх розпорядників надзвичайно багато, але потреба в оприлюдненні стосується нормативно-правових актів, які розраховані на невизначене коло осіб і не вичерпують своєї дії. Чи вимога про оприлюднення стосується тільки нормативно-правових актів вищої юридичної сили? Тому потреба оприлюднення нормативно-правового акта залежить від його юридичної сутності, «природи». У засобі оприлюднення відтворюється фактично копія нормативно-правового акта з усіма його реквізитами, саме як юридичного письмового документа. Отож теоретичні основи про нормативно-правовий акт та систему нормативно-правових актів є методологічною основою формування техніко-юридичних правил оприлюднення нормативно-правових актів різних як за юридичною силою, так і за суб'єктом ухвалення.

Насамперед встановимо, яке значення вкладають науковці в поняття нормативно-правового акта, його змістові ознаки та нормативно-правовий акт як юридичний документ.

Поняття «нормативно-правовий акт» є одним із головних понять у правовій системі, що пов'язаний з його функціональною роллю як джерела правових норм. Регулювання суспільних відносин та ефективне вирішення конкретних життєвих ситуацій забезпечується нормативно-правовим актом.

Відповідно, на дослідження концептуальних ознак і поняття нормативно-правового акта спрямовано велику кількість наукових розробок вітчизняних науковців, теоретиків права та, звісно, спроби законодавчого закріплення.

Доречно відзначити напрацювання в цій сфері М. Цвіка, О. Петришина, П. Рабіновича, О. Скакун, Н. Оніщенко, С. Бобровник, М. Кельмана, О. Мурашина. Проблемні аспекти нормативно-правових актів крізь призму юридичної техніки досліджували І. Шутак, В. Косович, Л. Луць, Т. Подорожна, І. Биля-Сабадаш та інші науковці [189, с. 22].

Аналіз правничої наукової літератури дає можливість стверджувати, що склалися два підходи до визначення поняття нормативно-правового акта. Відповідно до першого, науковці роблять акцент на тому, що нормативно-правовий акт – це письмовий документ; прихильники другого підходу вказують тільки на те, що нормативно-правовий акт є юридичним актом чи приписом суб'єкта правотворчості.

Те, що нормативно-правовий акт є офіційним письмовим документом, вважають М. Цвік, О. Петришин, В. Нерсисянц, П. Рабінович та розглядають нормативно-правовий акт як офіційний документ, ухвалений компетентними суб'єктами правотворчості, який встановлює, змінює або скасовує норми права [417, с. 191]; письмовий акт держави, який містить нові норми чинного права [417, с. 191]; чи як письмовий документ компетентного органу держави (або уповноваженого нею органу місцевого самоврядування), в якому закріплене нею формально-обов'язкове правило поведінки загального характеру [442, с. 108]. Таке ж розуміння нормативно-правового акта дає Р. Ромашов й характеризує його як письмовий документ, який прийнятий від імені держави компетентними державними органами та уповноваженими суб'єктами, у порядку встановленої державою процедури, містить правила поведінки загального характеру, поширює регулятивно-охоронний вплив на неперсоніфіковане коло суб'єктів та спрямований на врегулювання типових суспільних відносин [448, с. 122].

Представники другого підходу В. Бабаєв та О. Скакун визначають нормативно-правовий акт як припис суб'єкта правотворчості, який містить правові норми [448, с. 325] чи як офіційний акт-волевиявлення (рішення) уповноважених суб'єктів права, що встановлює (змінює, скасовує) правові

норми з метою регулювання суспільних відносин [446, с. 303]. Це стверджують й автори «Нормографії», які визначають нормативно-правовий акт як юридичний акт, який встановлює або санкціонує норми права, змінює або скасовує норми права, на основі яких і виникають ті чи інші суспільні відносини [430, с. 55446]. Однак вважаємо, що такий підхід до визначення нормативно-правового акта як припису чи акта-волевиявлення суб'єкта правотворчості є не цілком виправданим, принаймні з огляду на те, що поза увагою залишається саме формальна визначеність.

Водночас спільним і таким, що не піддається сумніву вчених, є наявність у нормативно-правовому акті норм права. Нормативність виступає критерієм розмежування правових актів та означає, що нормативно-правові акти містять норми права [434, с. 297]. Оскільки нормативно-правові акти є формою зовнішнього виразу норм права, а основне їх спрямування – регулювання суспільних відносин, то обов'язково норми права, що містяться в нормативно-правовому акті, мають бути доведеними до відома їх адресатів.

Аналіз запропонованих визначень дає можливість вказати на різний словесний вираз чи дефініцію, які окреслюють одне і те саме поняття. Бачимо причину в цьому суб'єктивну актуалізацію вчених на тих чи інших змістових ознаках (рисах) нормативно-правового акта. Відповідно, для повної теоретико-правової характеристики необхідно окреслити ознаки (риси) нормативно-правових актів, адже саме вони дають можливість нам виділяти та виокремлювати ці акти з великого масиву правових актів [189, с. 22-23].

Нормативно-правовий акт, хоч і є видом юридичних актів, але відмінність стосується не тільки наявністю в ньому норм права. На це вказують М. Цвік та О. Петришин, які бачать відмінності нормативно-правового акта від інших видів юридичних актів у такому: нормативно-правовий акт містить загальнообов'язкові правила поведінки, натомість акт застосування норм права містить індивідуально-конкретні приписи, а інтерпретаційний акт – роз'яснення змісту і меж дії норм права; вимоги нормативно-правового акта стосуються всіх суб'єктів, які опиняються в нормативно регламентованій ситуації, акт

застосування норм права адресується конкретним особам чи організаціям і є обов'язковим для виконання тільки ними. Інтерпретаційний акт адресується суб'єктам, які застосовують норми права, що роз'яснюються; нормативно-правовий акт регулює певний вид суспільних відносин, акт застосування норм права – конкретну життєву ситуацію, інтерпретаційний акт не змінює зміст правового регулювання, а тільки допомагає роз'ясненнями норм права; нормативно-правовий акт діє тривалий час і не вичерпує себе фактами його застосування; дія акта застосування норм права закінчується у зв'язку з припиненням існування конкретних правовідносин; інтерпретаційний акт діє тільки разом з нормативно-правовим актом, приписи якого роз'яснюються, і має допоміжне значення [417, с. 279].

Юридичну природу нормативно-правового акта можна з'ясувати через встановлення змістових ознак нормативно-правового акта. Саме через сукупність властивостей, які роблять його іншим та з допомогою яких можна виокремити нормативно-правові акти з великого обсягу юридичних документів (актів). Як і з визначенням, так і з окресленням ознак (рис) нормативно-правових актів науковці зосереджують свою увагу на тих чи інших характерних ознаках [189, с. 23].

М. Цвік та О. Петришин вважають, що нормативно-правовому акту характерні такі риси: ухвалюється тільки уповноваженими суб'єктами правотворчості; має визначену структуру, чітко формулює зміст правових норм; має письмову форму і оприлюднюється в офіційних виданнях, що дає змогу оперативно його доводити до відома адресатів; розробляється та ухвалюється з додержанням встановленої законом процедури; може бути оперативно змінений і доповнений відповідно до потреб соціальної практики; є обов'язковим для виконання і містить гарантії на випадок його можливого порушення; підлягає систематизації, яка дає можливість легко відшукати його в нормативно-правовому масиві [417, с. 191-192].

В. Бабаєв наводить такі ознаки нормативно-правових актів: державний характер, оскільки саме держава наділяє органи, організації, посадові особи

правом готувати та приймати нормативно-правові акти, тобто правотворчою компетенцією; приймаються не всіма, а суворо визначеними суб'єктами, які спеціально уповноважені на це державою; приймаються з дотриманням визначеної процедури та вимог до змісту й форми нормативно-правового акта як акта-документа; володіють часовими, просторовими та суб'єктними межами дії; завжди містять правові норми [448, с. 326].

Р. Ромашов, Н. Пархоменко, С. Легуша пропонують такі ознаки нормативно-правового акта: приймається від імені держави в порядку, передбаченому законом; є результатом правотворчої діяльності компетентних суб'єктів; містить правила поведінки загального характеру, регулятивно-охоронний вплив яких здійснюється щодо неперсоніфікованого кола суб'єктів; реалізується в особливому процесуальному порядку, має визначену документальну форму (закон, указ, постанова); спрямований на регулювання типових суспільних відносин; забезпечується системою державних гарантій і санкцій; діє в часі, в просторі і по колу осіб; має юридичну силу, що дає можливість визначити принципи підпорядкування та ієрархічної побудови системи нормативно-правових актів [448, с. 122].

Однак звертаємо увагу на те, що І. Биля-Сабадаш серед переваг нормативно-правового акта називає те, що він є письмовим документом, і саме це дозволяє швидко доводити до відома усього населення зміст нових правових положень [412, с. 1]. М. Цвік та О. Петришин серед ознак нормативно-правового акта вказують його письмову форму та оприлюднення. На змістову ознаку нормативно-правового акта як письмового документа, що містить норми права, вказує О. Борбунюк [413, с. 164]. Саме тому В. Протасов розуміє основне завдання нормативно-правового акта, як і будь-якої форми права, – зберігати правову інформацію і оптимальним чином доводити її до відома адресатів. З цього боку нормативно-правовий акт є найбільш зручною і досконалою формою права – як для «пересічних» суб'єктів права, так і для держави. За його допомогою держава може оперативно здійснювати правове регулювання, реагувати на правові потреби суспільства [441, с. 213]. Водночас В. Бабаєв,

Р. Ромашов, Н. Пархоменко, С. Легуша вказують на часові межі дії нормативно-правового акта, які обчислюються саме з моменту його оприлюднення. За загальним правилом нормативно-правові акти застосовуються до правових відносин, які виникли у період від набрання ними чинності до її втрати. У визначенні меж дії нормативно-правового акта в часі науковці виділяють три аспекти: 1) момент набрання законної сили нормативно-правовим актом; 2) момент припинення дії нормативно-правового акта; 3) застосування норм права до правовідносин, які виникли та існували до моменту набрання нормативно-правовим актом законної сили [410, с. 316].

На підставі аналізу позицій науковців доходимо висновку, що нормативно-правовий акт – це юридичний письмовий документ уповноваженого суб'єкта правотворчості, ухвалений у встановленому порядку, який встановлює, змінює або скасовує норми права.

Змістовими ознаками нормативно-правових актів визначаємо такі: приймаються уповноваженими суб'єктами правотворчості та є результатом цієї діяльності; технологія їх прийняття є нормативно регламентованою; містить норми права; є юридичним письмовим документом, який оприлюднюється; діє в часі, просторі та за колом осіб.

Для формування техніко-юридичних засад оприлюднення нормативно-правових актів головними змістовими ознаками нормативно-правового акта є те, що він – юридичний письмовий документ, який оприлюднюється та діє в часі. Саме письмова форма нормативно-правового акта сприяє його системності, узгодженості та зручності у використанні. Отже, потребує більш детального з'ясування поняття, сутність, види та вимоги до юридичних документів.

Юридичний документ крізь призму прийомів, правил, способів та засобів юридичної техніки розглядали І. Шутак, В. Баранов, А. Черданцев, Е. Толстік, К. Каргін, М. Вилегжаніна [55, с. 285]. Ще одним напрямом у межах юридичної техніки є техніка юридичного письма, у якому вимоги до юридичних документів досліджували Е. Шугріна, Е. Романова, І. Онищук. Серед

вітчизняних науковців, які працюють над теоретичними основами юридичних документів, необхідно відзначити праці О. Гиляки.

А. Черданцев вказує, що основним носієм знаків у правовому регулюванні є юридична документація. Документи в правовому регулюванні оформляють норми права, юридичні факти, суб'єктивні права і юридичні обов'язки, індивідуальні юридичні рішення та інші ідеальні об'єкти. Одночасно вони виступають як способи надання цим об'єктам офіційності і юридичної сили, за допомогою юридичних документів здійснюється прив'язка ідеальних об'єктів правового регулювання до місця, часу і суб'єкта, досягається визначеність правового регулювання, стійкість суспільних відносин [439, с. 38].

За допомогою юридичних документів, які створені за правилами техніки юридичного письма, засоби правового регулювання (норми, індивідуальні рішення, угоди тощо) стають об'єктивованими, доступними для інших суб'єктів, їм надається певна офіційність. З їхньою допомогою досягається визначеність правового регулювання, незалежність від сваволі окремих осіб і стійкість суспільних відносин, стабільність, міцність правового, а отже, соціального становища людини [487, с. 93].

Е. Шугріна визначає юридичний документ як матеріальний носій правової інформації [459, с. 11]. Е. Романова вважає, що «юридичний документ є матеріальним виразом правових принципів, ідей, норм і правил та підсумковим результатом законотворчого, правозастосовного і договірних процесів. Іншими словами, юридичний документ – це матеріальний носій інформації, що має правовий характер і відображає суть реалізованого юридичного процесу» [374, с. 9]. В. Баранов, В. Толстік розглядають юридичний документ, як такий, що має юридичне значення та залучений у процес правового регулювання за допомогою практичної діяльності учасників правових відносин [484, с. 44].

І. Шутак та І. Онищук називають юридичний документ носієм правової інформації, за допомогою якого оформляються рішення і дії різних органів, посадових осіб, громадян [465, с. 283]. К. Каргін в обсяг поняття «юридичний

документ» включає закони, укази, постанови, розпорядження, інструкції, накази, рішення, ухвали, постанови, положення, довіреності, цінні папери, посвідчення, договори, протоколи, посадові інструкції та інші [119]. О. Гиляка розглядає юридичний документ як зафіксовану на матеріальному носії правову інформацію, що має юридичну силу, служить основним доказом того чи іншого факту [63, с. 169-170].

Однак, такі різнопланові підходи до бачення юридичного документа, на підставі їх аналізу, дають можливість спочатку згрупувати ознаки юридичного документа:

1. Є різновидом документа. В Україні на рівні ДСТУ закріплено визначення терміна «документ». Відповідно до ДСТУ 2392-94, документ – це записана інформація, яка може розглядатись як одиниця у ході здійснення інформаційної діяльності [87]. ДСТУ 3017-95 – під документом слід розуміти матеріальний об'єкт, що містить інформацію, закріплену створеним людиною способом для її передавання в часі та просторі [89]. ДСТУ 2732:2004 – документ це інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі. Окрім того, цим стандартом дано визначення і письмового документа, зокрема, що це текстовий документ, зміст якого зафіксовано за допомогою письмових знаків [88]. Також для повного охоплення поняття «юридичний документ» доцільно визначити значення самого слова «документ». Відповідно до словника української мови, документ – це діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що-небудь, служить доказом чого-небудь; письмове свідоцтво, що офіційно підтверджує особу; письмовий твір, грамота, рисунок і т. ін. як свідчення про щось історичне, важливе [393].

2. Юридичне значення. Юридичне значення полягає у функції, яку виконує юридичний документ у правовій практиці. В. Баранов вказує, що значення юридичних документів є різним, залежно від їхнього виду, та полягає в регулюванні правових відносин; закріпленні правового статусу суб'єктів

правових відносин; фіксації дій і рішень суб'єктів правових відносин; вирішенні спірних юридичних ситуацій [484, с. 43].

3. Залучений у процес правового регулювання. П. Рабінович відзначає, що правове регулювання – це здійснений державою за допомогою всіх юридичних засобів владно-регулятивний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони та розвитку [346, с. 165].

4. Створюється у процесі та в результаті юридичної діяльності. С. Гусарев розглядає юридичну діяльність як різновид соціальної діяльності, що здійснюється юристами-фахівцями з метою отримання правового результату, задоволення законних потреб та інтересів соціальних суб'єктів відповідно до вимог права [70, с. 32].

Можемо підсумувати, що ознаками, які виражають сутність юридичного документа, є: форма об'єктивації правової інформації, в тому числі норм права; є результатом юридичної діяльності, правотворчого та правозастосовного процесів; має юридичне значення та письмовий вираз. Отже, юридичний документ – це форма об'єктивації правової інформації, яка має юридичне значення та створюється в процесі юридичної діяльності й правотворчого чи правозастосовного процесів.

Якщо брати до уваги види юридичних документів, то наведемо кілька класифікацій, запропонованих науковцями. Так Е. Шугріна поділяє юридичні документи на такі групи: 1) нормативні акти; 2) акти правозастосування; 3) договори; 4) інші види юридичних документів [459, с. 11]. Е. Романова виокремлює такі види юридичних документів: 1) нормативні документи; 2) правозастосувальні акти; 3) документи-підтвердження; 4) гроші та цінні папери [374, с. 10]. Однак необхідно розуміти, що поділ на види юридичних документів здійснюється залежно від того, який критерій є в основі поділу. Так, В. Баранов основними критеріями класифікації юридичних документів визначає: 1) характер правової інформації; 2) галузеву належність; 3) характер офіційності; 4) відповідність закону; 5) строк дії; 6) територію дії; 7) коло осіб; 8) вид носія інформації; 9) категорію доступу; 10) назву [484, с. 47].

Нас цікавлять юридичні документи за характером правової інформації. В. Баранов за характером правової інформації юридичні документи поділяє на: нормативні документи; документи, які містять рішення індивідуального характеру; документи, які фіксують юридичні факти; гроші та цінні папери; документи, які фіксують факти-докази та документи-докази [484, с. 47]. До нормативних юридичних документів належать нормативно-правові акти, нормативно-правові договори, документи, у яких зафіксовано адміністративний та судовий прецедент, акти тлумачення норм права.

Також важливим теоретичним положенням про юридичні документи при характеристиці нормативно-правового акта є сукупність вимог до юридичних документів. К. Каргін зауважує, що у розв'язанні найважливіших питань суспільного життя необхідно, щоб юридичний документ був конкретним, достовірним і грамотно складеним. Саме тому до створення юридичного документа і висувається низка вимог [119].

Вимоги до юридичного документа – це встановлені нормативно-правовими актами і розроблені під час юридичної практики правила, що забезпечують законність і найбільшу доцільність використання юридичних документів, сприяють їх своєчасному і точному виконанню, ефективному впливу на правову ситуацію. Основні вимоги, яким повинен відповідати юридичний документ: достовірність юридичного документа, своєчасність і оперативність його створення, доступність, повнота, точність, грамотність, авторитетність і автентичність, обов'язковість, обґрунтованість. Важливо зазначити, що вимоги до того чи іншого юридичного документа можуть висуватися в різних поєднаннях [118].

В. Баранов усі вимоги до юридичних документів поділяє на два види: вимоги, які вироблені на практиці і не мають нормативного закріплення та нормативно закріплені вимоги. До вимог, які вироблені на практиці і не мають нормативного закріплення, належать: достовірність, точність, авторитетність, автентичність, своєчасність та оперативність, доступність і ясність. Вимога достовірності юридичних документів передбачає, що кожен юридичний

документ повинен містити відомості, які відповідають дійсності. Вимога точності стосується адекватності відображення відомостей в юридичному документі. Повноту, як вимогу до юридичного документа, характеризує те, що у формі та змісті юридичного документа повинні міститись усі необхідні елементи та відомості, інакше юридичний документ буде недостатнім і неповноцінним [484, с. 52-53]. Якщо у формі та змісті нормативно-правового акта будуть відсутні необхідні елементи, то нормативно-правовий акт не виконуватиме свого прямого призначення – регулювання суспільних відносин, а відсутність обов'язкових елементів у формі нормативно-правового акта дає привід піддавати сумніву законність (легітимність) самого акта.

Вимогу авторитетності В. Баранов розуміє як вимогу складання юридичного документа тільки тією особою чи особами, які мають на це повноваження, та тією особою, яка вказана в документі. Своєчасність розробки юридичного документа полягає в якомога швидшій розробці та впровадженні юридичного документа [484, с. 53]. Своєчасність й оперативність як вимоги до нормативно-правових актів передбачають не тільки швидку розробку та впровадження, а й вчасне реагування на зміну суспільних відносин.

Що стосується вимоги доступності та ясності до юридичних документів, то їх необхідно трактувати не тільки як зрозумілість документа особі, якої він стосується [484, с. 53], а й вільний доступ до юридичних документів нормативного змісту, особливо загального характеру. Адже це передбачає ще й створення умов для безперешкодного доступу до автентичних юридичних документів.

Наступна група вимог до юридичних документів – нормативно закріплені вимоги. Їх поділяють на такі групи: 1) вимоги до оформлення; 2) вимоги до структури; 3) вимоги до змісту [484, с. 53]. Проте на рівні національного законодавства немає нормативно-правової регламентації вимог до оформлення, структури та змісту нормативно-правових актів. Дійсність така, що вимоги до юридичних документів закріплені у Цивільно-процесуальному кодексі України, Кримінально-процесуальному кодексі України, Кодексі адміністративного

судочинства та стосуються процесуальних документів щодо розгляду справ. Вимоги до оформлення, структури та змісту нормативно-правових актів повинні бути закріплені у Законі України «Про нормативно-правові акти», який на сьогодні не тільки не ухвалений парламентом, а ще жоден законопроект не перебуває на розгляді у Верховній Раді України.

Отже, нормативно-правовий акт як юридичний документ повинен відповідати загальним (вихідним) вимогам юридичних документів. До них належать такі вимоги: достовірність, точність, авторитетність, своєчасність та оперативність, доступність та ясність, а також вимоги, що стосуються оформлення, структури та змісту нормативно-правового акта. Дотримання вказаних вимог сприятиме якості нормативно-правового акта як юридичного документа та впливатиме на основне призначення – ефективне регулювання суспільних відносин. Також недотримання тих чи інших вимог до юридичних документів спричиняє техніко-юридичну недосконалість та, що найгірше, порушує права та свободи.

Для формування методологічної основи техніко-юридичних правил оприлюднення нормативно-правових актів необхідно з'ясувати систему нормативно-правових актів. Системний погляд на нормативно-правові акти та усвідомлення, що нормативно-правові акти повинні виконувати основне своє призначення – регулювати суспільні відносини, що забезпечується узгодженістю, взаємозалежністю та внутрішньою відповідністю у системі. Ця система нормативно-правових актів охоплює акти різної юридичної сили та різних суб'єктів правотворчості, внаслідок чого досить часто буває складно визначити місце того чи іншого нормативно-правового акта в цій системі.

Систему нормативно-правових актів розглядають як цілісну впорядковану сукупність нормативно-правових актів, розподілених залежно від визначених критеріїв. Науковці на науково-теоретичному рівні групують наявну сукупність нормативно-правових актів за визначеними критеріями. Це групування дає можливість встановлювати поняття, ознаки та місце в системі нормативно-правових актів того чи іншого нормативно-правового акта. Наведемо основні

критерії для групування нормативно-правових актів у системі нормативно-правових актів. Також зауважимо, що основним та незмінним критерієм групування є юридична сила нормативно-правового акта [8, с. 128].

М. Цвік, О. Петришин групують нормативно-правові акти за такими критеріями: 1) юридичною силою: закони та підзаконні акти; 2) суб'єктами правотворчості: акти, прийняті народом, главою держави, органами законодавчої, виконавчої влади, органами місцевого самоврядування; 3) обсягом і характером дії: акти загальної дії, акти обмеженої дії (спеціальні), акти виняткової дії (надзвичайної); 4) галузевою належністю: акти, які містять норми конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, сімейного права тощо; 5) зовнішньою формою виразу: закони, укази, постанови, рішення, розпорядження, накази та ін. [96, с. 281].

П. Рабінович розглядає систему нормативно-правових актів крізь призму ієрархії нормативно-правових актів, галузі правового регулювання та устрою держави [346, с. 125-126]. Л. Луць розмежовує нормативно-правові акти за: 1) суб'єктом правотворчості: прийняті народом, главою держави, органом законодавчої влади, органом виконавчої влади, контрольно-наглядним органом, органом місцевого самоврядування, керівником підприємства, установи чи організації або фізичної особи-працедавця; 2) характером і обсягом дії: нормативно-правові акти загальної дії, нормативно-правові акти виключної дії, нормативно-правові акти обмеженої дії; 3) юридичною силою: закони і підзаконні нормативно-правові акти [205, с. 194].

М. Кельман та О. Мурашин класифікують нормативно-правові акти за такими критеріями: 1) суб'єктами ухвалення: акти органів держави, народу, територіальних громад, громадських об'єднань, трудових колективів, посадових осіб, спільні акти органів держави і недержавних формувань; 2) юридичною силою: закони та підзаконні нормативно-правові акти; 3) сферою дії: загальнообов'язкові, спеціальні, локальні; 4) ступенем загальності правових норм: загальні й конкретизаційні; 5) характером волевиявлення: акти встановлення, зміни та скасування норм права; 6) галузями законодавства:

цивільні, кримінальні, кримінально-процесуальні та ін.; за часом дії: визначено-строкові й невизначено-строкові [129, с. 231].

В. Нерсесянц вказує, що існує велика кількість видів нормативно-правових актів, але у своїй сукупності вони як окреме джерело права в межах тієї чи іншої національної системи права утворюють визначену ієрархізовану систему актів різної юридичної сили. За юридичною силою нормативно-правові акти поділяються на закони і підзаконні нормативно-правові акти [230, с. 402]. На диференціацію нормативно-правових актів вказують В. Корельський і В. Перевалов та пояснюють це тим, що механізм держави має розгалужену структуру органів із визначеними правотворчими повноваженнями та значним об'ємом інших функцій, які реалізуються з допомогою видання юридичних актів [410, с. 297].

Вважаємо, що в основу формування системи нормативно-правових актів, доцільно покладати юридичну силу нормативно-правового акта, що вказуватиме на його місце в ієрархії та диференціацію залежно від суб'єкта правотворчості, оскільки нормативно-правові акти утворюють єдину та цілісну систему. Класифікація чи структуризація нормативно-правових актів у межах системи залежить від критеріїв, покладених в її основу, найважливішим з яких для дослідження оприлюднення нормативно-правових актів є критерій юридичної сили (ієрархії) нормативно-правових актів.

Юридична сила правового акта визначає місце, яке він посідає в системі нормативно-правових актів [374, с. 59]. За цим структурним критерієм, що підтримують більшість науковці, систему нормативно-правових актів становлять закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Якщо розглядати закон, то М. Цвік, О. Петришин визначають його як нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, прийнятий в особливому порядку парламентом або безпосередньо народом, який визначає відправні засади правового регулювання суспільних відносин [96, с. 282]. Від інших нормативно-правових актів закони відрізняються такими ознаками: 1) приймаються вищим представницьким органом держави (парламентом) або

безпосередньо народом (шляхом референдуму); 2) регулюють найбільш соціально значущі, типові, сталі суспільні відносини; 3) мають вищу юридичну силу щодо інших нормативно-правових актів; 4) приймаються в особливому порядку [96, с. 282].

П. Рабінович визначає закон як нормативно-правовий акт вищого представницького органу державної влади або самого народу, який регулює найбільш важливі суспільні відносини та виражає волю й інтереси більшості населення і має вищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів [346, с. 125-126]. Підзаконний нормативно-правовий акт дослідник розглядає як нормативний акт компетентного органу, що видається на підставі закону, відповідно до закону та для його виконання [346, с. 126].

Якщо розглядати систему нормативно-правових актів України, то її утворюють закони України та підзаконні нормативно-правові акти України. Однак, на перший погляд, таке просте твердження викликає неоднозначне розуміння та дискусії. Найбільше дискусійних моментів виникає у визначенні ієрархії підзаконних нормативно-правових актів. Більшість науковців до підзаконних нормативно-правових актів зараховують підзаконні нормативно-правові акти парламенту, нормативно-правові акти глави держави, нормативно-правові акти уряду та інших центральних органів виконавчої влади й органів державної влади на місцях, нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування [8, с. 129].

Підзаконними нормативно-правовими актами парламенту в Україні є постанови Верховної Ради України [8, с. 129]. В. Косович влучно зауважує про доцільність використання терміна «постанова Верховної Ради України нормативного характеру». Умотивовує це твердження пунктом 5 статті 138 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», який закріплює, що постанови, прийняті Верховною Радою, які містять положення нормативного характеру, набирають чинності з дня їх офіційного оприлюднення, якщо ними не передбачено інше. Пункт 2 цієї статті вказує, що постанови Верховної Ради з конкретних питань з метою здійснення її установчої, організаційної,

контрольної та інших функцій набирають чинності з дня їхнього ухвалення, якщо інше не передбачено самою постановою. Регламент розмежовує постанови на нормативно-правові та індивідуально-правові [155, с. 29].

Відповідно до статті 6 Конституції України, Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження [153]. Також на конституційному рівні визначено нормативно-правові акти уряду, а саме, у статті 117 Конституції України вказано, що Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання [153].

На законодавчому рівні в Україні зроблено спроби визначити систему нормативно-правових актів України. Зокрема у проекті закону України «Про нормативно-правові акти» № 7409 від 01 грудня 2010 року (у статті 6) вказано, що видами нормативно-правових актів є закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Відповідно до цього проекту, законами є: 1) Конституція України – Основний Закон України; 2) кодекси України; 3) закони України. А до підзаконних нормативно-правових актів належать: 1) постанови Верховної Ради України; 2) укази Президента України; 3) постанови Кабінету Міністрів України; 4) накази, розпорядження, рішення міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, накази їх територіальних органів; 5) накази, постанови, розпорядження інших органів державної влади, які відповідно до законодавства є суб'єктами нормотворення; 6) постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 7) постанови Ради міністрів Автономної Республіки Крим; 8) накази міністерств та інших республіканських органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим; 9) розпорядження голів місцевих державних адміністрацій; 10) рішення місцевих референдумів; 11) рішення місцевих рад та їх виконавчих органів; 12) розпорядження сільських, селищних, міських голів, голів районних у містах, районних, обласних рад [327].

Так, В. Косович систему нормативно-правових актів України розглядає так:

- Конституція України, закони про внесення змін до Конституції України, закони і рішення прийняті референдумом, які змінюють конституційні норми;
- закони та рішення нормативного характеру, прийняті всеукраїнським референдумом;
- кодекси та закони України;
- постанови Верховної Ради України нормативного характеру;
- укази Президента України;
- постанови Кабінету Міністрів України;
- нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади та їх територіальних складових;
- нормативно-правові акти інших органів державної влади;
- постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- постанови Ради міністрів Автономної Республіки Крим;
- накази міністерств та інших республіканських органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим нормативного характеру;
- нормативні розпорядження голів місцевих державних адміністрацій;
- рішеннях місцевих референдумів, що мають нормативний характер;
- рішення місцевих рад та їх виконавчих органів нормативного характеру;
- розпорядження сільських, селищних, міських голів, голів районних у містах, обласних рад нормативного характеру;
- локальні нормативно-правові акти [155, с. 33].

Свідомо серед законів України окремо не виділяємо кодекси України, оскільки кодекс – це той самий закон, тільки об’єктивований в іншу форму, який володіє такою ж юридичною силою як і закон. Підтвердженням цього є визначення терміна «кодекс», запропоноване А. Ярмолою: це кодифікований закон, який охоплює основні параметри нормативно-правової галузі, інституту чи іншого системного утворення в межах предмету правового регулювання [494, с. 10]. Відповідно до оприлюднення кодексів

використовуються такі ж техніко-юридичні правила як до оприлюднення законів.

На основі наведених положень доходимо висновку, що система нормативно-правових актів є диференційованою та ієрархізованою, а її базу становлять закони та підзаконні нормативно-правові акти. Систему нормативно-правових актів України можна ієрархізувати так:

Закони України:

- 1) Конституція України як Основний Закон держави;
- 2) закони України.

Підзаконні нормативно-правові акти України:

- 1) постанови Верховної Ради України нормативно-правового змісту;
- 2) укази Президента України;
- 3) постанови Кабінету Міністрів України;
- 4) накази центральних та інших органів виконавчої влади й інші нормативно-правові акти, що ними приймаються, які стосуються прав та обов'язків людини й громадянина;
- 5) розпорядження голів місцевих державних адміністрацій нормативно-правового змісту;
- 6) рішення місцевих рад і їх виконавчих органів нормативно-правового змісту та розпорядження сільських, селищних, міських голів, голів районних у містах, обласних рад нормативно-правового змісту [8, с. 130-131].

Теоретичні основи сформованої системи нормативно-правових актів у дослідженні техніко-юридичних та методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів використано для формування чітко прописаних техніко-юридичних правил оприлюднення відповідно до кожного акта.

На підставі викладеного у підрозділі доходимо таких висновків, що нормативно-правовий акт – це юридичний письмовий документ уповноваженого суб'єкта правотворчості, ухвалений у встановленому порядку, який встановлює, змінює або скасовує норми права.

До змістових ознак нормативно-правових актів зараховуємо такі: приймаються уповноваженими суб'єктами правотворчості та є результатом цієї діяльності; технологія їх прийняття є нормативно регламентованою; містить норми права; є юридичним письмовим документом, який оприлюднюється; діє в часі, просторі та за колом осіб. Для формування техніко-юридичних засад оприлюднення нормативно-правових актів визначальними змістовими ознаками нормативно-правового акта є те, що він є юридичним письмовим документом, який оприлюднюється та діє в часі. Письмова форма нормативно-правового акта сприяє його системності, узгодженості та зручності у використанні.

Нормативно-правовий акт як юридичний документ повинен відповідати загальним (вихідним) вимогам юридичних документів: достовірності, точності, авторитетності, своєчасності та оперативності, доступності та ясності, а також вимогам, що стосуються оформлення, структури та змісту нормативно-правового акта. Дотримання вказаних вимог сприятиме якості нормативно-правового акта як юридичного документа та впливатиме на основне призначення – ефективне регулювання суспільних відносин. Оприлюднення нормативно-правового акта є виразником вимог доступності та достовірності, під час оприлюднення створюється точна копія оригіналу письмового документа з відображенням усіх реквізитів. Реквізити нормативно-правового акта як юридичного документа, вказівка на дату набрання чинності та вживання заходів для цього є умовами його легітимності.

Для формування техніко-юридичних правил оприлюднення нормативно-правових актів сформовано їх систему: закони України; підзаконні нормативно-правові акти: постанови Верховної Ради України нормативно-правового змісту; укази Президента України; постанови Кабінету Міністрів України; накази центральних та інших органів виконавчої влади та інші нормативно-правові акти, що ними приймаються, які стосуються прав та обов'язків людини й громадянина; розпорядження голів місцевих державних адміністрацій нормативно-правового змісту; рішення місцевих рад та їх виконавчих органів

нормативно-правового змісту, розпорядження сільських, селищних, міських голів, голів районних у містах, обласних рад нормативно-правового змісту.

Висновки до розділу 1

Можемо підсумувати, що в розділі схарактеризовано стан дослідження оприлюднення нормативно-правових актів, сформовано методологію наукового пізнання оприлюднення нормативно-правових актів, розкрито значення оприлюднення нормативно-правових актів, а також визначено теоретичні й методологічні основи нормативно-правового акта та системи нормативно-правових актів.

1. Отже, стан дослідження оприлюднення нормативно-правових актів у вітчизняній юридичній науці характеризується фрагментарністю, оскільки більшість наукових праць становлять наукові розробки у сферах: 1) юридичної техніки; 2) правотворчості та законотворчості; 3) оприлюднення нормативно-правових актів. Оприлюднення нормативно-правових актів науковці розглядали в межах правотворчості та законотворчості чи в частині оприлюднення законів і ця особливість є домінантною з огляду на стан юридичних наукових досліджень. Техніка оприлюднення нормативно-правових актів була лише частиною наукових пошуків у сферах юридичної техніки, нормативної чи законодавчої технік. Поза увагою науковців залишено техніко-юридичну модель, її структуру та техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів.

2. Дослідження техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів базується на системному, аксіологічному, феноменологічному підходах з використанням сукупності таких методів: діалектичного, герменевтичного, історико-правового, прогностичного, методу моделювання, системного, формально-юридичного та порівняльно-правового. Науковий пошук також проведено з використанням елементів соціологічного

методу та логічних прийомів аналізу та синтезу. Структурний аспект системного підходу дав можливість розглядати оприлюднення нормативно-правових актів як не миттєву дію, а як сукупність послідовних дій, що мають юридичний результат. Цільовий аспект системного підходу до дослідження оприлюднення нормативно-правових актів виявив те, що оприлюднення має за мету створення автентичної копії нормативно-правового акта та створення умов для ознайомлення з нею найширшого кола суб'єктів права. Аксіологічний підхід вказує на цінність оприлюднення нормативно-правових актів на індивідуальному і суспільному рівнях. Феноменологічний підхід у дослідженні зумовив розуміння оприлюднення нормативно-правових актів як реальності, що втілюється через правомочності та правові обов'язки суб'єктів як правотворчості, так і суб'єктів, яким адресовані самі акти.

3. Оприлюднення нормативно-правових актів гарантує якість нормативно-правового акта, презумпцію «знання закону» й права на інформацію про нові нормативно-правові акти та функціонування принципу правової визначеності. Якість нормативно-правового акта досягається через відповідність критеріям щодо зовнішньої форми акта, а саме, легальності, доступності, юридичної сили, чого неможливо досягнути без його оприлюднення та створення механізму доступу до копій чи текстів, що тотожні оригіналу нормативно-правового акта. Це саме стосується й такого критерію, як обов'язковість нормативно-правового акта, адже без доведення його до відома суб'єктів права, яким він адресований, не буде обов'язковим для них. Право на інформацію про нові нормативно-правові акти є одним із аспектів оприлюднення нормативно-правових актів, який забезпечується: обов'язком правотворчого органу інформувати про ухвалення нових нормативно-правових актів; обов'язком правотворчого органу оприлюднювати точний та повний за обсягом текст нормативно-правового акта; обов'язком правотворчого органу оприлюднювати нормативно-правовий акт у визначені строки та у встановленому порядку; створенням державою можливостей доступу до прийнятих нормативно-правових актів, як на нормативному, так і на інституційному рівнях. Оприлюднення нормативно-

правового акта, яке робить його доступним, забезпечує функціонування принципу правової визначеності, що нормативно закріплений на європейському та національному рівнях.

4. Теоретичні та методологічні основи нормативно-правового акта та системи нормативно-правових актів, на підставі яких сформовано техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових, становлять поняття нормативно-правового акта, його змістові ознаки та ознаки як юридичного документа, система нормативно-правових актів.

Визначено, що нормативно-правовий акт – це юридичний письмовий документ уповноваженого суб'єкта правотворчості, ухвалений у встановленому порядку, який встановлює, змінює або скасовує норми права. Змістовими ознаками нормативно-правових актів визначено такі: приймаються уповноваженими суб'єктами правотворчості та є результатом цієї діяльності; технологія їх ухвалення є нормативно регламентованою; містить норми права; є юридичним письмовим документом, який оприлюднюється; діє в часі, просторі та за колом осіб. Установлено, що для формування техніко-юридичних засад оприлюднення нормативно-правових актів визначальними змістовими ознаками нормативно-правового акта є те, що він є юридичним письмовим документом, який оприлюднюється та діє в часі. Ознаки, які виражають сутність юридичного документа: він є формою об'єктивації правової інформації, в тому числі норм права; є результатом юридичної діяльності, правотворчого та правозастосовного процесів; має юридичне значення та письмовий вираз. Отже, юридичний документ – це форма об'єктивації правової інформації, яка має юридичне значення й створюється в процесі юридичної діяльності та правотворчого чи правозастосовного процесів, що досягається через проставляння необхідних реквізитів документа та скріплення його підписом уповноваженої особи чи групи осіб.

Нормативно-правовий акт як юридичний документ повинен відповідати таким загальним (вихідним) вимогам до юридичних документів: достовірності, точності, авторитетності, своєчасності та оперативності, доступності,

зрозумілості, а також вимогам щодо оформлення, структури та змісту нормативно-правового акта. Оприлюднення нормативно-правового акта є виразником вимог доступності та достовірності, але пам'ятаймо, що під час оприлюднення створюється точна копія оригіналу письмового документа з відображенням усіх реквізитів. Саме тому реквізити нормативно-правового акта як юридичного документа, вказівка на дату набрання чинності та вживання заходів для цього є умовами його легітимності.

Сформовано систему нормативно-правових актів, яку в дослідженні техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів використано для формування техніко-юридичних правил оприлюднення відповідно до кожного акта: закони України; підзаконні нормативно-правові акти: постанови Верховної Ради України нормативно-правового змісту; укази Президента України; постанови Кабінету Міністрів України; накази центральних та інших органів виконавчої влади та інші нормативно-правові акти, що ними приймаються, які стосуються прав та обов'язків людини й громадянина; розпорядження голів місцевих державних адміністрацій нормативно-правового змісту; рішення місцевих рад та їх виконавчих органів нормативно-правового змісту, розпорядження сільських, селищних, міських голів, голів районних у містах, обласних рад нормативно-правового змісту.

РОЗДІЛ 2. ДОКТРИНАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

2.1 Оприлюднення нормативно-правових актів як стадія правотворчості

Загальнообов'язкові правила поведінки, які містяться у нормативно-правових актах, застосовуються в щоденному суспільному житті. Суб'єкти права користуються встановленими правовими нормами можливостями, дотримуються заборон та виконують встановлені обов'язки, а також несуть відповідальність за їх порушення. Щоденно члени суспільства реалізують норми права, з допомогою яких держава забезпечує регулювання суспільних відносин і встановлює в них порядок. Тому нормативно-правові акти регулюють та поширюються на більшість сфер людської життєдіяльності. Такий вплив на суспільне життя нормативно-правових актів передбачає знання того, результатом якої діяльності вони є. З метою дослідження юридичної техніки оприлюднення нормативно-правових актів потребує концептуального вивчення правотворчості, оскільки оприлюднення нормативно-правових актів є її змістовим елементом і завершальною стадією. Науково обґрунтована й правильно організована техніка оприлюднення нормативно-правових актів створює засади для найбільш досконалих за змістом і формою нормативно-правових актів, які відповідають потребам розвитку суспільства. Як зазначав А. Піголкін, оприлюднення нормативно-правових актів безпосередньо пов'язане з правотворчістю, є її необхідним компонентом і втіленням державної волі в закон [258, с. 7]. На те, що властивості нормативно-правового акта залежать від тієї діяльності, з якої він виникає як правове явище, а саме від процесу створення норм права або правотворчості, звертає увагу М. Теплюк та мотивує цим інтерес до поняття «правотворчості» [413, с. 93]. Саме тому для дослідження техніки оприлюднення нормативно-правових актів насамперед

доцільно розкрити погляди на правотворчість, її стадії та визначити місце, яке посідає оприлюднення нормативно-правових актів у правотворчості.

Зазначимо, що вихідними методологічними основами дослідження правотворчості є наукові праці таких теоретиків права: О. Петришина, М. Паннова, П. Рабіновича, А. Піголкіна, А. Міцкевича, О. Ющика, В. Горшеньова, А. Нашица, Л. Антонової, Ю. Тихомирова, І. Сідельникова та інших.

Правотворчість досліджувало багато науковців у різні історичні періоди, однак єдиного підходу в розумінні сутності та визначенні «правотворчості» немає. Аналіз наукових досліджень засвідчує, що в юридичній науці окреслено певні підходи до визначення та розуміння сутності правотворчості.

Перша група науковців зводять правотворчість до діяльності спеціально уповноважених органів чи посадових осіб зі створення нормативно-правових актів. Такого погляду на правотворчість дотримуються О. Петришин, Л. Антонова, В. Горшеньов, А. Шебанов, М. Цвік, М. Кельман, О. Мурашин, Н. Задирака, Р. Радейко.

Як стверджує Л. Антонова, правотворчість – це тільки сукупність організаційних дій уповноважених державних органів щодо розгляду і прийняття законопроектів, оскільки саме тут відбувається якісний стрибок у правотворчості, який сприяє появі нормативно-правового акта [17, с. 4].

Такого ж погляду дотримується і В. Горшеньов, який у своїх дослідженнях розглядав правотворчість як специфічну діяльність уповноважених органів держави, громадських організацій і посадових осіб, що складається зі системи дій із підготовки, прийняття й офіційного оголошення нормативно-правових актів. Обставинами, які ініціюють правотворчий процес, є об'єктивна потреба в правовому визначенні відповідних суспільних відносин, а також реалізація права правотворчої ініціативи. Кінцевим юридичним наслідком правотворчого процесу є відповідна правова норма, оформлена в нормативно-правовому документі [67, с. 127].

На те, що правотворчість – це не тільки офіційна діяльність уповноваженого органу з прийняття нормативно-правового акта, але й діяльність із підготовки й обговорення проекту такого акта, яка здійснюється іншими державними органами, громадськими організаціями, вказував А. Шебанов [451, с. 7267].

М. Цвік та О. Петришин визначають правотворчість як врегульовану законодавством діяльність уповноважених державних органів щодо розробки та прийняття нормативно-правових актів, які містять загальні правила поведінки (норми права). Основним призначенням цього процесу є надання формальної визначеності певним правилам поведінки, вдосконалення їх редакції, видання, зміна та скасування нормативних актів з метою формування внутрішньо узгодженої системи законодавства [96, с. 273].

М. Кельман та О. Мурашин пропонують таке визначення правотворчості: це форма владної діяльності уповноважених суб'єктів (перш за все держави), спрямованої на утворення нормативно-правових актів, за допомогою яких в чинній юридичній системі запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми [129, с. 337].

Н. Задирака визначає правотворчість як особливий вид діяльності, результатом якої є створення нормативно-правового акта з метою регулювання суспільних відносин [98, с. 53].

Правотворчість як сферу державно-владної діяльності для створення, зміни, перегляду чи скасування нормативно-правових актів розглядає Р. Радейко. Науковець також зауважує, що суб'єкти правотворчості повинні намагатися належним способом усвідомити, зрозуміти та реально відобразити ті моделі правової поведінки, які склалися об'єктивно, і їх необхідно лише правильно зафіксувати у нормах і текстах нормативно-правових актів або прийняти відповідні правові рішення, які розраховані на моделювання деяких нових, раніше неіснуючих суспільних відносин. Це забезпечить стабільність і довгостроковість дії нормативно-правових актів. Системність, планомірність та

узгодженість правотворчості забезпечує стійкість механізму правового регулювання [348, с. 81].

Якщо підсумуємо погляди науковців, дослідження яких згрупували в перший підхід до правотворчості, то ключовими моментами у розумінні правотворчості є: 1) юридична діяльність; 2) суб'єктами діяльності виступають уповноважені на те органи; 3) результатом цієї діяльності розглядають нормативно-правовий акт. Вважаємо, що саме юридичний результат правотворчості є детермінантом для неоднакового розуміння цього правового явища.

Такий підхід критикують в юридичній науці, так, Ю. Шпак вважає, що цей підхід до поняття правотворчості є допустимим для країн романо-германського права, оскільки нормативно-правовий акт як форма права домінує у правових системах країн цієї правової сім'ї та зауважує, що цей підхід існування інших форм права не передбачає. Вчений робить висновок, що у зв'язку з цим в теорії романо-германського права й у теорії національного права акт правотворчості слід розглядати в широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні до актів правотворчості Ю. Шпак зараховує всі джерела права, які діють в інших правових системах сучасності, а у вузькому – лише нормативно-правові акти, які є домінантним джерелом права в країнах романо-германської правової сім'ї [458, с. 147].

Водночас М. Теплюк висловлює міркування, що правотворчість може здійснюватися різними способами, залежно від того, з якою із трьох функцій держави вона пов'язана. Законодавча функція передбачає «законну» правотворчість, адміністративній функції відповідає підзаконна правотворчість, а правоохоронній – «судово-прецедентна» правотворчість (у правових системах, де вона наявна). Вироблення державним апаратом нормативно-правових актів за своїм змістом є правовою нормотворчістю, а з погляду спрямованості, призначення цього процесу, підпорядкованості його формуванню правової матерії – моментом правотворчого процесу [413, с. 95].

Друга група науковців розглядає цей правовий феномен ширше, вважаючи, що правотворчість пов'язана зі створенням норм права, які об'єктивуються у певні форми. Такого підходу в розумінні правотворчості дотримуються М. Козюбра, О. Ющик, О. Скакун, П. Рабінович, В. Шишко, В. Мина, І. Сердюк, Т. Наливайко, О. Чаплук, В. Карташов та Ю. Барініна.

Зокрема О. Ющик зауважує, що у правовій науці правотворчість трактували як форму державного керівництва суспільством, яка завершувала процес формування права й відображала соціальні фактори цього процесу у вигляді зведення волі класів, що перебували при владі, у загальнообов'язкові правила поведінки – правові норми [490, с. 68]. О. Скакун розглядає правотворчість як офіційну діяльність уповноважених суб'єктів держави та громадянського суспільства зі встановлення, зміни, призупинення і скасування правових норм, їх систематизації. Головне призначення правотворчості – формулювання нових правових норм, що притаманні соціальним відносинам, тобто моделювання суспільних відносин, які з позицій держави або громадянського суспільства (народу) є припустимими (бажаними) чи необхідними (обов'язковими) [389].

Такого ж погляду дотримується П. Рабінович, який визначає правотворчість як діяльність компетентних державних органів, уповноважених державою громадських об'єднань, трудових колективів або (у передбачених законом випадках) всього народу чи його територіальних спільностей із встановлення, зміни чи скасування юридичних норм [346, с. 106]. Окрім того, варто навести позицію М. Козюбри, що правотворчість як частина загального процесу правотворення – це особливий вид діяльності, притаманний спеціально уповноваженим органам, із формулювання, зміни або скасування правових норм, в основі яких є потреби та інтереси людей. У вітчизняній правовій літературі процес правотворчості, за попередньою радянською традицією, досить часто продовжує подаватися як «обезлюднений», тобто такий, що здійснюється виключно «кастою обраних» – державних посадовців (чиновників) і депутатів. На жаль, в українських реаліях це справді нерідко має

такий вигляд. Громадяни виступають переважно як пасивні об'єкти правотворчості. Вони здебільшого не залучаються до участі в підготовці законопроектів, їх обговоренні тощо. Правотворчий процес – це справа насамперед професіоналів, до яких державні чиновники і депутати досить часто не належать. Професіонали, зокрема правознавці, також зазвичай залишаються поза межами цього процесу. Ігнорується часто й те, що право – це не результат «чистої» правотворчої діяльності «обраних», а продукт людської діяльності, змістом якої є людська поведінка, обумовлена потребами та інтересами людей, які своєю чергою тісно пов'язані з політикою, економікою, психологією (ментальністю) тощо [97, с. 192].

У такому ж контексті розглядають правотворчість В. Карташов та Ю. Барініна, які її визначають як різновид юридичної діяльності, який спрямований на розробку, прийняття та вдосконалення нормативно-правових приписів. Окрім того, науковці розглядають правотворчість не тільки як різновид юридичної практики, а як і різновид соціально-історичної. Вважають, що правотворчість є частиною правової системи та правової культури будь-якого суспільства, адже завдяки правотворчості правова система отримує нормативно-правові приписи. Також репрезентують думку, що через акти правотворчості можна оцінити рівень культури та ступінь сучасного розвитку правових систем [123, с. 363].

В. Шишко відповідно під правотворчістю розуміє діяльність щодо створення правових норм взагалі та основним її видом називає законотворчість, які спрямовані на створення позитивного права держави [457, с. 229; 456, с. 260]. У той самий час І. Сердюк використовує термін «правотворчість» для словесного позначення поняття, яким відображається таке явище правової дійсності як діяльність уповноважених суб'єктів права зі створення, зміни чи скасування правових норм [386, с. 79].

О. Чаплук під правотворчістю розуміє процес, який пов'язаний зі створенням правових норм, за ініціативою уповноважених на те державою органів та спеціального суб'єкта в особі народу, які діють у межах процедури,

установленої нормативно-правовими актами. Правотворчість визнає складним процесом, змістом якого є процедура створення правових норм, які у завершальній стадії формують право [436, с. 98].

Правотворчість як специфічну форму діяльності держави та органів державної влади, що полягає у виданні, зміні чи скасуванні правових норм та має на меті регулювання суспільних відносин шляхом нормативного закріплення міри свободи й справедливості розглядають Ю. Коцан-Юлинець та В. Мина [164, с. 27]. Однак поряд із вказаним твердженням науковці роблять висновок, що нормативно-правові акти включаються до системи чинного законодавства внаслідок складної діяльності, яку в загальному вигляді називають правотворчістю [164, с. 27].

Т. Наливайко констатує, що правотворчість як процес творення норм права є досить важливим складним явищем, яке потребує певного переосмислення та вироблення ефективних, наукового обґрунтованих шляхів удосконалення. У результаті правотворчості формуються і приймаються ті правові норми, які відповідають сучасному рівню суспільних відносин і сприяють їхньому прогресивному розвитку [225, с. 86]. Водночас Т. Наливайко серед ознак правотворчості виділяє те, що вона відображається в утворенні нормативно-правових актів, які містять норми права чи скасовують, змінюють їх [225, с. 86].

Указані суперечливі погляди на правотворчість Ю. Коцан-Юлинець, В. Мина та Т. Наливайко лише підтверджують відсутність єдиного підходу до розуміння та визначення правотворчості. Адже розгляд правотворчості одночасно як діяльності зі створення норм права та нормативно-правових актів вказує на те, що правотворчість є складним багатогранним правовим явищем.

Проаналізовані погляди науковців, дослідження яких згрупували в другий підхід до правотворчості, вказують, що ключовими моментами у розумінні правотворчості є: 1) різновид юридичної діяльності; 2) суб'єктами діяльності виступають уповноважені на те органи, посадові особи; 3) результатом цієї діяльності є норми права, що об'єктивовані у певну форму. Окрім того,

необхідно не забувати, що правотворчість не є виключно діяльністю держави, а також є діяльністю органу місцевого самоврядування і загалом цілого народу. Тому необхідно говорити про те, що правотворчість має владний характер, бо суб'єктний склад правотворчості не обмежений органами держави та їхніми посадовими особами. Зіставлення двох підходів вказує на головну відмінність – це юридичний результат правотворчості як діяльності. Згідно з першим підходом, результатом правотворчості є нормативно-правовий акт, а відповідно до другого, результатом правотворчості є норма права. Норма права може бути об'єктивована в одній із форм права: нормативно-правовому акті, правовому прецеденті, нормативно-правовому договорі, правовому звичаї та правовій доктрині. Тому перший підхід звужує результати правотворчості до нормативно-правового акта та не розкриває усієї сутності правотворчості.

Вважаємо, що перший підхід до правотворчості зумовлений переважанням нормативно-правового акта як форми права в країнах романо-германської правової сім'ї. Однак юридична практика вказує на активніше використання таких форм права, як нормативно-правового договору та правового прецеденту. Підтвердженням цього є активний інтерес в юридичній науці до судової правотворчості, а прикладом є наукові дослідження М. Козюбри [143, с. 40], Н. Стедика [400, с. 18], Б. Малишева [210, с. 35], Т. Росік [376, с. 19], Я. Романюка [375, с. 10], С. Шевчук [452], Н. Гураленко [69] та інших науковців. При першому підході науковці не враховують можливість інших форм права, у той час, коли представники другого підходу чітко вказують на те, що норма права може бути виражена в різних формах права. Тому другий підхід до розуміння та визначення правотворчості є більш широким та охоплює норму права, що об'єктивована в нормативно-правовому акті.

Підсумовуючи наведені наукові позиції, вважаємо, що правотворчість є різновидом юридичної діяльності та є нормативно регламентованою діяльністю уповноважених суб'єктів із формування, зміни чи скасування норм права, що об'єктивовані в певну форму.

Нормативно-правовий акт є однією із форм права, у якій можуть міститися норми права, та, відповідно, є одним із формальних результатів правотворчості. Правотворчість – складне правове явище, яке є тривалим у часі та складається із низки послідовних дій, що у своїй сукупності створюють процесуальний аспект цієї діяльності. Кожна стадія має свій проміжний юридичний результат, який стає підставою для початку наступної стадії.

Необхідно вказати, що правотворчість як діяльність складається із сукупності послідовних організаційних дій та етапів, які регулюються конституційними та іншими правовими нормами [96, с. 273]. Процес створення норми права та вираження її в нормативно-правовому акті не є раптовим, а триває в часі, тобто є послідовною зміною визначених стадій. Правотворчість практично організовується в процесуальну діяльність, складається з низки логічно послідовних стадій, що змінюють одна одну за підсумком проміжного результату.

Стадії правотворчості розглядають як самостійний етап діяльності з формування державної волі, як визначений, внутрішньо закінчений етап оформлення акта як правового – такого, що має загальнообов’язкове значення. На кожній стадії виникає нова якість створюваного нормативно-правового акта. Правотворчість розглядають як процес офіційного проходження проекту нормативно-правового акта в правотворчому органі, який складається зі стадій законодавчої ініціативи, обговорення проекту, його прийняття й оприлюднення [258, с. 85].

Єдиного наукового підходу до вивчення стадій правотворчості серед науковців немає, відсутнє й будь-яке нормативно-правове закріплення стадій правотворчості. Так, Є. Гетьман констатує, що на законодавчому рівні не врегульовано питання визначення правотворчості, не виділено її стадії, що саме такий стан негативно впливає на створення нормативно-правових актів загалом та підзаконних нормативно-правових актів зокрема [62, с. 174]. Наведення підходів науковців до стадій правотворчості необхідне для того, щоб включити оприлюднення нормативно-правових актів до стадій правотворчості.

М. Цвік та О. Петришин визначають такі стадії правотворчості:

1. Прийняття рішення про підготовку проекту нормативно-правового акта.
2. Підготовка тексту проекту нормативно-правового акта.
3. Обговорення, узгодження та доопрацювання проекту нормативно-правового акта.
4. Прийняття нормативно-правового акта. Нормативно-правові акти видаються уповноваженим державним органом, який може бути як одноосібним, так і колегіальним.
5. Оприлюднення та набрання чинності, нормативно-правові акти набирають чинності після їх офіційного оприлюднення [96, с. 277].

Науковці М. Кельман та О. Мурашин виділили дві основні стадії правотворчості:

1. Попереднє формування проекту нормативно-правового акта. Тут розробляється своєрідна його модель, формулюються пропозиції щодо того, як її доцільно побудувати. Ця стадія складається з дій, які безпосередньо не породжують правових норм. Вони утворюють основу для наступних стадій, що мають вирішальне правотворче значення, виступають підготовчими передумовами для прийняття акта.

2. Офіційне надання юридичної сили правовим нормам. На цій стадії проект нормативно-правового акта перетворюється у правовий акт, що має загальнообов'язковий характер. Таку якість йому може надати тільки діяльність суб'єкта, уповноваженого на створення правових норм. До вказаної стадії входить і доведення прийнятого нормативно-правового акта до відома виконавців, офіційне його оприлюднення. Ця діяльність також є необхідною для створення нормативно-правового акта і має офіційне значення для встановлення правових норм. Стадія офіційного надання йому юридичної сили складається з двох окремих етапів: офіційного схвалення проекту й прийняття нормативно-правового акта та його офіційного оприлюднення [129, с. 338].

Крізь призму дев'яти стадій правотворчість розглядає О. Скакун:

1. Стадія правотворчої ініціативи.
2. Прийняття рішення про підготовку проекту нормативно-правового акта – означає включення відповідної пропозиції до плану нормопроектних робіт певного органу; обговорення пропозицій щодо складу майбутньої робочої групи (підготовчої комісії) з підготовки проекту акта.
3. Підготовка тексту проекту нормативно-правового акта уповноваженими суб'єктами нормотворчості (аналіз наявних норм, вивчення світового досвіду, формулювання норм права).
4. Попередня експертиза проекту нормативно-правового акта.
5. Обговорення проекту нормативно-правового акта та його подальше доопрацювання.
6. Прийняття нормативно-правового акта.
7. Підписання нормативно-правового акта.
8. Присвоєння реєстраційного номера.
9. Оприлюднення нормативно-правового акта шляхом опублікування або безпосереднього доведення до виконавців – опублікування тексту акта з усіма реквізитами відбувається в офіційно встановлених друкованих виданнях [389, с. 256].

Окрім того, П. Рабінович визначає такі стадії правотворчості:

1. Підготовка проекту нормативно-правового акта (прийняття рішення про необхідність розробки проекту; визначення проектантів; розробка проекту; погодження проекту із зацікавленими організаціями, доопрацювання проекту).
2. Прийняття нормативно-правового акта (внесення проекту до правотворчого органу на обговорення; обговорення проекту в правотворчому органі; прийняття нормативно-правового акта).
3. Оприлюднення нормативно-правового акта [346, с. 110].

Як констатує М. Козюбра, стадіями правотворчості є:

1. Виявлення потреби правового регулювання наявних суспільних відносин.

2. Прийняття рішення про підготовку проекту нормативно-правового акта та визначення осіб, які будуть готувати проект.

3. Підготовка проекту нормативно-правового акта, що може охоплювати як написання тексту, так і узгодження його положень із зацікавленими в такому акті особами, органами, проведення розрахунків ефективності, експертиз тощо.

4. Розгляд проекту нормативно-правового акта суб'єктом правотворчості та за необхідності внесення корегувань до тексту.

5. Прийняття нормативно-правового акта. Ця стадія може мати певні етапи і залежно від виду нормативно-правового акта може охоплювати етап голосування, одноосібного підписання документа або підписання документа декількома посадовими особами (контрасигнації).

6. Опублікування, доведення до виконавців або тих, кого це стосується, прийнятого нормативно-правового акта [97, с. 199].

Н. Соколов, К. Кармадонов використовують поняття «офіційне опублікування» для означення відповідної стадії правотворчості так: опублікування в офіційних виданнях – найважливіша форма доведення тексту нормативно-правових актів до відома громадян. Для набрання нормативно-правовим актом законної сили достатньо того, щоб він був офіційно опублікованим [395, с. 91; 120].

В. Карташов та Ю. Барініна наводять позицію Ж. Карбоньє, що правотворчість полягає у створенні та оприлюдненні норм права. Констатують, що саме у межах правотворчості зміст прийнятих нормативно-правових актів висвітлюється засобами масової інформації [123, с. 366].

Дослідники правотворчої діяльності окремих суб'єктів правотворчості теж проводять поділ на стадії, зокрема С. Серьогіна у правотворчій діяльності глави держави виокремлює такі стадії: розробка проекту нормативно-правового акта; його погодження уповноваженими на те суб'єктами; реєстрація, опрацювання та візування проекту; підписання проекту нормативно-правового акта главою держави; оприлюднення нормативно-правового акта глави держави [387, с. 197]. Однак стадію оприлюднення нормативно-правових актів

Президента України не виділяє Я. Берназюк, який процес прийняття нормативно-правового акта Президента України формує зі стадій: підготовки проекту, опрацювання проекту, підписання акта главою держави та набрання ним чинності [30, с. 32]. Дослідниця правотворчої діяльності міністерств як центральних органів виконавчої влади В. Жидецька не виокремлює стадію оприлюднення нормативно-правових актів міністерств, а обмежується лише опублікуванням [95, с. 105]. Є. Гетьман дотримується запропонованого Ю. Ведерніковим стадійного поділу правотворчості та включає інформаційну стадію, яка охоплює офіційне оприлюднення нормативно-правового акта та доведення його до відома адресатів [62, с. 174]. В. Телицька до стадій правотворчої діяльності органів місцевого самоврядування не включає оприлюднення нормативно-правових актів, а зараховує прийняття нормативного правового акта, його оформлення, опублікування та набрання ним чинності [407, с. 60].

Такі позиції М. Козюбри, В. Жидецької, В. Телицької, Н. Соколова, К. Кармадонова є підтвердженням того, що до стадій правотворчості можуть включати оприлюднення або опублікування нормативно-правових актів. Проте зауважимо, що опублікування є однією із форм оприлюднення нормативно-правових актів, тому вважаємо що не доцільно зараховувати до стадій правотворчості опублікування нормативно-правових актів. Так відбувається звуження можливостей доведення текстів прийнятих нормативно-правових актів до відома усіх суб'єктів права та доступу до цих текстів. Саме оприлюднення нормативно-правових актів є стадією правотворчості, оскільки офіційне оприлюднення може здійснюватися не тільки в друкованій формі, а й в електронній (Республіка Білорусь, Королівство Бельгія тощо).

Отож, змодельюємо в *табл. 1*. основні підходи науковців до визначення місця оприлюднення нормативно-правових актів серед стадій правотворчості

**Оприлюднення нормативно-правових актів серед стадій
правотворчості**

Завершальною стадією правотворчості	Є оприлюднення нормативно-правових актів на думку:
	П. Рабіновича
	О. Скакун
	М. Кельмана та О. Мурашина
	М. Цвіка та О. Петришина
	А. Піголкіна
	Є. Гетьмана
	Ю. Ведернікова
Завершальною стадією правотворчості	Є опублікування нормативно-правових актів на думку:
	М. Козюбри
	Н. Соколова, К. Кармадонова
	В. Жидецької
	Я. Берназюка

Підсумовуючи наукові підходи, доходимо висновку, що доцільно виділяти такі стадії правотворчості:

1. Підготовчу – об’єднує комплекс дій із правотворчої ініціативи, підготовки й оформлення проекту нормативно-правового акта.

2. Основну – становить комплекс дій з обговорення проекту і прийняття його як нормативно-правового акта.

3. Вирішальну – складається з комплексу дій з оприлюднення прийнятого нормативно-правового акта і встановлення порядку набрання ним чинності.

Як уже зазначалося, необхідно чітко розмежовувати оприлюднення нормативно-правових актів як стадію правотворчості і форму оприлюднення – опублікування нормативно-правових актів. З цього приводу А. Піголкін зазначав, що, окрім офіційного опублікування, використовуються й інші форми оприлюднення нормативно-правових актів – офіційне розсилання нормативно-правових актів, які не підлягають оприлюдненню, передавання текстів нормативно-правових актів по радіо і телебаченню, вивішення текстів актів у людних місцях [258, с. 7].

Для обґрунтування позиції, що саме оприлюднення нормативно-правового акта є стадією правотворчості, можна навести ще деякі важливі аргументи. Насамперед основною метою правотворчості є ефективне регулювання суспільних відносин. Однак вплив норм права на суспільні відносини є неможливим без доведення їх змісту до відома осіб, чію поведінку вони регулюють. Тому оприлюднення нормативно-правових актів є логічним завершенням правотворчості, без якого не буде досягнута мета правотворчості.

Окрім того, вживання терміна «опублікування» нормативно-правового акта для позначення завершальної стадії правотворчості не знаходить свого підтвердження ще й з огляду на те, що саме термін «оприлюднення» є значно ширшим за понятійним навантаженням, адже охоплює різні форми оприлюднення нормативно-правових актів, в тому числі опублікування. Необхідно враховувати, що розвиток суспільних відносин і досягнення науки й техніки впливають і на форми оприлюднення нормативно-правових актів. Зокрема сьогодні використовується електронне оприлюднення нормативно-правових актів, яке може мати навіть офіційний характер, електронна розсилка тощо. Це вкотре підтверджує тезу, що стадією правотворчості є саме оприлюднення нормативно-правових актів, а не їхнє опублікування.

Зауважимо, що оприлюднення нормативно-правових актів є не тільки необхідною, а й завершальною стадією правотворчості, після якої досягається мета правотворчості – введення в систему права нової норми права.

На підставі викладеного можемо підсумувати, що правотворчість є різновидом юридичної діяльності та нормативно регламентованою діяльністю уповноважених суб'єктів із формування, зміни чи скасування норм права, що об'єктивовані у певну форму.

Виділяємо такі стадії правотворчості: 1) підготовчу – об'єднує комплекс дій із правотворчої ініціативи, підготовки й оформлення проекту нормативно-правового акта; 2) основну – становить комплекс дій з обговорення проекту і прийняття його як нормативно-правового акта; 3) вирішальну – складається з комплексу дій з оприлюднення прийнятого нормативно-правового акта і встановлення порядку введення його в дію. Вирішальну стадію правотворчості становлять дії з оприлюднення прийнятого нормативно-правового акта та набрання ним чинності.

Усі аргументи свідчать, що оприлюднення нормативно-правових актів є завершальною стадією правотворчості. Воно не може змінити ні юридичної сили прийнятого нормативно-правового акта, ні його змісту, однак оприлюднення є необхідним елементом правотворчості. Тільки після офіційного оприлюднення можна вважати, що нормативно-правовий акт доведений до відома виконавців та набрав чинності. Оприлюднення нормативно-правового акта є необхідним етапом формування вираженої в нормативно-правовому акті державної волі, що не може бути визнана повністю сформованою, якщо виконавці не мають можливості її знати [180, с. 39-40].

2.2 Поняття, змістові ознаки, принципи та форми оприлюднення нормативно-правових актів

Прийняття нормативно-правових актів передбачає доведення їх до відома адресатів, а саме суб'єктів суспільних відносин, які призначені регулювати нормативно-правовий акт. У період прийняття великої кількості нормативно-правових актів різної юридичної сили складно виконати вимоги такого

принципу правотворчості, як стабільність. Правові реалії засвідчують, що професійні юристи не завжди вчасно відслідковують зміни в законодавстві України, що пов'язано з наддинамізмом у нормотворчості. Звичайному адресатові нормативно-правового акта важливим є вчасне та чітке ознайомлення із його текстом. Очевидно, що для того, щоб нормативно-правовий акт виконувався, дотримувався чи застосовувався, він передусім повинен бути відомим виконавцям. Тільки за наявності чіткої та вчасної інформації про чинне законодавство стає реальною презумпція знання закону [180, с. 37].

На думку Т. Кашаніної, проблема доступності, відкритості законодавства набуває особливого значення ще й тому, що в ролі «інформаторів» із законодавства сьогодні все частіше виступають різного роду комерційні структури, які не завжди здатні забезпечити повну й достовірну інформацію про закони. Часто під виглядом законів вони відтворюють не останні їх проекти, а також у публікаціях трапляються неточності та помилки [124, с. 298].

У правотворчості важливе значення має стадія оприлюднення прийнятих, змінених чи доповнених нормативно-правових актів. Своєчасне оприлюднення нормативно-правових актів дає змогу ознайомитися з прийнятими нормативно-правовими актами, зі змінами та доповненнями до чинного законодавства, що, зі свого боку, дає змогу швидко корегувати діяльність у конкретному чи необхідному напрямку.

Як наголошував В. Нерсисянц, загальнодоступне інформування про закон є необхідною складовою частиною і рисою того, що називається офіційним законом держави: без цього немає його самого [231, с. 20]. Н. Соколов розглядає презумпцію знання закону, яка ґрунтується на відносинах між державою і громадянином, що можуть бути розглянуті як двосторонні інформаційні правовідносини. Держава має право вимагати від громадян, а вони зобов'язані знати, зміст правових актів, що визначають їх правовий статус. Зі свого боку громадяни вправі розраховувати на створення необхідних

умов для ознайомлення з чинним законодавством. У зв'язку з цим широке правове інформування населення шляхом передусім оприлюднення новоприйнятих нормативно-правових актів становить обов'язок держави [395, с. 91].

Представники юридичної науки, визначаючи поняття «оприлюднення» нормативно-правових актів, розкривають та підкреслюють певні особливості цієї діяльності. Оприлюднення нормативно-правового акта, на думку Я. Удалої, є станом, в якому його текст вважається загальнодоступним і таким, що є загальновідомим, тобто його може знати кожен [425, с. 33]. Науковець зауважує, що зміст поняття «оприлюднення» у правовій науці не було однозначним. Одні вчені розуміли оприлюднення як умову набуття чинності нормативно-правових актів, як стадію правотворчого процесу; як правову функцію, яку виконують уповноважені державні органи; як юридичний, динамічний процес, який відбувається у передбачених законом межах; як спосіб доведення до відома адресатів змісту нормативно-правових актів тощо [425, с. 32].

Проте проблема полягає ще в тому, що відбувається ототожнення оприлюднення з опублікуванням нормативно-правових актів. Як було наведено у підрозділі 2.1. М. Козюбра, Н. Соколова, К. Кармадонов, В. Жидецька, Я. Берназюк саме опублікування нормативно-правових актів називають завершальною стадією створення нормативно-правових актів. Проте спостерігається ще тенденція визначення поняття оприлюднення через опублікування нормативно-правових актів. Так, А. Алексєєв розглядає оприлюднення нормативно-правових актів як частину правотворчого процесу, що полягає в опублікуванні в засобах масової інформації тексту нового нормативно-правового акта [245, с. 576]. Також Т. Рябченко дотримується поглядів, що оприлюднення становить процедуру доведення нормативноправового акта до відома фізичних і юридичних осіб шляхом опублікування [377, с. 169]. Така ситуація, що ототожнюється чи пов'язується оприлюднення виключно з однією його формою – опублікуванням не є

позитивною з огляду на те, що породжуються не тільки наукові дискусії, а й сумніви щодо юридичних фактів оприлюднення нормативно-правових актів. Окрім того, таке наукове сум'яття щодо визначення поняття оприлюднення нормативно-правових актів ще негативно позначається на можливості законодавчого закріплення цього поняття.

Тому важливим є врахування того аспекту, що оприлюднення нормативно-правового акта охоплює його опублікування, адже, як зауважують науковці, оприлюднення необхідно відрізнити від опублікування, оскільки оприлюднення є значно ширшим за своїм змістом, бо означає доведення акта до загального відома засобами масової інформації [244, с. 151].

Частина науковців все ж таки оприлюднення розглядає не пов'язуючи його виключно із опублікуванням. І. Жаровська підкреслює, що саме оприлюднення нормативно-правових актів дозволяє усім зацікавленим особам мати необхідну інформацію про їх зміст [94, с. 15]. Оприлюднення нормативно-правових актів як стадію нормотворчого процесу також розглядає Л. Богачова та констатує, що вона є необхідною для створення дублікатів офіційного тексту прийнятих нормативно-правових актів і визначення часу набуття ними чинності [39, с. 19].

На відміну від наведених визначень, І. Шутак та І. Онищук розглядають оприлюднення нормативно-правових актів як доведення текстів відповідних актів до відома населення, а також державних органів, підприємств, установ, організацій. Воно є обов'язковою умовою початку дії актів [465, с. 344].

В юридичній науковій літературі містяться й інші визначення, зокрема, що оприлюднення законів та інших нормативно-правових актів – це порядок доведення текстів законів й інших нормативно-правових актів до відома населення, а також державних органів, підприємств, установ та організацій. Є обов'язковою умовою початку дії відповідних актів [486]. Оприлюднення нормативно-правового акта має на меті інформування про його прийняття, а також створення умов для ознайомлення з його змістом, і може здійснюватись у різних формах [489, с. 179].

Також необхідно зауважити, що в нормативно-правових актах України немає визначення оприлюднення нормативно-правових актів, але термін «оприлюднення» все ж таки використовується у законодавстві України. Моніторинг вітчизняної системи нормативно-правових актів дає змогу вказати, що термін «оприлюднення» широко вживається у текстах нормативно-правових актів. Насамперед термін «оприлюднення» використовується у статті 94 Конституції України: Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює закон, що набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення. Згідно зі статтею 78 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» Голова Верховної Ради України забезпечує оприлюднення актів Верховної Ради [333]. Відповідно до статті 138 вказаного Закону, постанови та інші акти, прийняті Верховною Радою, підписує та оприлюднює Голова Верховної Ради України, а постанови, ухвалені Верховною Радою, які містять положення нормативного характеру, набирають чинності з дня їхнього офіційного оприлюднення, якщо ними не передбачено інше [333]. Також, згідно зі статтею 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року, розпорядники інформації зобов'язані її оприлюднювати [314].

Наступним прикладом використання терміна «оприлюднення» є назви таких підзаконних нормативно-правових актів: Указ Президента України від 10 червня 1997 року № 503/9 «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» [332] та постанова Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2015 року № 676 «Про затвердження Порядку оприлюднення на єдиному веб-порталі використання публічних коштів інформації про платіжні трансакції на єдиному казначейському рахунку» [319].

Також термін «оприлюднення» вживається у статті 22 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», де вказано, що обов'язковому оприлюдненню на офіційному веб-сайті

центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців [313].

З метою доведення до відома населення, державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій, установ усіх форм власності на офіційному веб-сайті уповноваженого Верховної Ради України з прав людини оприлюднюється інформація про результати розгляду заяв про обробку персональних даних, яка становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних («чутливих» даних), їх зміну або припинення такої обробки, а також про створення структурного підрозділу або відповідальну особу, що організовує роботу, пов'язану із захистом персональних даних.

У Великому тлумачному словнику української мови слово «оприлюднення» визначається як дія за значенням оприлюднити [51, с. 850]. Відповідно слово «оприлюднити» означає зробити прилюдним [51, с. 850]. У Словнику української мови вживається слово «обнародувати» – повідомляти, широко розголошувати що-небудь, публічно ознайомлюватись з чимсь [486, с. 545]. Окрім того, Я. Удада констатує, що термін «оприлюднення» утворений на основі слова «прилюдний» та є синонімом до слів «публічний», «привселюдний», «гласний» [425, с. 32].

Можна зробити висновок, що оприлюднення це не тільки повідомлення, оголошення певної інформації, а й забезпечення можливості публічного ознайомлення із нею.

Аналіз наукових позицій щодо оприлюднення нормативно-правових актів окреслює та вказує на такі характерні для нього змістові ознаки:

- 1) є частиною правотворчої діяльності та логічною завершальною стадією правотворчого процесу;
- 2) полягає у доведенні текстів прийнятих нормативно-правових актів до відома населення;
- 3) здійснюється відповідно до встановленого порядку;

- 4) є обов'язком суб'єктів правотворчості;
- 5) забезпечує презумпцію «знання закону» та право на правову інформацію;
- 6) спрямоване на те, щоб нормативно-правові акти були доступними;
- 7) створює точні копії (дублікати) нормативно-правових актів;
- 8) у частині офіційного оприлюднення є умовою набрання чинності нормативно-правовими актами;
- 9) здійснюється у певних формах.

Пропонуємо таке визначення оприлюднення нормативно-правових актів: це діяльність суб'єктів правотворчості щодо повідомлення про прийняття та доведення до відома всіх суб'єктів права текстів прийнятих нормативно-правових актів і створення умов вільного доступу до них.

Від оприлюднення нормативно-правового акта, що здійснене одразу після його прийняття, яке має офіційне значення, необхідно відрізнити наступні оприлюднення, що прямо не пов'язані із правотворчістю. Потреба в оприлюдненні нормативно-правового акта може постати і після спливу певного періоду часу з моменту набрання ним чинності. Це може бути пов'язане із внесенням значної кількості змін до нормативно-правового акта та з таким конструюванням норм права, що в результаті отримуємо акт, який частинами оприлюднений в різних засобах та ще й зі зміненими нормами. У такому випадку цілком виправданим є оприлюднення нормативно-правового акта з урахуванням усіх змін. Також можливими є варіанти оприлюднення нормативно-правових актів у збірниках законодавства, які можна формувати хронологічно, за суб'єктом правотворчості чи за галуззю правового регулювання. Окрім того, активно оприлюднюються нормативно-правові акти на веб-сайтах суб'єктів правотворчості та створюються спеціальні електронні ресурси для ефективного доступу до текстів нормативно-правових актів.

Тому необхідно виокремлювати такі види оприлюднення, як офіційне та неофіційне. Різниця полягає в юридичних наслідках, які настають після оприлюднення тексту нормативно-правового акта в офіційних чи в інших

засобах оприлюднення, що мають виключно інформаційне значення. Тільки офіційне оприлюднення породжує визначені юридичні наслідки, надає оприлюдненому тексту нормативно-правового акта якість офіційного дублікату його оригіналу. Просте повідомлення про прийняття нормативно-правового акта, виклад його змісту, оприлюднення для ознайомлення не має таких якостей.

Поняття, ознаки та форми офіційного оприлюднення детально розглянуто у підрозділі 2.3. дисертації. Визначення поняття неофіційного оприлюднення фактично немає попри те, що основу доступу до текстів нормативно-правових актів у державі створюють саме засоби неофіційного оприлюднення. У юридичній літературі запропоновано таке трактування неофіційного оприлюднення нормативно-правових актів, як оприлюднення, яке не має формально-юридичного значення і полягає в оголошенні, яке видається від імені засобів масової інформації, відомчих органів, видавництв, наукових установ, а тому не гарантує повної відповідності тексту, що оприлюднюється, прийнятому нормативно-правовому акту [489, с. 179]. У запропонованій дефініції робиться наголос саме на суб'єктах, від імені яких здійснюється оприлюднення, з переліку яких фактично виключено суб'єктів правотворчості. Пов'язувати офіційне оприлюднення тільки із суб'єктом правотворчості не є цілковито правильно, адже це лише один з його аспектів. Потребує врахування й те, що воно є юридичним фактом, з яким пов'язане набрання актом юридичної сили, та є завершальною стадією правотворчості.

Принципи оприлюднення нормативно-правових актів

Від того, які принципи закладаються в основу будь-якого правового явища чи процесу, залежить його зміст, життєздатність та ефективність. Принципи оприлюднення нормативно-правових актів не досліджені у вітчизняній правничій науці, відповідно немає їх дефініції та переліку. Насамперед для формування дефініції принципів оприлюднення нормативно-правових актів визначальним є трактування принципів права.

А. Колодій визначає принципи права як відправні ідеї його буття, які виражають найважливіші закономірності, підвалини певного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права та утворюють його основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та зміцнення певного суспільного ладу [146, с. 43]. Принципами є певні ідеї, вихідні засади, які характеризують сутність і визначають загальні напрямки функціонування того чи іншого державно-правового явища [183, с. 59]. Як вихідні, визначальні ідеї, положення, установки, які становлять моральну та організаційну основу виникнення, розвитку і функціонування права розглядає принципи права О. Зайчук [101, с. 23]. Такі твердження пояснюють те, що для формування техніко-юридичних правил оприлюднення нормативно-правових актів необхідне встановлення принципів оприлюднення нормативно-правових актів. Принципи оприлюднення нормативно-правових актів покликані допомогти суб'єкту правотворчості уникнути помилок під час оприлюднення актів та знизити ймовірність допущення будь-яких помилок у змісті чи формі тексту нормативно-правового акта й забезпечити упевненість кожного суб'єкта права, що оприлюднений текст акта відповідає оригіналу.

Вважаємо, що принципи оприлюднення нормативно-правових актів – це вихідні засади та ідеї, котрі характеризують сутність і визначають загальні мінімальні вимоги, яким повинне відповідати оприлюднення нормативно-правових актів. Принципи оприлюднення нормативно-правових актів становлять таку систему, яка сприяє реальному та ефективному доведенню текстів нормативно-правових актів до відома усіх суб'єктів права.

Зважаючи на значення оприлюднення нормативно-правових актів, вважаємо, що до принципів оприлюднення нормативно-правових актів належать:

1) принцип повноти тексту нормативно-правового акта, що оприлюднюється;

- 2) принцип автентичності тексту нормативно-правового акта, що оприлюднюється;
- 3) принцип публічності оприлюднення нормативно-правового акта;
- 4) принцип формальності та надійності оприлюднення нормативно-правового акта;
- 5) принцип офіційності оприлюднення нормативно-правового акта.

До оприлюднення нормативно-правових актів застосовується принцип повноти текстів оприлюднених актів. Закони та інші нормативно-правові акти повинні бути оприлюднені у повному обсязі з дотриманням структури та відображенням реквізитів в офіційному виданні, навіть якщо нормативно-правовий акт великий за обсягом. Суб'єкт правотворчості повинен оприлюднювати в повному обсязі нормативно-правовий акт відповідно до вимоги правової визначеності та верховенства права. Адже будь-яка особа може точно не знати положень нормативно-правового акта, проте повинна мати змогу прочитати цей нормативно-правовий акт, який у повному обсязі з усіма змінами та доповненнями повинен бути офіційно оприлюдненим.

Принцип автентичності тексту оприлюдненого нормативно-правового акта полягає в тому, що суб'єкт правотворчості, від імені якого здійснюється оприлюднення акта, гарантує, що офіційно оприлюднений текст нормативно-правового акта є точною копією тексту оригіналу нормативно-правового акта. Автентичність забезпечується й тим, що до суб'єкта, відповідального за оприлюднення нормативно-правового акта, надходить примірник оригіналу акта, засвідчений підписами уповноважених осіб суб'єкта правотворчості.

Наступний принцип оприлюднення нормативно-правових актів – принцип публічності. У будь-якій юридичній практиці чи науковій роботі завжди робимо покликання на закони, нормативно-правові акти, які можуть бути доповненими й конкретизованими нормами права, що опубліковані в інших виданнях. Можна твердити, що повинен бути «внутрішній стандарт» оприлюднення внесених змін до нормативно-правового акта, який, як правило, оприлюднюються у вигляді окремого нормативно-правового акта. Формально

нарізно оприлюднені нормативно-правові акти становлять одне ціле, єдиний акт (закон та закон про внесення змін до закону), але в друкованому виданні немає зв'язку між ними.

Це зумовлює повторне офіційне оприлюднення змінених, доповнених нормативно-правових актів для можливості вільного доступу до повного тексту нормативно-правового акта. Окрім того, необхідно не забувати про обов'язкову вимогу вільного доступу всіх суб'єктів права до текстів оприлюднених нормативно-правових актів. Опублікування акта не означає відразу його оприлюднення, якщо не забезпечені доступ, вільне використання й покликання на нормативно-правові акти.

Наприклад, в США положення законів публікуються і в Зводі законів США («The United States Code»). Особливість його структури полягає в тому, що окремі норми законів (а не закони цілком) зводяться до предметів їх регулювання, становлячи 50 титулів (розділів) Зводу. Кожен титул розділяється на глави і параграфи, до кожного параграфа наводиться перелік попередніх актів. Звід законів США перевидається один раз у шість років. Щорічно публікуються доповнення до Зводу законів США, в яких також за титулами фіксуються зміни законодавства за рік. Усі зміни поглинаються черговим виданням Зводу законів США [149].

Принцип формальності та надійності оприлюднення нормативно-правових актів полягає в тому, що оприлюднення нормативно-правових актів є невід'ємною частиною правотворчості. Оприлюднення повинне проводитися в офіційному засобі та у визначений законодавством порядок. Якщо це електронне оприлюднення, то має бути чітко визначене «місце публікації» (сайт) в Інтернеті. Доступ до електронних текстів нормативно-правових актів повинен здійснюватися відповідно до порядку, який чітко визначений офіційним джерелом оприлюднення. Порядок доступу до текстів нормативно-правових актів доцільно розміщувати на веб-сайтах установ, відповідальних за електронну публікацію актів. Сторінка та типовий вигляд уніфікованих платформ публікації забезпечують впевненість осіб у тому, що акт офіційно

оприлюднений через електронне опублікування та офіційно викладений на сайті, що забезпечує до нього доступ. На таких сайтах міститься не тільки копія тексту нормативно-правового акта, а й пояснювальні та супровідні документи до оприлюдненого акта.

Принцип офіційності характерний лише для офіційного оприлюднення й полягає в тому, що нормативно-правові акти після прийняття чи видання повинні і можуть бути оприлюднені тільки офіційно. Якщо у державі офіційною формою оприлюднення ухвалених нормативно-правових актів є їх опублікування, то текст нормативно-правового акта повинен бути опублікованим у друкованих виданнях, перелік яких нормативно затверджений.

Закордонні дослідники принцип офіційності розглядають крізь призму вимог до самого видання та друку. Зокрема, коли друкується текст акта на папері, «офіційність» публікації та водночас автентичність текстів підтверджується самою публікацією в офіційних журналах, виданнях, статутах, бюлетенях. Публікаційні аркуші мають типовий вигляд із відомими макетами та стилями шрифтів для назв та фраз. Логотип видавця є додатковою характеристикою, яка надійно вказує на офіційне походження опублікованого тексту. Окрім того, постачання журналів, статутів, бюлетенів з адреси видавця дають найменші сумніви з приводу «офіційного характеру» опублікованого тексту нормативно-правового акта [532, с. 34].

Це саме стосується офіційного оприлюднення у формі електронного опублікування. У такому випадку на нормативному рівні повинен бути затверджений стандарт офіційного електронного оприлюднення, який дасть можливість розпізнавати офіційне походження оприлюдненого тексту. Перелік сайтів, на яких здійснюється офіційне електронне оприлюднення, також повинен бути нормативно закріпленим. Ця вимога стосується й офіційних сайтів органів держави, і спеціально створених сайтів для електронного оприлюднення.

Форми оприлюднення нормативно-правових актів

У кожній державі формується своя практика щодо форм доведення нормативно-правових актів до загального відома, однак є низка форм оприлюднення, які є загальними у використанні. Доцільним та практичним є варіант закріплення форм оприлюднення нормативно-правових актів на нормативному рівні з диференціацією залежно від юридичної сили акта, який оприлюднюється, та суб'єкта, що здійснює цю діяльність.

В Україні на нормативному рівні безпосередньо не закріплено форм оприлюднення нормативно-правових актів як загалом, так і за видом чи суб'єктом правотворчості. Попри те, опосередковано форми оприлюднення простежуються в Указі Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» та Законі України «Про доступ до публічної інформації». Згідно з положеннями Указу Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» можемо виокремити такі форми оприлюднення нормативно-правових актів: 1) оприлюднення в офіційних друкованих виданнях; 2) оприлюднення в інших друкованих виданнях; 3) оприлюднення через радіо та телебачення; 4) надсилання державним органам, органам місцевого самоврядування й відповідно доведення ними до відома підприємств, установ, організацій та осіб.

Водночас Закон України «Про доступ до публічної інформації» встановлює форми забезпечення доступу до публічної інформації, а також до нормативно-правових актів. Аналіз статті п'ятої вказаного закону дає змогу визначити такі форми доступу до публічної інформації: 1) оприлюднення інформації в офіційних друкованих виданнях; 2) оприлюднення на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет; 3) оприлюднення на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних; 4) розміщення на інформаційних стендах; 5) надання інформації за запитами на інформацію.

На науковому рівні загальноприйнятним є міркування, що оприлюднення нормативно-правових актів може здійснюватися через такі форми:

повідомлення по радіо й телебаченню, друковані та електронні засоби інформації, розсилка державним органам та громадським організаціям [489, с. 179]. Інші науковці, досліджуючи оприлюднення, вказують й на інші форми. Так, на думку К. Петрученко, оприлюднення актів органів місцевого самоврядування здійснюється через:

- 1) опублікування в офіційному виданні нормотворчого органу;
- 2) опублікування в неофіційному виданні. Оскільки для кожного суб'єкта нормотворчості не передбачено існування офіційних видань, нормативно-правові акти можуть бути оприлюднені у будь-якому друкованому виданні;
- 3) інформаційне повідомлення по радіо та телебаченню;
- 4) розміщення в мережі Інтернет (на офіційному сайті суб'єкта нормотворчості). Враховуючи швидкість розвитку інформаційних і комунікаційних технологій, зручність й оперативність, така форма повинна стати надалі пріоритетною;
- 5) розміщення повідомлень на спеціальних інформаційних стендах у приміщенні ради або поряд із ним (це стосується насамперед невеликих територіальних громад);
- 6) надсилання відповідним суб'єктам (підприємствам, установам, організаціям, посадовим особам);
- 7) оголошення на загальних зборах або інших зібраннях громадян [271].

Вважаємо, що запропоновані К. Петрученко форми оприлюднення актів органів місцевого самоврядування сформовано на основі Закону України «Про доступ до публічної інформації». Отож у наукових дослідженнях будуть відображатися нормативно встановлені можливості оприлюднення та безпосередньо практика оприлюднення нормативно-правових актів певними суб'єктами правотворчості.

Саме тому склалася така ситуація, що на науковому і нормативному рівнях немає єдиного підходу до переліку форм, через які може оприлюднюватися нормативно-правовий акт. Вважаємо, що такий перелік форм оприлюднення дасть можливість суб'єкту правотворчості обирати необхідну й

доступну для суб'єктів права форму, що також сприятиме формуванню упевненості суб'єкта правотворчості про легітимність здійснюваного ним оприлюднення.

На підставі викладеного робимо висновок, що для оприлюднення нормативно-правових актів використовуються такі форми:

- 1) опублікування нормативно-правових актів у офіційних друкованих виданнях;
- 2) опублікування нормативно-правових актів у неофіційних друкованих виданнях;
- 3) оголошення нормативно-правових актів через радіо й телебачення;
- 4) електронне оприлюднення нормативно-правових актів на офіційних веб-сайтах органів державної влади, місцевого самоврядування чи спеціальних інформаційних ресурсах;
- 5) розсилка нормативно-правових актів державним органам і організаціям.

Найбільш розповсюдженою формою оприлюднення нормативно-правових актів є їх опублікування. Опублікування забезпечує ідентифікацію самого тексту з нормативно-правовими актами, а також з посиланнями на технічні правила. Саме тому для швидкого та оперативного доведення нормативно-правових актів до широких верств населення практикується опублікування нормативно-правових актів в масових друкованих періодичних виданнях чи спеціальних збірниках законодавства. Це може бути друк як у виданнях, яким надано статус офіційного джерела опублікування, так і без такого статусу. Необхідно враховувати, що в засобах масової інформації при неофіційному опублікуванні публікуються не всі, а лише найбільш важливі нормативно-правові акти, що потребують широкого оприлюднення. Адже розміщення великої кількості нормативно-правових актів з усіма їх реквізитами в періодичному друкованому виданні неминуче призведе до його перевантаження обов'язковими публікаціями.

Володіючи специфічною метою, опублікування здійснюється в певних часових межах. У правовому сенсі воно виникає лише після прийняття нормативно-правового акта суб'єктом правотворчості, його підписання компетентними посадовими особами та відповідного оформлення, як бачимо, тоді, коли процедура зі створення нормативно-правового акта повністю завершена.

Оприлюднення нормативно-правових актів у формі опублікування має як переваги, так і недоліки. На думку О. Ващук і Т. Дембіцької, опублікування актів у друкованих виданнях, хоча й потребує додаткових витрат, проте точно захищене від фальсифікацій, тому така форма є найбільш доцільною і має низку переваг:

1. Громадяни знають, які газети є офіційними виданнями і де шукати необхідні нормативно-правові акти. Опублікування в інших газетах чи виданнях не вважається офіційним оприлюдненням актів.

2. Розміщення кількох примірників випусків офіційних друкованих видань, наприклад, в центральних бібліотеках, дає змогу зробити їх доступними. Зручною також може бути підписка на таке видання.

3. Опублікування усуває будь-які суперечки з приводу набрання ним чинності, офіційного тексту актів і загалом дає змогу органу влади буквально виконати свій обов'язок про оприлюднення актів. У випадку відсутності офіційного оприлюднення через опублікування можна говорити про притягнення винних осіб до юридичної відповідальності за бездіяльність.

4. Для того, щоб публікувати акти, орган влади не мусить утримувати своє власне видання, що витратно для бюджету. Він може укласти договір з будь-яким засобом масової інформації на таке опублікування або об'єднатися з іншими органами [49].

Вважаємо, що до недоліків опублікування нормативно-правових актів належить дороговартісність опублікування й часові витрати на його здійснення. Окрім того, опублікування не дає змоги здійснити пошук необхідної правової інформації. Нормативно-правові акти публікуються в різних засобах

опублікування. Щоб зацікавлені особи могли знайти й ознайомитися з текстами нормативно-правових актів всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, що діють на конкретній території, вони повинні мати доступ до всіх джерел офіційного опублікування. Також офіційне опублікування в паперовому вигляді не дає змоги ознайомитися з актуальною редакцією нормативно-правового акта, коли немає єдиного офіційного тексту, у разі внесення в базовий текст будь-яких змін або доповнень. В офіційних засобах публікуються лише закони про внесення змін і доповнень, змінений і доповнений закон в актуальній редакції не публікується.

Опублікування як форма оприлюднення нормативно-правових актів може мати офіційний та неофіційний характер. Це залежить від статусу друкованого засобу та від імені якого суб'єкта здійснюється оприлюднення нормативно-правових актів. При неофіційному опублікуванні законів повідомлення про видання нормативного акта або виклад його змісту здійснюється видавництвами, відомчими органами, науковими закладами, приватними укладачами [403, с. 207].

З огляду на недоліки, все-таки найбільш поширеною формою оприлюднення нормативно-правових актів залишається їх опублікування. Поряд із опублікуванням використовуються й інші форми оприлюднення нормативно-правових актів.

Наступною формою оприлюднення нормативно-правових актів є відомча розсилка актів органам, установам, організаціям, яким безпосередньо адресовані положення нормативно-правових актів. Така форма, як правило, нормативно регламентована. Відповідні акти надсилаються тим органам й організаціям, які зобов'язані виконувати прийняті рішення або які залежно від характеру діяльності повинні бути ознайомлені зі змістом акта. Екземпляри, які розсилаються, – це офіційні тексти, що ідентичні з оригіналом [258, с. 13].

Наступною формою оприлюднення нормативно-правових актів є електронне оприлюднення, яке розглядаємо як розміщення текстів прийнятих нормативно-правових актів на офіційних веб-сайтах органів державної влади та

органів місцевого самоврядування й спеціальних електронних ресурсах. Електронне оприлюднення нормативно-правових актів може використовуватися як офіційне оприлюднення, так і додаткова форма. Така форма може бути альтернативою опублікуванню нормативно-правових актів з огляду на певні переваги.

До таких переваг електронного оприлюднення нормативно-правових актів зараховуємо швидкість й оперативність оприлюднення; менші матеріальні витрати для розміщення текстів на офіційних веб-сайтах органів державної влади чи місцевого самоврядування; зручність для зацікавлених осіб у пошуку необхідних нормативно-правових актів; постійний доступ до офіційних веб-сайтів органів державної влади чи місцевого самоврядування, що передбачає доступ до текстів нормативно-правових актів; доступ до текстів нормативно-правових актів з усіма змінами, а також у редакціях станом на певну дату. Однак така форма має й свої недоліки, більшість яких зводиться до гарантій автентичності розміщених текстів нормативно-правових актів, захисту інформації й створених умов доступу до офіційних веб-сайтів органів державної влади чи місцевого самоврядування (доступ до мережі Інтернет), а також рівня особистих умінь і навичок користувачів мережі Інтернет. Більш детально електронну форму оприлюднення нормативно-правових актів та її перспективи використання для офіційного оприлюднення розглянуто в підрозділі 2.3 дисертації.

На підставі викладеного можемо підсумувати, що оприлюднення нормативно-правових актів – це діяльність суб'єктів правотворчості щодо повідомлення про прийняття та доведення до відома всіх суб'єктів права текстів прийнятих нормативно-правових актів і створення умов вільного доступу до них.

До змістових ознак оприлюднення нормативно-правових актів належать: 1) є частиною правотворчої діяльності та логічною завершальною стадією правотворчого процесу; 2) полягає у доведенні текстів прийнятих нормативно-

правових актів до відома населення; 3) здійснюється відповідно до встановленого порядку; 4) є обов'язком суб'єктів правотворчості; 5) забезпечує презумпцію «знання закону» та право на правову інформацію; 6) спрямоване на те, щоб нормативно-правові акти були доступними; 7) створює точні копії (дублікати) нормативно-правових актів; 8) у частині офіційного оприлюднення є умовою набрання чинності нормативно-правовими актами; 9) здійснюється у певних формах.

Пропонуємо визначення принципів оприлюднення нормативно-правових актів як вихідних засад та ідей, котрі характеризують сутність і визначають загальні мінімальні вимоги, яким повинне відповідати оприлюднення нормативно-правових актів. Принципи оприлюднення нормативно-правових актів сприяють реальному та ефективному доведенню текстів нормативно-правових актів до відома усіх суб'єктів права.

До принципів оприлюднення нормативно-правових актів ми зараховуємо:

- 1) принцип повноти тексту нормативно-правового акта, що оприлюднюється;
- 2) принцип автентичності тексту нормативно-правового акта;
- 3) принцип публічності оприлюднення нормативно-правового акта;
- 4) принцип формальності та надійності оприлюднення нормативно-правового акта;
- 5) принцип офіційності оприлюднення нормативно-правового акта.

Вважаємо, що оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється у таких формах: 1) опублікування нормативно-правових актів у офіційних друкованих виданнях; 2) опублікування нормативно-правових актів у неофіційних друкованих виданнях; 3) оголошення нормативно-правових актів через радіо й телебачення; 4) електронне оприлюднення нормативно-правових актів на офіційних веб-сайтах органів державної влади, місцевого самоврядування чи спеціальних інформаційних ресурсах; 5) розсилка нормативно-правових актів державним органам і організаціям.

2.3 Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів

Саме із фактом офіційного оприлюднення ухвалених нормативно-правових актів пов'язане набрання нормативно-правовим актом юридичної сили та регуляторний вплив правових норм на суспільні відносини, які виникають після моменту набрання чинності нормативно-правовим актом та принцип правової визначеності. Офіційному оприлюдненню підлягають усі нормативно-правові акти, незалежно від юридичної сили, сфери суспільних відносин, яку вони регулюють та суб'єкта правотворчості. Офіційне оприлюднення не може змінити ні юридичної сили нормативно-правового акта, ні його зміст, однак є завершальною стадією правотворчості.

Саме термін офіційне оприлюднення вживається у статті 94 Конституції України, яка встановила правила набрання чинності законів через десять днів з дня офіційного оприлюднення [153]. Окрім того, стаття 57 Конституції України закріпила вимогу доведення до відома населення у порядку, встановленому законом, законів та інших нормативно-правових актів, які визначають права і обов'язки громадян. Також встановила правове застереження, що закони та інші нормативно-правові акти, які визначають права й обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними [153]. З аналізу вказаних норм Конституції України слідує, що чинність законів напрямку пов'язана з умовою їх офіційного оприлюднення. Наступною умовою чинності законів та уже інших нормативно-правових актів, які визначають права й обов'язки громадян, є доведення до відома населення у порядку, встановленому законом. Якщо тлумачити буквально статтю 94 Конституції України, то можна зробити висновок про звуження нормативно-правових актів, які повинні бути доведені до відома населення, а саме виключно до тих, які визначають права і обов'язки громадян. А як бути з офіційним оприлюдненням нормативно-правових актів, які визначають права та обов'язки юридичних осіб, органів держави чи органів місцевого самоврядування? На те, що вказані норми в такому формулюванні

невиправдано обмежують сферу дії ідеї про офіційне оприлюднення як умову чинності нормативно-правових актів вказує О. Пушняк та наголошує, що ідея офіційного оприлюднення всіх без винятку нормативно-правових актів є логічним розвитком принципу правової визначеності, а також є гарантією правової стабільності, впевненості суб'єктів права в тому, що їх правове становище непередбачуване, а також необхідною умовою довіри до права і держави. Жодних винятків щодо певних категорій суб'єктів права, зокрема юридичних осіб, ця ідея не передбачає [344, с. 749]. Умова офіційного оприлюднення не може бути прив'язана лише до певного виду нормативно-правових актів чи до прав і обов'язків фізичних осіб, а повинна бути загальним та універсальним правилом набрання чинності для всіх нормативно-правових актів.

Зауважимо, що безпосередньо за підписанням нормативно-правового акта слідує його оприлюднення, яке має на меті офіційне доведення його змісту до загального відома. Акт оприлюднюється від імені органу, який видав і підписав його, найчастіше у формі опублікування, що полягає у відтворенні тексту нормативно-правового акта в спеціально передбачених для цього офіційних виданнях. При цьому акцентується увага на тому, що якісною відмінністю офіційного оприлюднення є його обов'язковість. У багатьох країнах, в тому числі і в Україні, існує правило, згідно з яким неоприлюднений в установленому порядку акт не має правових наслідків і не може бути законною підставою для регулювання відповідних суспільних відносин. Введення норм про необхідність офіційного оприлюднення нормативно-правових актів як умови їх подальшої дії вирішує проблему відкритості, доступності актів, забезпечуючи можливість ознайомлення з ними всіх зацікавлених суб'єктів [142].

Окрім того, необхідно враховувати, що офіційне оприлюднення нормативно-правових актів – правова функція спеціально уповноважених на те органів [528]. Воно завжди має юридичний, офіційний характер, відбувається у

встановлених законом межах і цим відрізняється від інших форм доведення норм права до відома виконавців.

Щодо визначення поняття офіційного оприлюднення, то в юридичній літературі не тільки немає єдиного підходу, а скоріше спостерігаємо ототожнення офіційного оприлюднення та офіційного опублікування. Таку ситуацію можна пояснити тим, що тривалий час переважало офіційне оприлюднення виключно у формі опублікування. Потреба створення механізмів ефективного доступу до текстів прийнятих нормативно-правових актів та запровадження інших форм офіційного оприлюднення зумовлюють розмежування офіційного оприлюднення та офіційного опублікування як його форми. Також таку ситуацію, на думку В. Шаповала, можна пояснити зі специфіки конструкції правової норми статті 96 Конституції України, у якій йдеться не тільки про опублікування, а й про офіційне оприлюднення прийнятого закону, на яке уповноважений передусім Президент України. При цьому набуття законом чинності пов'язується як з його опублікуванням, так і з офіційним оприлюдненням. Як пояснює науковець, саме ці причини зумовили невикористання терміна «офіційного оприлюднення» під час розроблення проектів Конституції України протягом 1992-1995 років. Однак в Конституційному Договорі йшлося про оприлюднення Президентом України за своїм підписом прийнятих Верховною Радою України законів [448, с. 167]. Проте станом на 1996 рік офіційне оприлюднення здійснювалося винятково у формі опублікування, тому в основній більшості наукових досліджень та на нормативно-правовому рівні переважало вживання саме терміна «офіційного опублікування». Тому постала потреба розмежування понять «офіційне оприлюднення» та «офіційне опублікування», яка обумовлена об'єктивними факторами розвитку суспільних відносин, технічними й інформаційними можливостями.

Як зазначає Т. Рябченко, термін «офіційне оприлюднення» можна визначити як процедуру доведення нормативно-правового акта до відома фізичних і юридичних осіб шляхом опублікування в офіційних друкованих

виданнях, інформаційного повідомлення в друкованих та аудіовізуальних (електронних) засобах масової інформації [377, с. 171]. У тлумачному словнику юридичних термінів запропоновано таке визначення офіційного оприлюднення нормативно-правових актів – це формально-юридичне оприлюднення, яке полягає в нормативно врегульованому оголошенні, яке видається від імені правотворчого органу та звернене до загального відома, містить повний і гарантовано точний текст прийнятого нормативно-правового акта [489, с. 179].

Поняттям «оприлюднення» оперує В. Риндюк та констатує, що в юридичній науці переважає його розуміння як доведення нормативно-правового акта до загального відома, що може бути здійснено кількома формами. Науковець чітко розрізняє офіційне оприлюднення та його форми, а опублікування нормативно-правових актів називає основною формою оприлюднення [369, с. 81]. Також розрізняє офіційне оприлюднення та офіційне опублікування Н. Лепіш, яка перший термін розглядає як доведення до загального відома тексту прийнятого акта, а другий – як розміщення тексту прийнятого акта в офіційному друкованому виданні [199, с. 15]. Л. Баєва визначає офіційне оприлюднення як доведення в установленому законом порядку повного змісту нормативно-правового акта до відома суб'єктів права [23, с. 116].

Закордонні науковці взагалі не прив'язують офіційне оприлюднення до його форм, зокрема, й форми опублікування. Так П. Кейн офіційне оприлюднення називає умовою забезпечення ефективної дії нормативно-правових актів [508, с. 273]. Дж. Мерфі вважає офіційне оприлюднення запорукою існування конкретного нормативно-правового акта, з яким будь-яка особа може ознайомитися у відкритому доступі [527]. Г. Бейлі вказує на те, що саме офіційне оприлюднення створює форму існування нормативно-правового акта та легальне зобов'язання інститутів державної влади. Метою офіційного оприлюднення є інформування людей, яких нормативно-правовий акт стосується [503].

Такі підходи до розуміння офіційного оприлюднення нормативно-правових актів є класичними у закордонній правничій науці та не пов'язуються із формами офіційного оприлюднення. Вважаємо такий підхід цілком виправданим, адже сутність офіційного оприлюднення – незмінна, а змінними є лише його форми, які залежні від правової, інформаційної культури членів суспільства, рівня технічного та інформаційного розвитку.

На думку Я. Удалої, зміст поняття «оприлюднення» у правовій науці не є однозначним з огляду на підходи вчених, адже одні розуміли оприлюднення як умову набуття чинності нормативно-правових актів, як стадію правотворчого процесу, як правову функцію, яку виконують уповноважені державні органи, як юридичний, динамічний процес, який відбувається у передбачених законом межах, як спосіб доведення до відома адресатів змісту нормативно-правових актів [425, с. 33]. Однак, на відміну від вказаної позиції дослідниці, виходимо із того, що офіційне оприлюднення нормативно-правових актів є складним та багатограним явищем, яке знаходиться на перетині декількох юридично значущих процесів. Справді, офіційне оприлюднення не може змінити ні юридичної сили нормативно-правового акта, ні його зміст, однак є завершальним компонентом правотворчості. Також оприлюднення не є одномоментною дією, а складається із певної послідовності дій, що і становить технологію оприлюднення. Офіційно оприлюднювати нормативно-правові акти може суб'єкт правотворчості, який прийняв чи ухвалив їх. Відповідно оприлюднення нормативно-правових актів належить до компетенції суб'єкта правотворчості. Окрім того, офіційне оприлюднення не відбувається у довільному порядку, а згідно з нормативно визначеними вимогами.

Можемо зробити висновок, що якщо оприлюднення є первинним після ухвалення нормативно-правового акта й здійснюється від імені суб'єкта правотворчості й з ним пов'язане набрання актом юридичної сили та його виконання, то таке оприлюднення є офіційним. Також необхідно пам'ятати, що офіційне оприлюднення нормативно-правового акта передбачає розміщення тексту тільки в офіційному засобі повідомлення чи оприлюднення, а офіційно

оприлюднений текст нормативно-правового стає дублікатом оригіналу, точною його копією, що є формальним підтвердженням дії нормативно-правового акта. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів має за мету доведення тексту нормативно-правового акта до відома усіх суб'єктів, яким він адресований. Тому офіційне оприлюднення здійснюється у встановлених правових та часових межах суб'єктом правотворчості після прийняття й підписання нормативно-правового акта в установленому порядку.

На підставі викладеного можемо запропонувати визначення офіційного оприлюднення – це первинне й формально-юридичне доведення для загального відома від імені суб'єкта правотворчості повного і точного тексту ухваленого нормативно-правового акта з його змістом та реквізитами.

На підставі викладеного пропонуємо сутнісні ознаки офіційного оприлюднення нормативно-правових актів:

- 1) виступає ключовою умовою набрання чинності нормативно-правовим актом та має формально-юридичне значення;
- 2) є первинним оприлюдненням після ухвалення нормативно-правового акта. Однак практика офіційного оприлюднення в Сполучених Штатах Америки вказує на те, що статус офіційного має також оприлюднення, яке проводиться наприкінці року та згідно з яким усі акти Конгресу зводяться і публікуються в хронологічному порядку в черговому номері щорічного видання «Повне зібрання статутів Сполучених Штатів» (United States Statutes at Large), яке є легальним, офіційним і постійним джерелом усіх законів та сесій Конгресу;
- 3) здійснюється від імені суб'єкта правотворчості, який ухвалив нормативно-правовий акт. Однак специфіка стосується законів, оскільки практика деяких країн вказує на те, що остаточно прийняті парламентом чи на референдумі закони оприлюднюються главою держави. У такому випадку для цього може видаватися окремий нормативно-правовий акт про оприлюднення закону (указ), який окрім того визнає достовірність і відповідність закону та містить розпорядження дотримуватися його. Прикладом є оприлюднення

законів у Республіці Франція, Великому Герцогстві Люксембург та Королівстві Бельгія;

4) передбачає розміщення тексту тільки в офіційному засобі повідомлення чи оприлюднення. Такі засоби офіційного оприлюднення визначаються на нормативно-правовому рівні та можуть бути як друкованими, так і електронними.

5) офіційно оприлюднений текст нормативно-правового аката стає дублікатом оригіналу, його копією, що є формальним підтвердженням дії нормативно-правового акта;

6) порядок та технологія офіційного оприлюднення є нормативно регламентованими, а дотримання встановлених правил є умовою законності здійснюваної діяльності, правової визначеності та відсутності сумнівів щодо оригінальності офіційно оприлюднених текстів нормативно-правових актів.

Щодо офіційного опублікування, то на нормативно-правовому рівні у багатьох країнах формою офіційного оприлюднення визнано опублікування нормативно-правових актів. Офіційне оприлюднення через опублікування у визначених законом друкованих виданнях використовується в Польській Республіці, Федеративній Республіці Німеччина, Республіці Франція, Сполучених Штатах, Канаді, Королівстві Бельгія та Великому Герцогстві Люксембург.

В Україні для офіційного оприлюднення нормативно-правових актів використовується опублікування, яке має статус офіційного. Відповідно до Указу Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», закони України, інші акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України не пізніше як у п'ятнадцятиденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають оприлюдненню державною мовою в офіційних друкованих виданнях. У вказаному нормативно-правовому акті, який з 1997 року регулює порядок офіційного оприлюднення, термін «офіційне оприлюднення» не вживається, окрім назви. На нормативно-

правовому рівні термін «офіційне опублікування» не вживався до внесення змін до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» 2 жовтня 2019 року. Згідно зі статтею 139 вказаного Закону, підписані Президентом України закони публікуються в газеті «Голос України» та «Відомості Верховної Ради України». Публікація законів та інших актів Верховної Ради у цих друкованих засобах масової інформації є офіційним опублікуванням [333]. У них уперше в Україні на нормативно-правовому рівні вживається термін «офіційне опублікування» та дається його визначення, однак це стосується законів України, постанов та інших актів Верховної Ради України. Щодо інших актів, то висновок про те, що в Україні офіційне оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється у формі опублікування в офіційних друкованих виданнях, також можна зробити й через аналіз норм та преамбули Указу Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», де вказано, що указ видається з метою впорядкування офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, які приймають Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України. Доступ до інформації шляхом систематичного та оперативного оприлюднення інформації в офіційних друкованих виданнях передбачено також Законом «Про доступ до публічної інформації», відповідно до якого здійснюється оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування [332].

Аналіз юридичної літератури дає можливість зробити висновок, що попри те, що офіційне опублікування нормативно-правових актів є формою оприлюднення нормативно-правових актів, його розглядають як розміщення текстів нормативно-правових актів у друкованих виданнях. Насамперед необхідно розглянути наукові погляди та підходи до визначення поняття офіційного опублікування.

Призначення офіційного опублікування, як й інших форм оприлюднення нормативно-правових актів, – інформувати про прийнятті нормативно-правові

акти. Однак офіційне опублікування, на відміну від інших форм оприлюднення, підтверджує, що нормативно-правовий акт прийнятий, і він набиратиме чинності [258, с. 10]. Н. Соколова визначає офіційне опублікування як важливу форму обнародування нормативно-правових актів [397, с. 191]. Д. Чухвичев детермінує офіційне опублікування нормативно-правового акта як розміщення тексту закону чи іншого нормативно-правового акта в періодичних виданнях, які спеціально визначені правотворцем серед засобів масової інформації [446, с. 111]. К. Кармадонов визначає офіційне опублікування нормативно-правового акта як розміщення повного, автентичного тексту нормативно-правового акта у визначеному законом друкованому виданні [120, с. 52]. А. Піголкін офіційне опублікування нормативно-правового акта розглядає як офіційне оголошення від імені та за дорученням правотворчого органу для відома суб'єктів права [258, с. 7].

Для того, щоб опублікування нормативно-правового акта мало ознаки офіційного, тексти актів друкуються у чітко визначеному порядку у виданнях, які затверджені для суб'єкта правотворчості [397, с. 191]. Щодо самого терміна «публікувати», то, як зауважує Я. Удала, він означає «видавати друком будь-який текст, опубліковувати, друкувати, випускати» [425, с. 35].

Однак вітчизняні сучасні юридичні наукові погляди на опублікування нормативно-правових актів зводяться в основному тільки до опублікування закону, залишаючи поза увагою опублікування інших видів нормативно-правових актів. Зокрема офіційне опублікування законів необхідне для створення дублікатів офіційного тексту прийнятого закону і визначення часу набуття ним законності. Воно має формально-юридичне значення і полягає в нормативно врегульованому оголошенні від імені правотворчого органу для загального відома повного і точного тексту прийнятого закону шляхом його вміщення у передбаченому законодавством офіційному виданні, на яке можна покликатись. У такому випадку офіційне оголошення закону поєднується із засвідченням точного його тексту [403, с. 207].

Опублікування закону – розміщення прийнятого закону у визначеному друкованому виданні з метою широкого ознайомлення з його змістом громадськості, окремих громадян та органів держави [485, с. 213]. Таке ж визначення продубльоване у вітчизняній юридичній енциклопедії, а саме, опублікування закону – вміщення прийнятого закону у відповідному друкованому виданні з метою широкого ознайомлення з його змістом громадськості та окремих громадян, а також державних органів [403, с. 207]. Опублікування закону в словнику юридичних термінів розглядається як форма доведення до відома населення змісту прийнятих законів. Опублікування закону має на меті створення умов для ознайомлення з його змістом і полягає в оприлюдненні тексту прийнятого закону через засоби масової інформації [489, с. 180].

Необхідно звернути увагу на потребу фіксації правового застереження, відповідно до якого офіційним опублікуванням є перша публікація нормативно-правового акта в офіційному друкованому виданні, що автоматично «знімає» проблему визначення дати набрання нормативно-правовим актом юридичної сили при різнотривалому його опублікуванні в різних офіційних виданнях.

Нормативне, а конкретно, законодавче визначення засобів офіційного опублікування нормативно-правових актів є важливою гарантією забезпечення доступності інформації про зміст норм права. Визначення переліку засобів офіційного опублікування нормативно-правових актів сприяє забезпеченню для суб'єктів правовідносин можливості отримати інформацію про норму права. Таку інформацію можна отримувати як безпосередньо після опублікування, так і за потреби, адже суб'єкт права знатиме, де він може цю інформацію знайти. Відповідно, доцільною є кодифікація вимоги щодо нормативного закріплення переліку засобів для офіційного опублікування за відповідними суб'єктами правотворчості.

Офіційне опублікування нормативно-правового акта також є санкціонованою уповноваженим органом діяльністю щодо розміщення тексту нормативно-правового акта в друкованому засобі інформації, у якому

відображаються нормативно-правовий зміст акта і сутнісні ознаки його форми. Таке офіційне опублікування робить нормативно-правовий акт доступним для суб'єктів права. Також під час офіційного опублікування необхідно враховувати територіальну дію повноважень суб'єкта правотворчості.

Для того, щоб запропонувати власне визначення поняття офіційного опублікування нормативно-правових актів, необхідно виокремити характерні риси та ознаки цього правового явища. Ознаками, що розкривають правову природу офіційного опублікування нормативно-правових актів, є [180, с. 41]:

1. Важлива форма офіційного оприлюднення, що використовується в більшості національних правових систем для набрання нормативно-правовим актом юридичної сили [180, с. 41].

2. Опублікування нормативно-правового акта для загального відома. Оскільки нормативно-правові акти регулюють цілі комплекси суспільних відносин та, як правило, поширюють свою дію на всіх або на значну частину осіб. Доведення тексту правового акта до відома широкого кола адресатів є необхідною ознакою офіційного опублікування. Засіб такого опублікування може вільно поширюватися серед населення держави, на нього існує необмежена підписка та будь-який громадянин держави може з ним ознайомлюватись як у бібліотеках, так і за допомогою інтернет-ресурсів державних органів влади [180, с. 41].

3. Офіційне опублікування, як форма офіційного оприлюднення, є первинним повідомленням тексту нового нормативно-правового акта, що слідує безпосередньо за його прийняттям. Усі наступні публікації нормативно-правових актів, які навіть мають офіційний характер, наприклад, інкорпорація законодавства, не є опублікуванням нормативно-правового акта, яке входить до правотворчості [180, с. 41].

4. Діяльність з опублікування нормативно-правових актів має правовий характер і тому повинна бути чітко нормативно регламентованою. Це є обов'язковою умовою дотримання принципу законності у правотворчій

діяльності, реалізації презумпції знання закону та ефективності правового регулювання [180, с. 41].

5. Опублікування тексту прийнятого нормативно-правового акта здійснюється у спеціальних нормативно визначених офіційних виданнях. Друк тексту в офіційному виданні передбачає його офіційний характер та автентичність оригіналу. Тобто офіційним виданням є документ, що підтверджує дію нормативно-правового акта та точний текст. Зокрема це визначається тим, що на нього можна посылатись у випадках застосування норм права та в друкованих роботах. Окрім того, розміщення законодавчих та урядових нормативно-правових актів у відомчих виданнях, які не є офіційними виданнями для опублікування такого виду нормативно-правових актів, є звичайним інформуванням про прийняття нових правових актів і не призводить до юридичних наслідків як офіційна публікація. Офіційне опублікування дає можливість створити дублікат нормативно-правового акта [180, с. 41-42].

6. У процесі такого опублікування передається точний, оригінальний текст із зазначенням усіх офіційних атрибутів нормативно-правового акта. Ураховуючи цю особливість такої форми офіційного оприлюднення, надзвичайно важливою є ретельна перевірка оригінальності, точності тексту для публікування [180, с. 41-42].

Узагальнюючи виокремлені сутнісні ознаки офіційного опублікування, пропонуємо визначення поняття офіційного опублікування нормативно-правових актів – це санкціоноване розміщення уповноваженим органом тексту нормативно-правового акта у нормативно визначеному друкованому засобі інформації, у якому відображаються текст і зміст нормативно-правового акта, а також його сутнісні ознаки як юридичного документа [180, с. 42].

В офіційному опублікуванні поєднуються як офіційне повідомлення про дію нормативно-правового акта, так і підтвердження відповідності та оригінальності його тексту [180, с. 42].

Ефективність офіційного опублікування залежить від цілого комплексу умов. Зокрема, офіційне джерело опублікування повинне бути

загальнодоступним, а розміщені в ньому нормативно-правові акти мають оперативно доводитися до відома громадян. Опубліковані акти повинні бути підготовлені з дотриманням усіх правил юридичної техніки та зрозумілі громадянам, що буває не завжди. Для підвищення ефективності правотворчого процесу в цілому і офіційного опублікування зокрема потрібні обґрунтовані наукові рекомендації, що базуються на відповідних емпіричних дослідженнях.

Електронне оприлюднення

Поява нових інформаційних технологій, активне використання мережі Інтернет поставили перед вченими й практиками питання про можливість офіційного опублікування правових актів не тільки в паперовому (друкованому), але й електронному вигляді.

З урахуванням розвитку телекомунікаційних мереж важливим засобом інформаційної взаємодії громадян і органів влади стає передача та поширення інформації в інформаційних мережах загального користування. Перший крок, який зробили законодавці в багатьох країнах, – надання юридичної сили електронним документам на рівні з документами, зафіксованими на папері. Але тільки в рідкісних випадках опублікування нормативних правових актів у мережі Інтернет визнається офіційним опублікуванням. Така форма офіційного оприлюднення нормативно-правових актів використовується в Республіці Білорусь. Тому офіційною формою опублікування і раніше залишається друкована (паперова) версія цього видання. Публікація актів в електронній формі повинна насамперед забезпечити доступ громадян до правової інформації, вона є допоміжним інструментом, що використовується державою для поширення правової інформації, але сама собою не породжує правових наслідків [110, с. 20].

Як зазначають закордонні дослідники, у всіх державах-членах Європейського Союзу існують онлайн-версії на додаток до тексту нормативно-правового акта, пропонованого через Інтернет. Європейський Союз опубліковує своє законодавство не тільки в пресі, але й на правовому порталі

Eur-Lex в електронній версії, а також за кілька років у скоригованій версії. Використання та впровадження електронного опублікування можна пояснити не тільки розвитком наукових та технічних досягнень, а й тим, що для суб'єкта правотворчості це все ж таки легше й дешевше. Наприклад, увесь процес розробки, розгляду та прийняття нормативно-правових актів в Австрії підтримується від проекту до публікації електронною процедурою. Справа не в тому, що юридичні тексти обробляються електронним способом. Безперервний електронний документообіг забезпечує плавний та безпечний обмін всіма документами між парламентом та федеральними міністерствами. Електронне законодавство не тільки спрощує та прискорює правотворчий процес, але також зменшує витрати на паперові та друкарські роботи. Насамперед це дає можливість доступу до всіх актів парламенту, не лише законопроектів, а також усіх інших пунктів протоколів – в Інтернеті. Кінцевий електронний варіант нормативно-правового акта має важливе значення, оскільки навіть найменші типографічні або процедурні помилки можуть мати серйозний вплив на правотворчість: якщо хтось випадково видаляє букву або неправильно фіксує дату, це може призвести до нової процедури. Після того, як Національна рада щось вирішила, співробітники Парламентської дирекції чи федеральної канцелярії не можуть нічого змінити [532].

Наступною перевагою є реальний час, що дає змогу членам Європарламенту, їх персоналу та всім громадянам стежити за законодавчим процесом у режимі реального часу.

Також електронне законодавство забезпечує вимогу, щоб усі юридичні тексти були доступними практично щодня в системі правової інформації. В Україні така ситуація, що нам доводиться чекати, щоб після прийняття рішення в парламенті були внесені зміни до закону. Тільки тоді є змога прочитати весь текст нормативно-правового акта, а не лише окремі положення норм права, якими доповнили чи змінили нормативно-правовий акт. З допомогою електронного опублікування це займає лише кілька хвилин.

Видами електронного оприлюднення нормативно-правових актів є офіційне та неофіційне електронне оприлюднення. Неофіційне електронне оприлюднення є найбільш поширеним, адже на офіційних сайтах більшості органів держави оприлюднюються та поширюються тексти нормативно-правових актів. Окрім того, електронне оприлюднення нормативно-правових актів та поширення інформації про них може здійснюватися і комерційними організаціями.

Офіційно нормативно-правові акти в електронній формі на сьогодні оприлюднюються тільки в Королівстві Бельгія, Республіці Франція, Австрії, Великій Британії та Естонії. Таким чином, «Moniteur belge» та «Belgian Staatsblad» з 1 січня 2003 року опублікували як електронне видання. У Республіці Франція «Journal Officiel» видається з 1 червня 2004 року паралельно в електронному вигляді в інтернет-версії і традиційно в ролі паперового видання. В Естонії офіційно оприлюднення здійснюється з 1 червня 2002 року, а у Великій Британії – починаючи з 2002 року в електронній версії і в друкованих виданнях. В Австрії зміна офіційного електронного оприлюднення здійснювалася найбільш послідовно. З 1 січня 2004 року федеральний уряд оприлюднює свої нормативно-правові акти та правила виключно в електронному вигляді. Ще є друковане видання, яке випускається приватною компанією «Wiener Zeitung» [532, с. 60].

Крім того, держава забезпечує онлайн-доступ до документів, прийнятих органами публічної влади, причому найчастіше мається на увазі не просто ведення власних сайтів органами влади, а й їх зведена версія на спеціальному загальнодержавному сайті. Доступ до законодавства дублюється також на спеціально створених для цього сайтах, присвячених виключно публікації текстів нормативно-правових актів (www.legifrance.gouv.fr у Республіці Франція, www.canadagazette.gc.ca в Канаді, www.gpoaccess.gov в США та ін.). Доступ до всіх публічних сайтів забезпечується взаємними посиланнями. Електронні видання також множинні, хоча технічно вони набагато простіше корелюють одне з одним. Забезпечення електронної публікації покладено на

державу, уряд, міністерство (як правило, Мін'юст) або редакцію офіційного журналу в тих країнах, де його співробітники є державними службовцями.

Наступним варіантом є відмова від паперової версії офіційного журналу, а видання його – виключно в електронній формі. Наприклад, бельгійський Офіційний журнал з'явився в мережі Інтернет з 1997 року, а вже з 1 січня 2003 року він публікується тільки в електронній формі в HTML і PDF-форматі.

Публікація законів на паперовому носії також залишилася, але скоротилася до трьох примірників. Одна копія здається на зберігання в Королівську бібліотеку Бельгії, друга копія залишається Міністерству юстиції як зберігачу, а третя копія передається в Офіційний журнал для обговорення громадськістю. Перші дві копії не надаються на розгляд громадськості. Публікації, що виставляються в мережі Інтернет, є точними копіями трьох примірників [110, с. 23].

Також можливий варіант, коли допускається паралельне існування електронної та друкованої версій офіційних видань. У такому разі офіційний характер може мати й електронна публікація. Так, наприклад, у Великій Британії електронні публікації отримали статус офіційних з жовтня 2002 року. Характерно, що офіційною є і паперова, і електронна версії. При цьому, відповідно до Закону «Про свободу інформації», електронними засобами Угорщини саме друкована (паперова) версія вважається дійсною в разі їх розбіжності [110, с. 24].

Отже, співіснування електронної і паперової версій нормативних актів породжує такі питання, як їх автентичність, пріоритет однієї з версій, послідовність у часі цих форм опублікування (як правило, електронна форма видається за паперовою), первинність опублікування і порядок набрання актом чинності.

Як зазначає В. Ісаков, бельгійський приклад можна вважати ілюстрацією офіційного електронного опублікування, «прив'язаного» до Офіційного журналу: оскільки Офіційний журнал не існує в іншій ніж електронній формі, то публікація в ньому є і офіційною, і єдиною. Слід зазначити, що електронна

версія існує саме для поширення випуску правових актів на паперовому носії, що був залишений для Офіційного журналу, але сам журнал поширюється в більш широкому масштабі через мережу Інтернет [110, с. 24].

Наступним варіантом існування електронного опублікування є можливість оприлюднювати текст нормативно-правового акта або в паперовій, або в електронній формі. Наприклад, відповідно до Закону Швейцарії «Про офіційне опублікування», акти Федерації, а також міжнародні договори, конвенції між Федерацією і кантонами, які стосуються обмеженого кола осіб, мають технічний характер та адресовані вузькоспеціалізованим фахівцям, повинні бути опубліковані в іншому форматі. Вони тільки згадуються (шляхом посилання) в Офіційному журналі, а самі тексти публікуються інакше. Таким чином, електронна публікація достатня для набрання актом сили і можлива лише щодо обмеженого кола нормативно-правових актів, які зазвичай мають вузькоорієнтований характер [110, с. 26].

Паралельність друкованого та електронного опублікування означає, що періодичні друковані видання продовжують видаватися, отже, це витратний варіант для держави.

Електронне опублікування нормативно-правових актів у ролі офіційного застосовується за умови збереження певної кількості офіційних паперових копій (Королівство Бельгія, Естонія), а також є досвід первинного електронного опублікування адміністративних актів ненормативного або вузькоспеціального характеру (Республіка Франція, Швейцарія). Також можливе прирівняння електронного опублікування до традиційного друкованого.

Що ж до вимог до електронного оприлюднення, то до них можна зарахувати автентифікацію тексту акта, який підтверджується електронною печаткою та резервним копіюванням документів.

Як бачимо, на сьогодні традиційна друкована та електронна форми співіснують. При цьому визнання за електронною формою офіційного характеру все ж таки базується на пріоритеті паперової версії в разі сумнівів щодо їх ідентичності. Виключно електронний порядок оприлюднення,

достатній для набрання актом чинності (без паперового варіанта), існує лише в небагатьох країнах і стосується обмеженого кола актів, що мають вузькоспеціальний або індивідуальний характер.

Серед причин такого «обережного» ставлення до визнання первинності офіційного електронного опублікування В. Ісакова виділяє такі обставини:

1. Послідовність і поступовість упровадження інформаційних технологій в діяльність влади. Уряди країн не поспішають радикально змінювати створені та реально робочі механізми, а «новинки» у формі оприлюднення нормативно-правових актів проходять пілотне випробування, вивчається реакція населення і результативність, що завжди вимагає часу.

2. Реакція на первинне електронне опублікування як на можливе порушення принципу відкритості інформації і забезпечення доступу до неї. Такі умови, як недостатня поширеність мережі Інтернет серед населення і різний рівень комп'ютерної грамотності, висока вартість інтернет-послуг, недостатня досвідченість користувачів здатні зробити тексти нормативно-правових актів недоступними, що перекреслює основоположні принципи демократичної держави. Зрозуміло, ці перешкоди можна подолати, але це вимагає часу і фінансових витрат.

3. Небезпеки, пов'язані з відомими недоліками будь-яких електронних систем, залежність від технічних умов (електрика, технологічні збої), вимоги безпеки систем (гарантії автентичності та своєчасності актуалізації даних, захист від хакерських атак). Саме цим і пояснюється збереження паперового дублювання. Очевидно, що перехід до електронної системи опублікування вимагає розробки безпрецедентних заходів захисту інформації в державних системах.

4. Необхідність фінансових витрат на впровадження і функціонування постійного безперервного електронного механізму опублікування. Це вимагає також організаційних і кадрових змін у владних структурах. Потрібно враховувати і «безприбутковість» електронного опублікування, оскільки доступ

до офіційно опублікованого акта повинен бути безкоштовним і здійснюватися, маємо на увазі глобалізацію, з будь-якої частини світу [110, с. 28].

Е. Талапіна виділяє такі обставини «обережного» ставлення закордонних країн до визнання первинності офіційного електронного опублікування:

1. Традиційна послідовність і поступовість упровадження інформаційних технологій в діяльність публічної влади.

2. Реакція на первинне електронне опублікування як на можливі порушення принципу відкритості інформації та забезпечення доступу до неї.

3. Небезпеки, пов'язані з відомими недоліками будь-яких електронних систем.

4. Необхідність суттєвих фінансових витрат на впровадження і забезпечення постійного безперебійного функціонування електронного механізму опублікування [405, с. 59].

На підставі викладеного можемо підсумувати, що офіційне оприлюднення нормативно-правових актів є ключовою умовою набрання чинності нормативно-правовим актом та має формально-юридичне значення; як правило, є первинним оприлюдненням після ухвалення нормативно-правового акта; зазвичай здійснюється від імені суб'єкта правотворчості, котрий ухвалив нормативно-правовий акт; передбачає розміщення тексту тільки в офіційному засобі повідомлення чи оприлюднення, які визначаються на нормативно-правовому рівні та можуть бути як друкованими, так і електронними; офіційно оприлюднений текст нормативно-правового акта стає дублікатом оригіналу, його копією, що є формальним підтвердженням дії нормативно-правового акта; порядок та технологія офіційного оприлюднення є нормативно регламентованими, а дотримання встановлених правил є умовою законності здійснюваної діяльності, правової визначеності та відсутності сумнівів щодо оригінальності офіційно оприлюднених текстів нормативно-правових актів.

Офіційне оприлюднення – це первинне й формально-юридичне доведення для загального відома від імені суб'єкта правотворчості повного і точного тексту ухваленого нормативно-правового акта з його змістом та реквізитами.

Офіційне опублікування є формою офіційного оприлюднення, що використовується в більшості національних правових систем для набрання нормативно-правовим актом юридичної сили.

Офіційне опублікування нормативно-правових актів – це санкціоноване розміщення уповноваженим органом тексту нормативно-правового акта у нормативно визначеному друкованому засобі інформації, у якому відображаються текст і зміст нормативно-правового акта, а також його сутнісні ознаки як юридичного документа.

Спостерігається тенденція до співіснування друкованого та електронного варіантів засобів масової інформації. Вважаємо, що традиційна друкована та електронна форми засобів масової інформації, що використовуються для офіційного оприлюднення, повинні використовуватися паралельно. Адже переважання однієї з форм одразу позначатиметься на вимозі доступності нормативно-правового акта. Електронна форма засобу масової інформації є зручною та доступною для одних користувачів, а друкована форма – для інших. Однак, необхідно не забувати, що визнання за електронною формою офіційного характеру все ж таки базується на пріоритеті паперової версії в разі сумнівів щодо їх ідентичності. Виключно електронний порядок оприлюднення, достатній для набрання актом чинності (без паперового варіанта), існує лише в небагатьох країнах і стосується обмеженого кола актів, що мають вузькоспеціальний або індивідуальний характер.

2.4 Поняття та структура техніки оприлюднення нормативно-правових актів

Юридична техніка як правова категорія пронизує всі сфери та рівні правового регулювання суспільних відносин. Поняття «юридична техніка» широко використовується в сучасних наукових дослідженнях і пошуках. Однак необхідно розуміти, що це пов'язано не із модернізацією актуальності сучасних наукових досліджень, а із сутнісним пізнанням науковцями важливості цієї правової категорії. Також популярність техніко-юридичної тематики в наукових доробках пояснюється впливом юридичної техніки на вдосконалення системи нормативно-правових актів та правової системи держави в цілому. Наступним аспектом важливості юридичної техніки є те, що вона є технікою професійної юридичної діяльності, яка має наслідком ефективну та максимально суспільно корисну практичну юриспруденцію.

Увагу більшості науковців зосереджено на юридичній техніці у сфері правотворчості, оскільки саме юридична техніка впливає на досконалість та ефективність норм права. Ще Р. ф. Ієрінг у XIX столітті сформував для юридичної техніки такі основні цілі: кількісне та якісне спрощення права й досягнення практичності права [108]. Саме поняття «юридична техніка», як зазначає Г. Муромцев, входить у категорійний апарат європейської юридичної науки на межі XIX–XX ст. Історичні передумови цього процесу полягають у становленні юридичного світогляду та розвитку доктрини юридичного позитивізму [223, с. 12]. Однак, як зауважує І. Онищук, чинник формування юридичного світогляду можна лише опосередковано пов'язати з упровадженням поняття юридичної техніки. Згідно з традиційними уявленнями, він припадає на епоху буржуазних революцій, а за переконанням обґрунтованої версії Г. Дж. Бермана – на час проведення григоріанської реформи, тобто на зламі XI–XII століть. Часовий розрив між розглянутими подіями є занадто суттєвим, щоб безпосередньо пов'язувати формування поняття юридичної техніки з впливом юридичного світогляду. Останнє,

безумовно, є ідеологічною основою більшості основних європейських правових концепцій, в тому числі позитивістської. Юридичний позитивізм привернув увагу до проблем юридичної техніки і став теоретичною базою формування та дослідження її поняття [253, с. 35].

Прикладом важливості техніко-юридичного забезпечення та вдосконалення правотворчості є одне з останніх наукових досліджень В. Косовича «Удосконалення нормативно-правових актів України: техніко-технологічні аспекти» [157]. Також в Україні дослідження техніки правотворчості проводили О. Бандурка, І. Биля-Сабадаш, К. Волинка, А. Дутко, Ж. Дзейко, О. Дзюбенко, Б. Даневич, Н. Задирака, В. Ковальський, В. Копейчиков, В. Лебеденко, О. Мурашин, І. Онищук, Т. Подорожна, Г. Поліщук, П. Рабінович, В. Риндюк, О. Скакун, В. Тацій, А. Ткачук, Р. Чернолуцький, Ю. Шемшученко, О. Ющик та інші [476, с. 137].

У межах техніки правотворчості важливим напрямком досліджень є техніка оприлюднення нормативно-правових актів. Однак більшість науковців зосередили увагу на дослідженні техніки опублікування, залишаючи поза увагою інші форми оприлюднення та техніку оприлюднення нормативно-правових актів зокрема. Таку ситуацію можна пояснити тим, що розміщення текстів нормативно-правових актів в офіційних друкованих виданнях є найпоширенішою формою офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та умовою набрання ними чинності. Системний аналіз наукових досліджень у цій сфері дає змогу дійти висновку, що більш науково обґрунтованою і дослідженою в юридичній науці є тематика оприлюднення законів, враховуючи форму оприлюднення – опублікування. Зосередження уваги на техніко-юридичних правилах оприлюднення законів та виключно в одній формі – опублікуванні – призвело до ототожнення техніки оприлюднення та техніки опублікування нормативно-правових актів. Окрім того, техніко-юридичні правила оприлюднення підзаконних нормативно-правових актів залишаються менш дослідженими. Вважаємо, що потребує дослідження техніка оприлюднення нормативно-правових актів, її поняття, структура та техніко-

юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів. Зокрема, доречним є формування техніко-юридичних правил, які будуть загальними для оприлюднення усіх нормативно-правових актів, а на їх основі формуватимуться спеціальні правила для кожного із видів нормативно-правових актів. Адже не можна зрівнювати техніку оприлюднення законів та нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади, нормативно-правових актів уряду та органів місцевого самоврядування.

Тому насамперед формуємо техніку оприлюднення нормативно-правових актів незалежно від їх виду та юридичної сили, а на підставі таких загальних правил створюємо спеціальні правила для нормативно-правових актів за їх видом. Щодо структурного наповнення техніки оприлюднення нормативно-правових актів, то вважаємо, що вона повинна містити загальні правила, форми та вимоги доведення текстів нормативно-правових актів до суб'єктів права.

Для того щоб окреслити поняття та сферу техніки оприлюднення нормативно-правових актів, необхідно розглянути поняття самої юридичної техніки. При визначенні поняття «юридична техніка» вітчизняні та закордонні вчені демонструють зазвичай схожі підходи, які принципово не відрізняються. Хоча така подібність не означає, що в окресленій предметній сфері не існує серйозних питань для дискусій і завдань у науковому пошуку. Підтвердженням цьому може служити різноманіття поглядів стосовно питання співвідношення понять «юридична техніка», «законодавча техніка», «юридична технологія», що свідчить про відсутність науково обґрунтованого підходу [487].

Юридична техніка – це галузь знань про правила ведення юридичної роботи та створення в її процесі різних юридичних документів, письмового окреслення змісту нормативно-правових актів, оформлення юридичних документів, вираження правового аналізу юридичних прав і обов'язків тощо. У сучасних умовах юридичну техніку виокремлюють у самостійну галузь юридичної науки, орієнтовану на розв'язання практичних завдань. Юридичну техніку застосовують адвокати, судді, нотаріуси, парламентарі, урядовці, управлінці [476, с. 138].

Ф. К. Савінії виходив з того, що право створюється народом, а юристи його лише обробляють із позицій науки. Звідси і його трактування юридичної техніки як наукової обробки права юристами [204, с. 167].

Варто навести класифікацію бельгійського науковця Ж. Дабена, який поділив західноєвропейських правознавців, що займалися проблемами юридичної техніки, на кілька груп. Перші виходять із протиставлення юридичної науки та юридичної техніки (І. Колер, Ж. Ріпер та ін.). Якщо юридична наука вивчає абстрактні принципи, то юридична техніка є мистецтвом адаптації цих принципів до життя. Сфера юридичної техніки – правотворчість і судочинство, де норми, вироблені наукою, знаходять своє тлумачення й застосування. Друга група правознавців (В. Штаммлер, Салейль та ін.) має подвійний погляд на юридичну техніку, зокрема розглядає юридичну техніку як розвиток концепцій, через які право з неминучістю набуває наукового виразу. При цьому юридична техніка ототожнюється з деяким інтелектуальним різновидом правотворчості та з будь-якою роботою з логічної систематизації правових норм, що здійснюється логічними зусиллями доктрини й судової практики. Правознавці третьої групи (Л. Дюгі, Р. Демог та ін.) визначають юридичну техніку як сукупність засобів і процедур, призначених забезпечити реалізацію цілей права та його захист. Четверта група правознавців (Р. Ієрінг, Ф. Жені та ін.) зіставляє юридичну техніку із засобами переходу соціальних потреб на мову права, конструювання зобов'язальних норм для підтримки порядку в суспільстві. Для цього слугують джерела права у формальному значенні, обов'язковість письмової форми угод, а також концепції, конструкції, термінологія і фразеологія, презумпції і фікції. У поглядах Ф. Жені юридична техніка – це форма, що протистоїть змісту і здатна до вільного саморозвитку. Будучи продуктом розуму й волі юристів, які прагнуть до створення певної структури права, вона залишається значною мірою штучною. Як констатує Ж. Дабен, проблема юридичної техніки зводиться до питання про те, у чому власне полягає майстерність юриста. На його думку, сфера, в якій вона застосовується, – це правотворчість,

застосування і тлумачення права [223, с. 16].

В. Карташов переосмислив поняття юридичної техніки. Для характеристики правил виконання юридичної роботи вчений запропонував застосовувати замість традиційного терміна «юридична техніка» інший, більш загальний термін – «юридична технологія» [122, с. 18].

На думку Д. Керімова, юридична техніка має зазвичай прикладний, інструментальний характер. Але це зовсім не означає її «меншовартості», підлеглості, несамостійності. Це надзвичайно істотне знання, що має відносно самостійне значення в системі правознавства [133, с. 34]. Юридична техніка є іншою самостійною частиною методології права: це сукупність юридично-технічних засобів і правил, які застосовуються у процесі практичної діяльності з правотворення і правореалізації [204, с. 208]. Т. Кашаніна у предмет юридичної техніки включає закономірності створення та ефективного функціонування права й здійснення юридичної діяльності [124, с. 30].

М. Панов визначає юридичну техніку як систему укладених в юридичній практиці правил і прийомів здійснення уповноваженими суб'єктами діяльності, скерованої на підготовку найбільш оптимальних і доцільних за формою та структурою правових актів [391, с. 181]. Ж. Дзейко вважає, що під юридичною технікою доцільно розуміти систему засобів і правил здійснення юридичної діяльності уповноваженими суб'єктами, спрямовану на досягнення юридичного результату [77, с. 58].

Єдиного визначення чи підходу до розгляду юридичної техніки немає, що є цілком виправданим з огляду на наукове, методичне та прикладне значення юридичної техніки. Слушно зауважує І. Биля-Сабадаш, що юридичну техніку можна розглядати в широкому й вузькому значеннях [32, с. 22]. У першому випадку юридична техніка розглядається як сукупність засобів і методів, за посередництвом яких окреслені або поставлені владними органами громадянського суспільства цілі вкладаються в русло правових норм і досягаються шляхом дієвого їх виконання [379, с. 135]; як сукупність методів зі створення і застосування права [204, с. 208]. У межах такого підходу юридична

техніка трактується і як сукупність засобів здійснення юридичних дій. Ці засоби поділяються на суспільні (наприклад, моральні й інші соціальні норми), спеціально-юридичні (договори, норми і принципи права) й технічні (інструменти) [121, с. 462].

На думку І. Билі-Сабадаш, у вузькому значенні юридична техніка пов'язується із зовнішніми формами юридичної практики, під якою розуміється діяльність щодо видання (тлумачення, реалізації) юридичних приписів, узята в єдності з накопиченим соціально-правовим досвідом [121, с. 462]. Зовнішньою формою юридичної практики виступають різноманітні юридичні акти-документи, акти їх систематизації. Юридична техніка в такому аспекті визначається як сукупність вироблених в юриспруденції правил зовнішнього вираження в текстах різних правових актів (нормоустановчого, нормореалізаційного або нормотлумачного характеру) певного правового змісту, систематизації правових актів-документів. Під текстом правового акта при цьому розуміється письмовий текст, оскільки йдеться про писане право в умовах писемної культури. Водночас про юридичну техніку можна говорити і стосовно усного тексту правового акта (наприклад, до усного тексту неписаного звичаєвого права або усного тексту правового акта в сучасну епоху писаного права, коли він виражається в усній формі) [230, с. 426].

І. Шутак та І. Онищук розглядають юридичну техніку як сукупність прийомів і правил підготовки, розгляду, прийняття та оприлюднення нормативно-правових, правозастосовних, інтерпретаційних актів, які забезпечують повне, просте, точне, економічне їх співвідношення з життєвими реаліями, волею нормодавця або інтерпретатора [465, с. 21].

Серед ознак юридичної техніки В. Баранов виділяє такі: юридична техніка є професійною технікою; охоплює як публічну, так і приватно-правову сфери; забезпечує досконалість права щодо форми і змісту; використовується під час здійснення юридичної діяльності, яка вимагає або не вимагає письмового, документального оформлення [484, с. 30]. Загалом Т. Кашаніна формує такі ознаки юридичної техніки: сукупність юридичних інструментів, які

застосовуються в суворій послідовності, а не хаотично; сприяє найбільш оптимальному перетворенню інформації в нормативно-правовий акт; дає змогу ефективно здійснювати юридичну роботу, економити людську енергію: здобути у процесі розвитку людства навички повинні використовуватися з користю, а не винаходити їх знову; юридичний інструментарій залежить від рівня розвитку суспільства і досягнень у сфері економіки (наприклад, застосування комп'ютерів), політики.

Отож виокремлюємо такі сутнісні характеристики юридичної техніки, які допоможуть сформулювати визначення поняття юридичної техніки: змістове наповнення складають правила і засоби, прийоми і способи; для здійснення юридичної діяльності; охоплює сфери правотворчості, правозастосування та тлумачення норм права; мета запровадження таких правил – якість та ефективність здійснюваної діяльності.

На підставі запропонованих нами сутнісних характеристик визначаємо юридичну техніку як сукупність правил, засобів, прийомів і способів юридичної діяльності у сферах правотворчості, правозастосування та тлумачення норм права для досягнення якості та ефективності здійснюваної діяльності.

Місце техніки оприлюднення нормативно-правових актів в структурі юридичної техніки можна встановити завдяки аналізу наукових поглядів щодо видів юридичної техніки, стосовно яких єдиного підходу в юридичній науці немає.

С. Болдирєв обґрунтовує положення про те, що юридичну техніку слід класифікувати за сферами її застосування в правовому процесі: законодавчу (правотворчу, нормотворчу); техніку опублікування нормативно-правових актів законодавства; техніку систематизації (систематизування, систематики, угруповання) нормативних правових актів; техніку обліку (встановлення наявності кількості і реєстрації) нормативних правових актів; техніку індивідуальних (персональних, персоніфікованих) нормативних актів; правореалізаційну (правозастосовну) техніку; інтерпретаційну техніку, що

охоплює як офіційне, так і не офіційне тлумачення і трактування нормативних правових актів [44, с. 19].

К. Швед робить висновок, що можна говорити про такі види юридичної техніки, як правотворча техніка, техніка реалізації права, техніка систематизації права, техніка інтерпретації права [450, с. 85].

В. Томін налічує шість видів юридичної техніки: правотворча; техніка опублікування і набрання чинності нормативних актів; інтерпретаційна; техніка систематизації нормативно-правових актів; правореалізаційна та правозастосовна техніка [419, с. 20]. Такого ж поділу дотримується й Т. Кашаніна [124, с. 95]. Окрім того, вчена вважає, що для забезпечення дотримання норм права необхідно, щоб вони стали відомі усім, й розглядає опублікування нормативно-правового акта як дію, що полягає в доведенні нормативних актів до відома всіх громадян, кому вони адресовані. На підставі цього також виділяє техніку опублікування та вступу в силу нормативно-правових актів [124, с. 324].

В. Баранов залежно від стадії створення правового акта виділяє:

- 1) техніку формування ідеї акта;
- 2) техніку створення концепції акта;
- 3) техніку здійснення правотворчої ініціативи;
- 4) техніку планування правотворчої діяльності;
- 5) техніку складення тексту акта;
- 6) техніку його обговорення та прийняття;
- 7) техніку проведення експертизи;
- 8) техніку санкціонування, утвердження, реєстрації;
- 9) техніку опублікування правового акта, введення його в дію;
- 10) техніку оскарження, опротестування, перегляду правового акта;
- 11) техніку обліку, внесення змін та доповнень;
- 12) техніку моніторингу правового акта [484, с. 35].

Складовою частиною техніки правотворчості розглядають техніку опублікування нормативно-правових актів і їхнє набрання чинності також

Д. Лизлов, В. Картухін [208]. Н. Власенко пояснює, що опублікування нормативно-правових актів спрямоване на поширення максимально точної інформації про прийняті правові акти й створення можливостей громадянам та іншим суб'єктам права для ознайомлення з ними [234, с. 238].

Окрім названих науковців, техніку опублікування нормативно-правових актів також визначає І. Шутак та вважає її видом правотворчої техніки, яка спрямована на забезпечення вільного доступу до автентичних текстів прийнятих нормативно-правових актів [466, с. 9].

В. Баранов, Н. Власенко, Т. Кашаніна, Д. Лизлов, В. Картухін хоч і виокремлюють техніку опублікування нормативно-правових актів, але дефініцію поняття не пропонують. Однак визначення дає І. Шутак, який розглядає техніку опублікування нормативно-правових актів як сукупність прийомів нормативного визначеного оголошення, що видається від імені нормотворчого органу, звернене до загального відома та містить повний і гарантовано точний текст прийнятого нормативно-правового акта [466, с. 8].

Такі позиції науковців вказують на ототожнення техніки оприлюднення та опублікування нормативно-правових актів. Вважаємо, що звуження юридичної техніки суто до опублікування нормативно-правових актів пов'язане із переважанням такої форми оприлюднення нормативно-правових актів, як опублікування в офіційних друкованих виданнях. Однак розвиток як суспільних відносин, так і науково-технічних досягнень, а також використання електронного оприлюднення на офіційних веб-сайтах органів держави та органів місцевого самоврядування, яке використовується паралельно з офіційним опублікуванням нормативно-правових актів, потребують створення юридичних правил, прийомів, засобів саме оприлюднення нормативно-правових актів. Вважаємо, що виникла потреба формувати саме техніку оприлюднення нормативно-правових актів.

На нашу думку, техніка оприлюднення нормативно-правових актів спрямована на підвищення ефективності оприлюднення, що зумовлюється необхідністю доступності норми права, яка закріплена в нормативно-правовому

акті. Оскільки оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється від імені суб'єкта правотворчості, то цю техніку зараховуємо до техніки, пов'язаної із владною діяльністю. Носіями техніки владної діяльності є юристи, які працюють у державних органах і займаються правотворчістю, правозастосуванням, офіційним тлумаченням права та іншими видами діяльності, що вимагає володіння владними повноваженнями. Ця техніка характеризується особливими вимогами, які висуваються до суб'єктів і якості їх діяльності як з боку держави, так і суспільства. Важливим критерієм оцінки їхньої професійної діяльності є законність, забезпечення прав людини та суспільства [484, с. 33].

Проаналізувавши наукові погляди, виокремлюємо характерні ознаки техніки оприлюднення нормативно-правових актів:

- 1) є професійною юридичною технікою;
- 2) спрямована на забезпечення досконалості норми права щодо форми та на підвищення ефективності оприлюднення, що зумовлюється необхідністю доступності норми права, яка міститься в нормативно-правовому акті;
- 3) охоплює публічну сферу відносин;
- 4) використовується під час здійснення юридичної діяльності, яка вимагає письмового, документального оформлення;
- 5) спрямована на створення автентичних текстів прийнятих нормативно-правових актів та забезпечення вільного доступу до них.

На підставі цих ознак формулюємо визначення техніки оприлюднення нормативно-правових актів – сукупність юридичних прийомів, правил, засобів і способів доведення тексту прийнятого нормативно-правового акта суб'єктом правотворчості шляхом його розміщення в нормативно визначених засобах.

Використання юридичних прийомів, правил і засобів техніки оприлюднення нормативно-правових актів дає змогу суб'єкту правотворчості, який вчиняє дії, спрямовані на оприлюднення нормативно-правового акта, досягнути:

- 1) ефективності й оперативності оприлюднення нормативно-правового акта;
- 2) створення автентичної копії оригіналу нормативно-правового акта, яка є повним і чітким відображенням тексту оригіналу;
- 3) гарантованого доступу суб'єктів права до тексту нормативно-правового акта;
- 4) високого рівня довіри суб'єктів права до оприлюднених текстів нормативно-правових актів, прийнятих нормативно-правових актів;
- 5) функціонування у державі принципу правової визначеності.

Наступне питання, що потребує розгляду, – це структурне наповнення техніки оприлюднення нормативно-правових актів. Зауважимо, що оскільки дослідники акцентували увагу саме на техніці опублікування нормативно-правових актів, відповідно на науковому рівні запропоновано елементи саме техніки опублікування. Відповідно, спершу розглянемо техніку опублікування нормативно-правових актів, щоб мати підґрунтя для формування структурних елементів техніки оприлюднення. Окрім того, це питання є мало досліджуваним, адже структурне наповнення техніки опублікування нормативно-правових актів пропонують виключно Т. Кашаніна та І. Шутак.

Так, техніку опублікування нормативно-правових актів Т. Кашаніна, І. Шутак розкривають через сукупність таких елементів:

- 1) значення опублікування нормативно-правових актів;
- 2) поняття опублікування нормативно-правових актів;
- 3) строки опублікування нормативно-правових актів;
- 4) засоби офіційного опублікування нормативно-правових актів;
- 5) мова офіційного опублікування нормативно-правових актів;
- 6) способи набуття чинності нормативно-правовими актами [124, с. 325; 465, с. 343].

Використання структурних елементів техніки опублікування нормативно-правових актів, які запропоновані Т. Кашаніною та І. Шутаком, є базисом для нашого висновку, що вони є вихідною підставою для формування структурних

елементів техніки оприлюднення нормативно-правових актів. Оскільки вважаємо, що техніка оприлюднення нормативно-правових актів може дати відповіді на запитання: навіщо нормативно-правові акти необхідно оприлюднювати; що таке оприлюднення нормативно-правового акта; в які строки нормативно-правові акти повинні оприлюднюватися; які засоби використовуються для оприлюднення; оприлюднення в яких засобах вважається офіційним; які неофіційні засоби оприлюднення; якою мовою оприлюднюються нормативно-правові акти; як чинити, якщо на нормативно-правовому акті є обмежувальний гриф; зберігати оригінал нормативно-правового акта чи передавати до архіву; чи створювати та забезпечувати доступ зацікавленим суб'єктам до оригіналу нормативно-правового акта та видавати засвідчену належним чином копію.

Також вважаємо, що доцільно до структури техніки оприлюднення нормативно-правових актів ввести прийоми та правила відображення оригіналу нормативно-правового акта в копіях, що підлягають оприлюдненню, інструменти гарантування та забезпечення автентичності текстів копій нормативно-правових актів, правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів.

Якщо запитати науковця, юриста-практика будь-якої сфери юриспруденції, державного службовця чи народного депутата: де зберігаються оригінали законів України? Ми не отримаємо однозначної впевненої відповіді. Правила про зберігання та відповідальність за зберігання оригіналів нормативно-правових актів обов'язково повинні бути включені до структури техніки оприлюднення нормативно-правових актів. Доступ до оригіналу нормативно-правового акта та нормативне регулювання порядку зберігання дадуть змогу виключати будь-які сумніви щодо відповідності тексту нормативно-правового акта, який був ухвалений, підписаний, тому, що оприлюднений.

В Україні єдиним способом отримати копію оригіналу нормативно-правового акта є запит про одержання інформації з інформаційного фонду

Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про порядок та умови одержання інформації з інформаційного фонду Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів» регулює правові відносини щодо порядку та умов одержання інформації з інформаційного фонду Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, забезпечення подальшого поширення інформатизації у правовій сфері, доступності і відкритості правової інформації для юридичних і фізичних осіб [318].

Як зазначає Т. Кашаніна, проблема доступності, відкритості законодавства набуває особливого значення ще й тому, що в ролі «інформаторів» у сфері законодавства сьогодні все частіше виступають різні комерційні структури, які не завжди здатні забезпечити повну і достовірну інформацію про закони та нормативно-правові акти. Щобільше, нерідко під виглядом законів вони відтворюють навіть не останні їх проекти. У їхніх публікаціях трапляються невідповідності й помилки. Головне ж значення опублікування полягає в тому, що воно є необхідною умовою набрання актами чинності, їх застосування, дієвості, отже, обов'язкової сили правових норм [124, с. 325].

Щоб приписи нормативно-правових актів були доведені до відома громадян, яких вони безпосередньо чи опосередковано стосуються, в законодавстві необхідно чітко визначати норми, що визначають правила, інструменти та прийоми оприлюднення нормативно-правових актів.

Підсумовуючи, визначаємо, що техніка оприлюднення нормативно-правових актів охоплює:

- 1) поняття оприлюднення нормативно-правових актів;
- 2) поняття офіційного оприлюднення нормативно-правових актів;
- 3) строки оприлюднення нормативно-правових актів;
- 4) засоби офіційного оприлюднення нормативно-правових актів;
- 5) мову офіційного оприлюднення нормативно-правових актів;

б) прийоми та правила відображення оригіналу нормативно-правового акта в копіях;

7) інструменти гарантування та забезпечення автентичності текстів копій нормативно-правових актів;

8) правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів.

Через визначені нами структурні елементи техніки оприлюднення нормативно-правових актів у підрозділі 4.2 дисертації сформовано техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів.

На підставі викладеного можемо підсумувати, що юридична техніка – це сукупність правил, засобів, прийомів і способів юридичної діяльності у сферах правотворчості, правозастосування та тлумачення норм права для досягнення якості й ефективності здійснюваної діяльності.

Техніка оприлюднення нормативно-правових актів є видом юридичної техніки, яка спрямована на досягнення ефективності й оперативності оприлюднення нормативно-правового акта; створення автентичної копії оригіналу нормативно-правового акта; гарантований доступ суб'єктів права до тексту нормативно-правового акта; високого рівня довіри суб'єктів права до оприлюднених текстів нормативно-правових актів; функціонування принципу правової визначеності.

Характерними ознаками техніки оприлюднення нормативно-правових актів визначено такі: є професійною юридичною технікою; спрямована на забезпечення досконалості норми права щодо форми та на підвищення ефективності оприлюднення, що зумовлюється необхідністю доступності норми права, яка міститься в нормативно-правовому акті; охоплює публічну сферу відносин; використовується під час здійснення юридичної діяльності, яка вимагає письмового, документального оформлення; спрямована на створення автентичних текстів прийнятих нормативно-правових актів та забезпечення вільного доступу до них.

Техніка оприлюднення нормативно-правових актів – сукупність юридичних прийомів, правил, засобів і способів доведення тексту прийнятого нормативно-правового акта суб'єктом правотворчості шляхом його розміщення в нормативно визначених засобах.

Техніка оприлюднення нормативно-правових актів складається з таких структурних елементів: поняття оприлюднення нормативно-правових актів; поняття офіційного оприлюднення нормативно-правових актів; строків оприлюднення нормативно-правових актів; засобів офіційного оприлюднення нормативно-правових актів; мови офіційного оприлюднення нормативно-правових актів; прийомів та правил відбиття оригіналу нормативно-правового акта в копіях; інструментів гарантування та забезпечення автентичності текстів копій нормативно-правових актів; правил зберігання оригіналів нормативно-правових актів.

Висновки до розділу 2

Дослідження доктринальних положень оприлюднення нормативно-правових актів дало змогу дійти таких висновків:

1. Встановлено, що правотворчість є різновидом юридичної діяльності та нормативно регламентованою діяльністю уповноважених суб'єктів із формування, зміни чи скасування норм права, що об'єктивовані у певну форму. Вирішальну стадію правотворчості становлять дії з оприлюднення прийнятого нормативно-правового акта та набрання ним чинності.

З'ясовано, що оприлюднення нормативно-правових актів є завершальною стадією правотворчості, після якої досягається мета правотворчості – введення в систему права нової норми права. Воно не може змінити ні юридичної сили прийнятого нормативно-правового акта, ні його змісту, однак оприлюднення є необхідним елементом правотворчості. Тільки після офіційного оприлюднення можна вважати, що нормативно-правовий акт доведений до відома виконавців і

набрав чинності. Оприлюднення нормативно-правового акта є необхідним етапом формування вираженої в нормативно-правовому акті державної волі.

2. Запропоновано визначення оприлюднення нормативно-правових актів як діяльності суб'єктів правотворчості щодо повідомлення про прийняття та доведення до відома всіх суб'єктів права текстів прийнятих нормативно-правових актів і створення умов вільного доступу до них.

Визначено, що змістові ознаки оприлюднення нормативно-правових актів такі: 1) є частиною правотворчої діяльності та логічною завершальною стадією правотворчого процесу; 2) полягає у доведенні текстів прийнятих нормативно-правових актів до відома населення; 3) здійснюється відповідно до встановленого порядку; 4) є обов'язком суб'єктів правотворчості; 5) забезпечує презумпцію «знання закону» та право на правову інформацію; 6) спрямоване на те, щоб нормативно-правові акти були доступними; 7) створює точні копії (дублікати) нормативно-правових актів; 8) у частині офіційного оприлюднення є умовою набрання чинності нормативно-правовими актами; 9) здійснюється в певних формах.

Сформовано визначення принципів оприлюднення нормативно-правових актів – це вихідні засади та ідеї, що характеризують сутність і визначають загальні мінімальні вимоги, яким повинне відповідати оприлюднення нормативно-правових актів. До принципів оприлюднення нормативно-правових актів належать: принцип повноти тексту нормативно-правових актів, що оприлюднюються; принцип автентичності тексту нормативно-правових актів; принцип публічності оприлюднення нормативно-правових актів; принцип формальності та надійності оприлюднення нормативно-правових актів; принцип офіційності оприлюднення нормативно-правових актів.

Встановлено, що до форм оприлюднення нормативно-правових актів належать: 1) опублікування в офіційних друкованих виданнях; 2) опублікування в друкованих виданнях, які не мають статусу офіційних; 3) електронне оприлюднення на визначених офіційних веб-сайтах;

4) оприлюднення шляхом повідомлення через радіо й телебачення; 5) розсилка державним органам та громадським організаціям.

Зауважено, що найбільш розповсюдженою формою оприлюднення нормативно-правових актів є опублікування. Адже опублікування забезпечує ідентифікацію розміщених у друкованих виданнях текстів з оригіналом нормативно-правових актів, а також з посиланнями на технічні правила. Маючи специфічну мету, опублікування нормативно-правового акта здійснюється в певних часових межах. У правовому сенсі потреба в ньому виникає лише після прийняття нормативно-правового акта суб'єктом правотворчості, його підписання компетентними посадовими особами та відповідного оформлення, тобто тоді, коли процедура зі створення нормативно-правового акта повністю завершена. Виправданою через низку переваг формою офіційного оприлюднення, яка використовується й Україною, є опублікування нормативно-правових актів в офіційних друкованих виданнях. Окрім того, нормативно-правові акти, які потребують термінового та широкого оприлюднення, поряд з опублікуванням в офіційних друкованих виданнях, можуть бути оприлюднені по радіо й телебаченню. А нормативно-правові акти, які не мають загального значення, підлягають розсилці певному колу органів й організацій.

Констатовано, що форма електронного оприлюднення нормативно-правових актів може самостійно використовуватися як офіційне оприлюднення, а також поряд з офіційним опублікуванням як додаткова (без статусу офіційного) при опублікуванні. Електронна форма оприлюднення може стати альтернативою опублікування нормативно-правових актів з огляду на певні переваги, зокрема: швидкість й оперативність оприлюднення; менші матеріальні витрати для розміщення текстів на офіційних веб-сайтах органів державної влади чи місцевого самоврядування; зручність для зацікавлених осіб у пошуку необхідних нормативно-правових актів; постійний доступ до офіційних веб-сайтів органів державної влади чи місцевого самоврядування, що передбачає доступ до текстів нормативно-правових актів; доступ до текстів нормативно-правових актів з усіма змінами, а також у редакціях станом на

певну дату. Видами електронного оприлюднення нормативно-правових актів є офіційне електронне оприлюднення та неофіційне електронне оприлюднення. Неофіційне електронне оприлюднення є найбільш поширеним, адже на офіційних веб-сайтах більшості державних органів та органів місцевого самоврядування розміщуються повідомлення про сам факт наявності нового нормативно-правового акта й оприлюднюються тексти нормативно-правових актів.

3. Запропоновано визначення поняття офіційного оприлюднення як первинного й формально-юридичного доведення для загального відома від імені суб'єкта правотворчості повного і точного тексту ухваленого нормативно-правового акта з його змістом та реквізитами. Встановлено сутнісні ознаки офіційного оприлюднення: 1) є ключовою умовою набрання чинності нормативно-правовим актом та має формально-юридичне значення; 2) як правило, є первинним оприлюдненням після ухвалення нормативно-правового акта; 3) зазвичай здійснюється від імені суб'єкта правотворчості, який ухвалив нормативно-правовий акт; 4) передбачає розміщення тексту тільки в офіційному засобі повідомлення чи оприлюднення, які визначаються на нормативно-правовому рівні та можуть бути як друкованими, так і електронними; 5) офіційно оприлюднений текст нормативно-правового акта стає дублікатом оригіналу, його копією, що є формальним підтвердженням дії нормативно-правового акта; 6) порядок та технологія офіційного оприлюднення є нормативно регламентованими, а дотримання встановлених правил є умовою законності здійснюваної діяльності, правової визначеності та відсутності сумнівів щодо оригінальності офіційно оприлюднених текстів нормативно-правових актів.

Зауважено, що офіційне опублікування є формою офіційного оприлюднення, яка використовується в більшості національних правових систем для набрання нормативно-правовим актом юридичної сили. Офіційне опублікування – це санкціоноване розміщення уповноваженим органом тексту нормативно-правового акта в нормативно визначеному друкованому засобі

інформації, у якому відображаються текст і зміст нормативно-правового акта, а також його сутнісні ознаки як юридичного документа.

Ознаками офіційного опублікування визначено: 1) є формою офіційного оприлюднення, що використовується в більшості національних правових систем для набрання нормативно-правовим актом юридичної сили; 2) розраховане на доведення тексту нормативно-правового акта до відома широкого кола адресатів; 3) як форма офіційного оприлюднення, є первинним повідомленням тексту нового нормативно-правового акта, що слідує безпосередньо за його прийняттям; 4) діяльність з офіційного опублікування нормативно-правових актів має правовий характер і тому повинна бути чітко нормативно регламентованою, що є обов'язковою умовою дотримання принципу законності у правотворчій діяльності, реалізації презумпції знання закону та ефективності правового регулювання; 5) розміщення тексту прийнятого нормативно-правового акта здійснюється у спеціальних нормативно визначених офіційних виданнях, що забезпечує офіційний характер та автентичність оригіналу; 6) при розміщенні текстів у офіційних друкованих виданнях передається точний, оригінальний текст із зазначенням усіх офіційних атрибутів нормативно-правового акта.

4. Техніка оприлюднення нормативно-правових актів – сукупність юридичних прийомів, правил, засобів і способів доведення тексту прийнятого нормативно-правового акта суб'єктом правотворчості шляхом його розміщення в нормативно визначених засобах.

Проаналізувавши сутність і форми оприлюднення нормативно-правових актів, доходимо висновку, що техніка оприлюднення нормативно-правових актів дає змогу досягнути ефективності й оперативності оприлюднення нормативно-правового акта; створення автентичної копії оригіналу нормативно-правового акта, яка є повним і чітким відображенням тексту оригіналу; гарантований доступ суб'єктів права до тексту нормативно-правового акта; високого рівня довіри суб'єктів права до оприлюднених текстів нормативно-правових актів; функціонування принципу правової визначеності.

Техніка оприлюднення нормативно-правових актів охоплює поняття оприлюднення нормативно-правових актів; поняття офіційного оприлюднення нормативно-правових актів; строки оприлюднення нормативно-правових актів; засоби офіційного оприлюднення нормативно-правових актів; мову офіційного оприлюднення нормативно-правових актів; прийоми та правила відображення оригіналу нормативно-правового акта в копіях; інструменти гарантування та забезпечення автентичності текстів копій нормативно-правових актів; правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів.

РОЗДІЛ 3. ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ В УКРАЇНІ

3.1 Правова регламентація оприлюднення нормативно-правових актів в Україні

Стан та проблеми правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів досліджували такі українські науковці, як: О. Ющик, А. Олійник, Л. Кривенко, В. Шаповал та ін. Більшість науковців вказує на фрагментарне правове забезпечення порядку оприлюднення нормативно-правових актів, яке містить конституційно-правові норми та норми парламентської процедури. Чітка регламентація оприлюднення нормативно-правових актів сприяє стабільності законів. «Наявність стабільності закону свідчить про високий рівень культури законотворення, реалізацію законності і забезпечення відкритості та гласності в прийнятті державних рішень (їх втіленням є і закон)» [222, с. 96].

Саме тому актуальною в дослідженнях є правова регламентація оприлюднення нормативно-правових актів в Україні. Зазначимо, що необхідно окреслити сучасний стан правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів в Україні, сформулювати сукупність нормативно-правових актів, завдяки яким здійснюється правова регламентація оприлюднення нормативно-правових актів.

Вважаємо, що доцільно диференціювати нормативно-правові акти, які здійснюють правову регламентацію оприлюднення нормативно-правових актів в Україні. Критерієм такого поділу є юридична сила нормативно-правового акта, який оприлюднюється. Отож першою групою будуть нормативно-правові акти, які регулюють порядок оприлюднення законів в Україні, другою – нормативно-правові акти, які регулюють порядок оприлюднення підзаконних нормативно-правових актів.

Вважаємо, що основу правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів становить Конституція України [13, с. 35]. Такий висновок робимо, виходячи з положень Конституції України. Відповідно до частини першої статті 94 Конституції України, Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду [153]. Згідно з частиною четвертою статті 94 Конституції України, закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування [153]. Відповідно до статті 57 Конституції України, закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення в порядку, встановленому законом, є нечинними [153]. Указані правові норми закріпили на найвищому рівні головне застереження теорії права, що нормативно-правові акти набирають чинності не раніше дня їх офіційного оприлюднення. Як бачимо, доведення нормативно-правового акта до загального відома є передумовою набрання ним чинності, оскільки саме доведення нормативно-правового акта до загального відома є юридичною підставою для того, щоб вважати суб'єктів суспільних відносин обізнаними щодо прав, обов'язків чи відповідальності, які встановлюються в таких актах [13, с. 35].

Наступним нормативно-правовим актом, що здійснює регулювання порядку оприлюднення законів, є Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» [333], зокрема норми глави 25 (статті 139, 140), які регулюють опублікування, зберігання законів, постанов та інших актів, ухвалених Верховною Радою України. Також необхідно враховувати й норми Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової

інформації» [330] (стаття 22), які закріплюють новелу, що закони України, постанови Верховної Ради України, укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, постанови Верховного Суду України та Конституційного Суду України, інші нормативно-правові акти публікуються в офіційних виданнях.

Митний кодекс України (стаття 2) визначає особливості набрання чинності законами України та іншими нормативно-правовими актами з питань державної митної справи та закріплює поняття офіційного опублікування закону України з питань державної митної справи, нормативно-правового акта з питань державної митної справи, виданого Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади [217].

Однак єдиним нормативно-правовим актом, який безпосередньо забезпечує правову регламентацію оприлюднення нормативно-правових актів, на сьогодні залишається Указ Президента України від 10 червня 1997 року № 503 [332]. Він визначає впорядкування офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, які ухвалили Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, забезпечення регулювання суспільних правовідносин на основі чинних актів, запобігання перекрученню їх змісту, визначення порядку набрання ними чинності.

Українські парламентарі неодноразово переймалися проблемами нормативно-правових актів та процесу їх створення й прийняття. Однією зі спроб є ухвалення парламентом України 2 жовтня 2018 року Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення офіційної публікації законів України та інших нормативно-правових актів» [310]. Цим Законом внесено зміни до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», Закону України «Про Кабінет Міністрів України», Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації». Вважаємо, що, незважаючи на критику Головного науково-експертного управління

Апарату Верховної Ради України, зроблено спробу скоригувати порядок оприлюднення нормативно-правових актів з огляду на потреби сучасного суспільства та розвитку інформаційних технологій. Зокрема, вперше на нормативному рівні закріплюється такі форми оприлюднення, як офіційне опублікування законів та офіційне опублікування постанов Кабінету Міністрів України. Наступною важливою новелою є оприлюднення нормативно-правових актів Верховної Ради та Кабінету Міністрів на їхніх офіційних веб-сайтах. Окрім офіційного опублікування, впроваджується доведення до відома населення законів України та інших нормативно-правових актів шляхом висвітлення аудіовізуальними засобами масової інформації, оприлюднення на офіційних веб-сайтах органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Згідно з висновком Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, законодавче регулювання питань прийняття нормативно-правових актів не може обмежуватись виключно регламентацією питань їх офіційного оприлюднення (опублікування). Об'єктивно ще більше потребують законодавчого регулювання питання щодо співвідношення нормативно-правових актів за юридичною силою; дії нормативно-правових актів у часі, просторі та за колом осіб, особливостей зворотної дії нормативно-правових актів; структури та реквізитів нормативно-правових актів; порядку підготовки проекту нормативно-правових актів, його експертизи, прийняття (видання) та підписання нормативно-правових актів; підстав і порядку втрати нормативно-правовими актами чинності, зупинення та відновлення дії нормативно-правових актів; правил розв'язання колізій між положеннями нормативно-правових актів, офіційного роз'яснення положень та зберігання оригіналів нормативно-правових актів тощо [56].

Необхідно також звернути увагу на те, що, згідно з частиною 4 статті 94 Конституції України, набрання законом чинності та напряду пов'язане з обов'язковою вимогою його опублікування [153]. Саме цього й стосується основне зауваження висновку Головного науково-експертного управління

Апарату Верховної Ради України. Зі змісту нової статті 21¹ Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» [330] випливає, що доведення до відома населення законів України та інших нормативно-правових актів здійснюється не обов'язково шляхом їх офіційного оприлюднення (опублікування) відповідно до закону державними друкованими засобами масової інформації та офіційними друкованими виданнями (офіційними виданнями), а може бути здійснено також іншими формами (шляхами): через висвітлення аудіовізуальними засобами масової інформації, шляхом розміщення на офіційних веб-сайтах органів державної влади та органів місцевого самоврядування. З урахуванням змісту частини 3 статті 57 Конституції України у разі прийняття цієї статті в запропонованій редакції може скластись враження, що для набрання чинності закон можна довести до загального відома не лише у формі офіційного опублікування, а й будь-якою іншою формою, переліченою у цій статті. На нашу думку, це може призвести до заплутування питання про те, коли саме ухвалений закон має набирати чинності [56].

На підставі викладеного доходимо висновку, що сукупність нормативно-правових актів, які забезпечують правову регламентацію оприлюднення законодавчих актів, становлять:

- Конституція України;
- Закон України «Про Регламент Верховної Ради України»;
- Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації»;
- Митний кодекс України;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення офіційної публікації законів України та інших нормативно-правових актів»;

– Указ Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності».

Проте правова регламентація оприлюднення законів потребує доповнення законами «Про нормативно-правові акти», «Про закони і законодавчу діяльність», «Про оприлюднення нормативно-правових актів». Це зумовлено тим, що в Україні немає єдиного нормативно-правового акта, який установлює загальні та єдині вимоги щодо оприлюднення нормативно-правових актів. Наведена нами сукупність нормативно-правових актів свідчить про фрагментарне забезпечення правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів зі створення спеціальних норм для нормативно-правових актів окремих галузей права, зокрема митного. Постала потреба в ухваленні закону, який би закріплював дефініцію та форми оприлюднення, офіційне оприлюднення та опублікування, принципи й техніко-юридичні правила оприлюднення. Наприклад, у Японії ще в 1898 році було прийнято Загальне положення про закони, в Італії в 1942 році – Загальне положення про закони, в Азербайджані в 1999 році – Закон «Про нормативні правові акти», у Республіці Білорусь в 2000 й 2018 роках – Закон «Про нормативні правові акти Республіки Білорусь», в Узбекистані у 2000 році – Закон «Про нормативно-правові акти». У Болгарії діє Закон «Про нормативні акти», в Угорщині – Закон «Про правотворчість» [179, с. 50].

Нагадаємо також про проект закону «Про нормативно-правові акти», внесений на розгляд парламенту народним депутатом України Ю. Мірошниченком 1 грудня 2010 року, який спрямований на встановлення системи та видів нормативно-правових актів, регулювання суспільних відносин, пов'язаних з розробленням нормативно-правових актів, їх прийняттям, оприлюдненням, державною реєстрацією, набранням ними чинності та обліком, встановлює вимоги до техніки нормопроекування та нормотворчого процесу, регулює питання дії нормативно-правових актів, їх офіційного тлумачення й роз'яснення [328].

Вказаний проект закону отримав значну підтримку серед науковців. На думку М. Панова, цей нормативний акт виконаний як узагальнювальний нормативний акт, як акт високого рівня узагальнення, правового регулювання цих специфічних суспільних відносин, які складаються у нас, в Україні, у нормотворчій сфері. «На жаль, ці питання не врегульовані. Точніше, вони врегульовані окремими нормативними актами, перш за все, Конституцією, котра багато в чому регулює законодавчу діяльність. Є цілий ряд нормативних актів, які регулюють інші сфери нормотворчої діяльності, але ці норми містяться в нормативних актах, що опосередковують правовий статус суб'єктів нормотворчості. Єдиного ж нормативного акта, котрий мав би в собі специфічні норми, які регулювали б в комплексі всю систему складних суспільних відносин нормотворчості, зараз немає. Немає нормативного акта, котрий регулював би повною мірою законодавчу діяльність. Немає повною мірою деталізованого нормативного акта, який регулював би нормотворчу діяльність органів виконавчої влади – і Кабінету Міністрів, і міністерств, і відомств. Так само можна сказати, що не врегульована й діяльність органів місцевої влади, обласних і райадміністрацій. Ну і зовсім погані справи з регулюванням діяльності органів місцевого самоврядування» [264].

Згідно з проектом закону «Про нормативно-правові акти», у сфері оприлюднення нормативно-правових актів пропонувалося законодавче закріплення та визначення понять «офіційне оприлюднення», «офіційне опублікування», «неофіційне опублікування», «офіційне друковане видання» [328]. Окрім того, законопроект визначав основною формою офіційного оприлюднення – офіційне опублікування, офіційні друковані видання, мову офіційного опублікування нормативно-правових актів, день офіційного оприлюднення, вимоги до неофіційного опублікування нормативно-правових актів та його значення. Також пропонувалося встановити строки оприлюднення нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, інших державних органів, голів місцевих

державних адміністрацій та нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування [328]. Однак така спроба законодавців не увінчалася успіхом. Проект закону «Про нормативно-правові акти» в першому читанні було ухвалено 20 травня 2011 року Верховною Радою України та підготовлено Комітетом з питань правової політики до другого читання. Важливість цього нормативно-правового акта не можна переоцінити, проте постають проблеми, що не дають змоги швидко його ухвалити: насамперед це обставини, пов'язані з якістю змісту й відсутністю єдиної наукової концепції. Відповідно до висновку Головного науково-експертного управління про проект закону України «Про нормативно-правові акти» № 7409, текст проекту потребує концептуального переосмислення та комплексного доопрацювання. Водночас усі слушні положення цього проекту можуть бути використані в подальшій законопроектній роботі з відповідної тематики [56].

Як альтернативний 15 грудня 2010 року було зареєстровано проект закону «Про нормативно-правові акти» № 7409-1, автором якого є народний депутат К. Ляпіна. Цим законопроектом пропонувалося врегулювати набрання чинності нормативно-правовими актами, офіційне оприлюднення нормативно-правових актів, збереження текстів нормативно-правових актів на офіційних веб-сайтах, реєстрацію нормативно-правових актів, офіційне оприлюднення актів, що впливають на дію або чинність нормативно-правових актів чи їх зміст та вимоги до сайтів [329]. За висновком Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, фактичне коло розв'язаних у проекті питань є значно вужчим за предмет правового регулювання, відображений у його назві. Законодавче регулювання правового статусу нормативно-правових актів не може обмежуватись регламентацією порядку набрання ними чинності, їх офіційного оприлюднення та державної реєстрації [57].

Очевидно, що говорити про якісні зміни правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів без ухвалення закону «Про нормативно-правові акти» не можливо. Недаремно М. Панов зауважував: «У

нас уже немає сумнівів відносно того, що цей закон потрібний і що цей закон має свій особливий специфічний предмет регулювання. Я сказав би так: це не якесь гіпотетичне твердження, а науково обґрунтоване бачення цієї проблеми. Ми знаємо, що в суспільному житті нашої держави є конкретна сфера суспільних відносин, котра може бути визначена як відносини нормотворчості» [264].

Частина українських науковців, зокрема А. Колодій [145], В. Косович [156], М. Панов [264], О. Ющик [491], А. Заєць [99], І. Сурай, Н. Караченцева [402, с. 57], Т. Фулей [433, с. 28], потребу ухвалення такого закону обґрунтовує необхідністю підвищення якості законів й закордонним досвідом.

Однак не всі науковці підтримують ухвалення закону «Про нормативно-правові акти» як закону «про систему нормативно-правових актів» та вважають, що його слід визнати недоцільним. На думку А. Мірошниченка та Ю. Попова, для виконання вимог Конституції України слід розробити та ухвалити закон або кілька законів з окремих питань, що стосуються нормативно-правових актів, зокрема про порядок доведення законів та інших нормативно-правових актів до відома населення (прийняття такого закону вимагається у статті 57 Конституції України) [221, с. 368]. Ще одним аргументом проти є те, що розробники намагаються узагальнити складну практику нормотворчої діяльності всіх органів і, узагальнюючи, вони її огрублюють. Тобто втрачається багато делікатних, тонких питань, які супроводжують таку багатогранну діяльність тих чи інших органів. У результаті з'являється певна норма, що несе невелике навантаження, яка навіть обмежує діяльність окремих органів [99].

Ще однією спробою законодавця для врегулювання безпосередньо суспільних відносин у сфері законотворчості була робота над проектом закону «Про закони і законодавчу діяльність». Народними депутатами України С. Ківаловим та Д. Притикою 18 грудня 2006 року було внесено до Верховної Ради України проект закону «Про закони і законодавчу діяльність» [317]. У ньому переважно відтворено текст Закону України «Про закони і законодавчу

діяльність», останній варіант якого був ухвалений Верховною Радою України 22 грудня 2005 року і повернутий Президентом України для повторного розгляду. Під час повторного розгляду 15 березня 2006 року закон не був ухвалений Верховною Радою України, що призвело до його скасування. Проект закону України «Про закони і законодавчу діяльність» № 2763 від 18 грудня 2006 року було відкликано 23 листопада 2007 року. Будь-якого іншого законопроекту «Про закони і законодавчу діяльність» станом на сьогодні не зареєстровано.

Однак автори цього законопроекту не запропонували правових норм для врегулювання всіх потреб і складових офіційного оприлюднення законів, а лише обмежилися запровадженням форми офіційного оприлюднення через державні електронні засоби масової інформації (телебачення, радіомовлення) шляхом повідомлення про підписання закону Президентом України з викладом його змісту або основних положень. Така запропонована правова новела повністю суперечила статтям 57, 94 Конституції України, за якими закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом.

Зауважимо, що в науковому колі все ж таки панує бачення загального закону, на загальному рівні, про загальні засади нормотворчої діяльності в Україні («Про нормативно-правові акти»), де визначаються справді загальні положення. Далі є особлива низка законів, особливий рівень («Про закони і законодавчу діяльність») [491].

Закордонний досвід розвивається двома шляхами у сфері правового забезпечення оприлюднення нормативно-правових актів. Перший – це врегулювання оприлюднення нормативно-правових актів в законах щодо нормативно-правових актів, джерел права чи правотворчості. Наприклад, в Японії було прийняте «Загальне положення про закони» від 1898 року, у Республіці Болгарії – Закон «Про нормативні акти» від 29 березня 1973 року, а в Угорській Республіці з 1987 року діє Закон «Про правотворчість», у Румунії – декрет Державної Ради Румунії «Загальна методологія законодавчої техніки» з

1976 року, у Державі-Місті Ватикані – Закон «Про джерела права» з 1929 року [147, с. 25], у Республіці Білорусь – Закон «Про нормативні правові акти Республіки Білорусь» від 10 січня 2000 року й 01 лютого 2019 року [238], у Республіці Казахстан – Закон «Про нормативні правові акти» [240], у Республіці Вірменія – Закон «Про нормативні правові акти» від 03 квітня 2002 року [239], у Республіці Туркменістан – Закон «Про нормативні правові акти» від 26 серпня 2017 року [241].

В інших країнах правову регламентацію оприлюднення нормативно-правових актів забезпечили спеціальними правовими актами. Зокрема, у Польській Республіці – Закон «Про оголошення нормативних актів та деяких інших правових актів» від 20 липня 2000 року, у Республіці Франція – декрет «Про форми оприлюднення законів президентом Республіки» № 59-635 від 19 травня 1959 року, у Королівстві Бельгія – Закон «Про використання мов у законодавчих питаннях, оприлюднення, публікації та введення в дію нормативно-правових актів» від 31 травня 1961 року, у Великому Герцогстві Люксембург – Указ Великого Герцога «Регулювання публікації законів» від 22 жовтня 1842 року й Указ Великого Герцога «Щодо публікації «Меморіалу» у двох частинах» від 21 вересня 1859 року, у Федеративній Республіці Німеччина – Закон «Про опублікування та оприлюднення правових актів» від 30 січня 1950 року, у Канаді – Закон «Про публікацію законів» 1985 року.

Сукупність нормативно-правових актів, які забезпечують правову регламентацію оприлюднення підзаконних нормативно-правових актів, зазвичай базується на правових актах, які визначають правовий статус суб'єкта правотворчості. Однак до цієї групи нормативно-правових актів також необхідно зарахувати акти, які містять й загальні норми стосовно оприлюднення, зокрема Конституцію України, Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення офіційної публікації законів України та інших нормативно-правових актів».

Вказівка на оприлюднення постанов та інших актів (резолуції, декларації, звернення, заяви) Верховної Ради міститься у Законі України «Про Регламент Верховної Ради України» (стаття 138) [333]. Указ Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» визначає строки оприлюднення актів Верховної Ради України, Президента України й Кабінету Міністрів України (пункт 1), офіційні друковані видання для оприлюднення та мову оприлюднення (пункт 1) [332]. Цей Указ є єдиним нормативно-правовим актом, який містить вимогу про оприлюднення актів Президента України.

Дослідники правових актів Президента України стверджують, що вони приймаються й оприлюднюються у спосіб, передбачений Конституцією й законами України (водночас чітких регламентних норм щодо процедури прийняття й оприлюднення президентських нормативно-правових актів у чинному законодавстві, на відміну від вимог до Верховної Ради України, немає), а тому обраний Главою держави процедурний спосіб ухвалення й оприлюднення актів має в загальному сенсі не суперечити Конституції та законам України [65, с. 65].

Наступним до цієї групи актів зараховуємо Закон України «Про Кабінет Міністрів України» (стаття 15), який визначає статус наказів Кабінету Міністрів України, що є нормативно-правовими актами, вказує на включення їх до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів та опублікування державною мовою [321].

Також до нормативно-правових актів, які становлять правову регламентацію, належить Закон України «Про центральні органи виконавчої влади», оскільки у ньому містяться норми (стаття 15), які вказують, що накази міністерства, які є нормативно-правовими актами, після включення до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів опубліковуються державною мовою в офіційних друкованих виданнях [339]. Окрім того, Закон містить норму (стаття 23) про те, що накази інших центральних органів виконавчої влади (утворюються для виконання окремих функцій з реалізації державної

політики як служби, агентства, інспекції) підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [339].

Необхідно врахувати й Закон України «Про місцеві державні адміністрації», оскільки він містить норми про оприлюднення розпоряджень голови місцевої державної адміністрації й наказів керівників структурних підрозділів у порядку, установленому Законом України «Про доступ до публічної інформації» [324]. Тому Закон України «Про доступ до публічної інформації» теж належить до сукупності актів, що визначають правову регламентацію оприлюднення нормативно-правових актів, тому що ним визначено порядок оприлюднення нормативно-правових актів іншими центральними органами виконавчої влади (службами, агентствами, інспекціями) і місцевими державними адміністраціями. Окрім того, встановлено їх обов'язок, як розпорядників інформації, оприлюднювати нормативно-правові акти (стаття 15) [314].

Наступним актом, який регламентує оприлюднення нормативно-правових актів органів виконавчої влади в електронній формі, є Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 року № 3 [301].

Як бачимо, правову регламентацію оприлюднення підзаконних нормативно-правових актів органами державної влади забезпечують:

- Конституція України;
- Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» (в частині оприлюднення постанов Верховної Ради України);
- Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації»;

- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення офіційної публікації законів України та інших нормативно-правових актів»;
- Закон України «Про Кабінет Міністрів України»;
- Закон України «Про центральні органи виконавчої влади»;
- Закон України «Про місцеві державні адміністрації»;
- Закон України «Про доступ до публічної інформації»;
- Указ Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»;
- Порядок оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади.

Така сукупність нормативно-правових актів забезпечення правової регламентації оприлюднення підзаконних нормативно-правових актів знову спонукає до висновку про необхідність спеціального правового акта з виписаною технікою та правилами оприлюднення всіх видів нормативно-правових актів.

Прикладом з урегулювання колізій національного законодавства на місцевому рівні є дії Львівської обласної державної адміністрації, голова якої з метою впорядкування офіційного оприлюднення актів, ухвалених обласною державною адміністрацією, визначення порядку набрання ними чинності видав розпорядження № 1112/0/5-11 від 26 жовтня 2011 року «Про затвердження Порядку оприлюднення актів облдержадміністрації», яке набрало чинності з 01 січня 2012 року [429].

Органами юстиції проводиться систематична робота з приведення правового забезпечення місцевих органів виконавчої влади щодо порядку оприлюднення їх нормативно-правових актів до вимог Конституції та законодавства. Прикладом є Методичні рекомендації «Оприлюднення інформації», затверджені Головним територіальним управлінням юстиції в Донецькій області та Методичні рекомендації «Опублікування зареєстрованих

нормативно-правових актів місцевих органів виконавчої влади та набрання ними чинності» Головного управління юстиції в Херсонській області [257].

Вважаємо, що підгрунття правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів органами місцевого самоврядування становлять Конституція України, Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про доступ до публічної інформації».

Оприлюднення ухвалених розпорядниками актів, у тому числі на офіційних веб-сайтах, має важливе значення для дотримання не тільки прав запитувачів публічної інформації, але й конституційних прав населення України загалом. Йдеться про право кожного знати свої права та обов'язки, передбачене статтею 57 Конституції України. Розпорядники публічної інформації, відповідно до своєї компетенції, ухвалюють рішення та розпорядження, що мають нормативно-правовий характер, а отже, встановлюють права та обов'язки для населення міст та області. Відповідно, факт та форма оприлюднення прийнятих ними актів впливає на набуття ними чинності (юридичної сили) [365].

Вказівка про те, що акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування підлягають обов'язковому оприлюдненню та наданню за запитом у порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації», міститься у статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Закон України «Про доступ до публічної інформації» (стаття 15) встановлює обов'язок органів місцевого самоврядування, як розпорядників інформації, оприлюднювати нормативно-правові акти [314]. Також норму про оприлюднення органами місцевого самоврядування знаходимо в Законі України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації». Зокрема стаття 22 Закону визначає, що рішення органів місцевого

самоврядування, інші нормативно-правові акти публікуються в офіційних виданнях (відомостях, бюлетенях, збірниках, інформаційних листках тощо) та друкованих засобах масової інформації відповідних органів державної влади й органів місцевого самоврядування [330].

Як бачимо, основу правової регламентації нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування становлять:

- Конституція України;
- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- Закон України «Про доступ до публічної інформації»;
- Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації».

Однак чіткого порядку оприлюднення нормативно-правових актів органами місцевого самоврядування, форм їх оприлюднення, офіційних друкованих видань, підстав електронного оприлюднення, вимог до зберігання оригіналів нормативно-правових актів та порядку отримання доступу до них чи отримання копій у вказаних актах немає. Діяльність органів місцевого самоврядування засвідчує, що прогалини в законодавстві вирішують на місцевому рівні. Для прикладу наведемо акти, у яких на місцевому рівні врегульовано порядок оприлюднення нормативно-правових актів органами місцевого самоврядування. Необхідно зауважити, що на практиці єдиного підходу до нормативної регламентації оприлюднення органами місцевого самоврядування немає.

Так, Регламент Івано-Франківської міської ради, який затверджений рішенням № 48-2 Івано-Франківської міської ради 25 грудня 2015 року, у статті 39 встановлює порядок оприлюднення рішень і набрання ними чинності, офіційне друковане видання та порядок оприлюднення акта на інтернет-сторінці ради, строк оприлюднення, можливість офіційного оприлюднення в окремих випадках за рішенням міської ради через телебачення і радіо [353]. Однак Регламентом Івано-Франківської обласної ради (стаття 15) не визначено

взагалі порядку оприлюднення її рішень, лише вказано, що ухвалені нею рішення підписуються особисто головою обласної ради, а протоколи сесій оприлюднюються на веб-сайті ради [354].

У Регламенті Львівської міської ради (стаття 61) встановлено, що рішення ради нормативно-правового характеру оприлюднюються на офіційному веб-порталі ради або в інший визначений порядок, вказано строк оприлюднення та визначено відповідальну особу за своєчасне оприлюднення рішень ради [355].

Регламентом Львівської обласної ради, затвердженим рішенням обласної ради № 15 від 04 січня 2011 року (стаття 71), детерміновано строк і порядок оприлюднення рішення ради на офіційному сайті обласної ради, порядок зберігання оригіналу рішення, а також дії у випадку виявлення невідповідності оприлюдненого тексту оригіналові рішення, іншого акта ради [356].

Регламент Вінницької міської ради, затверджений рішенням міської ради від 25 грудня 2015 року № 75, містить тільки норми стосовно сповіщення в засобах масової інформації про прийняті рішення, що надсилаються відповідним підприємствам, організаціям та установам, посадовим особам, строк доведення до відома громадян не пізніше після їх прийняття [350]. Проте зовсім не вказано форму оприлюднення рішень міської ради нормативно-правового характеру. Зауважимо про наявність Порядку оприлюднення в мережі Інтернет інформаційних матеріалів про діяльність Вінницької міської ради та її виконавчого комітету, затвердженого рішенням виконкому № 1250 від 26 травня 2011 року. Ним врегульовано статус офіційного веб-порталу Вінницької міської ради, відповідальних осіб та строки оприлюднення на веб-порталі нормативно-правових актів з питань, що належать до компетенції міської ради та її виконавчих органів, цільових програм у відповідній сфері [302].

Регламент Вінницької обласної ради, затверджений рішенням Вінницької обласної ради № 31 від 11 лютого 2016 року, містить норму (стаття 22) про оприлюднення прийнятих рішень ради на офіційному веб-сайті обласної ради та строк їх оприлюднення. Окрім того, є норма про тиражування і розсилання

управлінням із загальних питань виконавчого апарату ради постійним комісіям ради, обласній державній адміністрації, відповідним підприємствам, установам, організаціям, посадовим особам, міським головам міст обласного значення і районним радам прийнятих рішень в п'ятнадцятиденний термін з дня їх прийняття [303].

Те, що не в змозі врегулювати законодавці, стає підґрунтям діяльності різних інститутів громадянського суспільства. Так, за підтримки спільного проекту Європейського Союзу і Ради Європи «Сприяння європейським стандартам в українському медійному середовищі» видано Методичні рекомендації щодо практичного впровадження Закону України «Про доступ до публічної інформації» [216]. У цій самій сфері працює Інформаційно-правовий центр «Наше право», за підтримки якого впроваджуються норми щодо оприлюднення актів нормативно-правового характеру до регламентів обласних, районних, міських, районних у містах, сільських рад. Наступним прикладом роботи з удосконалення та ефективного оприлюднення актів є Рекомендації розпорядникам публічної інформації на місцевому рівні за результатами моніторингу в рамках проекту «Платформа «Омбудсмен плюс», розроблені за підтримки Центру демократії та верховенства права. Для органів місцевого самоврядування сформовано рекомендації щодо оприлюднення проектів актів розпорядників інформації, строків оприлюднення проектів актів, оприлюднення прийнятих розпорядниками актів, строків оприлюднення актів, надання актів розпорядників за запитами на інформацію, закріплення веб-адреси офіційного веб-сайту щодо відповідності норм регламентів місцевих рад вимогам Закону України «Про доступ до публічної інформації» [365, с. 38].

Відповідно до рекомендацій, розпорядникам публічної інформації на місцевому рівні з метою належного оприлюднення своїх актів на офіційних веб-сайтах місцевим радам пропонується розробити і затвердити внутрішній правовий акт (внести зміни до наявного), що фіксує офіційний веб-сайт (закріплює веб-адресу) та визначає перелік інформації, яка повинна бути розміщена на ньому (у тому числі прийняті розпорядником акти), строки

розміщення такої інформації, її оновлення та відповідальних за це посадових осіб (або навіть краще схему наповнення сайту різними підрозділами розпорядника) [365].

Окрім вказаної рекомендації, сформовано й іншу, відповідно до якої з метою належного оприлюднення розпоряджень голів обласних державних адміністрацій на офіційних веб-сайтах варто розробити і затвердити внутрішній правовий акт, що визначає офіційний веб-сайт (закріплює веб-адресу) та визначає перелік інформації, яка повинна бути розміщена на ньому (у тому числі розпорядження голови), строки розміщення такої інформації, її оновлення та відповідальних за це посадових осіб (або краще схему наповнення сайту різними підрозділами розпорядника) [365, с. 39].

Отож головними актами у правовій регламентації оприлюднення нормативно-правових актів органами місцевого самоврядування є їхні регламенти, затверджені рішеннями відповідних рад.

Рішення місцевих рад про затвердження регламентів є локальними нормативно-правовими актами, які не можуть суперечити вимогам законів України, оскільки вони мають вищу юридичну силу. Хоча місцеві ради, ухвалюючи регламент, уповноважені самостійно визначати порядок прийняття ними рішень, такий порядок не може суперечити вимогам Закону України «Про доступ до публічної інформації». Зокрема, в регламенті не можна: а) передбачати скорочені строки оприлюднення проектів рішень (наприклад, 20 календарних, а не робочих днів – як того вимагає закон); б) встановлювати категорії рішень, проекти яких не потребують оприлюднення, або особливі, виняткові випадки застосування скорочених строків оприлюднення проектів (такі випадки можуть бути передбачені тільки законами України); в) подовжувати передбачені законом строки оприлюднення прийнятих рішень (понад 5 робочих днів) чи результатів поіменного голосування (пізніше, ніж у день голосування); г) визначати інший порядок обмеження доступу до засідання, ніж передбачений статтею 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації», наприклад, право ради ухвалювати рішення про

проведення закритого засідання без застосування трискладового тесту (автоматичне обмеження доступу до публічної інформації) або додаткові категорії інформації, доступ до якої обмежується (законом передбачено тільки три види інформації з обмеженим доступом: таємна, конфіденційна та службова); г) передбачати коротший строк для оприлюднення інформації про скликання сесії ніж 10 календарних днів; д) містити інший порядок для скликання позачергових сесій (коротші строки повідомлення про скликання, оприлюднення актів тощо); е) містити обмеження для доступу до засідань ради (наприклад, обов'язкову попередню (завчасну) реєстрацію або написання заяв про дозвіл відвідувати засідання ради тощо – детальніше у підрозділі щодо доступу до засідань місцевих рад). Наявність у Регламенті положень, що суперечать вимогам Закону України «Про доступ до публічної інформації» може мати серйозні негативні наслідки. У випадку, якщо суд визнає їх недійсними, можуть бути переглянуті всі рішення ради, ухвалені відповідно до такого Регламенту, як такі, що прийняті з порушенням встановлених законом вимог до процедури прийняття актів чи їх оприлюднення, рішення, прийняті на закритих засіданнях, та інше [365, с. 42].

З урахуванням зазначеної специфіки правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування доходимо висновку, що необхідно на рівні закону встановлювати не тільки порядок оприлюднення органами місцевого самоврядування нормативно-правових актів. Безпосередньо потрібно визначати локальні акти, прийняття яких буде обов'язкове для органів місцевого самоврядування з метою регламентації оприлюднення рішень місцевих рад, розпоряджень голів відповідних рад і виконавчих комітетів рад. Такими актами є Регламент відповідних рад та акт, що визначатиме офіційний веб-сайт органу місцевого самоврядування, встановлюватиме перелік інформації, зокрема щодо прийнятих органом нормативно-правових актів, які повинні бути розміщені на ньому, строки, відповідальних осіб за їх оновлення та достовірність.

Для правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів в Україні характерні такі проблеми: немає загального правового акта, який би забезпечував комплексне регулювання відносин у сфері правотворчості, в тому числі оприлюднення нормативно-правових актів; немає правового акта, котрий спрямований на врегулювання відносин у сфері законотворчості й оприлюднення законів; немає правового акта, у якому безпосередньо закріплено правила техніки оприлюднення нормативно-правових актів. Прийняття парламентом України закону про оприлюднення нормативно-правових актів вирішило б проблемні аспекти доступу до нормативно-правових актів й довіри до них. Сферу регулювання такого закону можна окреслити так: форми оприлюднення різних за юридичною силою нормативно-правових актів, принципи оприлюднення, вимоги, що забезпечують достовірність (автентичність) текстів, вимоги до офіційного оприлюднення та його засобів, відповідальність за порушення вимог оприлюднення, що спричинили їх недостовірність, правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів, доступ й правила отримання копій оригіналів нормативно-правових актів, вимоги до засобів публікації нормативно-правових актів як друкованих, так і електронних.

Ефективне функціонування оприлюднення нормативно-правових актів може відбуватися тільки на основі чіткої правової регламентації в Україні. Її відсутність негативно впливає на загальноприйнятий принцип правової визначеності. Для прикладу можна назвати рішення Європейського суду з прав людини проти України у справі «Михайлюк та Петров проти України», у якому Суд констатував порушення вимоги доступності – оприлюднення нормативно-правового акта шляхом опублікування, зокрема інструкції з діловодства Міністерства внутрішніх справ та Державного департаменту з питань виконання покарань, на які опиралися суди під час розгляду справи заявників. Суд зазначає, що ці інструкції були для внутрішнього користування та неопубліковані, а тому недоступними для громадськості, включаючи заявників [218]. Таке ж твердження міститься у справі «Алієв проти України»,

зокрема, Суд констатував, що умови тримання під вартою засуджених до смертної кари головним чином регулювались Інструкцією, виданою Міністерством юстиції, Генеральною прокуратурою та Верховним Судом України. Суд зауважує, що Інструкція є внутрішнім документом, який недоступний для громадськості [497].

Взявши до уваги зазначене, стверджуємо, що способом належної правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів є прийняття законів «Про нормативно-правові акти», «Про закони і законодавчу діяльність в Україні» та «Про оприлюднення нормативно-правових актів». Ці закони зможуть стати основою справді ефективного оприлюднення нормативно-правових актів незалежно від суб'єкта правотворення, вирішити усі проблемні аспекти їхнього оприлюднення в Україні.

Отже, можемо підсумувати, що визначено нормативно-правові акти, які забезпечують правову регламентацію оприлюднення законів України та підзаконних нормативно-правових актів України.

Встановлено проблеми правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів в Україні, які виражаються у фрагментарному правовому регулюванні, а також відсутності комплексного регулювання відносин у сфері правотворчості, законотворчості й оприлюднення законів, безпосереднього закріплення правил техніки оприлюднення нормативно-правових актів. Нечітка правова регламентація порядку оприлюднення нормативно-правових актів призвела до порушень Україною гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, прав людини, які констатовані у рішеннях Європейського суду з прав людини у справі «Михайлюк та Петров проти України» й «Алієв проти України». Вважаємо, що для ефективної правової регламентації доречним є прийняття Верховною Радою України законів «Про нормативно-правові акти», «Про закони і законодавчу діяльність в Україні» та «Про оприлюднення нормативно-правових актів».

3.2 Особливості та проблемні аспекти оприлюднення нормативно-правових актів в Україні

Оприлюднення нормативно-правових актів у різних державах має свої характерні риси та ознаки, які вказують на властивості діяльності стосовно доведення текстів ухвалених нормативно-правових актів до відома найширшого кола суб'єктів права. Властивості, характерні риси та ознаки оприлюднення нормативно-правових актів розкривають особливості цієї діяльності щодо оприлюднення законів, постанов та інших нормативно-правових актів Верховної Ради України, нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, центральних та інших органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Установлення властивостей цієї діяльності є необхідним для з'ясування проблемних аспектів оприлюднення. Насамперед для вирішення особливостей оприлюднення нормативно-правових актів в Україні схарактеризовано усталений порядок оприлюднення, використовувані форми, засоби та техніко-юридичні правила оприлюднення, розмежовано цю діяльність за видом нормативно-правового акта та окреслено сукупність характерних рис та ознак.

З'ясування проблемних аспектів оприлюднення нормативно-правових актів залежно від особливостей оприлюднення та виду нормативно-правових актів є однією із підстав формулювання техніко-юридичних правил оприлюднення та пропозицій щодо ухвалення Закону України «Про оприлюднення нормативно-правових актів».

Особливості оприлюднення законів України

Вважаємо, що найбільш деталізованим, забезпеченим правовим підґрунтям й техніко-юридичними правилами повинен бути порядок оприлюднення законів, оскільки ці нормативно-правові акти мають не тільки найвищу юридичну силу, а й регулюють найважливіші суспільні відносини. Правове забезпечення оприлюднення законів ми аналізували в попередньому

підрозділі, тому зосереджуємо увагу безпосередньо на самому порядку оприлюднення законів в Україні, використовуваних для цього формах, засобах та техніко-юридичних правилах оприлюднення.

Відповідно до пункту першого Указу Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», закони України не пізніше як у п'ятнадцятиденний строк після їхнього ухвалення у встановленому порядку і підписання підлягають оприлюдненню державною мовою в офіційних друкованих виданнях [332].

Згідно з вимогами статті 139 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», підписані Президентом України закони публікуються в газеті «Голос України» та у «Відомостях Верховної Ради України». Публікація законів у цих друкованих засобах масової інформації є офіційним опублікуванням [333]. Водночас Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» визначено ще й інший перелік офіційних друкованих видань для опублікування законів. До цього переліку належать: «Офіційний вісник України», газета «Урядовий кур'єр», газета «Голос України», «Відомості Верховної Ради України» та інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України» [332].

Аналіз статті 139 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» вказує на те, що офіційним оприлюдненням законів України є розміщення текстів підписаних Президентом України законів України у друкованих засобах масової інформації – газеті «Голос України» та у «Відомостях Верховної Ради України». З огляду на колізію між Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» та Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» практика офіційного оприлюднення законів України в друкованих засобах масової інформації викликає певні застереження.

Проаналізуємо засоби офіційного оприлюднення законів України, які використовувалися для законів, прийнятих у 2019 році. Закон України «Про

внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності» від 03 жовтня 2019 року було оприлюднено в газеті «Голос України» 23 жовтня 2019 року, в «Урядовому кур'єрі» – 25 жовтня 2019 року, в «Офіційному віснику України» – 01 листопада 2019 року, у «Відомостях Верховної Ради України» – 22 листопада 2019 року [311]. Закон України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» від 03 жовтня 2019 року офіційно оприлюднено в газеті «Голос України» 30 жовтня 2019 року, в «Урядовому кур'єрі» – 31 жовтня 2019 року, в «Офіційному віснику України» – 08 листопада 2019 року, у «Відомостях Верховної Ради України» – 22 листопада 2019 року [322].

Закон України «Про фахову передвищу освіту» від 06 червня 2019 року офіційно оприлюднено в газеті «Голос України» 09 липня 2019 року, в «Урядовому кур'єрі» – 31 липня 2019 року, в «Офіційному віснику України» – 19 липня 2019 року, у «Відомостях Верховної Ради України» – 26 липня 2019 року [337]. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року офіційно оприлюднено в газеті «Голос України» 16 травня 2019 року, в «Урядовому кур'єрі» – 18 травня 2019 року, в «Офіційному віснику України» – 31 травня 2019 року, у «Відомостях Верховної Ради України» – 24 травня 2019 року [316]. Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року офіційно оприлюднено в газеті «Голос України» 27 квітня 2019 року, в «Урядовому кур'єрі» – 15 травня 2019 року, в «Офіційному віснику України» – 03 травня 2019 року, у «Відомостях Верховної Ради України» – 03 травня 2019 року [335].

Аналіз практики офіційного оприлюднення прийнятих протягом 2019 року законів України вказує, що закони офіційно оприлюднювалися в таких друкованих засобах масової інформації: у газеті «Голос України», «Урядовому кур'єрі», «Офіційному віснику України», «Відомостях Верховної Ради України». Але чи розміщення текстів у перелічених друкованих засобах масової інформації можна вважати офіційним? На офіційному веб-сайті Верховної Ради України вказано, що є офіційним опублікуванням.

Цю проблему розглянемо бівалентно, оскільки саме з дня офіційного оприлюднення обчислюється строк для набрання законом юридичної сили. Так, згідно зі статтею 8 Конституції України, закони та нормативно-правові акти України повинні відповідати Конституції України. Водночас, відповідно до статті 57 Конституції України, закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення в порядку, встановленому законом. Хочемо наголосити на тому, що алгоритм доведення законів до відома населення проводиться у порядку, який є встановленим законом. Єдиним законодавчим актом, що чітко вказує на засоби офіційного оприлюднення законів України є Закон України «Про Регламент Верховної Ради України». Аналіз статті 139 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» вказує на те, що офіційним оприлюдненням законів України є розміщення текстів підписаних Президентом України законів України у друкованих засобах масової інформації – газеті «Голос України» та у «Відомостях Верховної Ради України». У той час, як практика офіційного оприлюднення законів України протягом 2019 року вказує, що для офіційного оприлюднення використовуються офіційні друковані видання, передбачені як Законом України «Про Регламент Верховної Ради України», так і Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності».

Можемо стверджувати про наявність між вказаними нормативно-правовими актами правової колізії щодо засобів офіційного оприлюднення законів України. Оскільки один і той же предмет правового регулювання, а саме, засоби офіційного оприлюднення, врегульовано двома нормативно-правовими актами, різними за юридичною силою, то йдеться про ієрархічну колізію. Відповідно до листа Міністерства юстиції України щодо практики застосування норм права у випадку колізії від 26 грудня 2008 року, неузгодженість між чинними нормативно-правовими актами, їхня розбіжність з одного й того самого предмета регулювання, а також суперечність між двома або більше формально чинними нормами права, прийнятими з одного і того ж

питання, в теорії права відомі як колізія норм права [481]. На думку А. Мірошниченка, до ієрархічних колізій необхідно зараховувати колізії, що виникають між нормами права, які мають різну юридичну силу. Юридичну силу норм права визначають залежно від юридичної сили нормативно-правового акта, який містить колізійну норму [220, с. 18]. Теорія права використовує для подолання ієрархічної колізії правило, що в разі невідповідності чи розбіжності між нормативно-правовими актами застосуванню підлягає той, який має вищу юридичну силу [112, с. 91]. Тому з огляду на загальні правила застосування норм у випадку ієрархічної колізії застосуванню підлягають норми права, які визначають засоби офіційного оприлюднення законів України, що містяться у Законі України «Про Регламент Верховної Ради України», а не в Указі Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності». Також робимо висновок, що засобами для офіційного оприлюднення законів України є друковані засоби масової інформації – газета «Голос України» та «Відомості Верховної Ради України». Виключно розміщення текстів прийнятих законів України у вказаних друкованих засобах масової інформації можна розглядати як офіційне оприлюднення.

Щодо інших форм оприлюднення на нормативному рівні передбачені форми, вказані далі. Так Указ Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» містить правове застереження, що закони можуть бути опубліковані в інших друкованих виданнях лише після їхнього офіційного оприлюднення в офіційних друкованих виданнях. Такі закони, опубліковані в інших друкованих виданнях, мають інформаційний характер і не можуть бути використані для офіційного застосування [332].

Як передбачено Законом України «Про Регламент Верховної Ради України», окрім офіційного опублікування, закони також доводяться до відома населення шляхом їх оприлюднення на офіційному веб-сайті Верховної Ради [333]. Також Указом Президента передбачена можливість оприлюднення

законів в окремих випадках офіційно через телебачення і радіо. Отож для оприлюднення законів України передбачена можливість використання таких форм, які не мають статусу офіційного: неофіційне опублікування, електронне оприлюднення на офіційному веб-сайті Верховної Ради та оприлюднення через телебачення і радіо.

Важливими є вимоги статті 139 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» щодо невідповідностей опублікованого закону оригіналу. Так, у разі виявлення невідповідності не пізніше як через десять днів з дня виявлення невідповідності публікується в газеті «Голос України» та в черговому номері «Відомостей Верховної Ради України» уточнений текст закону, а також здійснюються відповідні виправлення в офіційній електронній версії тексту акта у базі даних «Законодавство України» на офіційному веб-сайті Верховної Ради [333]. Це важливе техніко-юридичне правило, яке дає змогу усувати виявлені невідповідності закону, котрий офіційно оприлюднений, його оригіналу.

Наступне техніко-юридичне правило стосується поняття «оригінал закону». Підписаний Президентом України закон є оригіналом і зберігається в Апараті Верховної Ради в установленому порядку, а всі інші примірники закону є копіями [333]. Фактично вперше в Україні на нормативному рівні визначено поняття «оригінал закону» та передбачено його зберігання. Зокрема це передбачено статтями 139, 140 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України».

Однак у техніко-юридичних правилах зберігання оригіналів законів є певні прогалини. Законодавець визначив, що після набрання чинності законом Апарат Верховної Ради разом із відповідним головним комітетом веде справу закону, яка містить: 1) ухвалений текст закону; 2) прийнятий Верховною Радою план організаційних, кадрових, матеріально-технічних, фінансових, інформаційних заходів для реалізації положень ухваленого закону, а також повідомлення, що надійшли до Верховної Ради, про хід виконання цього плану Кабінетом Міністрів України; 3) перелік і тексти прийнятих Президентом

України, Кабінетом Міністрів України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади нормативно-правових актів на виконання положень цього закону; 4) повідомлення Вищої ради правосуддя, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів України, Міністерства юстиції України, Генерального прокурора, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб про дотримання положень закону, а також у разі надходження їх пропозицій щодо підвищення ефективності дії цього закону; 5) документи, відповідні остаточні редакції тексту закону, пов'язані зі зміною, втратою чинності законом; 6) рішення та висновки Конституційного Суду України щодо закону [333]. Отож, спеціально визначеного порядку зберігання оригіналів законів, передбаченого статтею 139 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», не сформульовано, однак з аналізу статті 140 виходить, що ухвалений текст закону, який зберігається у справі закону, і є його оригіналом.

Особливістю оприлюднення законів в Україні є наявність спеціальних норм для оприлюднення законів з питань державної митної справи, які визначені статтею другою Митного кодексу України. Зокрема Митним кодексом України визначено, що офіційним опублікуванням закону України з питань державної митної справи вважається опублікування його повного тексту в одному з періодичних друкованих видань, визначених законодавством України як офіційні [217].

Проведений аналіз порядку оприлюднення законів в Україні дає можливість стверджувати про характерні для нього особливості:

1. Для оприлюднення законів України властиві нормативно визначені форми: офіційне опублікування, неофіційне опублікування, електронне оприлюднення на офіційному веб-сайті Верховної Ради та оприлюднення через телебачення і радіо в окремих випадках.

2. Офіційне оприлюднення законів здійснюється у формі опублікування в офіційних друкованих виданнях.

3. Закріплення на нормативно-правовому рівні дефініції поняття «офіційного опублікування» законів, з яким пов'язане набрання законами юридичної сили, а також характерне розмежування форм неофіційного оприлюднення.

4. Наявність нормативно закріпленого правового застереження щодо використання неофіційного опублікування законів лише після їхнього офіційного опублікування.

5. Оприлюднення законів здійснюється державною мовою у п'ятнадцятиденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання.

6. Перелік офіційних друкованих видань для оприлюднення законів визначений Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» та Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», які містять правову колізію.

7. Офіційними друкованими виданнями є газета «Голос України» та «Відомості Верховної Ради України».

8. Встановлення електронної форми оприлюднення законів, яка немає статусу офіційного оприлюднення, зокрема оприлюднення законів на офіційному веб-сайті Верховної Ради.

9. Закріплення на нормативно-правовому рівні техніко-юридичних правил щодо поняття «оригінал закону» та місце його зберігання.

10. Наявність спеціальних норм оприлюднення для законів, що регулюють митні правовідносини (статті Митного кодексу).

11. Визначення алгоритму дій при виявленні невідповідностей опублікованого закону його оригіналу.

Наявний порядок оприлюднення законів необхідно вдосконалювати з огляду на науково-технічні досягнення суспільства та потреби доступу до текстів законів. Парламентарі уже робили спроби вдосконалення оприлюднення нормативно-правових актів, впровадження правил юридичної техніки та електронного оприлюднення. Зокрема, йдеться про альтернативний

законопроект «Про нормативно-правові акти» № 7409-1 від 15 грудня 2010 року, у якому було запропоновано встановити офіційне оприлюднення нормативно-правових актів, яке здійснювалося б органами чи посадовими особами, що їх видали, шляхом розміщення інформації про нормативно-правовий акт на своєму офіційному веб-сайті із зазначенням дати і часу розміщення. До інформації про нормативно-правовий акт пропонувалося зарахувати його текст, повну назву органу чи посадової особи, що видав акт, вид нормативно-правового акта, дату його прийняття (видання) та дату і час оприлюднення [329].

Окрім того, було запропоновано встановити вимоги до сайтів, на яких здійснювалося б офіційне електронне оприлюднення. Наприклад, планувалося зробити доступ до текстів нормативно-правових актів та інформації про них у Реєстрі й на офіційних веб-сайтах вільним, цілодобовим та безоплатним. Передбачалося, що технічні та програмні засоби повинні забезпечувати всім охочим можливість пошуку нормативно-правових актів за реквізитами, територією дії, словами у назві та тексті, можливість анонімного перегляду, копіювання та роздруковування інформації на основі поширених веб-оглядачів і редакторів без необхідності застосування спеціально створених для цього програмних засобів [329].

Щодо порядку зберігання оригіналів нормативно-правових актів було запропоновано, щоб тексти нормативно-правових актів зберігалися на офіційних веб-сайтах, на яких вони були офіційно оприлюднені, до здійснення реєстрації нормативно-правових актів, а після неї його текст на офіційному веб-сайті, на якому він був офіційно оприлюднений, може бути замінений посиланням на текст у Єдиному державному реєстрі нормативно-правових актів [329].

Чимало пропонуваніх у законопроекті норм не розв'язали б усіх потреб оприлюднення законів, але схвальними залишаються принаймні спроби щодо запровадження в Україні електронного оприлюднення нормативно-правових

актів, вимог до сайтів оприлюднення та врегулювання порядку зберігання оригіналів нормативно-правових актів.

Відповідно до законопроекту «Про закони та законодавчу діяльність», стосовно оприлюднення законів пропонувалося встановити такі правила: щоб офіційне опублікування закону здійснювала Верховна Рада України не пізніше десяти днів після надходження до Верховної Ради України підписаного Президентом України закону в газеті Верховної Ради України «Голос України» та не пізніше тридцяти днів – у «Відомостях Верховної Ради України»; щоб опублікування здійснювалося українською мовою, а днем офіційного опублікування закону був день його першої публікації в друкованих органах Верховної Ради України; було запропоновано ввести норму про порядок оприлюднення законів про надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України; пропонувалося, щоб закон про надання згоди на обов'язковість міжнародного договору України публікувався у «Відомостях Верховної Ради України» разом з текстом міжнародного договору України [317].

Також заслуговує на схвалення спроба встановити порядок оприлюднення законів, ухвалених на всеукраїнському референдумі. Згідно із законопроектом «Про закони та законодавчу діяльність», було запропоновано вважати офіційним опублікуванням закону, затвердженого (прийнятого) всеукраїнським референдумом, його опублікування в газеті «Голос України» чи «Відомостях Верховної Ради України» в порядку, визначеному законом. А якщо приймається окремий закон про введення закону в дію, обидва закони публікуються одночасно [317].

Проаналізувавши порядок оприлюднення законів України, доходимо висновку, що основними проблемними аспектами оприлюднення законів, що потребують техніко-юридичного забезпечення, є:

- 1) відсутність нормативно визначеного поняття «оприлюднення» та принципів оприлюднення;

2) брак нормативно визначеного поняття «офіційне оприлюднення» та закріплення засобів його здійснення;

3) потреба нормативного закріплення поняття «неофіційного оприлюднення» та його форм (через радіо, телебачення, веб-сайт, неофіційні друковані видання);

4) відсутність вимог до електронної форми оприлюднення законів, забезпечення доступу до текстів законів і гарантій достовірності й автентичності;

5) необхідність у дефініції нормативно визначеного поняття «офіційне друковане видання», встановлених вимог до нього, порядку друку й видання та поширення примірників;

6) регулювання відносин із оприлюднення законів двома різними за юридичною силою та правовою природою нормативно-правовими актами: Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» й Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»;

7) відсутність нормативно визначеного поняття «день офіційного опублікування закону України» та визначених техніко-юридичних правил під час опублікування законів частинами чи опублікування в декількох офіційних друкованих виданнях;

8) недостатність техніко-юридичних правил для обчислення строків набрання законами юридичної сили після їх оприлюднення;

9) відсутність встановленого порядку моніторингу текстів оприлюднених законів з метою встановлення їх відповідності чи невідповідності оригіналам, відповідальних осіб за таку діяльність;

10) потреба у встановленні юридичної відповідальності за невідповідності у текстах оприлюднених законів їхнім оригіналам;

11) відсутність нормативно встановленого порядку зберігання оригіналів законів, відповідальних за таке зберігання осіб чи органів, а також відсутність юридичної відповідальності за неналежне зберігання оригіналів;

12) брак правил доступу до оригіналів законів та отримання копій таких оригіналів;

13) необхідність установа правил оприлюднення законів, ухвалених на всеукраїнському референдумі та законів про надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів Україною.

Особливості оприлюднення постанов та інших актів

Верховної Ради України

Порядок оприлюднення постанов та інших актів Верховної Ради України врегульовано Законом України «Про Регламент Верховної Ради України», а також Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності».

Відповідно до статті 139 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», підписані Головою Верховної Ради України постанови та інші акти Верховної Ради не пізніше наступного дня після їх підписання передаються Апаратом Верховної Ради для опублікування в газеті «Голос України» та «Відомості Верховної Ради України». Публікація постанов та інших актів Верховної Ради у цих друкованих засобах масової інформації є офіційним опублікуванням [333].

Згідно з пунктом першим Указу Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», постанови й інші акти Верховної Ради України не пізніше як у п'ятнадцятиденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають оприлюдненню державною мовою в офіційних друкованих виданнях [332].

Окрім офіційного оприлюднення постанов та інших актів Верховної Ради України шляхом публікації в офіційних друкованих виданнях, у пункті першому Указу Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» передбачена

можливість, що акти Верховної Ради України в окремих випадках можуть бути офіційно оприлюднені через телебачення і радіо [332].

Відповідно до статті 139 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», у разі виявлення невідповідності опублікованої постанови чи іншого акта Верховної Ради оригіналу цього акта не пізніше як через десять днів з дня виявлення невідповідності публікується в газеті «Голос України» та в черговому номері «Відомостей Верховної Ради України» уточнений текст постанови чи іншого акта Верховної Ради, а також здійснюються відповідні виправлення в офіційній електронній версії тексту акта у базі даних «Законодавство України» на офіційному веб-сайті Верховної Ради [333].

Позитивним зрушенням у формуванні техніко-юридичних правил є встановлення в Законі України «Про Регламент Верховної Ради України» норм права щодо оригіналів постав та інших актів Верховної Ради України. Так законодавець передбачив, що підписані Головою Верховної Ради України постанови та інші акти Верховної Ради є оригіналами і зберігаються в Апараті Верховної Ради в установленому порядку. Всі інші примірники постанов та інших актів Верховної Ради є копіями [333].

Окрім того, на законодавчому рівні передбачена можливість і неофіційного оприлюднення постанов та інших актів Верховної Ради України. Отож, окрім офіційного опублікування, постанови та інші акти Верховної Ради також доводяться до відома населення через форму електронного оприлюднення на офіційному веб-сайті Верховної Ради. Згідно з Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», постанови й інші акти Верховної Ради можуть бути опубліковані в інших друкованих виданнях лише після їх офіційного оприлюднення. Постанови й інші акти Верховної Ради, опубліковані в інших друкованих виданнях, мають інформаційний характер і не можуть бути використані для офіційного застосування [332].

Однак необхідно враховувати правове застереження, яке міститься в Указі Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-

правових актів та набрання ними чинності», що громадяни, державні органи, підприємства, установи, організації під час здійснення своїх прав і обов'язків повинні застосовувати постанови та інші акти Верховної Ради України, опубліковані в офіційних друкованих виданнях або одержані у встановленому порядку від органу, який їх видав [332]. Отже, можемо дійти висновку, що неофіційне оприлюднення постанов та інших актів Верховної Ради (на офіційному веб-сайті Верховної Ради, опублікування в інших друкованих виданнях) має довідковий і суто інформативний характер.

В Указі Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» є правова новела, яка встановлює порядок набрання чинності постанов та інших актів Верховної Ради України, якщо вони опубліковані в декількох офіційних друкованих виданнях. Так, згідно з пунктом шостим вказаного Указу, якщо постанову або інший акт Верховної Ради України опубліковано в будь-якому з офіційних друкованих видань, зазначених у частинах другій і третій пункту першого Указу, до опублікування в «Офіційному віснику України», «Відомостях Верховної Ради України», то постанова або інший акт Верховної Ради України набирає чинності після опублікування в тій із вказаних газет, де його опубліковано раніше [332].

Окрім того, в Указі Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» передбачено, що акти Верховної Ради України, які не мають загального значення чи нормативного характеру, можуть не публікуватися за рішенням Верховної Ради України. У такому разі ці акти та акти з обмежувальними грифами офіційно оприлюднюються шляхом надсилання відповідним державним органам та органам місцевого самоврядування і доведення їх до відома підприємств, установ, організацій та осіб, на яких поширюється їх чинність [332].

Проведений аналіз порядку оприлюднення постанов та інших актів Верховної Ради України дає можливість виокремити такі характерні для нього особливості:

- 1) офіційне оприлюднення здійснюється у формі опублікування в офіційних друкованих виданнях;
- 2) реалізується виключно державною мовою у п'ятнадцятиденний строк після їх прийняття і підписання у встановленому порядку;
- 3) перелік офіційних друкованих видань для оприлюднення визначений Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» й Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»;
- 4) офіційними друкованими виданнями для офіційного оприлюднення є газета «Голос України» та «Відомості Верховної Ради України»;
- 5) закріплена можливість оприлюднення в окремих випадках офіційно через телебачення і радіо;
- 6) передбачена можливість неофіційного оприлюднення, яке має довідковий та інформативний характер;
- 7) можливість використання форми електронного оприлюднення на офіційному веб-сайті Верховної Ради;
- 8) визначення на нормативно-правовому рівні поняття «оригінал постанови та інших актів Верховної Ради України» і місце його зберігання;
- 9) визначення алгоритму дій при виявленні невідповідностей опублікованих постанов та інших актів Верховної Ради України їхньому оригіналу;
- 10) наявність норми права, відповідно до якої акти Верховної Ради України, які не мають загального значення чи нормативного характеру, офіційно оприлюднюються шляхом надсилання відповідним державним органам та органам місцевого самоврядування.

Наведений порядок оприлюднення й визначені на його основі особливості дають можливість встановити, що основними проблемними аспектами оприлюднення постанов та інших актів Верховної Ради України, що потребують техніко-правового забезпечення, є:

1) регулювання відносин із оприлюднення постанов та інших актів Верховної Ради України двома різними за юридичною силою та правовою природою нормативно-правовими актами: Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» й Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»;

2) потреба у формулюванні понять та дефініцій «офіційне оприлюднення» та «неофіційне оприлюднення» постанов та інших актів Верховної Ради України, їх форм (друковані засоби, електронні засоби, радіо, телебачення, веб-сайт, надсилання виконавцям);

3) відсутність вимог до електронного оприлюднення постанов та інших актів Верховної Ради України, забезпечення доступу до текстів актів і встановлення гарантій достовірності та автентичності;

4) відсутність нормативно визначеного поняття «день офіційного опублікування постанов та інших актів Верховної Ради України»;

5) брак техніко-юридичних правил для обчислення строків набрання актами постанов та інших актів Верховної Ради України юридичної сили після їх оприлюднення;

6) відсутність встановленого порядку моніторингу текстів оприлюднених постанов та інших актів Верховної Ради України з метою встановлення відповідності чи невідповідності їх оригіналам, відповідальних осіб за таку діяльність;

7) відсутність нормативно встановленого порядку зберігання оригіналів постанов та інших актів Верховної Ради України, відповідальних за таке зберігання осіб, а також відсутність у таких осіб юридичної відповідальності за неналежне зберігання оригіналів;

8) необхідність установлення правил доступу до оригіналів постанов та інших актів Верховної Ради України та отримання копій таких оригіналів.

Особливості оприлюднення нормативно-правових актів Президента України

Згідно з Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», акти Президента України не пізніше як у п'ятнадцятиденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають оприлюдненню державною мовою в офіційних друкованих виданнях [332].

Офіційними друкованими виданнями для оприлюднення актів Президента, відповідно до пункту першого Указу Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», є: «Офіційний вісник України», газета «Урядовий кур'єр» та інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України» [332]. Окрім того, Указом передбачена можливість офіційного оприлюднення актів Президента України в окремих випадках через телебачення і радіо.

Також на законодавчому рівні передбачена можливість неофіційного оприлюднення актів Президента України, зокрема опублікування в інших друкованих виданнях лише після їх офіційного оприлюднення. Однак щодо такого оприлюднення наявне правове застереження, що нормативно-правові акти, опубліковані в інших друкованих виданнях, мають інформативний характер і не можуть бути використані для офіційного застосування, а громадяни, державні органи, підприємства, установи, організації під час здійснення своїх прав і обов'язків повинні застосовувати акти Президента України, опубліковані в офіційних друкованих виданнях або одержані у встановленому порядку від органу, який їх видав [332].

Відповідно до Указу Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», акти Президента України, які не мають загального значення чи нормативного характеру, можуть не публікуватися безпосередньо за його рішенням. Ці акти та акти з обмежувальними грифами офіційно оприлюднюються шляхом надсилання відповідним державним органам та органам місцевого самоврядування і

доведення ними до відома підприємств, установ, організацій та осіб, на яких поширюється їх чинність. У такому випадку неопубліковані акти Президента України набирають чинності з моменту одержання їх державними органами або органами місцевого самоврядування, якщо органом, який їх видав, не встановлено інший строк набрання ними чинності [332].

Проведений аналіз порядку оприлюднення нормативно-правових актів Президента України дає можливість виокремити такі характерні для нього особливості:

1) офіційне оприлюднення здійснюється у формі опублікування в офіційних друкованих виданнях;

2) реалізується державною мовою в п'ятнадцятиденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання;

3) перелік засобів оприлюднення – офіційних друкованих видань для оприлюднення визначений Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»;

4) офіційними друкованими виданнями для офіційного оприлюднення є «Офіційний вісник України», газета «Урядовий кур'єр» та інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України»;

5) нормативно закріплена можливість оприлюднення в окремих випадках офіційно через телебачення і радіо;

6) нормативно закріплена можливість неофіційного оприлюднення актів Президента України, яке має довідковий та інформаційний характер;

7) наявність норми права, відповідно до якої акти Президента України, які не мають загального значення чи нормативного характеру офіційно оприлюднюються шляхом надсилання відповідним державним органам та органам місцевого самоврядування.

Наведений порядок оприлюднення й визначені на його основі особливості дають можливість встановити, що основними проблемними аспектами оприлюднення нормативно-правових актів Президента України, що потребують техніко-правового забезпечення, є:

1) відсутність нормативно визначених техніко-юридичних правил оприлюднення нормативно-правових актів Президента України, в тому числі для офіційного оприлюднення;

2) потреба у формулюванні дефініцій «офіційне оприлюднення» та «неофіційне оприлюднення» нормативно-правових актів Президента України, його форм (друковані видання, електронні засоби, через радіо, телебачення, веб-сайт);

3) відсутність вимог до електронного оприлюднення нормативно-правових актів Президента України, забезпечення доступу до текстів актів і встановлення гарантій достовірності та автентичності;

4) регулювання відносин з оприлюднення нормативно-правових актів Президента України виключно Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»;

5) відсутність нормативно визначеного поняття «день офіційного опублікування» нормативно-правових актів Президента України;

6) брак техніко-юридичних правил для обчислення строків набрання нормативно-правовими актами Президента України юридичної сили після їх оприлюднення;

7) потреба визначення на нормативно-правовому рівні поняття «оригінал нормативно-правового акта Президента України», порядок та місце його зберігання;

8) необхідність установа алгоритму дій при виявленні невідповідностей оприлюднених нормативно-правових актів Президента України їхнім оригіналам;

9) відсутність встановленого порядку моніторингу текстів оприлюднених нормативно-правових актів Президента України з метою встановлення відповідності чи невідповідності їх оригіналам, відповідальних осіб за таку діяльність;

10) потреба у встановленні юридичної відповідальності за невідповідності у текстах оприлюднених нормативно-правових актів Президента України їхнім оригіналам;

11) відсутність нормативно встановленого порядку зберігання оригіналів актів Президента України, відповідальних за таке зберігання осіб, а також відсутність у таких осіб юридичної відповідальності за неналежне зберігання оригіналів;

12) необхідність установа правил доступу до оригіналів нормативно-правових актів Президента України та отримання копій таких оригіналів.

Особливості оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України

Згідно з частиною 4 статті 3 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», акти Кабінету Міністрів України підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [321]. Але безпосередньо про офіційне оприлюднення актів Кабінету Міністрів України, наслідком якого є набрання нормативно-правовими актами юридичної сили, йдеться в Указі Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» [332].

Так, акти Кабінету Міністрів України відповідно до Указу Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» не пізніше як у п'ятнадцятиденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають оприлюдненню державною мовою в офіційних друкованих виданнях. Офіційними друкованими виданнями для оприлюднення актів Кабінету Міністрів України є «Офіційний вісник України» та газета «Урядовий кур'єр». Акти Кабінету Міністрів України, згідно з Указом, можуть бути в окремих випадках офіційно оприлюднені через телебачення і радіо [332].

Відповідно до частини 5 статті 52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», офіційне опублікування постанов Кабінету Міністрів України здійснюється в газеті «Урядовий кур'єр» та «Офіційному віснику України», а також в інших офіційних друкованих виданнях і друкованих засобах масової інформації, визначених законом [321]. Крім того, акти Кабінету Міністрів України оприлюднюються шляхом їх розміщення на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України. Однак зауважимо, що в Законі України «Про Кабінет Міністрів України» немає терміна «офіційне оприлюднення», на відміну від Указу Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності». Аналіз норм, що регулюють оприлюднення постанов Кабінету Міністрів України, вказує на те, що в статті 52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» визначено порядок як офіційного оприлюднення постанов Кабінету Міністрів України, так і порядок неофіційного оприлюднення (опублікування в інших офіційних друкованих виданнях і друкованих засобах масової інформації, визначених законом, та оприлюднення інших актів Кабінету Міністрів України шляхом їх розміщення на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України).

Указ також закріплює норму, що акти Кабінету Міністрів України, які не мають загального значення чи нормативного характеру, не опубліковуються. У такому випадку рішення про неопублікування актів ухвалює Кабінет Міністрів України. Ці акти та акти з обмежувальними грифами офіційно оприлюднюються шляхом надсилання відповідним державним органам та органам місцевого самоврядування і доведення ними до відома підприємств, установ, організацій та осіб, на яких поширюється їх чинність [332]. Аналогічна норма є і в статті 52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», зокрема у випадках, передбачених законом, постанови Кабінету Міністрів України або їх окремі положення, що мають інформацію з обмеженим доступом, не підлягають опублікуванню і набирають чинності з моменту їх доведення в установленому порядку до виконавців, якщо цими постановами не зазначено пізніший термін набрання ними чинності [321].

Тому, згідно з Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», виокремлюємо такі форми офіційного оприлюднення актів Кабінету Міністрів України: опублікування в офіційних друкованих виданнях; оприлюднення через телебачення і радіо (в окремих випадках), а також шляхом надсилання відповідним державним органам та органам місцевого самоврядування актів, які не мають загального значення чи нормативного характеру, або актів з обмежувальними грифами.

У листі Міністерства юстиції України «Про набрання чинності нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України» № 5928-0-33-08-34 від 08 липня 2008 року наведено роз'яснення, які постанови Кабінету Міністрів України не публікуються в офіційних друкованих виданнях. Зокрема, не підлягають опублікуванню постанови Кабінету Міністрів України, що мають гриф «Таємно», «Цілком таємно», «Особливої важливості» або «Для службового користування» [325].

Відповідно до вказаного листа, Міністерство юстиції України обрало позицію, що Закон України «Про Кабінет Міністрів України» момент набрання чинності постановами Кабінету Міністрів України пов'язує саме з терміном «офіційне опублікування», що виключає можливість вважати офіційними інші форми доведення до відома населення змісту постанов Кабінету Міністрів України, в тому числі і на Єдиному веб-порталі органів виконавчої влади. Тому постанови Кабінету Міністрів публікуються в офіційних виданнях – «Офіційному віснику України» та газеті «Урядовий кур'єр» – і набирають чинності після опублікування в тому офіційному друкованому виданні, яке вийшло раніше [325].

Для оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України характерна й наявність спеціальних норм. Так, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України з питань державної митної справи оприлюднюються в порядку, визначеному Митним кодексом України. Згідно з частиною 2 статті 2 Митного кодексу України, офіційним опублікуванням

нормативно-правового акта з питань державної митної справи, виданого Кабінетом Міністрів України, вважається опублікування його повного тексту в одному з періодичних друкованих видань, визначених законодавством України як офіційні. Днем офіційного опублікування нормативно-правового акта з питань державної митної справи, виданого Кабінетом Міністрів України, вважається день виходу в світ номера того офіційного друкованого видання, в якому повний текст зазначеного закону України або нормативно-правового акта опубліковано раніше ніж в інших офіційних друкованих виданнях. Якщо опублікування нормативно-правового акта з питань державної митної справи, виданого Кабінетом Міністрів України, здійснювалося частинами, днем його офіційного опублікування вважається день виходу в світ того номера офіційного друкованого видання, в якому раніше ніж в інших офіційних друкованих виданнях опубліковано останню частину зазначеного закону або нормативно-правового акта [217].

Також, згідно з вимогами закону України про «Кабінет Міністрів України», оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється в порядку, передбаченому відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [321]. Згідно зі статтею 5 Закону України «Про доступ до публічної інформації», оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України забезпечується шляхом: 1) систематичного та оперативного оприлюднення інформації в офіційних друкованих виданнях, офіційних веб-сайтах у мережі Інтернет, Єдиному державному веб-порталі відкритих даних, інформаційних стендах; 2) надання інформації за запитами на інформацію [314].

Однак не всі форми доступу до нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації», є оприлюдненням. Тому виокремлюємо такі форми оприлюднення нормативно-правових актів: електронне оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет, на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних. Указані форми

оприлюднення зараховуємо до виду неофіційного, оскільки з ними не пов'язане набрання юридичної сили нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України. Оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет та на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних є електронним оприлюдненням, яке стосовно офіційного сприяє ефективному доступу до автентичних текстів нормативно-правових актів. Окрім того, у статті 5 Закону України «Про доступ до публічної інформації» передбачено можливість оприлюднення нормативно-правових актів у будь-якій іншій формі. Такими формами може бути оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України через радіо й телебачення. Вказівка в нормі права на можливість оприлюднювати нормативно-правові акти через інші форми є необхідною, оскільки стрімкий технічний розвиток може створити нові можливості доступу всіх зацікавлених осіб і, відповідно, форми оприлюднення нормативно-правових актів.

На підставі викладеного можна систематизувати форми неофіційного оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, серед яких є: опублікування в інших офіційних друкованих виданнях; опублікування в друкованих засобах масової інформації; електронне оприлюднення актів Кабінету Міністрів України шляхом їх розміщення на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України; електронне оприлюднення актів Кабінету Міністрів України шляхом їх розміщення на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних; оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України через радіо й телебачення.

Для оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України характерні такі особливості:

- 1) офіційне оприлюднення здійснюється через форми офіційного опублікування, надсилання відповідним державним органам та органам місцевого самоврядування актів, які не мають загального значення або актів з обмежувальними грифами;

2) офіційними друкованими виданнями для оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України є «Офіційний вісник України» та газета «Урядовий кур'єр»;

3) офіційне оприлюднення здійснюється державною мовою в п'ятнадцятиденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання;

4) можливість оприлюднення нормативно-правових актів у порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації»;

5) формами неофіційного оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України є: опублікування в інших офіційних друкованих виданнях; опублікування в друкованих засобах масової інформації; електронне оприлюднення актів Кабінету Міністрів України шляхом їх розміщення на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України; електронне оприлюднення актів Кабінету Міністрів України способом їх розміщення на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних; оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України через радіо й телебачення;

6) можливість офіційного оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, які не мають загального значення, шляхом надсилання відповідним державним органам та органам місцевого самоврядування, тобто не підлягають опублікуванню постанови Кабінету Міністрів України, що мають гриф «Таємно», «Цілком таємно», «Особливої важливості» або «Для службового користування»;

7) наявність спеціальних техніко-юридичних правил для оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України з питань державної митної справи, які встановлені Митним кодексом України.

Наведені особливості оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України дають можливість визначити його проблемні аспекти. Найбільш значущими й такими, що потребують техніко-юридичного врегулювання, є:

1) уніфікація правового забезпечення, оскільки норми, які регулюють відносини з оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, є в законах України «Про Кабінет Міністрів України», «Про доступ до публічної інформації», також в Указі Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», і вони встановлюють різні порядки оприлюднення;

2) відсутність нормативно встановлених техніко-юридичних правил оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, у тому числі для офіційного оприлюднення;

3) потреба в нормативному закріпленні дефініцій «офіційне оприлюднення» й «неофіційне оприлюднення» нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та їх форми (через радіо, телебачення, веб-сайт, друковані видання);

4) потреба в нормативному визначенні поняття «день офіційного опублікування» нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, актів Кабінету Міністрів України, оскільки саме з ним пов'язане набрання чинності актами;

5) необхідність встановлення вимог до форми електронного оприлюднення актів Кабінету Міністрів України, вимог до веб-сайтів для оприлюднення, гарантій їх захисту, забезпечення доступу до текстів актів і встановлення гарантій достовірності та автентичності;

б) приведення на нормативно-правовий рівень техніко-юридичних правил для рахування строків набрання нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України юридичної сили після їх офіційного оприлюднення;

7) необхідність установлення на нормативно-правовому рівні поняття «оригінал нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України», порядку, місця зберігання оригіналів, відповідальних осіб за таке зберігання та запровадження відповідальності за порушення цього порядку;

8) запровадження алгоритму дій у разі виявлення невідповідностей в опублікованих нормативно-правових актах Кабінету Міністрів України їхнім оригіналам;

9) впровадження моніторингу текстів оприлюднених нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України з метою встановлення відповідності чи невідповідності їх оригіналам, відповідальних осіб за таку діяльність;

10) встановлення порядку та правил доступу до оригіналів нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України й отримання копій з оригіналів.

Особливості оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади

Відповідно до статті 15 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», накази міністерств, які є нормативно-правовими актами, після включення до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів опубліковуються державною мовою в офіційних друкованих виданнях. Також усі накази міністерства оприлюднюються державною мовою на офіційному сайті міністерства в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації» [339].

Згідно зі статтею 23 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», накази центрального органу виконавчої влади підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [339].

З аналізу вказаних норм виходить, що йдеться про оприлюднення двох видів: офіційне – шляхом опублікування нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади в офіційних друкованих виданнях і в іншому порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації» (окрім опублікування в офіційних друкованих виданнях). Проте зауважимо, що для офіційного оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України є чітко визначені офіційні друковані видання, а для офіційного оприлюднення наказів міністерств, які є нормативно-правовими

актами, їх не визначено. Указ Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» визначає перелік офіційних друкованих видань, однак тих, в яких офіційно оприлюднюються нормативно-правові акти міністерств, не визначено. Окрім того, сферою правового регулювання вказаного Указу є офіційне оприлюднення нормативно-правових актів, що їх ухвалюють Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України. Тому проблемним аспектом, що потребує врегулювання, є визначення офіційних друкованих видань для оприлюднення нормативно-правових актів міністерств [332].

У Законі України «Про доступ до публічної інформації» немає спеціальних норм щодо оприлюднення нормативно-правових актів. Однак за вказаним Законом нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади належать до публічної інформації. Публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом [314].

Центральні органи виконавчої влади, відповідно до статті 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації», як розпорядники публічної інформації зобов'язані оприлюднювати прийняті ними нормативно-правові акти. Як уже було зазначено, Закон України «Про доступ до публічної інформації» передбачає, що доступ до інформації (нормативно-правових центральних органів виконавчої влади) забезпечується шляхом:

- 1) систематичного та оперативного оприлюднення інформації в офіційних друкованих виданнях, на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет, на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних, на інформаційних стендах;
- 2) надання інформації за запитами на інформацію [314].

Фактично, згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації», нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади можуть оприлюднюватися на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет і на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних (електронне оприлюднення) чи у будь-якій іншій формі (радіо, телебачення). Однак розміщення текстів нормативно-правових актів чи повідомлень про їх прийняття на інформаційних стендах та надання офіційних копій нормативно-правових актів за запитами на інформацію забезпечують доступ до текстів нормативно-правових актів, а не є формою оприлюднення. Такий доступ, згідно зі статтею 12 Закону України «Про доступ до публічної інформації», мають запитувачі інформації – фізичні, юридичні особи, об'єднання громадян без статусу юридичної особи, крім суб'єктів владних повноважень [314].

Підсумовуючи, визначимо, що офіційне оприлюднення нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади здійснюється у формі опублікування в офіційних друкованих виданнях. Формами неофіційного оприлюднення нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади є оприлюднення на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет, оприлюднення на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних, оприлюднення у будь-якій іншій формі (радіо, телебачення).

Для оприлюднення нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади характерна наявність спеціальних норм, які встановлені законами чи підзаконними нормативно-правовими актами та які визначають правовий статус органу державної влади чи сферу регулювання суспільних відносин. Такі норми передбачені для нормативно-правових актів з питань державної митної справи, нормативно-правових актів, що видаються Фондом державного майна України, Державним комітетом телебачення і радіомовлення України, Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державним агентством з питань електронного урядування України та Національним банком України.

Нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади з питань державної митної справи оприлюднюються в порядку, визначеному Митним кодексом України. Згідно з частиною 2 статті 2 Митного кодексу України, офіційним опублікуванням нормативно-правового акта з питань державної митної справи, виданого центральним органом виконавчої влади, вважається опублікування його повного тексту в одному з періодичних друкованих видань, визначених законодавством України як офіційні. Днем офіційного опублікування нормативно-правового акта з питань державної митної справи, виданого центральним органом виконавчої влади, вважається день виходу в світ номера того офіційного друкованого видання, в якому повний текст зазначеного закону України або нормативно-правового акта опубліковано раніше ніж в інших офіційних друкованих виданнях [217].

Згідно зі статтею 9 Закону України «Про Фонд державного майна України», накази Фонду державного майна України, що є нормативно-правовими актами і пройшли державну реєстрацію, набирають чинності з дня офіційного опублікування, якщо інше не передбачено самими актами, але не раніше дня офіційного опублікування [338]. Вказана норма права фактично прямо вказує на офіційне оприлюднення нормативно-правових актів Фонду державного майна України шляхом офіційного опублікування, а також передбачає, що всі накази Фонду державного майна України оприлюднюються державною мовою на офіційному веб-сайті Фонду державного майна України. Офіційною формою оприлюднення нормативно-правових актів Фонду державного майна України є опублікування в офіційних друкованих виданнях, але не визначено, в яких саме, а електронне оприлюднення нормативно-правових актів Фонду державного майна України на офіційному веб-сайті не має характеру офіційного.

Згідно з пунктом 8 Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України, нормативно-правові акти Держкомтелерадіо підлягають державній реєстрації в установленому законодавством порядку та є обов'язковими для виконання центральними органами виконавчої влади, їх

територіальними органами, місцевими держадміністраціями, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності та громадянами. Однак загалом немає вказівки на оприлюднення нормативно-правових актів Держкомтелерадіо, форму такого оприлюднення та порядок [290].

Відповідно до пункту 5 Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, накази Адміністрації Держспецзв'язку, які відповідно до закону є регуляторними актами, оприлюднюються з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Накази Адміністрації Держспецзв'язку, видані в межах повноважень, передбачених законом, є обов'язковими для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності та громадянами. Указана норма права не містить жодних вказівок чи посилань на оприлюднення, а також форму і порядок оприлюднення нормативно-правових актів Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які не є регуляторними актами [288].

Згідно з пунктом 8 Положення про Державне агентство з питань електронного урядування України, накази Агентства, які відповідно до закону є регуляторними актами, ухвалюються та оприлюднюються з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Накази Агентства, видані в межах повноважень, передбачених законом, є обов'язковими для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими держадміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності та громадянами [288].

Відповідно до статті 56 Закону України «Про Національний банк України», нормативно-правові акти Національного банку (крім нормативно-правових актів, які містять інформацію з обмеженим доступом) набирають чинності з дня їх офіційного опублікування, якщо більш пізній строк набрання чинності не передбачений в акті. Офіційним опублікуванням нормативно-правового акта Національного банку вважається перше опублікування його повного тексту в одному з таких періодичних друкованих видань: «Офіційному віснику України», газетах «Урядовий кур'єр», «Голос України» – або перше розміщення на сторінці Офіційного інтернет-представництва Національного банку України. Нормативно-правові акти Національного банку, що містять інформацію з обмеженим доступом, не підлягають опублікуванню та доводяться до відома юридичних і фізичних осіб, на які поширюється їх дія, у порядку, встановленому Національним банком [326]. Вказана норма права визначає дві форми офіційного оприлюднення для нормативно-правових актів Національного банку України: перша – публікація в офіційному друкованому виданні, друга – електронне оприлюднення на сторінці Офіційного інтернет-представництва Національного банку України. Найбільше зауважень виникає з приводу саме електронного оприлюднення, тому що не сформовано жодних вимог до такого оприлюднення, вимог до сайту та його безпеки, вимог до зображення тексту, доступу громадян до тексту актів і гарантій його автентичності оригіналу нормативно-правового акта. Окрім того, необхідно передбачати можливість громадян друку текстів нормативно-правових актів. Такі вимоги до електронного оприлюднення нормативно-правових актів Національного банку України повинні бути встановленими на законодавчому рівні, оскільки із ним пов'язане набрання чинності вказаними актами.

Загальним правилом для оприлюднення нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади є оприлюднення відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації». Але якщо нормативно-правовими актами, якими визначається правовий статус центрального органу виконавчої влади, визначається порядок оприлюднення прийнятих ними

нормативно-правовими актами, то необхідно встановлювати порядок й форму офіційного оприлюднення, офіційне друковане видання для оприлюднення нормативно-правового акта, порядок й вимоги до електронного оприлюднення.

Необхідно акцентувати на зусиллях, які робляться для доступу громадян та їх інформування про нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади. Відповідно до пунктів 4, 5 Указу Президента «Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади», який виданий з метою впорядкування видання міністерствами, іншими органами виконавчої влади нормативно-правових актів, забезпечення охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, підприємств, установ та організацій, Міністерству юстиції України доручено визначити порядок інформування громадян, підприємств, установ та організацій про зазначені нормативно-правові акти [312]. Окрім того, на нормативному рівні закріплений чіткий імператив Міністерству юстиції України, іншим органам виконавчої влади, органам господарського управління та контролю забезпечувати опублікування нормативно-правових актів, занесених до державного реєстру, а також широке інформування громадян через засоби масової інформації про нормативно-правові акти, які стосуються прав, свобод і законних інтересів громадян.

На підставі проведеного аналізу виокремлюємо такі особливості оприлюднення нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади:

1) оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації»;

2) офіційне оприлюднення здійснюється у формі опублікування в офіційних друкованих виданнях;

3) нормативно-правові акти міністерств опубліковуються державною мовою в офіційних друкованих виданнях;

4) неофіційне оприлюднення правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади здійснюється у таких формах: оприлюднення на офіційному веб-сайті відповідного органу в мережі Інтернет, оприлюднення на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних, оприлюднення через радіо чи телебачення;

5) наявність спеціальних техніко-юридичних правил для оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади з питань державної митної справи, які встановлені Митним кодексом України;

6) регулювання порядку оприлюднення нормативно-правових актів конкретного центрального органу виконавчої влади нормативно-правовим актом, який визначає правовий статус цього органу.

Особливості оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади визначають, що проблемні аспекти в оприлюдненні нормативно-правових актів цими органами полягають у такому:

1) не встановлено офіційних друкованих видань для офіційного опублікування нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади;

2) потреба в чіткому нормативно-правовому врегулюванні порядку офіційного оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади;

3) відсутність нормативно встановлених техніко-юридичних правил оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, у тому числі для офіційного оприлюднення;

4) потреба нормативного визначення дефініцій «день офіційного опублікування нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади», оскільки саме з днем офіційного оприлюднення пов'язане набрання чинності актами;

5) необхідність встановлення вимог до електронного оприлюднення актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, вимог до веб-сайтів для оприлюднення, гарантій їх захисту, забезпечення доступу до текстів актів і встановлення гарантій достовірності та автентичності;

6) формулювання техніко-юридичних правил для рахування строків набрання нормативно-правовими актами міністерств та інших центральних органів виконавчої влади юридичної сили після їх офіційного оприлюднення;

7) потреба закріплення на нормативно-правовому рівні поняття «оригінал» нормативно-правового акта міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади, порядку, місця зберігання оригіналів, відповідальних осіб за таке зберігання та запровадження відповідальності за порушення такого порядку;

8) встановлення моніторингу текстів оприлюднених нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади з метою визначення відповідності їх оригіналам, відповідальних осіб за таку діяльність та алгоритму дій при виявленні невідповідностей в оприлюднених нормативно-правових актах;

9) впровадження порядку та правил доступу до оригіналів нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади й отримання копій з оригіналів.

Особливості оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій

Згідно зі статтею 41 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», нормативно-правові акти місцевих державних адміністрацій підлягають державній реєстрації у відповідних органах юстиції в установленому порядку і набирають чинності після реєстрації з моменту їх оприлюднення, якщо самими актами не встановлено пізніший строк введення їх у дію. Акти місцевих державних адміністрацій підлягають обов'язковому

оприлюдненню в порядку, встановленому Законом України «Про доступ до публічної інформації» [324].

Також відповідно до пункту 69 Типового регламенту місцевої державної адміністрації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 грудня 1999 року № 2263, розпорядження голови місцевої держадміністрації, що стосуються прав та обов'язків громадян або мають загальний характер, підлягають оприлюдненню і набирають чинності з дня їх оприлюднення, якщо самими актами не встановлено більш пізній строк набрання чинності. Розпорядження голови місцевої держадміністрації нормативного характеру набирають чинності після реєстрації з дня їх оприлюднення, якщо самими актами не встановлено більш пізній строк введення їх у дію. Розпорядження голови місцевої держадміністрації нормативного характеру й розпорядження, що стосуються прав та обов'язків громадян або мають загальний характер, оприлюднюються в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації» [415].

Якщо звернутися безпосередньо до регламентів місцевих держадміністрацій, то можна простежити різні підходи до конкретизації порядку оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій.

Наприклад, відповідно до пункту 10.23 Регламенту Харківської обласної державної адміністрації, затвердженого розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 13 вересня 2018 року № 519, розпорядження голови обласної державної адміністрації, що стосуються прав і обов'язків громадян або мають загальний характер, підлягають оприлюдненню [361]. З метою опублікування розпоряджень голови обласної державної адміністрації нормативно-правового характеру, що є зареєстрованими в органах юстиції, відділ інформаційно-комп'ютерного та документального забезпечення апарату обласної державної адміністрації направляє засвідчену копію відповідного розпорядження з PDF версією до друкованого засобу масової інформації регіональної сфери розповсюдження. Окрім того, вказаний регламент ще

містить вказівку на те, що оприлюднення розпоряджень голови обласної державної адміністрації нормативно-правового характеру та розпоряджень, що стосуються прав і обов'язків громадян або мають загальний характер, оприлюднюються в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації» [361].

У Регламенті Вінницької обласної державної адміністрації, затвердженому розпорядженням голови облдержадміністрації від 22 листопада 2007 року № 440, міститься тільки посилання на порядок набрання чинності та Закон України «Про доступ до публічної інформації». Зокрема вказано, що розпорядження голови облдержадміністрації, які стосуються прав та обов'язків громадян або мають загальний характер, підлягають оприлюдненню і набирають чинності з дня їх оприлюднення, якщо самими актами не встановлено більш пізній строк набрання чинності, та оприлюднюються в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації». Розпорядження голови облдержадміністрації нормативного та індивідуального характеру (крім внутрішньоорганізаційних) оприлюднюються на офіційному веб-сайті облдержадміністрації [351]. Такі ж положення містяться і в регламентах Херсонської обласної державної адміністрації [362], Черкаської обласної державної адміністрації [363], Чернігівської обласної державної адміністрації [364], Миколаївської обласної державної адміністрації [357], Тернопільської обласної державної адміністрації [360], Рівненської обласної державної адміністрації [359].

Однак у регламентах Тернопільської та Рівненської обласної державної адміністрації міститься ще положення про розсилання та електронне оприлюднення нормативно-правових актів, зокрема, згідно з пунктом 80, розпорядження голови обласної державної адміністрації надсилаються зацікавленим органам, підприємствам, установам та організаціям і посадовим особам згідно з розрахунком розсилання та оприлюднюються на офіційному веб-сайті обласної державної адміністрації в установленому порядку [360].

Відповідно до пункту 2.4 Регламенту виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), затвердженого розпорядженням виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 08 жовтня 2013 року № 1810, оприлюднення розпоряджень нормативно-правового характеру здійснюється шляхом опублікування в газеті Київської міської ради «Хрещатик». Оприлюднення розпоряджень покладається на Департамент суспільних комунікацій виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації). Розпорядження нормативно-правового характеру оприлюднюються не пізніше ніж за п'ять днів з моменту їх видання. Розпорядження також розміщуються на офіційному веб-сайті виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), а розпорядження або окремі їх положення, що містять інформацію з обмеженим доступом (з грифом «Таємно», «Цілком таємно», «Особливої важливості» або «Для службового користування»), розміщуються на офіційному веб-сайті з дотриманням вимог статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [349].

Дніпровська обласна державна адміністрація обрала інший варіант врегулювання оприлюднення нормативно-правових актів у Регламенті відповідної місцевої адміністрації й прийняла Положення про розпорядження голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації, затвержене розпорядженням голови облдержадміністрації від 29 липня 2013 № Р-609/0/3-13 [294]. Фактично Положенням встановлено такий порядок доступу до нормативно-правових актів Дніпровської обласної державної адміністрації: згідно з пунктом 100 Положення, акти, які підлягають державній реєстрації, набувають чинності з дня їх опублікування в друкованих засобах масової інформації після їх державної реєстрації в Головному управлінні юстиції у Дніпропетровській області, якщо в них не встановлено більш пізній строк набрання ними чинності [294]. Однак ще забезпечено інформування про ухвалені нормативно-правові акти зацікавлених осіб. Відповідно до пункту 86,

підписані головою облдержадміністрації розпорядження впродовж 1-2 днів тиражуються і надсилаються до заінтересованих органів та організацій згідно з реєстром розсилання, підписаним головним розробником. Тиражування розпоряджень здійснює управління діловодства і контролю апарату облдержадміністрації за замовленням установленого зразка. Окрім того, розв'язано питання отримання громадянами та іншими зацікавленими особами доступу до оригіналів та отримання копій нормативно-правових актів. Так, згідно з пунктом 90 Положення, оригінали та копії розпоряджень на письмовий запит установ, організацій і приватних осіб видаються лише з дозволу голови облдержадміністрації, заступника голови – керівника апарату облдержадміністрації [294].

Закон «Про доступ до публічної інформації» встановлює, що доступ до інформації забезпечується шляхом систематичного та оперативного оприлюднення інформації в офіційних друкованих виданнях; на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет; на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних; на інформаційних стендах; у будь-якій іншій формі, а також через надання інформації за запитами на інформацію [314]. Тому з упевненістю можна констатувати, що офіційне оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій відбувається шляхом опублікування в офіційних друкованих виданнях. Проте переліку офіційних друкованих видань для оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій немає. Кожна місцева державна адміністрація у власному регламенті повинна визначити друковане видання, у якому здійснюватиметься офіційне оприлюднення нормативно-правових актів. Як міркують О. Ващук та Т. Дембіцька, у такому разі між редакцією друкованого видання та місцевою державною адміністрацією укладається угода про опублікування офіційних текстів нормативно-правових актів місцевої державної адміністрації [49].

Неофіційне оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій також може здійснюватися такими формами: електронним оприлюдненням на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет і на

Єдиному державному веб-порталі відкритих даних; розміщенням на інформаційних стендах місцевих державних адміністрацій; оприлюдненням через радіо або телебачення та надання копій нормативно-правових актів за відповідними запитами зацікавлених осіб.

На підставі викладеного доходимо висновку, що особливості оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій полягають у такому:

1) оприлюднення здійснюється відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації»;

2) встановлена можливість деталізації порядку оприлюднення нормативно-правових актів місцевою державною адміністрацією у Регламенті відповідної адміністрації;

3) офіційне оприлюднення має здійснюватися у формі опублікування в офіційних друкованих виданнях;

4) формами неофіційного оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій є електронне оприлюднення на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет та на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних, оприлюднення через радіо або телебачення;

5) доступ до прийнятих нормативно-правових актів забезпечується шляхом розміщення на інформаційних стендах місцевих державних адміністрацій та надання копій нормативно-правових актів за відповідними запитами зацікавлених осіб, а в разі передбаченої можливості у Регламенті відповідної місцевої державної адміністрації – шляхом розсилання заінтересованим особам.

Як бачимо, наведені особливості оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій дають можливість визначити такі проблемні аспекти:

1) потреба в нормативно-правовому врегулюванні на локальному рівні порядку офіційного оприлюднення нормативно-правових актів місцевими державними адміністраціями;

2) необхідність визначення офіційних друкованих видань для офіційного опублікування нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій;

3) закріплення в регламентах відповідних місцевих державних адміністрацій техніко-юридичних правил оприлюднення ними нормативно-правових актів і забезпечення доступу громадян та зацікавлених осіб до нормативно-правових актів;

4) брак нормативного визначення дефініцій «день офіційного опублікування нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій», встановлення вимог до електронного оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій, вимог до веб-сайтів для оприлюднення, гарантій їх захисту, забезпечення доступу до текстів актів і встановлення гарантій достовірності й автентичності;

5) окреслення техніко-юридичних правил для обчислення строків набрання нормативно-правовими актами місцевих державних адміністрацій юридичної сили після їх офіційного оприлюднення;

6) потреба встановлення на нормативно-правовому рівні поняття «оригінал нормативно-правового акта місцевої державної адміністрації», порядку, місця зберігання оригіналів, відповідальних осіб за зберігання та запровадження відповідальності за порушення такого порядку;

7) запровадження порядку й правил доступу до оригіналів нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій та отримання копій з оригіналів.

Особливості оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування

Правова реальність свідчить про неоднозначність і труднощі під час оприлюднення актів нормативного характеру органів місцевого самоврядування. У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» прописано загальні положення щодо оприлюднення нормативно-правових актів. Згідно зі статтею 59 вказаного Закону, акти органів та посадових осіб

місцевого самоврядування нормативно-правового характеру набирають чинності з дня їх офіційного оприлюднення, якщо органом чи посадовою особою не встановлено пізніший строк введення цих актів у дію [323]. Акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування підлягають обов'язковому оприлюдненню та наданню за запитом відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації». Окрім того, статтею 42 Закону передбачено, що сільський, селищний, міський голова оприлюднює затверджені радою програми, бюджет та звіти про їх виконання. Відповідно до статті 50 Закону, секретар сільської, селищної, міської ради забезпечує своєчасне доведення рішень ради до виконавців і населення, організовує контроль за їх виконанням, забезпечує оприлюднення рішень ради відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації». Згідно зі статтею 55 Закону, голова районної, обласної, районної у місті ради забезпечує гласність у роботі ради та її органів й оприлюднює рішення ради [323].

Відповідно до статті 22 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», рішення органів місцевого самоврядування публікуються в офіційних друкованих виданнях. У друкованих засобах масової інформації можуть публікуватися офіційні документи органів місцевого самоврядування, інша публічна інформація відповідно до законодавства і на засадах, передбачених укладеним між такими органами та редакціями друкованих засобів масової інформації договором [330].

Відповідно до статті 5 Закону України «Про доступ до публічної інформації», доступ до публічної інформації забезпечується шляхом систематичного та оперативного оприлюднення інформації в офіційних друкованих виданнях, на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет, на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних, на інформаційних стендах, у будь-якій іншій формі, а також надання інформації за запитом на інформацію [330].

На думку К. Петрученко, оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування відбувається такими формами:

1) опублікування в офіційному виданні нормотворчого органу; 2) опублікування в неофіційному виданні; 3) інформаційного повідомлення на радіо та телебаченні; 4) розміщення в мережі Інтернет (на офіційному сайті суб'єкта нормотворчості); 5) розміщення повідомлень на спеціальних інформаційних стендах у приміщенні ради або поряд із ним; 6) надсилання відповідним суб'єктам (підприємствам, установам, організаціям, посадовим особам); 7) оголошення на загальних зборах або інших зібраннях громадян [271].

За вимогами Закону України «Про доступ до публічної інформації» можна визначити, що головними формами оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування є опублікування в офіційних друкованих виданнях, електронне оприлюднення на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет та на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних, оприлюднення в інших формах (через радіо, телебачення, інші друковані видання, розсилка). Забезпечення доступу громадян і зацікавлених осіб здійснюється шляхом розміщення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування на інформаційних стендах та надання копій нормативно-правових актів за запитами на інформацію.

Окрім того, орган місцевого самоврядування на локальному нормативному рівні може деталізувати порядок оприлюднення прийнятих ними нормативно-правових актів. Такими актами можуть бути Регламент відповідного органу місцевого самоврядування чи Порядок оприлюднення правових актів відповідного органу місцевого самоврядування. Наведемо кілька прикладів такого нормативного регулювання та оприлюднення.

Порядок оприлюднення правових актів виконавчих органів та посадових осіб Харківської міської ради, затверджений рішенням виконавчого комітету Харківської міської ради від 18 червня 2014 року № 358, встановлює такі правила оприлюднення: після підписання прийнятих виконавчим комітетом Харківської міської ради, виданих Харківським міським головою актів та їх відповідної реєстрації належним чином засвідчені копії цих актів із

супровідним листом направляються Департаментом організаційної роботи Харківської міської ради до КП «Міський інформаційний центр» для подальшого оприлюднення не пізніше трьох робочих днів з дня їх ухвалення (видання). КП «Міський інформаційний центр» забезпечує оприлюднення прийнятих актів шляхом їх розміщення на офіційному веб-сайті Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету в мережі Інтернет невідкладно, але не пізніше двох робочих днів з дня надходження до КП «Міський інформаційний центр». Акт, що підлягає оприлюдненню, повинен бути оприлюднений не пізніше п'яти робочих днів з дня прийняття (видання) із зазначенням дати оприлюднення документа і дати оновлення інформації [300].

Ужгородською міською радою прийнято Порядок інформування громадськості про діяльність Ужгородської міської ради, її виконавчих органів через мережу Інтернет, яке затверджене рішенням виконавчого комітету Ужгородської міської ради від 08 лютого 2017 року № 44. У Порядку встановлено перелік інформації, що підлягає обов'язковому розміщенню на офіційному веб-сайті міської ради в мережі Інтернет, порядок, відповідальних осіб та строки оприлюднення нормативно-правових актів. Зокрема встановлено, що рішення сесії міської ради оприлюднюються після прийняття рішення у п'ятиденний строк на офіційному веб-сайті Ужгородської міської ради в мережі Інтернет [297].

Відповідно до Порядку оприлюднення в мережі Інтернет інформаційних матеріалів про діяльність Вінницької міської ради та її виконавчого комітету, затвердженого рішенням виконавчого комітету Вінницької міської ради від 26 травня 2011 року № 1250, оприлюднення в мережі Інтернет інформаційних матеріалів про діяльність Вінницької міської ради та її виконавчого комітету здійснюється шляхом розміщення і періодичного оновлення цих матеріалів на офіційному веб-порталі Вінницької міської ради за адресою: <http://www.vmr.gov.ua> структурними підрозділами, відповідальними за оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність Вінницької міської ради та її виконавчого комітету. Нормативно-правові акти з питань, що

належать до компетенції міської ради та її виконавчих органів, цільові програми у відповідній сфері оприлюднюються у строк до 5 днів після їх прийняття на офіційному веб-порталі із зазначенням дати оприлюднення і дати оновлення інформації. Відповідальними за оприлюднення є департаменти, відділи, інші структурні підрозділи Вінницької міської ради [302].

Стаття 61 Регламенту Львівської міської ради сьомого скликання, затвердженого ухвалою Львівської міської ради № 260 від 17 березня 2016 року, вказує, що рішення ради нормативно-правового характеру оприлюднюються не пізніше як у 14-денний термін після їх прийняття на офіційному веб-порталі ради або в іншій визначеній формі. Рішення ради, які були зупинені міським головою і подані на повторний розгляд міської ради, оприлюднюються на офіційному веб-порталі ради або в іншій визначеній формі не пізніше як у 14-денний термін після дати пленарного засідання ради, на якому нею було відхилено зауваження міського голови і радою підтверджено своє попереднє рішення двома третинами голосів від загального складу міської ради [355]. Заслуговує на увагу норма Регламенту, якою встановлюється особа, що відповідає за оприлюднення нормативно-правових актів Львівської міської ради. Так, згідно зі статтею 61 Регламенту Львівської міської ради, секретар ради забезпечує своєчасне оприлюднення рішень міської ради [355].

Можемо зробити висновок, що Харківська, Ужгородська, Вінницька й Львівська міські ради для оприлюднення ухвалених нормативно-правових актів обрали форму електронного оприлюднення на офіційному веб-сайті органу місцевого самоврядування. Такими діями фактично відкинуто інші форми оприлюднення, передбачені Законом України «Про доступ до публічної інформації», зокрема, опублікування в офіційному виданні.

Прикладом упровадження форм оприлюднення, відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», є практика оприлюднення нормативно-правових актів Одеської міської ради. Згідно з Регламентом Одеської міської ради VII скликання, затвердженого рішенням Одеської міської ради № 1-VII від 11 листопада 2015 року, рішення ради підлягають

обов'язковому оприлюдненню шляхом їх розміщення на офіційному сайті міської ради в мережі Інтернет (www.omr.gov.ua) не пізніше п'яти робочих днів з дня їх прийняття із зазначенням дати опублікування документа і дати оновлення інформації. З цією метою рішення направляється департаментом з організації роботи ради в друкованому та електронному вигляді до департаменту інформації та зв'язків з громадськістю ради, який не пізніше п'ятого робочого дня з дати прийняття такого рішення забезпечує його розміщення на офіційному сайті ради [358]. Наступне положення Регламенту передбачає оприлюднення рішень міської ради в друкованому виданні. У випадках, передбачених законом або безпосередньо рішенням ради, відповідне рішення також підлягає опублікуванню в друкованому засобі масової інформації. Для цього департамент з організації роботи ради протягом п'яти робочих днів з моменту прийняття рішення направляє його текст в друкованому та електронному вигляді до газети Одеської міської ради «Одеський вісник» [358]. Окрім того, у Регламенті ще передбачено порядок розсилки рішень міської ради з метою доведення до відома та інформування зацікавлених осіб. Так, рішення ради також направляються департаментом з організації роботи ради постійним і контрольним комісіям ради, виконавчим органам ради (відділам, управлінням, департаментам), підприємствам, організаціям, установам, посадовим особам, на яких поширюються ухвалені рішення не пізніше десяти календарних днів, а в разі терміновості розв'язання питання – невідкладно після його підписання міським головою [358].

Зауважимо, що спостерігається тенденція оприлюднення нормативно-правових актів органами місцевого самоврядування на офіційних веб-сайтах з використанням опублікування в окремих випадках. Однак ця тенденція має як позитивні, так і негативні боки. Серед позитивних характеристик електронного оприлюднення на офіційних веб-сайтах можна вказати насамперед зручність у використанні та пошуку нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування й економія матеріальних витрат. Однак електронне оприлюднення не гарантує вимоги загальнодоступності, оскільки не всі

громадяни мають можливість доступу та необхідні навички в користуванні мережею Інтернет. Ще одне зауваження стосується того, що електронне оприлюднення не є офіційним оприлюдненням, з яким напряму пов'язане набрання чинності нормативно-правовими актами.

На думку О. Ващук, для ознайомлення з діяльністю органів влади через офіційний веб-сайт необхідно мати доступ до мережі Інтернет, володіти навичками користування комп'ютером і мережею Інтернет, а службовцям достатньо лише створити офіційний веб-сайт та регулярно його наповнювати. Однак навіть якщо Ви досвідчений користувач, ніхто не гарантує успіху в отриманні інформації. По-перше, веб-сайти органів влади часто поновлюються, змінюють свою структуру, у зв'язку з чим припиняють роботу на час змін. По-друге, здебільшого вони оснащені незручними пошуковиками, або й взагалі не мають систем для пошуку. По-третє, не всі органи мають свої офіційні веб-сайти: тільки поодинокі на офіційному рівні закріпили доменне ім'я. Як вважають експерти, цілком логічно, що громадяни за таких умов часто не можуть знайти потрібні їм документи, тому така форма є ненадійною [49].

Отже, органи місцевого самоврядування не використовують усіх передбачених Законом України «Про доступ до публічної інформації» форм оприлюднення. Фактично обмежуються формою електронного оприлюднення на офіційних веб-сайтах органів місцевого самоврядування із частковим використанням форми опублікування в офіційному друкованому виданні.

Підсумовуючи, констатуємо, що особливості оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування полягають у такому:

1) оприлюднення здійснюється відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації»;

2) орган місцевого самоврядування конкретизує порядок та форму оприлюднення нормативно-правових актів у регламенті або в порядку оприлюднення правових актів чи порядку інформування про діяльність відповідного органу місцевого самоврядування;

3) офіційне оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування здійснюється в таких формах: опублікування в офіційних друкованих виданнях; електронне оприлюднення на офіційних веб-сайтах у мережі Інтернет та на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних; оприлюднення через радіо або телебачення;

4) доступ до ухвалених нормативно-правових актів забезпечується шляхом розміщення їх текстів на інформаційних стендах кожного органу місцевого самоврядування, а також наданням копій нормативно-правових актів за відповідними запитами зацікавлених осіб.

Узагальнюємо, що проблемними аспектами оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування є:

1) потреба в нормативно-правовому врегулюванні на локальному рівні порядку офіційного оприлюднення нормативно-правових актів органами місцевого самоврядування з чіткою вказівкою на вид і назву нормативно-правового акта (Регламент);

2) брак в оприлюдненні нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування офіційного оприлюднення й ототожнення юридичного значення оприлюднення в офіційному друкованому виданні та електронного оприлюднення на офіційному веб-сайті органу місцевого самоврядування;

3) необхідність нормативно-правового закріплення офіційного оприлюднення органами місцевого самоврядування та форму такого оприлюднення;

4) визначення статусу електронного оприлюднення нормативно-правових актів органами місцевого самоврядування;

5) необхідність визначення у регламентах відповідного органу місцевого самоврядування офіційних друкованих видань для офіційного оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування;

б) закріплення в регламентах відповідних органів місцевого самоврядування техніко-юридичних правил оприлюднення ними нормативно-

правових актів і забезпечення доступу громадян та зацікавлених осіб до нормативно-правових актів;

7) потреба в нормативно визначеній дефініції «день офіційного опублікування нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування», встановлення вимог до електронного оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування, вимог до веб-сайтів для оприлюднення, гарантій їх захисту, забезпечення доступу до текстів актів і встановлення гарантій достовірності й автентичності;

8) встановлення техніко-юридичних правил для обчислення строків набрання чинності нормативно-правовими актами органів місцевого самоврядування після їх офіційного оприлюднення;

9) потреба у встановленні на нормативно-правовому рівні поняття «оригінал» нормативно-правового акта органу місцевого самоврядування», порядку, місця зберігання оригіналів, відповідальних осіб за зберігання та запровадження відповідальності за порушення такого порядку.

На підставі викладеного можемо підсумувати, що в підрозділі визначено особливості та сформовано проблемні аспекти оприлюднення законів України, постанов та інших актів Верховної Ради України, нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Як основу для аналізу та визначення характерних особливостей оприлюднення нормативно-правових актів використано форми, які застосовуються для оприлюднення нормативно-правових актів, засоби оприлюднення, форми та засоби для офіційного оприлюднення, використання офіційних веб-сайтів суб'єктами правотворчості для оприлюднення, техніко-юридичні правила оприлюднення, які є закріпленими щодо оприлюднення тих чи інших нормативно-правових актів.

З'ясовано, що проблемні аспекти оприлюднення нормативно-правових

актів полягають у відсутності належного нормативно-правового врегулювання порядку офіційного оприлюднення, що виражається у потребі закріплення техніко-юридичних правил оприлюднення, дефініцій «оприлюднення нормативно-правових актів», «офіційне оприлюднення нормативно-правових актів», «день офіційного оприлюднення», форм та засобів оприлюднення, статусу електронного оприлюднення на офіційних веб-сайтах суб'єктів правотворчості, вимог їх захисту, забезпечення доступу до текстів актів і встановлення гарантій достовірності й автентичності.

Висновки до розділу 3

Отже, у розділі схарактеризовано сучасний стан правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів в Україні та сформовано сукупність нормативно-правових актів, завдяки яким здійснюється правова регламентація оприлюднення нормативно-правових актів. Нормативно-правові акти, які здійснюють правову регламентацію оприлюднення нормативно-правових актів в Україні, диференційовано за юридичною силою нормативно-правового акта, який оприлюднюється.

1. Визначено, що базу правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів становить Конституція України, зокрема норми, які встановлені статтями 57 та 94 Конституції України, відповідно до яких закони та інші нормативно-правові акти, котрі визначають права та обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, а закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права та обов'язки громадян, не доведені до відома населення в порядку, встановленому законом, є нечинними, а закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше від дня його опублікування.

Сформовано сукупність нормативно-правових актів, які забезпечують правову регламентацію оприлюднення законодавчих актів, зокрема: Конституція України; Закон України «Про Регламент Верховної Ради України»; Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації»; Митний кодекс України; Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення офіційної публікації законів України та інших нормативно-правових актів»; Указ Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності».

Сформовано сукупність нормативно-правових актів, які забезпечують правову регламентацію підзаконних нормативно-правових актів органами державної влади. До них належать: Конституція України; Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» (в частині оприлюднення постанов Верховної Ради України); Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації»; Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення офіційної публікації законів України та інших нормативно-правових актів»; Закон України «Про Кабінет Міністрів України»; Закон України «Про центральні органи виконавчої влади»; Закон України «Про місцеві державні адміністрації»; Закон України «Про доступ до публічної інформації»; Указ Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»; Порядок оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади.

З'ясовано, що для правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів в Україні характерні такі проблеми: немає загального правового акта, який би забезпечував комплексне регулювання відносин у сфері правотворчості, в тому числі оприлюднення нормативно-правових актів; немає правового акта, котрий спрямований на врегулювання відносин у сфері

законотворчості й оприлюднення законів; немає правового акта, у якому безпосередньо закріплено правила техніки оприлюднення нормативно-правових актів. Запропоновано ухвалення парламентом України законів «Про нормативно-правові акти», «Про закони та законодавчу діяльність» та «Про оприлюднення нормативно-правових актів». Сферу регулювання закону «Про оприлюднення нормативно-правових актів» окреслено так: форми оприлюднення різних за юридичною силою нормативно-правових актів, принципи оприлюднення, вимоги, що забезпечують достовірність (автентичність) текстів, вимоги до офіційного оприлюднення та його засобів, відповідальність за порушення вимог оприлюднення, що спричинили їх недостовірність, правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів, доступ і правила отримання копій оригіналів нормативно-правових актів, вимоги до засобів публікації нормативно-правових актів як друкованих, так і електронних.

2. Установлено, що для порядку оприлюднення законів в Україні характерні такі особливості: для оприлюднення законів України використовуються нормативно визначені форми, а саме: офіційне опублікування, неофіційне опублікування, електронне оприлюднення на офіційному веб-сайті Верховної Ради та оприлюднення на телебаченні й радіо в окремих випадках; закріплення на нормативно-правовому рівні офіційного оприлюднення законів, з яким пов'язане набрання законами юридичної сили, та форм неофіційного оприлюднення; офіційне оприлюднення законів здійснюється у формі опублікування в офіційних друкованих виданнях; наявність нормативно закріпленого правового застереження щодо використання неофіційного опублікування законів лише після їхнього офіційного опублікування; оприлюднення законів здійснюється державною мовою у п'ятнадцятиденний строк після їх ухвалення у встановленому порядку і підписання; перелік офіційних друкованих видань для оприлюднення законів визначений Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» та Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-

правових актів та набрання ними чинності»; офіційними друкованими виданнями є газета «Голос України» та «Відомості Верховної Ради України»; установлення електронної форми оприлюднення законів, яка немає статусу офіційного оприлюднення, зокрема оприлюднення законів на офіційному веб-сайті Верховної Ради; визначення на нормативно-правовому рівні поняття «оригінал закону» та місце його зберігання; наявність спеціальних норм оприлюднення для законів, що регулюють митні правовідносини (статті Митного кодексу); визначення алгоритму дій при виявленні невідповідностей опублікованого закону його оригіналу.

Для оприлюднення постанов та інших актів Верховної Ради України, актів Президента України та актів Кабінету Міністрів України виокремлено такі характерні особливості: офіційне оприлюднення постанов та інших актів Верховної Ради України, актів Президента України та актів Кабінету Міністрів України здійснюється у формі опублікування в офіційних друкованих виданнях державною мовою у п'ятнадцятиденний строк після їх ухвалення у встановленому порядку і підписання; перелік офіційних друкованих видань визначений Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» та Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»; закріплена можливість оприлюднення в окремих випадках офіційно через телебачення і радіо; передбачена можливість неофіційного оприлюднення, яке має довідковий та інформаційний характер; є можливість форми електронного оприлюднення на офіційних веб-сайтах Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України; визначення на нормативно-правовому рівні поняття «оригінал постанови та інших актів Верховної Ради України» і місце його зберігання; визначено алгоритм дій при виявленні невідповідностей опублікованих постанов та інших актів Верховної Ради України їхньому оригіналу; можливість офіційного оприлюднення актів, які не мають загального значення чи нормативного характеру у формі надсилання відповідним державним органам та органам місцевого самоврядування; наявність

спеціальних правил для оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України з питань державної митної справи, які встановлені Митним кодексом України.

Визначено, що для оприлюднення нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади та місцевих державних адміністрацій характерні такі особливості: оприлюднення нормативно-правових актів відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації»; офіційне оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється у формі опублікування в офіційних друкованих виданнях; нормативно-правові акти опубліковуються державною мовою в офіційних друкованих виданнях; неофіційне оприлюднення здійснюється через такі форми: електронне оприлюднення на офіційному веб-сайті відповідного органу в мережі Інтернет, електронне оприлюднення на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних, оприлюднення на радіо чи телебаченні; наявність спеціальних правил для оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади з питань державної митної справи, які встановлені Митним кодексом України; регулювання порядку оприлюднення нормативно-правових актів конкретного центрального органу виконавчої влади нормативно-правовим актом, який визначає правовий статус цього органу; деталізація порядку оприлюднення нормативно-правових актів місцевою державною адміністрацією у Регламенті відповідної адміністрації; доступ до прийнятих нормативно-правових актів забезпечується шляхом розміщення на інформаційних стендах місцевих державних адміністрацій та надання копій нормативно-правових актів за відповідними запитами зацікавлених осіб, а в разі передбаченої можливості у Регламенті відповідної місцевої державної адміністрації – шляхом розсилання зацікавленим особам.

Сформовано такі особливості оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування: оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування здійснюється відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації»; орган місцевого самоврядування

конкретизує порядок та форми оприлюднення нормативно-правових актів у регламенті або в порядку оприлюднення правових актів чи порядку інформування про діяльність відповідного органу місцевого самоврядування; офіційне оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування здійснюється у таких формах: опублікування в офіційних друкованих виданнях; електронне оприлюднення на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет та на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних; оприлюднення через радіо або телебачення; доступ до прийнятих нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування забезпечується шляхом розміщення їх текстів на інформаційних стендах кожного органу місцевого самоврядування, а також надання копій нормативно-правових актів за відповідними запитами зацікавлених осіб.

РОЗДІЛ 4. ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ ЗАСАДИ ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

4.1 Теоретико-правова модель техніки оприлюднення нормативно- правових актів

У підрозділі 2.4 «Техніка оприлюднення нормативно-правових актів» досліджено структурні елементи техніки оприлюднення нормативно-правових актів. У результаті сформовано теоретико-правову модель техніки оприлюднення, яку репрезентуємо через строки оприлюднення нормативно-правових актів, засоби оприлюднення нормативно-правових актів, мову офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, прийоми та правила відображення оригіналів нормативно-правових актів у копіях, інструменти гарантування та забезпечення автентичності текстів копій нормативно-правових актів, правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів. Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів формулюємо згідно із вказаними структурними елементами.

Строки оприлюднення нормативно-правових актів

Національне законодавство встановлює різні строки для оприлюднення нормативно-правових актів. Згідно з пунктом першим Указу Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», строк для оприлюднення законів України, інших актів Верховної Ради України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України» становить не пізніше як п'ятнадцятиденний термін після їх прийняття у встановленому порядку і підписання.

Щодо строків оприлюднення наказів міністерств, які є нормативно-правовими актами, та наказів інших центральних органів виконавчої влади Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» такий строк не встановлено. У Законі України «Про місцеві державні адміністрації» немає

строків для оприлюднення нормативно-правових актів місцевими державними адміністраціями. Також у Законі України «Про місцеве самоврядування» не встановлено строків для оприлюднення нормативно-правових актів органами місцевого самоврядування. Однак перелічені закони щодо порядку оприлюднення нормативно-правових актів відсилають до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Проте Закон України «Про доступ до публічної інформації» встановлює строки для оприлюднення інформації її розпорядниками. Згідно з частиною 2 пункту 1 статті 15 вказаного Закону, розпорядники інформації зобов'язані оприлюднювати нормативно-правові акти. У частині 2 статті 15 міститься норма, яка безпосередньо встановлює строк оприлюднення інформації, – нормативно-правові акти підлягають обов'язковому оприлюдненню невідкладно, але не пізніше п'яти робочих днів з дня їх затвердження як документа [314].

Оприлюднюють нормативно-правові акти відповідно до порядку, встановленого Законом України «Про доступ до публічної інформації», міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Тому можемо зробити висновок, що оприлюднення нормативно-правових актів міністерств й інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування здійснюється невідкладно, але не пізніше п'яти робочих днів з дня їх затвердження як документа.

Строки оприлюднення нормативно-правових актів залежно від їх виду сформовано у *таблиці 2* (додаток А).

Можна твердити про можливість уніфікації строків оприлюднення нормативно-правових актів у законах «Про нормативно-правові акти» та «Про оприлюднення нормативно-правових актів». Зауважимо, що така уніфікація строків оприлюднення була б зручною під час здійснення цієї діяльності суб'єктами правотворчості. Однак потрібно не забувати, що безпосередньому виходу номеру офіційного друкованого видання чи розміщенню на офіційному

веб-сайті тексту акта передую діяльність стосовно його підготовки до оприлюднення. Від виду акта та обсягу виконуваної роботи насамперед залежить строк оприлюднення, адже є різниця у підготовці тексту до оприлюднення великого за обсягом кодифікованого закону чи наказу міністерства і рішення місцевої ради. Саме тому доходимо висновку, що не на часі уніфікація строків оприлюднення нормативно-правових актів.

Вважаємо, що строк оприлюднення ухвалених нормативно-правових актів повинен бути нормативно визначеним й залежить від виду нормативно-правового акта та суб'єкта правотворчості. Визначаємо строк оприлюднення нормативно-правових актів як проміжок часу, протягом якого суб'єкт правотворчості повинен здійснити дії для оприлюднення ухваленого ним нормативно-правового акта.

Зауважуємо, що для строків оприлюднення нормативно-правових актів характерними є такі риси: 1) спливати строк починає з моменту прийняття та підписання нормативно-правового акта в установленому порядку; 2) юридичним фактом для спливу строку оприлюднення є формування нормативно-правового акта як юридичного документа та його підписання (візування) уповноваженими особами; 3) установлення строків для оприлюднення нормативно-правових актів підтверджує, що оприлюднення є обов'язком суб'єкта правотворчості та створює часові межі для його виконання; 4) строки оприлюднення нормативно-правових актів є нормативно визначеними.

Засоби оприлюднення нормативно-правових актів

Засоби оприлюднення нормативно-правових актів зумовлені такими формами оприлюднення: опублікування нормативно-правових актів, електронне оприлюднення нормативно-правових актів та оголошення нормативно-правових актів через радіо та телебачення.

Відповідно до статті 21-1 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в

Україні засобами масової інформації», доведення до відома населення законів України та інших нормативно-правових актів здійснюється шляхом їх офіційного опублікування, відповідно до закону, державними друкованими засобами масової інформації та офіційними друкованими виданнями (офіційними виданнями), висвітлення аудіовізуальними засобами масової інформації, оприлюднення на офіційних веб-сайтах органів державної влади та органів місцевого самоврядування [330].

Можемо виокремити такі засоби оприлюднення нормативно-правових актів: друковані видання; аудіовізуальні засоби масової інформації та офіційні веб-сайти органів державної влади й органів місцевого самоврядування.

Засобом оприлюднення нормативно-правових актів при опублікуванні є друковані видання. Залежно від виду опублікування нормативно-правових актів друковані видання можна поділити на офіційні та неофіційні. Друковані видання для офіційного оприлюднення можуть бути різних видів, зокрема найпоширенішими із них є газета, бюлетень, журнал, альманах і збірник.

Оскільки первинне розміщення тексту нормативно-правових актів в офіційних друкованих виданнях є офіційним оприлюдненням, з часу якого спливає строк для набрання ними чинності, то на нормативно-правовому рівні повинно бути визначено не тільки поняття офіційного друкованого видання, а й загальні вимоги щодо зовнішнього вигляду розміщуваних текстів нормативно-правових актів, іншого змісту та вимоги щодо поширення й доступу до примірників офіційного друкованого видання.

Кожне офіційне видання, яке призначене для опублікування нормативно-правових актів, має свої особливості, що визначаються об'єктивними умовами розвитку держави та практикою підготовки й випуску цих видань. Однак, незважаючи на відмінності кожного з видань, можна виділити те, що їх об'єднує як видання, оскільки мають спільну ціль, – опублікування нормативно-правових актів держави. Такі видання використовуються для опублікування не тільки нормативно-правових актів, а й актів індивідуальної дії [258].

Офіційні друковані видання, як правило, мають декілька розділів, кожен з яких призначений для опублікування різних нормативно-правових актів. Критерієм розподілу нормативно-правових актів у розділах видання можуть бути юридична сила нормативно-правового акта або суб'єкт правотворчості. Для прикладу, в офіційному друкованому виданні в розділі першому друкуються закони та інші нормативно-правові акти парламенту, у другому – нормативно-правові акти глави держави, у третьому – нормативно-правові акти уряду.

Якщо в офіційному друкованому виданні немає поділу на розділи, нормативно-правові акти розміщуються відповідно до певної системи, яка дає змогу згрупувати нормативно-правові акти. Також офіційні друковані видання мають зазвичай алфавітно-предметні вказівники, які додаються до річної підбірки випусків видання. Офіційні друковані видання є надійним джерелом отримання швидкої та повної інформації про чинне законодавство держави [258, с. 140].

Для оприлюднення нормативно-правових актів важливим є день офіційного оприлюднення. Так, А. Піголкін встановлює, що день виходу випуску офіційного друкованого видання є днем оприлюднення розміщених у ньому нормативно-правових актів, а день виходу випуску офіційного друкованого видання визначається днем його надходження в продаж [258, с. 140].

В Україні нормативно-правовою основою визначення правового статусу офіційного друкованого видання є Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації». Відповідно до статті 1 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», офіційні друковані видання – це видання Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, центральних органів виконавчої влади,

інших державних органів зі спеціальним статусом, що видаються з метою опублікування нормативно-правових актів, рішень цих органів та інформації, обов'язковість опублікування якої передбачена законодавством, під час підготовки яких не використовується творча праця журналістів [330].

Засновниками більшості офіційних друкованих видань є органи державної влади. Наприклад, засновником офіційного друкованого видання газети «Урядовий кур'єр» є Кабінет Міністрів України, журналу «Відомості Верховної Ради України» та газети «Голос України» – Верховна Рада України, бюлетеня «Офіційний вісник України» – Міністерство юстиції України, Інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України» – Державне управління справами.

Досить поширеними є друковані видання, засновниками яких є органи місцевого самоврядування, що були створені з метою оприлюднення прийнятих ними нормативно-правових актів. Для прикладу можемо назвати такі: засновником газети «Слобідський край», яка є офіційним друкованим виданням для нормативно-правових актів Харківської обласної ради, є сама Харківська обласна рада; офіційного друкованого видання Дніпровської міської ради – газети «Наше місто» – засновником була Дніпровська міська рада; офіційного друкованого видання Київської міської ради – газети «Хрещатик» – Київська міська рада. Така тенденція характерна для більшості офіційних друкованих видань органів місцевого самоврядування.

Із січня 2016 року розпочалося реформування друкованих засобів масової інформації, засновниками (співзасновниками) яких є органи державної влади, інші державні органи та органи місцевого самоврядування, і редакцій друкованих засобів масової інформації, засновниками (співзасновниками) яких є органи державної влади, інші державні органи та органи місцевого самоврядування. Підґрунтям такого реформування є Закон України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації».

Головними цілями та завданнями, які ставилися під час ухвалення цього закону, є обмеження впливу органів державної влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування на редакції друкованих засобів масової інформації, зведення до мінімального використання друкованих засобів масової інформації з метою маніпулювання суспільною свідомістю й особистою думкою громадян [488, с. 9].

Закон України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» передбачає, що реформування друкованих засобів масової інформації та редакцій здійснюється такими способами:

1) вихід органів державної влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування зі складу засновників (співзасновників) друкованого засобу масової інформації та редакції – у разі відсутності у майні редакції державного (комунального) майна;

2) вихід органів державної влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування зі складу засновників (співзасновників) друкованого засобу масової інформації та редакції з перетворенням редакції членами її трудового колективу у суб'єкт господарювання зі збереженням назви, цільового призначення, мови видання і тематичної спрямованості друкованого засобу масової інформації;

3) вихід органів державної влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування зі складу засновників (співзасновників) друкованого засобу масової інформації та редакції з подальшою приватизацією майна редакції, що перебуває у державній чи комунальній власності, відповідно до законодавства з питань приватизації, якщо трудовий колектив редакції не подає протягом установленого цим Законом строку пропозиції про свою участь у реформуванні друкованого засобу масової інформації;

4) перетворення друкованих засобів масової інформації, заснованих центральними органами виконавчої влади, в офіційні друковані видання [334].

Прикладом такої реформи є припинення друку офіційного засобу масової інформації газети «Вечірній Київ», засновником якої є Київська міська рада та

перетворення газети «Хрещатик» в офіційний вісник, у якій друкуватимуться рішення, розпорядження, оголошення Київської міської ради і КМДА, а також постанови ЦВК. Відповідно, засоби масової інформації, засновані Київською міською радою та які використовувалися як офіційні для оприлюднення її нормативно-правових актів, газети «Вечірній Київ» і «Хрещатик» втратили офіційну реєстрацію друкованих засобів масової інформації.

Закон чітко передбачає, що засновником офіційних друкованих видань може бути центральний орган державної влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації друкованих засобів масової інформації. Так, відповідно до статті 7-1 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», офіційні друковані видання вносяться центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації друкованих засобів масової інформації, до Державного реєстру друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єкти інформаційної діяльності [330].

Окрім того, у статті 7-1 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» ще містяться вимоги до самого друкованого видання, його фінансування та обов'язкового примірника. Відповідно до вимог вказаного закону, в офіційних друкованих виданнях забороняється розміщувати рекламу або будь-яку іншу інформацію, обов'язковість опублікування якої не передбачена законодавством. Фінансування видатків на підготовку, випуск і розповсюдження офіційних друкованих видань здійснюється за рахунок і в межах коштів, що передбачаються для утримання відповідних центральних органів державної влади. Обов'язкові безоплатні примірники офіційних друкованих видань після друкування доставляються одержувачам, відповідно до Закону України «Про обов'язковий примірник документів» [330].

Згідно зі статтею 22 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», закони України, постанови Верховної Ради України, укази та розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, рішення органів місцевого самоврядування, інші нормативно-правові акти публікуються в офіційних друкованих виданнях. У друкованих засобах масової інформації можуть публікуватися офіційні документи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інша публічна інформація, відповідно до законодавства, і на засадах, передбачених укладеним між такими органами та редакціями друкованих засобів масової інформації договором [330].

Органи місцевого самоврядування почали активно використовувати надану їм можливість та укладати договори з друкованими засобами масової інформації. Перелічимо декілька договорів для прикладу: Угода про порядок висвітлення діяльності Покровської районної ради друкованим засобом масової інформації ТОВ «Редакція газети «Покровський край» на 2017 рік [423]; Договір про надання послуг між Носівською районною радою та редакцією Носівської районної газети «Носівські вісті» [85]; Угода про порядок висвітлення діяльності Черняхівської районної ради друкованим засобом масової інформації – КВПП «Редакція газети «Нове життя» [424]; Договір про висвітлення діяльності Баштанської районної ради редакцією районної газети «Голос Баштанщини» [83]; Договір про висвітлення діяльності Козятинської міської ради та її виконавчих органів у друкованому засобі масової інформації «Козятинський Експрес» [84]; Угода на висвітлення діяльності Вижницької районної державної адміністрації на сторінках газети «Вижницькі обрії» [421]; Договір між Херсонською міською радою та Приватним підприємством «Компроміс-Медіа» про послуги, пов'язані з друком офіційних документів Херсонської міської ради та її виконавчих органів в газеті «Прямо в руки» [82].

З огляду на реформування та вимоги законодавства (стаття 22 Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та

органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації») нормативно-правові акти повинні опубліковуватися в офіційних друкованих виданнях та можуть опубліковуватися в друкованих засобах масової інформації на підставі укладених договорів.

Офіційні друковані видання, у яких здійснюється опублікування нормативно-правових актів, є засобом для офіційного оприлюднення нормативно-правових актів. Підставою опублікування нормативно-правових актів в офіційних друкованих виданнях є закон. Друковані засоби масової інформації, у яких здійснюється опублікування нормативно-правових актів на підставі договору, є засобом для неофіційного оприлюднення нормативно-правових актів.

Аналіз Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» дає можливість сформулювати визначення офіційного друкованого видання як суб'єкта інформаційної діяльності, який внесений центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації друкованих засобів масової інформації, до Державного реєстру друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств.

До ознак офіційного друкованого видання можемо зарахувати: визнання офіційним друкованим виданням – законом або іншим нормативно-правовим актом; відсутність статусу засобу масової інформації; друк в ньому виключно текстів нормативно-правових актів; заборона розміщення реклами та інформації, обов'язковість опублікування якої не передбачена законодавством; фінансування із державного бюджету. На підставі викладеного пропонуємо визначення офіційного друкованого видання у широкому значенні: офіційне друковане видання – це друковане видання, у якому друк нормативно-правових актів передбачений законодавством держави, а опублікування в ньому відбувається після прийняття нормативно-правового акта та його підписання у встановленому порядку та є первинним стосовно інших друкованих засобів масової інформації.

В Україні, відповідно до указу Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», офіційними друкованими виданнями є: «Офіційний вісник України», газети «Урядовий кур'єр», «Голос України» й «Відомості Верховної Ради України» та інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України». Також на підставі вказаного закону можемо сформулювати визначення неофіційного друкованого видання як засобу масової інформації, у якому здійснюється опублікування нормативно-правових актів на підставі договору.

«Офіційний вісник України» виходить друком, починаючи з 1997 року, згідно з Указом Президента України № 1207 від 13 грудня 1996 року. Це є найповніше офіційне видання, в якому публікуються державною мовою повні тексти нормативно-правових актів, включених до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, а саме: закони України, постанови Верховної Ради України, акти Конституційного Суду України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Національного банку України, нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, міжнародні договори України, що набрали чинності, європейські конвенції, рішення Європейського суду з прав людини тощо. Починаючи з 1998 року для зручності користування «Офіційний вісник України», крім журнальної версії, випускається також в електронному варіанті на дисках, а з січня 2007 року з метою оперативнішого оприлюднення нормативних актів інформаційний бюлетень «Офіційний вісник України» виходить двічі на тиждень, і вся база нормативних документів стала доступною на сайті <http://ovu.com.ua> [261].

«Відомості Верховної Ради України» – це щотижневий нормативний бюлетень, який видається з лютого 1941 року. Бюлетень виконує завдання, відповідно до статті 139 Регламенту Верховної Ради України, «опублікування, зберігання законів, постанов та інших актів, прийнятих Верховною Радою України» і, згідно з Указом Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», є

офіційним джерелом оприлюднення нормативно-правових актів, прийнятих Верховною Радою України. Від заснування журналу «Відомості Верховної Ради України» традиційно видавався одночасно українською і російською мовами, однак із 1 січня 2016 року випускається лише українською [60]. Починаючи з 2007 року, виходить електронний варіант «Відомості Верховної Ради України». Окрім того, «Відомості Верховної Ради України» мають серію «Закони», у якій публікуються закони України, зі змінами і доповненнями на дату випуску, та серію «Відомості Верховної Ради України зі змінами» – щотижневий видання, метою якого є забезпечення підтримки в контрольному стані нормативно-правових актів, опублікованих у «Відомостях Верховної Ради України» з 2005 року. Нормативний бюлетень містить дві складові: черговий номер «Відомостей Верховної Ради України» і комплект інформаційних матеріалів «Зміни» для приведення до контрольного стану актів, опублікованих у попередніх номерах [60].

Звертаємо увагу на те, що з жовтня 2018 року Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» вводить ще один вид друкованого видання для оприлюднення нормативно-правових актів. Згідно зі статтею 21-1 вказаного Закону, доведення до відома населення законів України та інших нормативно-правових актів здійснюється шляхом їх офіційного опублікування, відповідно до закону, державними друкованими засобами масової інформації та офіційними друкованими виданнями (офіційними виданнями) [330]. Що має на увазі законодавець, коли вжив термін «державний друкований засіб масової інформації», можна зрозуміти зі статті 1 Закону України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації». Вказано, що дія Закону не поширюється на газети «Голос України» та «Урядовий кур'єр», які відповідно до законодавчих актів здійснюють офіційне опублікування законів України та інших нормативно-правових актів [334]. Статус друкованого засобу масової інформації, у якому здійснюватиметься офіційне оприлюднення нормативно-правових актів,

залишили за вказаними газетами. Як бачимо, державними друкованими засобами масової інформації є виключно газети «Голос України» та «Урядовий кур'єр», тому вони мають подвійний характер: є одночасно офіційними друкованими виданнями та зберегли статус державного засобу масової інформації.

Газета «Голос України» є державним друкованим засобом масової інформації, перший номер якої вийшов 1 січня 1991 року і публікується двома мовами – українською та російською. За дорученням парламенту «Голос України» публікує закони, міжнародні договори, постанови та інші акти Верховної Ради, проекти нормативно-правових документів, які потребують негайного широкого народного обговорення. Газета не поширює матеріали, що закликають до ліквідації незалежності України, насильницької зміни конституційного ладу або територіальної цілісності держави, порушення суверенітету України, розпалювання міжетнічної, расової, міжнаціональної, релігійної ворожнечі, а також інші матеріали, які суперечать нормам чинного законодавства та моралі [64]. Газета «Голос України» має електронну версію, яку можна знайти за адресою: <http://www.golos.com.ua/>.

Газета «Урядовий кур'єр» є державним друкованим засобом масової інформації. Це щоденне видання центральних органів виконавчої влади України, засновником якого є Кабінет Міністрів України. Газета виходить з жовтня 1990 року українською мовою з періодичністю – п'ять разів на тиждень (вівторок, середа, четвер, п'ятниця та субота) [426]. Газета «Урядовий кур'єр» також має електронну версію, яку можна знайти за адресою: <https://ukurier.gov.ua/uk/>.

Підсумовуючи, робимо висновок, що засобами для опублікування нормативно-правових актів як форми оприлюднення є державні друковані засоби масової інформації, офіційні друковані видання та засоби масової інформації. Статус офіційного оприлюднення визначає опублікування нормативно-правових актів у державних друкованих засобах масової інформації та офіційних друкованих виданнях.

Наступним засобом оприлюднення нормативно-правових актів є офіційні веб-сайти органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Правовою підставою оприлюднення нормативно-правових актів на офіційних веб-сайтах є закони України «Про доступ до публічної інформації», «Про Регламент Верховної Ради України», «Про Кабінет Міністрів України». Однак єдиним нормативно-правовим актом, який визначає порядок оприлюднення на офіційних веб-сайтах органів виконавчої влади, є постанова Кабінету Міністрів України № 3 від 4 січня 2002 року «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» [331].

Відповідно до пунктів 2-7 Порядку оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади, оприлюднення інформації про діяльність органів виконавчої влади в мережі Інтернет здійснюється шляхом розміщення і постійного оновлення міністерствами, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади інформації відповідно до вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації» та цього Порядку оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади на офіційних веб-сайтах і створення Єдиного веб-порталу Кабінету Міністрів України, призначеного для інтеграції офіційних веб-сайтів органів виконавчої влади та розміщення інформаційних ресурсів відповідно до потреб громадян. Координацію робіт із забезпечення функціонування веб-порталу, його інформаційне наповнення, технічну підтримку, супроводження та встановлення регламенту і стандартів обміну інформацією між його складовими частинами здійснює Секретаріат Кабінету Міністрів України [331].

Важливим аспектом є встановлення вимоги, що інформація, яка розміщується на офіційних веб-сайтах органів виконавчої влади та веб-порталі, повинна мати захист від несанкціонованої модифікації. Контроль за дотриманням вимог щодо захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах, які забезпечують наповнення та функціонування офіційних веб-сайтів органів виконавчої влади та веб-порталу, здійснюється адміністрацією Держспецзв'язку [216].

Інформаційне наповнення, захист інформації від несанкціонованої модифікації та технічне забезпечення функціонування офіційних веб-сайтів міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади як складових частин веб-порталу зазначені органи здійснюють самостійно. Структура, дизайн офіційного веб-сайту та регламент його функціонування визначаються керівником органу виконавчої влади відповідно до вимог Порядку. Керівник органу виконавчої влади визначає осіб, відповідальних за технічне забезпечення і супроводження офіційного веб-сайту та його інформаційне наповнення відповідно до вимог законодавства [331].

Порядок оприлюднення нормативно-правових актів на офіційних веб-сайтах повинен мати належне правове забезпечення і найперше це стосується офіційних веб-сайтів Верховної Ради України та Президента України. Органи місцевого самоврядування приймають власні нормативно-правові акти, які регламентують оприлюднення нормативно-правових актів на офіційних веб-сайтах та функціонування офіційних веб-сайтів. Так, Ужгородська міська рада прийняла Порядок інформування громадськості про діяльність Ужгородської міської ради, її виконавчих органів через мережу Інтернет [297], Запорізька міська рада – Порядок оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність Запорізької міської ради, депутатів Запорізької міської ради, виконавчих органів Запорізької міської ради, міського голови [302], Самбірська міська рада Львівської області – Положення про офіційний сайт Самбірської міської ради і порядок оприлюднення інформації, яка знаходиться у Самбірській міській раді та її виконавчому комітеті [292], Чортківська міська рада Тернопільської області – Положення про офіційний веб-сайт Чортківської міської ради та її виконавчого комітету [291], Немишаївська селищна рада Бородянського району Київської області – Положення про функціонування офіційного веб-сайту селища [295].

Вважаємо, що вимоги до офіційних електронних веб-сайтів органів держави та органів місцевого самоврядування повинні бути нормативно визначеними. На нормативному рівні доцільно закріпити мінімальну сукупність

вимог, щоб створити гарантований стандарт з метою ефективного доступу й користування веб-сайтами органів держави та органів місцевого самоврядування. Такими вимогами, на нашу думку, є:

Вимоги щодо безпеки офіційного веб-сайту. Орган державної влади чи місцевого самоврядування повинен вживати заходів щодо захисту офіційного веб-сайту, на якому здійснюється оприлюднення нормативно-правових актів. Такий захист повинен здійснюватися від несанкціонованого редагування, зміни та знищення текстів нормативно-правових актів. Також захист повинен стосуватися безпосередньо й самої роботи офіційного веб-сайту, щоб забезпечити безперервний доступ до оприлюднених нормативно-правових актів.

Наявність ефективної пошукової системи для знаходження нормативно-правових актів на офіційному веб-сайті.

1. Обов'язкова можливість друкування тексту оприлюдненого нормативно-правового акта з офіційного веб-сайту. Під час друкування повинні відображатися не тільки найменування, текст й інші обов'язкові реквізити нормативно-правового акта, а й найменування, електронна адреса офіційного веб-сайту та дата друку. Відображення на папері перелічених елементів дає можливість зацікавленій особі переконатися, що роздрукований нею із офіційного веб-сайту нормативно-правовий акт є копією оригіналу.

2. Розроблення порядку передачі електронних копій нормативно-правових актів для їх оприлюднення на офіційному веб-сайті, а також відповідальних осіб за цю діяльність;

3. Встановлення відповідальних осіб за оновлення і достовірність текстів нормативно-правових актів, що розміщені на офіційному веб-сайті, та юридичної відповідальності для них;

4. Органами державної влади та місцевого самоврядування для функціонування офіційних веб-сайтів повинні бути враховані інтереси людей з інвалідністю, щоб забезпечувати їм можливість доступу до текстів нормативно-правових актів.

Відповідно до Порядку оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади, інформація на офіційному веб-сайті повинна бути доступною для користувачів з вадами зору та слуху, а також передбачати можливість використання комп'ютерних програм екранного доступу, які забезпечують виведення даних у звуковій або рельєфно-крапковій формі. Аудіо- та відеоматеріали мають супроводжуватися текстом, еквівалентним інформації, що містить аудіо- та відеозапис. Інформація, розміщена в рухомій стрічці, графічні та мультимедійні матеріали повинні дублюватися за допомогою звичайного тексту. Розмір шрифту тексту, за винятком титрів, повинен змінюватися в межах до 200 % без використання допоміжних технологій та втрати інформаційного наповнення або функціональності офіційного веб-сайту. Візуальне представлення тексту повинно мати коефіцієнт контрастності не менше 5:1. За наявності значної кількості елементів, доступ до яких може бути ускладнений для користувачів з вадами зору та слуху, рекомендується створити альтернативну версію офіційного веб-сайту з більш простою структурою, яка дублюватиме інформацію на основному офіційному веб-сайті та відповідатиме встановленим вимогам. Для переходу до альтернативної версії офіційного веб-сайту на головній сторінці розміщується відповідне гіпертекстове посилання [331].

Щодо останнього засобу оприлюднення нормативно-правових актів – аудіовізуального засобу масової інформації (радіо, телебачення), то він використовується вкрай рідко. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», аудіовізуальний (електронний) засіб масової інформації – організація, яка надає для масового приймання споживачами аудіовізуальну інформацію, передану у вигляді електричних сигналів і прийняту за допомогою побутових електронних пристроїв [336]. У більшості випадків аудіовізуальні засоби масової інформації (радіо, телебачення) використовуються для повідомлення про сам факт прийняття нормативно-правового акта чи висвітлення загальних положень.

Мова офіційного оприлюднення нормативно-правових актів

У країнах з однією державною мовою офіційне оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється виключно державною мовою. Потреба оприлюднення нормативно-правових актів декількома мовами виникає у багатонаціональних державах. Презумпція знання закону вимагає, щоб він був зрозумілим і доступним усім громадянам, які в багатонаціональній державі використовують різні мови [258, с. 109]. Для прикладу наведемо досвід декількох закордонних країн. Так, у Королівстві Бельгія питання мови оприлюднення нормативно-правових актів врегульоване Законом «Про використання мов у законодавчих питаннях оприлюднення, публікації та введення в дію нормативно-правових актів». Відповідно до статті 4 Закону, закони після їх промульгації публікуються в офіційному друкованому виданні «*Moniteur belge*» французькою та голландською мовами. Тексти законів французькою й голландською мовами повинні строго відповідати один одному [525]. Окрім законів, французькою та голландською мовами оприлюднюються королівські укази та нормативно-правові акти уряду й міністерств. Однак щодо оприлюднення міжнародних договорів та угод використовується інше правило, зокрема, міжнародні договори та угоди, стороною яких є Королівство Бельгія, публікуються в офіційному виданні «*Moniteur belge*» мовою оригіналу із перекладами французькою та голландською мовами, якщо оригінальний текст не був офіційно складений французькою чи голландською мовами [526].

Мову оприлюднення нормативно-правових актів у Швейцарській Федерації регулює федеральний закон «Про національні мови та розуміння між мовними спільнотами». Так, згідно зі статтею 5 вказаного закону, офіційними мовами Федерації є німецька, французька, італійська та ретороманська [507]. Водночас законом прописано правила щодо мови оприлюднення нормативно-правових актів. Відповідно до статті 10, декрети Федерації та інші тексти, які публікуються в Офіційному та Систематичному збірниках федерального права, публікуються німецькою, французькою та італійською мовами, якщо законом

не передбачено іншого. Публікація здійснюється одночасно німецькою, французькою та італійською мовами. Водночас, згідно зі статтею 11, передбачено й оприлюднення романською мовою. Однак романською мовою оприлюднюються тексти, що мають особливе значення, та акти на федеральні вибори [507].

У Канаді мова оприлюднення нормативно-правових актів врегульована безпосередньо на конституційному рівні. Згідно з пунктом 18 Конституційного закону Канади, закони, документи та хроніка парламенту друкуються й видаються англійською і французькою мовами, причому обидва тексти мають однакову автентичність [151]. Окрім того, конституційні вимоги щодо офіційного оприлюднення нормативно-правових актів англійською та французькою мовами застосовуються і в провінціях Манітоба, Нью-Брансвік та Квебек. Вони поширюються на закони, а також на більшість делегованих законодавчих актів, що видаються виконавчими органами [531].

Окрім визначених держав, офіційне оприлюднення нормативно-правових актів декількома мовами використовує Європейський Союз. Зазначимо, що «Офіційний вісник Європейського Союзу» (Official Journal of the European Union (OJ)), у якому оприлюднюються закони та інші офіційні акти Європейського Союзу, друкується всіма 20 офіційними мовами ЄС.

Тексти нормативно-правових актів, які оприлюднені різними мовами, вважаються автентичними та мають однакове юридичне значення (Королівство Бельгія, Швейцарія). З юридичного погляду тексти нормативно-правових актів оприлюднені в офіційних друкованих виданнях є рівнозначними, однак можливість відмінностей текстів все ж існує. Необхідно враховувати особливості юридичної термінології та технічні труднощі перекладу, тому все-таки ймовірність різниці між текстами нормативно-правових актів, оприлюднених різними мовами, все ж існує. У разі виявлення відмінностей потрібно брати до уваги текст нормативно-правового акта тією мовою, якою він ухвалювався суб'єктом правотворчості [258, с. 128].

Щодо практики України у врегулюванні мови оприлюднення нормативно-правових актів можемо констатувати, що це питання було врегульовано на законодавчому рівні лише у квітні 2019 року. Про мову оприлюднення нормативно-правових актів згадувалося виключно в Указі Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності». Згідно з пунктом 1 Указу Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», закони України, інші акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України підлягають оприлюдненню державною мовою. Поза увагою вказаним актом було залишено мову оприлюднення нормативно-правових актів центральних та інших органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, а також органів місцевого самоврядування [332].

Міністерства, центральні й інші органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування оприлюднюють нормативно-правові акти відповідно до порядку, встановленого Законом України «Про доступ до публічної інформації». Однак у вказаному Законі немає норми щодо мови доступу до інформації, в тому числі до мови текстів оприлюднених нормативно-правових актів. Така ситуація вирішилася з ухваленням Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», яким врегульовано застосування державної мови в нормативно-правових актах, діловодстві та документообігу. Відповідно до статті 13, мовою нормативно-правових актів та актів індивідуальної дії, діловодства й документообігу органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування є державна мова. Нормативно-правові акти й акти індивідуальної дії органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування оприлюднюються державною мовою в порядку, визначеному законом [315].

Окрім того, надання копій нормативно-правових актів на звернення громадян здійснюється державною мовою, згідно з пунктом 8 статті 13 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який визначає, що відповіді на звернення фізичних і юридичних осіб до органів державної влади, органів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств установ та організацій державної і комунальної форм власності надаються державною мовою, якщо інше не встановлено законом [315]. Отже, мовою оприлюднення нормативно-правових актів в Україні є тільки державна мова – українська.

Підсумовуючи наведені позиції та норми права, можна з упевненістю констатувати, що норма про мову офіційного оприлюднення нормативно-правових актів закріплена на законодавчому рівні. У державах з однією державною мовою офіційне оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється виключно державною мовою. Офіційне оприлюднення декількома мовами здійснюється в країнах, у яких є декілька державних мов. У такому разі нормативно-правові акти оприлюднюються усіма державними мовами, а їх тексти вважаються автентичними та мають однакове юридичне значення.

Прийоми та правила відображення оригіналу нормативно-правового акта в копіях

Оприлюднюючи нормативно-правовий акт через форми опублікування в друкованому виданні чи розміщення на веб-сайті, необхідно дотримуватися правил для ідентифікації акта за ознаками, що відображають його офіційний характер і відрізняють від низки схожих документів. Передусім під час відображення тексту нормативно-правового акта на паперовому чи електронному носії необхідно передавати всі реквізити нормативно-правового акта, серед яких: назва виду нормативно-правового акта; назва органу, який його видав; найменування (повне та скорочене); дата прийняття; номер нормативно-правового акта. Такі реквізити утворюють титул (титульний лист)

правового документа. Є також реквізити, які розміщені в кінці нормативно-правового акта, і до них належать місце видання (назва міста); дата підписання; повне найменування посади особи (осіб), яка підписала (підписали) документ; прізвище та ініціали посадової особи (осіб), яка підписала (підписали) документ; його (їх) особистий підпис (ставиться тільки на оригіналі правового документа) [419, с. 27].

Під час відображення тексту нормативно-правового акта необхідно не порушувати структурної цілісності, а паперова чи електронна копії повинні містити всі структурні елементи оригіналу нормативно-правового акта (преамбула, книга, розділ, стаття, частина, пункт). Це саме стосується і назв структурних елементів нормативно-правового акта. Також не допускається внесення будь-яких змін до текстів нормативно-правових актів редакторами друкованих видань чи відповідальними особами за електронне оприлюднення.

Наступне правило стосується повноти тексту нормативно-правового акта, оскільки при офіційному оприлюдненні копія нормативно-правового акта має містити повний текст оригіналу, без будь-яких скорочень, витягів тощо. Тому є неприпустимим розміщення частин нормативно-правових актів у друкованих виданнях та на веб-сайтах. У разі офіційного оприлюднення великого за обсягом нормативно-правового акта шляхом опублікування в друкованому виданні є ймовірним розміщення тексту нормативно-правового акта у декількох послідовно виданих примірниках або в частинах одного примірника.

Отже, копія нормативно-правового акта повинна відповідати оригіналу нормативно-правового акта як за зовнішніми реквізитами, так і за змістом тексту.

Інструменти гарантування та забезпечення автентичності текстів копій нормативно-правових актів

Гарантії автентичності текстів копій нормативно-правових актів необхідні для того, щоб кожна зацікавлена особа була впевнена в тому, що

оприлюднений нормативно-правовий акт відповідає прийнятому та підписаному в установленому порядку оригіналу нормативно-правового акта.

Важливим є правило щодо підготовки тексту й зовнішнього вигляду копії нормативно-правового акта для оприлюднення редактором офіційного друкованого видання чи відповідальною особою за електронне оприлюднення. Насамперед текст і зовнішній вигляд копії нормативно-правового акта для оприлюднення повинен формуватися в строгій відповідності до оригіналу. Після формування зовнішнього вираження й тексту нормативно-правового акта в тому вигляді, у якому він буде оприлюднюватися, повинна проводитися перевірка на різні види помилок у тексті та на відповідність тексту оригіналу нормативно-правового акта, оскільки для оприлюднення нормативно-правових актів є вимога, що оприлюднений текст нормативно-правового акта повинен бути повною й чіткою копією оригіналу нормативно-правового акта. Подальші зміни в зміст тексту нормативно-правового акта, підготовленого для оприлюднення, не допускаються. Тому необхідно на нормативному рівні закріпити вимогу, що тексти офіційно оприлюднених нормативно-правових актів є точною копією ухваленого та підписаного нормативно-правового акта.

Якщо під час публікації чи електронного оприлюднення на офіційному веб-сайті органу державної влади чи місцевого самоврядування буде допущено технічну помилку, то необхідно передбачити можливість її виправлення шляхом повідомлення із поміткою «Виправлення» у наступному випуску офіційного друкованого видання чи на офіційному веб-сайті. Проте потрібно встановити правове застереження, що такі виправлення не повинні стосуватися змін тексту нормативно-правового акта.

Також треба запровадити моніторинг оприлюднених нормативно-правових актів на відповідність їх оригіналу. На перший погляд може видатися, що немає підстав для моніторингу, однак нерідко виникають звинувачення парламентарів у тому, що оприлюднений не той текст закону, за який вони голосували. Необхідно зауважити, що найбільше питань виникає із достовірністю текстів оприлюднених нормативно-правових актів органів

місцевого самоврядування. Може бути оприлюдненим рішення ради в частині, може впродовж певного часу не бути опублікованим на офіційному веб-сайті, а згодом знову бути доступним, іноді взагалі – неоприлюдненим.

Наступним інструментом, що гарантуватиме відповідність копій оригіналу нормативно-правового акта, є визначення відповідальних осіб за оприлюднення того чи іншого нормативно-правового акта. Саме вони забезпечуватимуть відповідність оригіналу тексту, який направляється на оприлюднення. Така відповідальна особа має бути визначена самим суб'єктом правотворчості. Також доцільно визначати відповідальних осіб з боку офіційних засобів оприлюднення (редакція офіційного друкованого видання чи державного засобу масової інформації, відповідальна особа за оприлюднення на офіційному веб-сайті) за відповідність оприлюдненого тексту нормативно-правового акта оригіналу, який був направлений суб'єктом правотворчості для оприлюднення.

Наступні інструменти спрямовані на відповідність копій оригіналу при електронному оприлюдненні. Під час електронного оприлюднення нормативно-правових актів необхідно стежити за відповідністю електронного варіанту оригіналу нормативно-правового акта. Вважаємо, що можливими є два варіанти гарантування відповідності: перший – копія нормативно-правового акта у вигляді електронного документа. У такому випадку електронний документ повинен містити сертифікат відповідності його змісту оригіналу і бути скріпленим електронним підписом. Другий – копія нормативно-правового акта у вигляді сканованого документа оригіналу нормативно-правового акта. Використання такого варіанту для електронного оприлюднення дасть можливість гарантувати, що розміщений текст на офіційному веб-сайті органу державної влади чи місцевого самоврядування відповідає оригіналу. Сканована копія нормативно-правового акта надасть впевненості будь-якій зацікавленій особі, що вона має можливість доступу до оригіналу нормативно-правового акта. Це обумовлено тим, що часто в оприлюднених на офіційних веб-сайтах нормативно-правових актах немає таких обов'язкових реквізитів нормативно-

правового акта, як дата прийняття та номер нормативно-правового акта, дата його підписання.

Ще одним інструментом, що гарантуватиме відповідність копій оригіналу нормативно-правового акта, є створення резервних копій оригіналу нормативно-правового акта. Така резервна копія буде еталонною у випадку втрати самого оригіналу нормативно-правового акта.

Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про порядок та умови одержання інформації з інформаційного фонду Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів» регулює правові відносини щодо порядку та умов одержання інформації з інформаційного фонду Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, забезпечення подальшого поширення інформатизації у правовій сфері, доступності та відкритості правової інформації для юридичних і фізичних осіб.

Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів – це автоматизована система збирання, накопичення та опрацювання актів законодавства, яка складається з еталонного, страхового, робочого, інформаційного фондів та окремого розділу. Утримувачем Реєстру є Міністерство юстиції України, яке розробляє організаційні та методологічні принципи ведення Реєстру, приймає рішення про включення нормативно-правових актів до Реєстру, здійснює їх опрацювання, ідентифікацію, класифікацію, відповідає за автентичність та контрольний стан еталонних текстів, забезпечує внесення нормативно-правових актів до еталонного фонду і його збереження та здійснює контроль за наданням інформації з Реєстру [318].

Користувачами Реєстру можуть бути будь-які юридичні та фізичні особи, у яких виникла потреба в отриманні даних з інформаційного фонду Реєстру і які звернулися до одного з адміністраторів Реєстру з відповідним запитом за встановленою формою. Зазначені юридичні та фізичні особи набувають статусу користувачів Реєстру після їхньої реєстрації адміністратором обліку в порядку, встановленому інструкцією [318]. В інструкції нормативно закріплені визначення таких понять: еталонний текст Реєстру, копія еталонного тексту

Реєстру, контрольний стан нормативно-правового акта, паперова копія еталонного тексту Реєстру. Відповідно до пункту 2.2 Інструкції про порядок та умови одержання інформації з інформаційного фонду Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, еталонний текст Реєстру – це текст нормативно-правового акта у формі комп'ютерного файлу, цілісність якого забезпечується за допомогою спеціальних ознак. Згідно з пунктом 2.3 цієї Інструкції, копія еталонного тексту Реєстру – це копія тексту нормативно-правового акта у формі комп'ютерного файлу (електронний документ), який ідентичний відповідному еталонному тексту та зберігає всі спеціальні ознаки, що забезпечують його цілісність. Відповідно до пункту 2.4 Інструкції, контрольний стан нормативно-правового акта – стан нормативно-правового акта, при якому забезпечено наявність у цьому акті всіх змін і доповнень, унесення яких передбачено чинним законодавством. Згідно з пунктом 2.7, паперова копія еталонного тексту Реєстру – відтворена на паперовому носії копія еталонного тексту Реєстру, яка виготовлена адміністратором Реєстру із застосуванням спеціальних програмних і технічних засобів перевірки ознак збереження цілісності еталонного тексту Реєстру, ідентичність якої еталонному тексту Реєстру належним чином засвідчена відповідальною особою адміністратора Реєстру [318].

Інформація з інформаційного фонду Реєстру надається користувачам в таких формах: на паперових носіях; у вигляді комп'ютерного файлу; шляхом безпосереднього доступу до інформаційного фонду Реєстру [318].

Надання інформації на паперових носіях проводиться в порядку, визначеному Інструкцією про порядок та умови одержання інформації з інформаційного фонду Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів. Відповідно до пункту 3.2 вказаної Інструкції, копія еталонного тексту Реєстру відтворюється адміністратором Реєстру на паперовому носії зі застосуванням спеціальних програмних і технічних засобів перевірки ознак збереження цілісності еталонного тексту Реєстру. У момент відтворення паперової копії за допомогою спеціального програмного забезпечення на копії

зазначаються дата і час відтворення паперової копії; прізвище (для фізичної особи) або назва (для юридичної особи) користувача Реєстру, на замовлення якого створено відповідну паперову копію, що підтверджує право використання цієї копії лише цим користувачем Реєстру; дата, на яку відтворено контрольний стан нормативно-правового акта; реєстраційний номер користувача в базі даних обліку користувачів Реєстру; кількість сторінок копії та її розмір у кілобайтах; прізвище відповідальної особи адміністратора Реєстру, яка створила копію. Кожна сторінка паперової копії засвідчується печаткою Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів установленого зразка та підписом відповідальної особи адміністратора Реєстру, що створила зазначену паперову копію [318].

Окрім того, відповідно до пункту 3.3 Інструкції, безоплатний цілодобовий доступ до інформаційного фонду Реєстру здійснюється через веб-сайт www.reestrnra.gov.ua шляхом пошуку та перегляду всіх наявних в цьому фонді копій еталонних текстів Реєстру. Однак під час доступу до інформаційного фонду Реєстру збереження всіх спеціальних ознак, які забезпечують цілісність копій еталонних текстів нормативно-правових актів з інформаційного фонду Реєстру, гарантується при перегляді цих копій тільки на екрані комп'ютера користувача Реєстру. Під час роздрукування цих копій на папері чи переписуванні їх у файли будь-якого іншого формату автентичність отриманих текстів еталонним текстам Реєстру не забезпечується [318].

Правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів

За час функціонування органами держави та органи місцевого самоврядування створюється певна сукупність нормативно-правових актів. Прийняті та підписані уповноваженими особами в установленому порядку нормативно-правові акти є оригіналами, які необхідно зберігати кожному із суб'єктів правотворчості. Вважаємо, що правило про зберігання нормативно-правових актів повинне бути закріплене на нормативно-правовому рівні і

поширювати свою дію на всі види нормативно-правових актів без будь-яких винятків.

На нормативно-правовому рівні визначено правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів лише щодо законів України у Законі України «Про Регламент Верховної Ради України». Зокрема згідно зі статтею 139 вказаного Закону, підписаний Президентом України закон є оригіналом і зберігається в Апараті Верховної Ради в установленому порядку [333].

Відповідно до Порядку проведення органами юстиції перевірок стану додержання законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів, затвердженого наказом Міністерства юстиції України № 93/5 від 19 січня 2012 року [320], Міністерством юстиції України здійснюються перевірки стану додержання законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів у міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, а також інших органах, нормативно-правові акти яких відповідно до законодавства підлягають державній реєстрації. Згідно з пунктом 2.14 вказаного Порядку, комісія повинна перевірити наявність зареєстрованих нормативно-правових актів у суб'єкта нормотворення та порядок їх зберігання [320].

Для прикладу наведемо Положення про порядок обліку та систематизації актів законодавства України в Міністерстві освіти і науки України, яке затверджене наказом Міністерства освіти і науки України № 1097 від 11 жовтня 2018 року [293], що визначає порядок ведення, зберігання та підтримання в контрольному стані нормативно-правових актів.

Кожен суб'єкт правотворчості повинен ухвалити нормативно-правовий акт (це може бути положення), яким регулюватиметься порядок зберігання оригіналів нормативно-правових актів. Обов'язки щодо зберігання оригіналів нормативно-правових актів найкраще покладати на апарат або юридичну службу органу держави чи органу місцевого самоврядування, а відповідальними особами за зберігання оригіналів визначати їхніх керівників.

Отже, можемо підсумувати, що досліджено такі структурні елементи техніки оприлюднення нормативно-правових актів: строки оприлюднення нормативно-правових актів, засоби оприлюднення, мову офіційного оприлюднення, прийоми та правила відображення оригіналу нормативно-правового акта в копіях, інструменти гарантування та забезпечення автентичності текстів копій нормативно-правових актів, правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів.

Наведено дефініцію поняття «строк оприлюднення нормативно-правових актів» та характерні для нього риси, систематизовано строки оприлюднення нормативно-правових актів в Україні.

Визначено такі засоби оприлюднення нормативно-правових актів: друковані видання; аудіовізуальні засоби масової інформації та офіційні веб-сайти органів державної влади й органів місцевого самоврядування. Сформульовано поняття офіційного друкованого видання та його ознаки, схарактеризовано офіційні друковані видання України, сформовано вимоги до веб-сайтів органів державної влади та місцевого самоврядування, які використовуються для оприлюднення нормативно-правових актів.

Щодо мови оприлюднення нормативно-правових актів визначено такі характерні риси: мова оприлюднення визначається на законодавчому рівні; нормативно-правові акти оприлюднюються виключно державною мовою; декількома мовами оприлюднюються лише у тому випадку, коли в державі є кілька офіційних державних мов.

Сформовано правила відображення оригіналу нормативно-правового акта в його копіях для оприлюднення, а саме, вказування всіх реквізитів акта, що є необхідними насамперед для забезпечення ідентифікації акта; непорушення структурної цілісності тексту; повнота відображення тексту.

Щодо інструментів гарантування та забезпечення автентичності текстів копій нормативно-правових актів зауважено про доцільність запровадження правил підготовки та їх перевірки на відповідність оригіналу, а також визначення відповідальних осіб за підготовку до оприлюднення.

Запропоновано закріпити на нормативно-правовому рівні правило, що зберігання оригіналів нормативно-правових актів, ухвалених суб'єктом правотворчості, є їх обов'язком. Зауважено, що такий порядок зберігання повинен бути розроблений та нормативно закріплений кожним із суб'єктів правотворчості.

4.2 Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів

Підґрунтям для формування техніко-юридичних правил оприлюднення нормативно-правових актів конкретного виду (закони, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України) є формування техніко-юридичних правил, що визнані загальними для оприлюднення всіх нормативно-правових актів незалежно від виду. На їхній підставі встановлюються спеціальні техніко-юридичні правила для кожного з видів нормативно-правових актів.

Насамперед необхідно встановити, якими нормативно-правовими актами здійснюється регулювання оприлюднення нормативно-правових актів. Вважаємо, що в Законі України «Про нормативно-правові акти» має бути норма: оприлюднення нормативно-правових актів в Україні здійснюється відповідно до Конституції України та в порядку, передбаченому Законом України «Про нормативно-правові акти» з урахуванням особливостей оприлюднення кожного з нормативно-правових актів.

Пропонуємо на нормативно-правовому рівні закріпити дефініції «оприлюднення нормативно-правових актів», «принципи оприлюднення нормативно-правових актів» і перелік принципів оприлюднення, «офіційне оприлюднення нормативно-правових актів» та його форми, «неофіційне оприлюднення нормативно-правових актів» та його форми, «офіційне

друковане видання». Ці терміни та їх дефініції повинні бути закріплені в Законі України «Про нормативно-правові акти».

Оприлюднення нормативно-правових актів – це повідомлення чи оголошення суб'єкта правотворчості про прийняття нормативно-правового акта з обов'язковим доведенням до відома всіх суб'єктів права текстів ухвалених нормативно-правових актів і створення умов вільного доступу до них.

Принципи оприлюднення нормативно-правових актів – це вихідні засади та ідеї, що характеризують сутність і визначають загальні мінімальні вимоги, яким повинне відповідати оприлюднення нормативно-правових актів.

До принципів оприлюднення нормативно-правових актів належать: принцип повноти тексту нормативно-правового акта, що оприлюднюється, принцип автентичності тексту нормативно-правового акта, принцип публічності оприлюднення нормативно-правових актів, принцип формальності та надійності оприлюднення нормативно-правових актів, принцип офіційності оприлюднення нормативно-правових актів.

Офіційне оприлюднення – це первинне й формально-юридичне доведення до загального відома від імені суб'єкта правотворчості повного і точного тексту прийнятого нормативно-правового акта з його змістом та реквізитами.

Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється відповідно до міжнародного принципу правової визначеності та має формально-юридичне значення для набрання нормативно-правовими актами юридичної сили й забезпечує доступ до офіційних копій нормативно-правових актів, які є повними та ідентичними з оригіналами.

Формами офіційного оприлюднення нормативно-правових актів є: розміщення тексту нормативно-правового акта в нормативно визначеному загальнодоступному офіційному друкованому виданні; у разі використання державою офіційного електронного оприлюднення – розміщення тексту нормативно-правового акта на офіційному веб-сайті суб'єкта правотворчості.

Неофіційне оприлюднення – доведення до загального відома текстів ухвалених нормативно-правових актів, яке не має формально-юридичного

значення та проводиться з метою систематичного інформування найширшого кола осіб про нормативно-правові акти.

Формами неофіційного оприлюднення є: розміщення тексту нормативно-правового акта в засобах масової інформації або іншому друкованому виданні, яке не має статусу офіційного; розміщення тексту нормативно-правового акта на офіційних веб-сайтах органів держави чи органів місцевого самоврядування, яке не має статусу офіційного; повідомлення на радіо і телебаченні, які не мають формально-юридичного значення.

Офіційне друковане видання – це друковане видання, у якому друк нормативно-правових актів передбачений законодавством, а опублікування в ньому слідує після прийняття нормативно-правового акта та його підписання у встановленому порядку і є первинним щодо інших друкованих засобів масової інформації.

Окрім нормативного закріплення термінів і визначення понять, пов'язаних з оприлюдненням нормативно-правових актів, у Законі України «Про нормативно-правові акти» необхідно прописати повністю загальний порядок оприлюднення нормативно-правових актів.

Норму права, яка регулюватиме порядок оприлюднення нормативно-правових актів, можна сформулювати так: ухвалені та підписані нормативно-правові акти в установленому порядку підлягають обов'язковому оприлюдненню державною мовою в офіційному друкованому виданні. Керівник органу держави чи органу місцевого самоврядування несе відповідальність за оприлюднення прийнятих ними нормативно-правових актів.

Офіційним оприлюдненням, яке має формально-юридичне значення для набрання нормативно-правовими актами юридичної сили, є оприлюднення шляхом опублікування в офіційних друкованих виданнях. Текст нормативно-правового акта, оприлюднений в офіційному друкованому виданні, є точною та повною копією оригіналу нормативно-правового акта.

Нормативно-правовий акт повинен бути оприлюднений у строк не пізніше 15 днів з дня його прийняття та підписання в установленому порядку.

Ухвалений та підписаний нормативно-правовий акт не пізніше наступного дня після його підписання направляється до офіційного друкованого видання для оприлюднення.

Нормативно-правовий акт також оприлюднюється шляхом розміщення електронного документа на офіційному веб-сайті органу держави чи органу місцевого самоврядування.

У Законі України «Про нормативно-правові акти» необхідно закріпити вимоги до оприлюднення нормативно-правових актів на офіційних веб-сайтах.

Орган державної влади чи місцевого самоврядування повинен вживати заходи щодо безпеки та захисту офіційного веб-сайту, який використовується для оприлюднення нормативно-правових актів від несанкціонованого редагування, зміни та знищення текстів нормативно-правових актів.

Орган державної влади чи місцевого самоврядування повинен вживати заходів щодо забезпечення безперервного та безперешкодного доступу до оприлюднених нормативно-правових актів, який є безкоштовним.

Офіційний веб-сайт органу державної влади чи місцевого самоврядування повинен мати ефективну та зручну для користувача пошукову систему нормативно-правових актів на офіційному веб-сайті; обов'язкову можливість друкування тексту нормативно-правового акта з відображенням виду, найменування, тексту, обов'язкових реквізитів нормативно-правового акта, а також найменування, електронної адреси офіційного веб-сайту та дати друку.

Копії нормативно-правових актів для їх оприлюднення на офіційному веб-сайті повинні бути в електронній формі. Копія нормативно-правового акта має бути у вигляді електронного документа та містити сертифікат відповідності його змісту оригіналу і бути скріпленою електронним підписом.

Орган державної влади чи місцевого самоврядування визначає відповідальних осіб за розміщення, оновлення та достовірність текстів нормативно-правових актів, що є на офіційному веб-сайті.

Орган державної влади та місцевого самоврядування при функціонуванні офіційних веб-сайтів повинен враховувати інтереси людей з інвалідністю та забезпечувати їм можливість доступу до текстів нормативно-правових актів.

Нормативно-правові акти можуть оприлюднюватися шляхом розміщення тексту нормативно-правового акта в друкованих виданнях, які не мають статусу офіційних, а також через повідомлення по радіо і телебачення.

Оприлюднення нормативно-правових актів шляхом розміщення електронного документа на офіційному веб-сайті органу держави чи органу місцевого самоврядування, висвітлення тексту нормативно-правового акта в друкованих виданнях, які не мають статусу офіційних, а також через повідомлення по радіо і телебачення не мають формально-юридичного значення.

Будь-яка зацікавлена особа має право звернутися до органу держави чи органу місцевого самоврядування із запитом на інформацію та отримати засвідчену копію нормативно-правового акта в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації».

Органи держави та органи місцевого самоврядування зобов'язані зберігати оригінали ухвалених ними нормативно-правових актів, створити належні умови зберігання у спеціально обладнаних на те приміщеннях і визначити відповідальну особу за зберігання.

Зберігання нормативно-правових актів органами держави та органами місцевого самоврядування здійснюється відповідно до порядку зберігання нормативно-правових актів, який встановлюється органом держави чи органом місцевого самоврядування.

4.2.1 Техніко-юридичні правила оприлюднення законів та інших нормативно-правових актів Верховної Ради України

Правову регламентацію техніко-юридичних правил оприлюднення законів України необхідно здійснювати ухваленням Закону України «Про закони та законодавчу діяльність» та Закону України «Про оприлюднення нормативно-правових актів». З огляду на те, що закони регулюють найважливіші суспільні відносини та є нормативно-правовими актами вищої юридичної сили, то найбільш детально повинна бути виписана саме техніка їхнього оприлюднення. Вважаємо, що вказаний Закон повинен містити техніко-юридичні правила оприлюднення законів України, над якими міркуємо далі. Передусім визначасмо нормативно-правові акти, які здійснюють правове регулювання порядку оприлюднення нормативно-правових актів. Тому обов'язково в Законі України «Про закони та законодавчу діяльність» необхідно закріпити норму, що оприлюднення законів України здійснюється відповідно до Конституції України, Закону України «Про закони та законодавчу діяльність» та в порядку, передбаченому Законом України «Про оприлюднення нормативно-правових актів». Самі ж техніко-юридичні правила оприлюднення законів України міститимуться в Законі України «Про оприлюднення нормативно-правових актів» й полягатимуть вони в такому: закони України оприлюднюються з метою доведення їх змісту до відома всіх осіб, яким адресовані норми закону, або осіб, чиї права та обов'язки він встановлює, змінює чи припиняє, а також для забезпечення вільного та безперешкодного доступу до них.

Оприлюднення законів України здійснюється на основі принципів:

- 1) повноти та автентичності текстів оприлюднених законів;
- 2) офіційності та публічності оприлюднення;
- 3) формальності та надійності оприлюднення.

Офіційне оприлюднення законів України – це повідомлення Президентом України про ухвалення та підписання закону України й обов'язкове розміщення

його тексту в офіційному друкованому виданні чи державному засобі масової інформації. Офіційне оприлюднення законів України здійснюється в офіційному друкованому виданні – бюлетені «Відомості Верховної Ради України» та в державному засобі масової інформації – газеті «Голос України». Закони України оприлюднюються державною мовою.

Закони України повинні бути оприлюднені у строк не пізніше 15 днів з дня їхнього прийняття та підписання в установленому порядку. Підписаний Президентом закон України не пізніше наступного дня після його підписання передається Адміністрацією Президента України для офіційного оприлюднення до редакцій газети «Голос України» та бюлетеня «Відомості Верховної Ради України».

Після отримання для оприлюднення Закону України редакціями газети «Голос України» та «Відомості Верховної Ради України» формується зовнішній вигляд відображення тексту закону в примірнику друкованого видання для оприлюднення та проводиться обов'язкова перевірка на повну відповідність оригіналу закону.

Під час відображення тексту закону для оприлюднення не може порушуватися структурна цілісність закону, а офіційно оприлюднений текст закону повинен містити всі структурні елементи й реквізити оригіналу.

Якщо під час публікації в офіційному друкованому виданні чи державному засобі масової інформації буде допущено технічну помилку в тексті закону, то в наступному випуску того видання, у якому був оприлюднений закон, розміщується повідомлення із поміткою «Виправлення». Таке виправлення не повинно змінювати текст закону.

Відповідальність за відповідність офіційно оприлюдненого тексту закону оригіналу, що надійшов до редакції з Офісу Президента України, несе головний редактор газети «Голос України» та головний редактор «Відомостей Верховної Ради України».

Днем офіційного оприлюднення закону України є день виходу випуску офіційного друкованого видання, у якому розміщений текст прийнятого закону.

День виходу випуску офіційного друкованого видання є день його розповсюдження та надходження в продаж. Якщо закон України одночасно розміщено в офіційному друкованому виданні та державному засобі масової інформації, днем офіційного оприлюднення закону України є день першої за часом публікації в друкованому виданні.

Закони України також оприлюднюються у формі електронного документа на офіційному веб-сайті Верховної Ради України. Розміщення законів України на офіційному веб-сайті Верховної Ради України не має формально-юридичного значення.

Для розміщення закону України на офіційному веб-сайті Верховної Ради України Апарат Верховної Ради України формує копію закону у вигляді електронного документа, яка містить сертифікат відповідності його змісту оригіналу та скріплена електронним підписом.

Апарат Верховної Ради України забезпечує ефективну та зручну для користувача пошукову систему нормативно-правових актів на офіційному веб-сайті Верховної Ради України, а також можливість друкування текстів законів України із відображенням найменування, тексту, обов'язкових реквізитів Закону України, а також найменування електронної адреси офіційного веб-сайту та дати друку.

Порядок розміщення текстів Законів України на офіційному веб-сайті Верховної Ради України та відповідальна особа за розміщення і своєчасне оновлення інформації визначається постановою Верховної Ради України.

Будь-яка зацікавлена особа має право звернутися до Апарату Верховної Ради України із запитом на інформацію та отримати засвідчену копію Закону України відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Закони України також оприлюднюються шляхом розміщення тексту нормативно-правового акта у друкованих виданнях, які не мають статусу офіційних, на веб-сайтах, а також через повідомлення по радіо і телебачення, які не мають формально-юридичного значення.

Зберігання законів України в апараті Верховної Ради України здійснюється відповідно до порядку зберігання законів, затвердженого постановою Верховної Ради України.

Техніко-юридичні правила оприлюднення інших нормативно-правових актів Верховної Ради України, на нашу думку, потрібно прописувати окремими нормами, оскільки вони є підзаконними нормативно-правовими актами та оприлюднюються парламентом, а не главою держави, на відміну від законів.

Насамперед потрібно закріпити в Законі України «Про нормативно-правові акти», що оприлюднення актів Верховної Ради України здійснюється відповідно до вимог Конституції України та в порядку, передбаченому Законом України «Про оприлюднення нормативно-правових актів». Тому техніко-юридичні правила щодо оприлюднення інших нормативно-правових актів Верховної Ради України формуємо в Законі України «Про оприлюднення нормативно-правових актів», який міститиме такі положення:

1. Оприлюднення актів Верховної Ради України здійснюється відповідно до принципів оприлюднення нормативно-правових актів.

2. Офіційне оприлюднення актів Верховної Ради України – це повідомлення від імені Верховної Ради України про прийняття нормативно-правових актів та обов'язкове розміщення їх текстів в офіційному друкованому виданні чи державному засобі масової інформації.

3. Акти Верховної Ради України офіційно оприлюднюються державною мовою у формі опублікування в офіційному друкованому виданні «Відомості Верховної Ради України» та у державному засобі масової інформації – газеті «Голос України».

4. Акти Верховної Ради України повинні бути оприлюднені у строк не пізніше 15 днів із дня їх прийняття та підписання в установленому порядку. Акти Верховної Ради України, що підписані Головою Верховної Ради України, не пізніше наступного дня після його підписання передаються Апаратом Верховної Ради України для офіційного оприлюднення до редакцій газети «Голос України» та бюлетеня «Відомості Верховної Ради України».

5. Зовнішній вигляд відображення тексту акта Верховної Ради України в примірнику друкованого видання для оприлюднення та його обов'язкова перевірка на відповідність оригіналу проводиться в такому порядку, як для оприлюднення законів України.

6. Акти Верховної Ради України оприлюднюються у формі електронного документа на офіційному веб-сайті Верховної Ради України. Розміщення актів Верховної Ради України на офіційному веб-сайті Верховної Ради України здійснюється відповідно до вимог, які встановлені для оприлюднення законів України.

7. Акти Верховної Ради України можуть оприлюднюватися шляхом розміщення тексту в друкованих виданнях, що не мають статусу офіційних, а також через повідомлення по радіо і телебаченню.

8. Підписаний Головою Верховної Ради України акт Верховної Ради України є оригіналом та зберігається в Апараті Верховної Ради України відповідно до встановленого порядку.

4.2.2 Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Президента України

Підґрунтям для формування техніко-юридичних правил оприлюднення нормативно-правових актів глави держави є визначення та формування нормативно-правового регулювання. Зокрема у Законі України «Про нормативно-правові акти» повинна бути закріплена норма, що оприлюднення нормативно-правових актів Президента України здійснюється відповідно до вимог Конституції України та в порядку, передбаченому Законом України «Про оприлюднення нормативно-правових актів».

У такому разі Закон України «Про оприлюднення нормативно-правових актів» міститиме техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Президента України, які наведені нижче.

Оприлюднення нормативно-правових актів Президента України здійснюється відповідно до принципів оприлюднення нормативно-правових актів.

Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів Президента України – це повідомлення від імені Президента України про видання ним нормативно-правового акта та обов'язкове розміщення його тексту в офіційному друкованому виданні чи державному засобі масової інформації.

Нормативно-правові акти Президента України офіційно оприлюднюються державною мовою у формі опублікування в офіційних друкованих виданнях «Офіційний вісник України», «Офіційний вісник Президента України» та в державному засобі масової інформації – газеті «Голос України».

Нормативно-правові акти Президента України повинні бути оприлюднені у строк не пізніше 15 днів із дня їх видання та підписання в установленому порядку. Видані та підписані Президентом України нормативно-правові акти не пізніше наступного дня після їх підписання передаються Адміністрацією Президента України для офіційного оприлюднення до редакцій газети «Урядовий кур'єр» та «Офіційного вісника України», «Офіційного вісника Президента України».

Після отримання для оприлюднення нормативно-правових актів Президента України редакціями газети «Урядовий кур'єр» та «Офіційного вісника України», «Офіційного вісника Президента України» формується зовнішній вигляд відображення тексту нормативно-правового акта Президента України в примірнику друкованого видання для оприлюднення та проводиться обов'язкова перевірка на повну відповідність оригіналу.

Під час відбиття тексту нормативно-правового акта Президента України для оприлюднення не може порушуватися структурна цілісність акта, а офіційно оприлюднений текст повинен містити всі структурні елементи й реквізити оригіналу.

Якщо під час офіційного оприлюднення буде допущено технічну помилку в тексті нормативно-правового акта Президента України, то в наступному

випуску того видання, у якому був оприлюднений акт, розміщується повідомлення з поміткою «Виправлення». Таке виправлення не повинно змінювати текст нормативно-правового акта Президента України.

Днем офіційного оприлюднення нормативно-правового акта Президента України є день виходу випуску офіційного друкованого видання, у якому розміщений текст акта. Днем виходу випуску офіційного друкованого видання є день його розповсюдження та надходження в продаж. Якщо нормативно-правовий акт Президента України одночасно розміщено в офіційному друкованому виданні та державному засобі масової інформації, то днем офіційного оприлюднення є день першої публікації в друкованому виданні за часом.

Нормативно-правові акти Президента України також оприлюднюються у формі електронного документа на офіційному веб-сайті Президента України.

Для розміщення нормативно-правових актів Президента України на офіційному веб-сайті Президента України Офіс Президента України формує копію нормативно-правового акта у вигляді електронного документа, який містить сертифікат відповідності його змісту оригіналу та скріплений електронним підписом.

Офіс Президента України забезпечує ефективну та зручну для користувача пошукову систему нормативно-правових актів Президента України на офіційному веб-сайті Президента України, а також можливість друкування текстів нормативно-правових актів Президента України із відображенням найменування, тексту, обов'язкових реквізитів акта, та найменування, електронної адреси офіційного веб-сайту і дати друку.

Порядок розміщення нормативно-правових актів Президента України на офіційному веб-сайті Президента України та відповідальна особа за розміщення і своєчасне оновлення інформації визначається указом Президента України.

Нормативно-правові акти Президента України можуть оприлюднюватися шляхом розміщення тексту в друкованих виданнях, які не мають статусу

офіційних, а також через повідомлення по радіо і телебаченню. Таке оприлюднення нормативно-правових актів Президента України є неофіційним.

Нормативно-правові акти Президента України, які ним підписані, є оригіналами та зберігаються Адміністрацією Президента України відповідно до встановленого порядку.

Будь-яка зацікавлена особа має право звернутися до Офісу Президента України із запитом на інформацію та отримати засвідчену копію нормативно-правового акта Президента України, відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

4.2.3 Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади

Базою формування техніко-юридичних правил оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України є визначення та формування нормативно-правового регулювання. Зокрема у Законі України «Про нормативно-правові акти» необхідно закріпити норму, що оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України здійснюється відповідно до Конституції України та в порядку, передбаченому Законом України «Про оприлюднення нормативно-правових актів». Самі ж техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України формуємо у Законі України «Про оприлюднення нормативно-правових актів», який міститиме положення, запропоновані нижче:

Оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України здійснюється відповідно до принципів оприлюднення нормативно-правових актів.

Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України – це повідомлення від імені Кабінету Міністрів України про видання

ним нормативно-правового акта та обов'язкове розміщення його тексту в офіційному друкованому виданні чи державному засобі масової інформації.

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України офіційно оприлюднюються державною мовою у формі опублікування в офіційному друкованому виданні «Офіційний вісник України» та в державному засобі масової інформації – газеті «Урядовий кур'єр».

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України повинні бути оприлюднені у строк не пізніше 15 днів із дня їх видання та підписання Прем'єр-міністром України в установленому порядку. Видані та підписані Прем'єр-міністром України нормативно-правові акти не пізніше наступного дня після їх підписання передаються Секретаріатом Кабінету Міністрів України для офіційного оприлюднення до редакцій газети «Урядовий кур'єр» та «Офіційного вісника України».

Після отримання для оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України редакціями газети «Урядовий кур'єр» та «Офіційного вісника України» формується зовнішній вигляд відображення тексту нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України в примірнику друкованого видання для оприлюднення та проводиться обов'язкова перевірка на повну відповідність оригіналу.

При відображенні тексту нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України для оприлюднення не може порушуватися структурна цілісність акта, а офіційно оприлюднений текст повинен містити всі структурні елементи й реквізити оригіналу.

Якщо під час офіційного оприлюднення буде допущено технічну помилку в тексті нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України, то в наступному випуску того видання, у якому був оприлюднений акт, розміщується повідомлення із поміткою «Виправлення». Таке виправлення не повинне змінювати текст нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України.

Днем офіційного оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України є день виходу випуску офіційного друкованого видання, у якому розміщений текст акта. Днем виходу випуску офіційного друкованого видання є день його розповсюдження та надходження в продаж. Якщо нормативно-правовий акт Кабінету Міністрів України одночасно розміщено в офіційному друкованому виданні та державному засобі масової інформації, то днем офіційного оприлюднення є день першої публікації в друкованому виданні за часом.

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України також оприлюднюються у формі електронного документа на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України.

Для розміщення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України Секретаріат Кабінету Міністрів України формує копію нормативно-правового акта у вигляді електронного документа, який містить сертифікат відповідності його змісту оригіналу та скріплений електронним підписом.

Секретаріат Кабінету Міністрів України забезпечує ефективну та зручну для користувача пошукову систему нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України; можливість друкування текстів нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України із відбиттям найменування, тексту, обов'язкових реквізитів акта, а також найменування, електронної адреси офіційного веб-сайту та дати друку.

Порядок висвітлення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України та відповідальна особа за розміщення й своєчасне оновлення інформації визначається постановою Кабінету Міністрів України.

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України можуть оприлюднюватися шляхом розміщення тексту в друкованих виданнях, які не мають статусу офіційних, а також через повідомлення по радіо і телебаченню шляхом надсилання актів відповідним державним органам та органам

місцевого самоврядування. Таке оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України є неофіційним.

Підписані нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України є оригіналами та зберігаються в Секретаріаті Кабінету Міністрів України відповідно до встановленого порядку.

Будь-яка зацікавлена особа має право звернутися до Секретаріату Кабінету Міністрів України із запитом на інформацію та отримати засвідчену копію нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Не підлягають оприлюдненню нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, що мають гриф «Таємно», «Цілком таємно», «Особливої важливості» або «Для службового користування».

Щодо техніко-юридичних правил оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади доцільно в Законі України «Про нормативно-правові акти» закріпити норму, що оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади здійснюється відповідно до Конституції України, Закону України «Про доступ до публічної інформації» та в порядку, передбаченому Законом України «Про оприлюднення нормативно-правових актів».

Тому Закон України «Про оприлюднення нормативно-правових актів» міститиме такі техніко-юридичні правила щодо оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які наведені далі.

Оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади здійснюється відповідно до принципів оприлюднення нормативно-правових актів.

Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади – це повідомлення від імені міністерств

та інших центральних органів виконавчої влади про видання ними нормативно-правового акта й обов'язкове розміщення його тексту в офіційному друкованому виданні.

Нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади офіційно оприлюднюються державною мовою у формі опублікування в офіційному друкованому виданні чи державному засобі масової інформації. Офіційне друковане видання і державний засіб масової інформації для офіційного оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів визначаються наказом міністерства чи наказом іншого центрального органу виконавчої влади.

Нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади повинні бути оприлюднені у строк не пізніше 15 днів з дня їх прийняття та підписання міністром, керівником іншого центрального органу виконавчої влади в установленому порядку.

Підписані міністром нормативно-правові акти не пізніше наступного дня після їх підписання передаються апаратом міністерства для офіційного оприлюднення до редакцій офіційного друкованого видання чи державного засобу масової інформації.

Підписані керівником центрального органу виконавчої влади нормативно-правові акти не пізніше наступного дня після їх підписання передаються апаратом центрального органу виконавчої влади для офіційного оприлюднення до редакцій офіційного друкованого видання чи державного засобу масової інформації.

Після отримання для оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади редакціями офіційного друкованого видання та державного засобу масової інформації формується зовнішній вигляд відображення тексту нормативно-правового акта у примірнику друкованого видання для оприлюднення та проводиться обов'язкова перевірка на повну відповідність оригіналу.

При відображенні тексту нормативно-правового акта міністерств та інших центральних органів виконавчої влади для оприлюднення не може порушуватися структурна цілісність акта, а офіційно оприлюднений текст повинен містити всі структурні елементи й реквізити оригіналу.

Якщо під час офіційного оприлюднення буде допущено технічну помилку в тексті нормативно-правового акта міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади, то в наступному випуску того видання, у якому був оприлюднений акт, розміщується повідомлення із поміткою «Виправлення». Таке виправлення не повинне змінювати текст нормативно-правового акта міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади.

Днем офіційного оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади є день виходу випуску офіційного друкованого видання, у якому розміщений текст акта. Днем виходу випуску офіційного друкованого видання є день його розповсюдження та надходження в продаж. Якщо нормативно-правовий акт міністерств та інших центральних органів виконавчої влади одночасно розміщено в офіційному друкованому виданні та державному засобі масової інформації, то днем офіційного оприлюднення є день першої публікації в друкованому виданні за часом.

Нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади також оприлюднюються у формі електронного документа на офіційному веб-сайті міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади.

Для розміщення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади на офіційному веб-сайті міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади апарат міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади формує копію акта у вигляді електронного документа, який містить сертифікат відповідності його змісту оригіналу та скріплений електронним підписом.

Апарат міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади забезпечує ефективну та зручну для користувача пошукову систему нормативно-правових актів міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади на офіційному їхньому веб-сайті; можливість друкування текстів нормативно-правових актів міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади із відображенням найменування, тексту, обов'язкових реквізитів акта, а також найменування, електронної адреси офіційного веб-сайту та дати друку.

Порядок розміщення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади на офіційних веб-сайтах міністерств чи інших центральних органів виконавчої влади та відповідальні особи за розміщення й своєчасне оновлення інформації визначаються наказами міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади можуть оприлюднюватися шляхом розміщення тексту в друкованих виданнях, які не мають статусу офіційних, а також через повідомлення по радіо і телебаченню шляхом надсилання відповідним державним органам та органам місцевого самоврядування актів. Таке оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади є неофіційним.

Нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які підписані міністрами та керівниками центральних органів виконавчої влади, є оригіналами та зберігаються в апаратах міністерств й інших центральних органів виконавчої влади відповідно до встановленого порядку.

Будь-яка зацікавлена особа має право звернутися до апарату міністерства й апарату центрального органу виконавчої влади із запитом на інформацію та отримати засвідчену копію нормативно-правового акта міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

4.2.4 Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування

Основою формування техніко-юридичних правил оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій є визначення та формування нормативно-правового регулювання. Зокрема в Законі України «Про нормативно-правові акти» необхідно закріпити норму, що оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій здійснюється відповідно до Конституції України, Закону України «Про доступ до публічної інформації» та в порядку, передбаченому Законом України «Про оприлюднення нормативно-правових актів».

У Законі України «Про оприлюднення нормативно-правових актів» доцільно закріпити такі техніко-юридичні правила:

Оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій здійснюється відповідно до принципів оприлюднення нормативно-правових актів.

Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій – це повідомлення від місцевої державної адміністрації про видання нею нормативно-правового акта та обов'язкове розміщення його тексту в офіційному друкованому виданні чи друкованому засобі масової інформації.

Нормативно-правові акти місцевих державних адміністрацій офіційно оприлюднюються державною мовою у формі опублікування в офіційному друкованому виданні чи друкованому засобі масової інформації.

Офіційне друковане видання чи друкований засіб масової інформації для офіційного оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій визначається відповідним актом місцевої державної адміністрації. Із друкованим засобом масової інформації місцева державна

адміністрація укладає договір на офіційне оприлюднення її нормативно-правових актів.

Нормативно-правові акти місцевих державних адміністрацій повинні бути оприлюднені у строк не пізніше п'яти днів із дня їх видання та підписання головою місцевої державної адміністрації в установленому порядку. Видані та підписані головою місцевої державної адміністрації нормативно-правові акти не пізніше наступного дня після їх підписання передаються апаратом місцевої державної адміністрації для офіційного оприлюднення до редакції офіційного друкованого видання чи друкованого засобу масової інформації.

Після отримання для оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій редакціями друкованого видання для офіційного оприлюднення формується зовнішній вигляд відображення тексту нормативно-правового акта місцевої державної адміністрації в примірнику друкованого видання для оприлюднення та проводиться обов'язкова перевірка на повну відповідність оригіналу.

При відображенні тексту нормативно-правового акта місцевої державної адміністрації для оприлюднення не може порушуватися структурна цілісність акта, а офіційно оприлюднений текст повинен містити всі структурні елементи й реквізити оригіналу.

Якщо під час офіційного оприлюднення буде допущено технічну помилку в тексті нормативно-правового акта місцевої державної адміністрації, то в наступному випуску того видання, у якому був оприлюднений акт, розміщується повідомлення із поміткою «Виправлення». Таке виправлення не повинне змінювати текст нормативно-правового акта місцевої державної адміністрації.

Днем офіційного оприлюднення нормативно-правових актів місцевої державної адміністрації є день виходу випуску друкованого видання, у якому розміщений текст акта. Днем виходу випуску друкованого видання є день його розповсюдження та надходження в продаж.

Нормативно-правові акти місцевих державних адміністрацій також оприлюднюються у формі електронного документа на офіційному веб-сайті місцевої державної адміністрації.

Для розміщення нормативно-правових актів на офіційному веб-сайті місцевої державної адміністрації апарат місцевої державної адміністрації формує копію нормативно-правового акта у вигляді електронного документа, який містить сертифікат відповідності його змісту оригіналу та скріплений електронним підписом.

Апарат місцевої державної адміністрації забезпечує ефективну та зручну для користувача пошукову систему нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій на офіційному веб-сайті місцевої державної адміністрації; можливість друкування текстів нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій із відображенням найменування, тексту, обов'язкових реквізитів акта, а також найменування, електронної адреси офіційного веб-сайту та дати друку.

Порядок розміщення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій на офіційному веб-сайті місцевої державної адміністрації та відповідальна особа за розміщення й своєчасне оновлення інформації визначаються відповідним актом місцевої державної адміністрації.

Оприлюднення нормативно-правових актів місцевої державної адміністрації у будь-якій іншій формі, окрім офіційного опублікування, є неофіційним.

Нормативно-правові акти місцевої державної адміністрації, які підписані головою місцевої державної адміністрації, є оригіналами та зберігаються в апараті місцевої державної адміністрації відповідно до встановленого порядку.

Будь-яка зацікавлена особа має право звернутися до апарату місцевої державної адміністрації із запитом на інформацію та отримати засвідчену копію нормативно-правового акта місцевої державної адміністрації відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

У Законі України «Про нормативно-правові акти» повинна бути закріплена норма, що оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування здійснюється відповідно до вимог Конституції України та в порядку, передбаченому законами України «Про нормативно-правові акти», «Про доступ до публічної інформації» та «Про місцеве самоврядування».

Щодо оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування в Законі України «Про нормативно-правові акти» необхідно закріпити норму, що оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування здійснюється відповідно до Конституції України, Закону України «Про доступ до публічної інформації» та в порядку, передбаченому Законом України «Про оприлюднення нормативно-правових актів».

У Законі України «Про оприлюднення нормативно-правових актів» доцільно закріпити такі техніко-юридичні правила щодо оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування:

Оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування здійснюється відповідно до принципів оприлюднення нормативно-правових актів.

Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування – це повідомлення від імені органу місцевого самоврядування про видання ним нормативно-правового акта та обов'язкове розміщення його тексту в офіційному друкованому виданні чи друкованому засобі масової інформації.

Нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування офіційно оприлюднюються державною мовою у формі опублікування в офіційному друкованому виданні чи друкованому засобі масової інформації.

Офіційне друковане видання чи друкований засіб масової інформації для офіційного оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого

самоврядування визначаються відповідним актом органу місцевого самоврядування. Із друкованим засобом масової інформації орган місцевого самоврядування укладає договір на офіційне оприлюднення її нормативно-правових актів.

Нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування повинні бути оприлюднені у строк не пізніше п'яти днів з дня їх прийняття та підписання головою органу місцевого самоврядування в установленому порядку.

Підписані головою органу місцевого самоврядування нормативно-правові акти не пізніше наступного дня після їх підписання передаються секретарем органу місцевого самоврядування для офіційного оприлюднення до редакцій офіційного друкованого видання чи друкованого засобу масової інформації.

Після отримання для оприлюднення нормативно-правового акта органу місцевого самоврядування редакція офіційного друкованого видання чи друкованого засобу масової інформації формує зовнішній вигляд відображення тексту нормативно-правового акта у примірнику друкованого видання для оприлюднення та проводить обов'язкову перевірку на повну відповідність оригіналу.

При відображенні тексту нормативно-правового акта органу місцевого самоврядування для оприлюднення не може порушуватися композиційна цілісність акта, а офіційно оприлюднений текст повинен містити усі структурні елементи й реквізити оригіналу.

Якщо під час офіційного оприлюднення буде допущено технічну помилку в тексті нормативно-правового акта органу місцевого самоврядування, то в наступному випуску того видання, у якому був оприлюднений акт, розміщується повідомлення із поміткою «Виправлення». Таке виправлення не повинне змінювати текст нормативно-правового акта органу місцевого самоврядування.

Днем офіційного оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування є день виходу випуску офіційного друкованого видання, у якому розміщений текст акта. Днем виходу випуску офіційного

друкованого видання є день його розповсюдження та надходження у продаж. Якщо нормативно-правовий акт міністерств та інших центральних органів виконавчої влади одночасно розміщено в офіційному друкованому виданні та державному засобі масової інформації, то днем офіційного оприлюднення є день першої публікації в друкованому виданні за часом.

Нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування оприлюднюються у формі електронного документа на офіційному веб-сайті органу місцевого самоврядування.

Для розміщення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування на офіційному веб-сайті органу місцевого самоврядування секретар органу місцевого самоврядування формує копію акта у вигляді електронного документа, який містить сертифікат відповідності його змісту оригіналу та скріплений електронним підписом.

Секретар органу місцевого самоврядування забезпечує ефективну та зручну для користувача пошукову систему нормативно-правових актів органу місцевого самоврядування на офіційному веб-сайті; можливість друкування текстів нормативно-правових актів органу місцевого самоврядування з відображенням найменування, тексту, обов'язкових реквізитів акта, а також найменування, електронної адреси офіційного веб-сайту та дати друку.

Порядок розміщення нормативно-правових актів органу місцевого самоврядування на офіційних веб-сайтах та відповідальна особа за розміщення й своєчасне оновлення інформації визначається актом органу місцевого самоврядування.

Нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування можуть оприлюднюватися шляхом розміщення тексту в друкованих виданнях, які не мають статусу офіційних, а також через повідомлення по радіо і телебаченню. Таке оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування є неофіційним.

Нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування, які підписані головою органу місцевого самоврядування, є оригіналами та

підлягають зберіганню відповідно до порядку встановленого актом органу місцевого самоврядування.

Будь-яка зацікавлена особа має право звернутися до органу місцевого самоврядування із запитом на інформацію та отримати засвідчену копію нормативно-правового акта органу місцевого самоврядування в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації».

На підставі викладеного в підрозділі сформовано техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів, які будуть спільними для всіх нормативно-правових актів незалежно від виду. Відповідно до загальних правил сформовано техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України і центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Ці техніко-юридичні правила стосуються нормативного закріплення в Законі України «Про оприлюднення нормативно-правових актів» дефініцій офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, строків, мови та засобів оприлюднення нормативно-правових актів, порядку підготовки текстів актів до оприлюднення, вимог дотримання та гарантування достовірності й доступності оприлюднених текстів, порядку внесення виправлень у тексти оприлюднених актів у разі технічних помилок, порядку, вимог електронного оприлюднення на офіційних веб-сайтах і зберігання оригіналів нормативно-правових актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Висновки до розділу 4

Отже, у розділі розкрито та сформовано теоретико-правову модель техніки оприлюднення нормативно-правових актів через такі структурні елементи: строки оприлюднення нормативно-правових актів, засоби оприлюднення, мову офіційного оприлюднення, прийоми та правила відображення оригіналу нормативно-правового акта в копіях, інструменти гарантування та забезпечення автентичності текстів копій нормативно-правових актів, правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів.

1. Констатовано, що строк оприлюднення нормативно-правових актів є нормативно визначеним і залежить від виду нормативно-правового акта та суб'єкта правотворчості. Визначено строк оприлюднення нормативно-правових актів як проміжок часу, протягом якого суб'єкт правотворчості повинен здійснити дії для оприлюднення ухваленого ним нормативно-правового акта. Спливати строк починає з моменту прийняття нормативно-правового акта в установленому порядку, його формування як юридичного документа й підписання (затвердження) уповноваженими особами.

Встановлено, що засобами оприлюднення нормативно-правових актів виступають друковані видання, аудіовізуальні засоби масової інформації та офіційні веб-сайти органів державної влади й органів місцевого самоврядування. Зауважено, що друковані видання як засіб оприлюднення нормативно-правових актів поділено на офіційні та неофіційні, найпоширенішими з яких є газета, бюлетень, журнал, альманах і збірник. Офіційні друковані видання використовуються як засіб для офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, а підставою для опублікування нормативно-правових актів у них є норми, чітко вказані в законі.

Запропоновано визначення офіційного друкованого видання як суб'єкта інформаційної діяльності, який внесений центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації друкованих засобів масової інформації, до Державного реєстру друкованих засобів масової

інформації та інформаційних агентств. В Україні, відповідно до Указу Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», офіційними друкованими виданнями є «Офіційний вісник України», газети «Урядовий кур'єр», «Голос України» і «Відомості Верховної Ради України» та інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України». Також запропоновано визначення неофіційного друкованого видання як засобу масової інформації, у якому здійснюється опублікування нормативно-правових актів на підставі договору.

Сформовано вимоги до офіційних електронних веб-сайтів органів держави та органів місцевого самоврядування щодо безпеки та захисту офіційного веб-сайту, на якому здійснюється оприлюднення нормативно-правових актів, від несанкціонованого редагування, зміни та знищення текстів нормативно-правових актів; забезпечення безперервної роботи офіційного веб-сайту та доступу до оприлюднених на ньому нормативно-правових актів; наявність ефективної пошукової системи для знаходження нормативно-правових актів на офіційному веб-сайті; обов'язковість можливості друкування тексту оприлюдненого нормативно-правового акта з офіційного веб-сайту із відображенням найменування, тексту й інших реквізитів нормативно-правового акта, найменування, електронної адреси офіційного веб-сайту та дати друку; розроблення порядку передачі електронних копій нормативно-правових актів для їх оприлюднення на офіційному веб-сайті, а також відповідальних осіб за цю діяльність; встановлення відповідальних осіб за оновлення та достовірність текстів нормативно-правових актів, що розміщені на офіційному веб-сайті та юридичної відповідальності для них; орган державної влади та місцевого самоврядування за функціонування офіційних веб-сайтів повинен враховувати інтереси людей з інвалідністю та забезпечувати їм можливість доступу до текстів нормативно-правових актів.

Визначено, що оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється державною мовою. Оприлюднення нормативно-правових актів кількома мовами відбувається в державах з декількома державними мовами. Тексти

нормативно-правових актів, які опубліковані різними мовами, вважаються автентичними та мають однакове юридичне значення. Відповідно до статті 13 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», нормативно-правові акти органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування оприлюднюються державною мовою в порядку, визначеному законом.

Констатовано, що до прийомів і правил відображення оригіналу нормативно-правового акта в копіях на паперовому чи електронному носії необхідно зарахувати зображення всіх реквізитів нормативно-правового акта; непорушення структурної цілісності нормативно-правового акта; наявність у паперовій чи електронній копії усіх структурних елементів оригіналу нормативно-правового акта (преамбула, книга, розділ, стаття, частина, пункт); правило повноти тексту нормативно-правового акта.

Зауважено, що до інструментів гарантування та забезпечення автентичності текстів копій нормативно-правових актів належить створення механізму контролю над їх підготовкою для оприлюднення. Запропоновано правила підготовки тексту й зовнішнього вигляду копії нормативно-правового акта для оприлюднення редактором офіційного друкованого видання чи відповідальною особою за електронне оприлюднення. Після формування зовнішньої форми й тексту нормативно-правового акта в тому вигляді, у якому він буде оприлюднюватися, проводиться перевірка на різні види помилок у тексті та на відповідність оригіналу нормативно-правового акта. Якщо під час публікації чи електронного оприлюднення на офіційному веб-сайті органу державної влади чи місцевого самоврядування буде допущено технічну помилку, то її виправлення слід здійснювати шляхом повідомлення із поміткою «Виправлення» у наступному випуску офіційного друкованого видання чи на офіційному веб-сайті. Необхідно встановити правове застереження, що такі виправлення не повинні стосуватися змін тексту нормативно-правового акта. Наголошено на обов'язковості створення резервних копій оригіналу нормативно-правового акта.

Стосовно правил зберігання оригіналів нормативно-правових актів передбачено, що прийняті та підписані уповноваженими особами в установленому порядку нормативно-правові акти є оригіналами і їх зберігання – обов'язок кожного із суб'єктів правотворчості. Встановлено потребу правового регулювання зберігання оригіналів нормативно-правових актів, а для цього запропоновано кожному із суб'єктів правотворчості приймати нормативно-правовий акт, яким регулюватиметься порядок зберігання оригіналів прийнятих ними нормативно-правових актів. Зауважено, що обов'язки щодо зберігання оригіналів нормативно-правових актів варто покласти на апарат або юридичну службу органу держави чи органу місцевого самоврядування, а відповідальними особами за зберігання оригіналів необхідно визначати їхніх керівників.

2. Установлено, що головними техніко-юридичними правилами оприлюднення нормативно-правових актів є визначення нормативно-правових актів, якими здійснюється регулювання оприлюднення нормативно-правових актів; закріплення на нормативно-правовому рівні дефініцій «оприлюднення нормативно-правових актів», «принципи оприлюднення нормативно-правових актів» і перелік принципів оприлюднення, «офіційне оприлюднення нормативно-правових актів» та його форми, «неофіційне оприлюднення нормативно-правових актів» і його форми, «офіційне друковане видання»; формування на нормативно-правовому рівні загального порядку оприлюднення нормативно-правових актів; закріплення на нормативно-правовому рівні вимог до оприлюднення нормативно-правових актів на офіційних веб-сайтах; створення порядку оприлюднення кожного із видів нормативно-правових актів (законів України, постанов та інших актів Верховної Ради України, указів Президента України, постанов та інших нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування).

РОЗДІЛ 5. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

5.1 Оприлюднення нормативно-правових актів у країнах романо-германської правової сім'ї

Вибір країн для дослідження у межах романо-германської правової сім'ї зумовлено двома критеріями. Перший з них – спільність розвитку й історичної генези держав. На підставі цього критерію та враховуючи територіальну близькість обрано для дослідження Польську Республіку та Республіку Білорусь. Другий критерій – високий рівень розвитку правових систем держав, їхнє членство у Європейському Союзі. Цей критерій також зумовлений підписанням угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, що запустило процес реформ та адаптації законодавства в Україні, з метою сприяння поступовій економічній інтеграції і поглибленню політичної асоціації [422]. З допомогою указанного критерію для дослідження досвіду оприлюднення нормативно-правових актів обрано такі країни: Польську Республіку, Республіку Білорусь, Республіку Франція, Федеративну Республіку Німеччина, Велике Герцогство Люксембург та Королівство Бельгія.

Польська Республіка

Порядок оприлюднення нормативно-правових актів в Польській Республіці визначено Конституцією Польської Республіки [152] та Законом Польської Республіки від 20 липня 2000 року «Про оголошення нормативних актів та деяких інших правових актів» (*Ustawa o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych*) [540].

У Конституції Польської Республіки розділ 3 «Джерела права» присвячено джерелам права, порядку набрання ними чинності, оприлюдненню і

ратифікації міжнародних договорів та угод. Зокрема у статті 88 Конституції Польської Республіки вказано, що умовою набрання чинності законами, розпорядженнями, а також актами місцевого права є їх оприлюднення. Принципи й порядок оприлюднення нормативних актів визначаються законом. Міжнародні договори, ратифіковані за попередньою згодою, вираженою в законі, оприлюднюються в порядку, установленому для законів. Порядок оприлюднення інших міжнародних договорів визначається законом [152].

Закон Польської Республіки «Про оголошення нормативних актів та деяких інших правових актів» визначає правила й порядок оголошення нормативних актів, інших правових актів, а також правила та порядок видачі офіційних журналів. Однак правила та порядок оголошення міжнародних угод, а також дія колективних договорів визначаються окремими актами. Правила та порядок оголошення нормативних актів, деяких законодавчих актів ЄС і правила й порядок публікації урядового журналу Євросоюзу визначаються законодавством Євросоюзу. Відповідно до статті 2 Закону Польської Республіки «Про оголошення нормативних актів та деяких інших правових актів», оприлюднення нормативного акта в офіційному журналі є обов'язковим, а нормативні акти оголошуються негайно [540].

Нормативні акти, що містять загальнообов'язкові приписи (*Akty normatywne, zawierające przepisy powszechnie obowiązujące*), набирають чинності через чотирнадцять днів від їх оголошення, якщо такий нормативний акт не встановлює більш тривалий термін. У виправданих випадках нормативні акти можуть набирати чинності менш ніж за чотирнадцять днів і, якщо справді інтереси держави вимагають негайного введення в дію нормативного акта, а принципи демократичної держави, керовані законом, не перешкоджають цьому, дата набуття чинності може бути датою публікації цього акта в урядовому журналі.

Однак уже розпорядження (*przepisy porządkowe*) набирають чинності через три дні після дати їх публікації. За необхідності положення може набрати чинності в терміни, коротші ніж 3 дні, і якщо невчасне набрання чинності таких

положень може завдати непоправної або серйозної шкоди (загроза життю, здоров'ю або майну), такі установи можуть набирати чинності в день їх публікації.

Важливим є закріплення у статті 6 Закону норм права, що регулюють порядок та строки набрання чинності нормативно-правовими актами. Зокрема зазначено, що під час визначення дати вступу в силу нормативного акта не враховується день оголошення, крім випадків, коли дія нормативу набирає чинності з дня оголошення. Терміни набрання чинності нормативного акта, встановлені тижнями, місяцями чи роками, спливають з останнім днем, який за назвою чи датою відповідає дню оголошення, а у випадках, коли такого дня в останньому місяці немає – в останній день цього місяця. Окрім того, у статті 7 вказаного закону є правове застереження, що нормативні акти, видані на підставі законів, можна оголошувати після набрання законом чинності, такий акт не може вступати в дію раніше, ніж закон [540].

Офіційними засобами публікації нормативно-правових актів в Польській Республіці є:

1. Збірник законів Польської Республіки (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskie).

2. Офіційний журнал Польської Республіки «Монітор Польщі» (Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej «Monitor Polski»).

3. Урядовий журнал Польської Республіки «Монітор Польський Б» (Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej «Monitor Polski B»).

4. Офіційні журнали міністрів, які керують підрозділами урядової адміністрації (dzienniki urzędowe ministrów kierujących działami administracji rządowej).

5. Офіційні журнали центрального уряду, а також воєводські урядові журнали (dzienniki urzędowe urzędów centralnych oraz wojewódzkie dzienniki urzędowe).

У Збірнику законів Польської Республіки (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskie) оголошуються:

- 1) Конституція;
 - 2) закони;
 - 3) розпорядження із силою закону, видані президентом Польської Республіки;
 - 4) розпорядження, видані президентом Польської Республіки, Радою міністрів, головою Ради міністрів, міністрами, що керують відділами урядової адміністрації, очільниками, які визначені в положеннях комітетів, що є членами Ради міністрів, і Державною радою радіо і телебачення;
 - 5) єдині тексти Конституції, законів, розпоряджень із силою закону, виданих президентом Польської Республіки;
 - 6) рішення Конституційного трибуналу щодо нормативних актів, опублікованих в Збірнику законів Польської Республіки;
 - 7) постанови Ради міністрів про скасування постанов міністра.
- У Збірнику законів Польської Республіки (*Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskie*) також публікуються правові акти про:
- 1) стан війни та укладення миру;
 - 2) референдум, який затверджує зміну Конституції та національного референдуму;
 - 2) скорочення терміну повноважень сейму;
 - 3) вибори до сейму та сенату;
 - 4) вибори президента Польської Республіки;
 - 5) загальна або часткова мобілізація та використання Збройних сил для оборони Польської Республіки;
 - 6) воєнний стан;
 - 7) надзвичайний стан;
 - 8) стан природного катаклізму;
 - 9) підтвердження дійсності виборів президента Польської Республіки, виборів до сейму і сенату та чинності референдуму про схвалення змін Конституції і національного референдуму.

В урядовому журналі Польської Республіки «Монітор Польщі» (Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej «Monitor Polski») оголошуються:

- 1) розпорядження президента Польської Республіки, видані на підставі закону;
- 2) ухвали Ради міністрів і розпорядження голови Ради міністрів, видані на основі закону;
- 3) цілісні тексти розпоряджень президента Польської Республіки та ухвали Ради міністрів і розпорядження голови Ради міністрів;
- 4) висновки Конституційного трибуналу нормативних справ, що стосуються оголошених в «Польському Моніторі», або нормативних актів, які не були оголошеними.

В урядовому журналі Польської Республіки «Монітор Польщі» (Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej «Monitor Polski») також повідомляється про:

- 1) постанови Національної асамблеї щодо положення Національної асамблеї, визнання тривалої недієздатності президента Польської Республіки з міркувань здоров'я, подання президентом Польської Республіки обвинувального висновку в Державному трибуналі;
- 2) постанови сейму стосовно регламенту сейму, ухвалення вотуму довіри Раді міністрів чи скасування їх повноважень, проголошення недовіри Раді міністрів або міністру, відповідальність перед Державним трибуналом, рішення органу, який є одиницею місцевого самоврядування; вибори, призначення або звільнення, зазначені в Конституції або статутах державних посад; рішення про призначення або звільнення, які вимагають згоди сенату, оголошується після надання такої згоди;
- 3) ухвали сенату, які стосуються регламенту сенату; виборів, призначення, звільнення, а також висловлення згоди на призначення або відкликання з посади через сейм на визначені в Конституції або законах державні посади;
- 4) службові акти президента Польської Республіки, які стосуються скликання першого засідання новообраних сейму і сенату; відмови від посади

президента Польської Республіки; призначення голови Ради міністрів, а також Ради міністрів; прийняття відставки Ради міністрів і доручення тимчасового виконувача обов'язків; зміни в складі Ради міністрів за пропозицією голови Ради міністрів; відкликання з посади міністра, якому сейм висловив вотум недовіри; призначення або звільнення з посади згідно з визначеними в Конституції законами про державні посади; призначення суддів; присвоєння наукового звання професора і професора мистецтв; призначення на ступінь генерала і на еквівалентний ранг; визначення статуту канцелярії президента Польської Республіки;

5) постанови Конституційного Суду про перешкоджання у виконанні законів президентом Польської Республіки, а також доручення маршалові сейму тимчасове виконання обов'язків президента Польської Республіки;

6) постанови Конституційного Суду в спірних справах щодо компетентності між центральними конституційними органами держави.

В Урядовому журналі Польської Республіки «Монітор Польський Б» (Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej «Monitor Polski B») оголошуються:

- 1) фінансові звіти, зазначені в правилах бухгалтерського обліку;
- 2) оголошення та повідомлення підприємців, якщо окремі приписи не вимагають їх оголошення в «Моніторі судово-економічному»;
- 3) інші правові акти, а також інформація, повідомлення, оголошення та сповіщення органів, установ й осіб, якщо це передбачено окремими актами [540].

Однак ці оголошення, сповіщення та повідомлення є платними. Суму оплати визначає голова Ради міністрів своїм розпорядженням.

В урядових журналах міністрів, що відповідають за управління державними адміністраціями, і в офіційних журналах центрального уряду оприлюднюються:

- 1) нормативні акти органу, що видає офіційний журнал;
- 2) постанови Ради міністрів, що скасовують рішення міністра, які видає урядовий журнал;

3) рішення Конституційного трибуналу щодо нормативних актів, що оголошуються в журналах міністрів, які відповідають за управління державними адміністраціями, і в офіційних журналах центрального уряду;

4) судові оголошення, якщо це передбачено іншими актами.

В офіційному журналі воєводства публікуються:

1) акти місцевого права, встановлені воєводою та адміністративними органами;

2) акти місцевого законодавства, ухвалені сеймом воєводства, владою повіту чи гміни, включаючи статuti воєводства, повіту та гміни;

3) статuti зв'язків між гмінами і статuti повітових зв'язків;

4) акти голови Ради міністрів, що скасовують акти місцевого права, встановлені воєводою і незалежними органами адміністрації (що не підпорядковуються воєводі);

5) рішення адміністративних судів, які розглядають скарги щодо місцевих законів, створених воєводою та незалежними адміністративними органами, органами місцевого самоврядування воєводства, органами повіту і гміни;

6) угоди про виконання громадських завдань між органами місцевого самоврядування, між органами місцевого самоврядування та урядовими адміністраціями;

7) воєводська бюджетна резолюція та звіт про виконання бюджету воєводства;

8) оголошення про закінчення терміну дії мандата вїта (бурмістра, президента міста) і про розпуск органу воєводства, повітової ради або ради гміни;

9) статут воєводського відділення;

10) інші правові акти, інформація, повідомлення та оголошення, якщо це засвідчують спеціальні положення [540].

Окрім того, законом чітко визначено перелік нормативно-правових актів, які публікуються у визначених офіційних виданнях, також врегульовано безпосередньо і порядок опублікування. Зокрема у статті 15 Закону Польської

Республіки «Про оголошення нормативних актів та деяких інших правових актів» вказано, що основою для публікації нормативних актів та інших правових актів є їх оригінал, підписаний органом, уповноваженим видавати цей акт, а у випадку вироку суду або Конституційного трибуналу – копія рішення. На оригіналі поруч із підписом органу ставиться офіційна печатка.

Оригінал нормативного акта або копія рішення разом з трьома примірниками подається з проханням опублікувати в офіційному журналі до органу влади, що видає журнал. Разом із заявкою надсилається ще нормативний акт у формі електронного документа в значенні положень Закону «Щодо комп'ютеризації діяльності суб'єктів, які виконують державні завдання» від 17 лютого 2005 року. Електронний документ містить сертифікат відповідності його змісту оригіналу і забезпечений надійним електронним підписом органу, який підписав цей акт, відповідно до постанови від 18 вересня 2001 року «Про електронний підпис» [540].

Вельми цікавим є те, що Законом передбачено можливість і порядок виправлення помилок та опісок під час офіційного оприлюднення нормативно-правових актів. Так, у статті 17 Закону Польської Республіки «Про оголошення нормативних актів та деяких інших правових актів» зазначено, що помилки в оголошеному тексті правового акта виправляються у формі повідомлення. Спростування не може вести до істотної зміни тексту правового акта. Спростування помилки оголошується в тому самому офіційному журналі, в котрому повідомляється про виправлений акт. Помилки в текстах законів виправляє маршал сейму, помилки в текстах міжнародних угод – міністр закордонних справ. Голова Ради міністрів за власною ініціативою або за пропозицією відповідного органу виправляє помилки в текстах інших актів, оголошених у «Журналі законів», «Польському Моніторі» та «Польському Моніторі Б». Помилки в остаточному варіанті тексту правового акта, що полягають у невідповідності між його текстом, надрукованим в офіційному журналі і текстом акта, що враховує всі зміни від часу оголошення цілісного

тексту, спростовуються у формі повідомлення. Спростування помилки в цілісному тексті правового акта виконує орган, котрий прийняв [540].

Окрім того, на законодавчому рівні в Польській Республіці встановлено вимоги до структури та порядку опублікування офіційних видань. Зокрема у статті 19 Закону Польської Республіки «Про оголошення нормативних актів та деяких інших правових актів» вказано, що орган, який видає офіційний урядовий журнал, установлює такий спосіб редагування журналу, щоб частина, яка містить нормативні акти, була виразно відособлена. Офіційний журнал видається зі збереженням в календарному році черговості номерів, позиції, а також сторінок.

Також у кожному номері журналу позначається його день видання, що визначається органом, який видає журнал. Днем видання є дата, коли журнал надійшов у продаж і став загальнодоступним. День видання є днем оголошення актів, розміщених у цьому номері.

Офіційні видання, у яких публікуються акти органів місцевого самоврядування, а саме: офіційні журнали, зібрання місцевих законів, створені повітом, та збірники актів гміни і оголошені у них нормативні акти – також видаються в електронному вигляді. Окрім того, технічні вимоги, яким повинна відповідати електронна форма урядових журналів, встановлює розпорядженням міністр інформаційної політики.

Також на орган, який видає урядові журнали, покладено обов'язок зберігати нормативні акти й інші правові акти, які оголошені в ньому, у вигляді оригіналів та електронних документів.

Аналіз досвіду Польської Республіки в техніці оприлюднення нормативно-правових актів дає можливість підсумувати, що загальні правила оприлюднення нормативно-правових актів містяться в Конституції Польської Республіки, у якій чітко зазначено, що порядок оприлюднення визначається спеціальним законом. Визначальним є наявність правила, що оприлюднення нормативно-правового акта в офіційному журналі є обов'язковим. Окрім того, детально регламентовано перелік офіційних видань та нормативно-правові

акти, які у них публікуються залежно від суб'єкта правотворчості, вимоги до них та вимоги до нормативно-правових актів, які направляються на публікацію, включно до електронних варіантів [9, с. 5-13].

На основі проведеного аналізу доходимо висновку, що для оприлюднення нормативно-правових актів у Польській Республіці характерні такі особливості:

1) наявність спеціального законодавчого акта, який регулює порядок оприлюднення – Закон Польської Республіки від 20 липня 2000 року «Про оголошення нормативних актів та деяких інших правових актів» (Ustawa o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych);

2) основною формою оприлюднення нормативно-правових актів є офіційне опублікування;

3) офіційне опублікування передбачає розміщення повних текстів нормативно-правових актів в офіційних засобах публікації нормативно-правових актів в Польській Республіці, до яких належать: Збірник законів Польської Республіки (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskie), Офіційний журнал Польської Республіки «Монітор Польщі» (Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej «Monitor Polski»), Урядовий журнал Польської Республіки «Монітор Польський Б» (Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej «Monitor Polski B»), офіційні журнали міністрів, які керують підрозділами урядової адміністрації (dzienniki urzędowe ministrów kierujących działami administracji rządowej), офіційні журнали центрального уряду, а також воєводські урядові журнали (dzienniki urzędowe urzędów centralnych oraz wojewódzkie dzienniki urzędowe);

4) основою для публікації нормативно-правових актів є їх оригінал, підписаний органом, уповноваженим видавати цей акт, на якому поруч із підписом органу ставиться офіційна печатка. Оригінал нормативно-правового акта разом з трьома примірниками подається з проханням опублікувати в офіційному журналі до органу влади, що видає журнал, разом із заявкою подається ще нормативний акт у формі електронного документа.

Республіка Білорусь

Відповідно до положень частини 3 статті 7 Конституції Республіки Білорусь, нормативно-правові акти державних органів публікуються або доводяться до загального відома іншим передбаченим законом способом [150]. Вказана норма конкретизована спеціальними нормативно-правовими актами щодо оприлюднення. Отож порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів Республіки Білорусь визначений Законом Республіки Білорусь від 10 січня 2000 року «Про нормативні правові акти Республіки Білорусь» [237], Законом Республіки Білорусь від 17 липня 2018 року «Про нормативні правові акти» [238] і декретом президента Республіки Білорусь від 24 лютого 2012 року № 3 «Про деякі питання опублікування і набрання чинності правових актів Республіки Білорусь» [236].

На думку С. Калініна, у певних випадках може виникнути очевидне бажання консолідувати норми цих нормативно-правових актів. Це пояснюється тим, що Положення про офіційне опублікування затверджено тимчасовим декретом глави держави і є актом екстраординарного законодавства. Однак Закон «Про нормативні правові акти Республіки Білорусь», відповідно до преамбули, «визначає поняття та види нормативно-правових актів Республіки Білорусь, встановлює загальний порядок їх підготовки, оформлення, прийняття, видання, опублікування, дії, тлумачення й систематизації». Положення про офіційне опублікування поширюється на правові акти, тобто стосується як нормативно-правових актів, так індивідуальних правових актів. Консолідація цих нормативно-правових актів загалом можлива за кардинального удосконалення Закону «Про нормативні правові акти Республіки Білорусь», у процесі якого він може бути визнаний програмним і системоутворювальним у сфері прийняття правових актів [116].

Закон «Про нормативні правові акти Республіки Білорусь» від 10 січня 2000 року визначав офіційне оприлюднення як офіційне опублікування та одночасне розміщення у відповідному електронному виданні, вимоги щодо мови опублікування, повноти тексту та реквізитів нормативно-правових актів,

які обов'язково зазначаються при опублікуванні, офіційні та неофіційні форми оприлюднення нормативно-правових актів, а також перелік актів, які не підлягають оприлюдненню. Окрім того, на законодавчому рівні закріплені законодавчі дефініції офіційного та неофіційного оприлюднення нормативно-правових актів. Зокрема, офіційне оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється шляхом офіційного опублікування – доведення їх до загального відома у формі відтворення тексту нормативно-правових актів у періодичному друкованому виданні Національного реєстру правових актів Республіки Білорусь, його електронній версії та інших офіційних виданнях, які визначаються президентом Республіки Білорусь. Неофіційне оприлюднення нормативно-правових актів, яке може здійснюватися шляхом неофіційного опублікування, – опублікування нормативних правових актів у виданнях, які не є офіційними, та оприлюднення по телебаченню і радіо чи за допомогою інших форм поширення [237].

Однак з 01 липня 2012 року єдиним джерелом офіційного опублікування правових актів у Республіці Білорусь, зареєстрованих в Національному реєстрі правових актів Республіки Білорусь, є Національний правовий інтернет-портал Республіки Білорусь – основний державний інтернет-ресурс у сфері права і правової інформатизації. Так визначено відповідно до декрету президента Республіки Білорусь від 24 лютого 2012 року № 3 «Про деякі питання опублікування і набрання чинності правових актів Республіки Білорусь». Цей декрет визначає, що оприлюднення правових актів здійснюється у формі офіційного опублікування правових актів, що входять до Національного реєстру правових актів Республіки Білорусь, доведення цих правових актів до загального відома шляхом розміщення їх текстів у повній відповідності до підписаних оригіналів на Національному правовому інтернет-порталі Республіки Білорусь. У такому випадку датою офіційного опублікування правового акта вважається дата його висвітлення на Національному правовому інтернет-порталі Республіки Білорусь [236].

Розміщення правових актів на Порталі здійснюється виключно відповідно до підписаних оригіналів. Офіційне опублікування на Порталі реалізується тільки в розділі «Офіційне опублікування». Тексти правових актів, розміщені в інших розділах Порталу, мають суто довідковий характер [236].

Окрім того, зазначені правові акти можуть бути оприлюднені в таких періодичних друкованих виданнях:

– збірнику правових актів «Національний реєстр правових актів Республіки Білорусь»;

– газеті «Советская Белоруссия» – рішення, прийняті республіканським референдумом, декрети, укази, розпорядження президента Республіки Білорусь, міждержавні та міжурядові договори, постанови пленуму Верховного Суду;

– газеті «Звезда» – закони Республіки Білорусь, постанови палати представників і Ради республіки Національних зборів Республіки Білорусь, міжнародні договори (білоруською мовою);

– газеті «Народна газета» – закони Республіки Білорусь, постанови палати представників і Ради республіки Національних зборів Республіки Білорусь, міжнародні договори (російською мовою);

– газеті «Республіка» – постанови Ради міністрів Республіки Білорусь, розпорядження прем'єр-міністра Республіки Білорусь, нормативні правові акти Національного банку, Комітету державного контролю, Слідчого комітету, Управління справами президента Республіки Білорусь, Національної академії наук Республіки Білорусь, міністерств та інших республіканських органів державного управління, міжнародні договори Республіки Білорусь міжвідомчого характеру;

– періодичних друкованих виданнях, визначених відповідно до законодавства обласними й мінськими міськими радами депутатів, обласними та Мінським міським виконавчим комітетом, місцевими радами депутатів, виконавчими і розпорядчими органами базового територіального рівня.

Аналіз вказаних норм права дає можливість зробити висновок, що, окрім офіційного електронного оприлюднення, є можливість суб'єктів права мати

доступ до друкованих текстів нормативно-правових актів у паперовому вигляді. Однак така можливість їх доступу до текстів нормативно-правових актів має застереження, що таке оприлюднення у зазначених друкованих виданнях не є офіційним.

Як зазначає В. Шаргун, сучасною тенденцією розвитку білоруського законодавства у сфері офіційного оприлюднення правових актів є регламентація активного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення оперативного доведення актів законодавства до суб'єктів, яким адресовані норми права. Окрім того, можна провести періодизацію форм офіційного оприлюднення в Республіці Білорусь: період офіційного опублікування правових актів у друкованій формі – 1917 – 2006 роки; період переходу до офіційного опублікування правових актів в електронному вигляді – 2006 – 30 червня 2012 року; офіційне опублікування в електронному вигляді правових актів, що включені до Національного реєстру правових актів Республіки Білорусь, – з 1 липня 2012 року [449].

З 01 лютого 2019 року набув чинності Закон Республіки Білорусь «Про нормативно-правові акти», який ухвалений палатою представників 27 червня 2018 року, схвалений Радою республіки 29 червня 2018 року і підписаний президентом Республіки Білорусь 17 липня 2018 року. Цей закон є результатом консолідації й остаточно закріплює офіційне оприлюднення нормативно-правових актів в Республіці Білорусь виключно в електронній формі.

Стаття 36 Закону «Про нормативно-правові акти» від 27 червня 2018 року визначає стадії нормотворчого та законотворчого процесів. Відповідно, до стадій нормотворчого процесу зараховано офіційне опублікування нормативно-правового акта, а законотворчого – офіційне опублікування закону. Необхідно зауважити, що в тексті закону вживається термін «оприлюднення (опублікування)» (статті 60, 61, 62) [238]. Таке формулювання цих термінів дає підстави розуміти, що законодавець вживає їх як синоніми, розуміючи під оприлюдненням нормативно-правового акта тільки форму його опублікування. Це твердження значно звужує поняття самого оприлюднення.

З 01 лютого 2019 року в Республіці Білорусь офіційним оприлюдненням нормативних правових актів, що включаються до Національного реєстру правових актів, є доведення цих актів до загального відома шляхом розміщення їх текстів в повній відповідності до підписаних оригіналів на Національному правовому інтернет-порталі Республіки Білорусь (стаття 60). Офіційне опублікування нормативних правових актів здійснюється тією державною мовою, якою вони прийняті (видані), і з урахуванням вимог, встановлених законодавчими актами. Офіційне опублікування нормативно-правового акта іншими мовами допускається тільки за наявності його офіційного перекладу на відповідну мову, затвердженого належним нормотворчим органом (посадовою особою) у порядку, передбаченому для прийняття (видання) цього акта.

Датою офіційного опублікування нормативно-правового акта, що включений до Національного реєстру правових актів, вважається дата розміщення його тексту на Національному правовому інтернет-порталі Республіки Білорусь. Офіційним опублікуванням нормативних правових актів місцевих рад депутатів, виконавчих і розпорядчих органів первинного територіального рівня, рішень, ухвалених міською (міст районного підпорядкування), селищною, сільською радою, є відтворення текстів цих актів у повній відповідності до підписаних оригіналів в офіційних періодичних друкованих виданнях, визначених відповідно до законодавства цими радами депутатів, виконавчими та розпорядчими органами, і (або) за їх вирішенням відтворення текстів нормативних правових актів повністю відповідно до підписаних оригіналів (у вигляді копії оригіналу) на інтернет-сайтах або на відповідних сторінках інтернет-сайтів вищих державних органів.

Датою офіційного опублікування нормативно-правових актів місцевих рад депутатів, виконавчих і розпорядчих органів первинного територіального рівня, рішень, прийнятих міською (міст районного підпорядкування), селищною, сільською радою, вважається дата опублікування їх в офіційних періодичних друкованих виданнях, визначених відповідно до законодавства цими радами депутатів, виконавчими і розпорядчими органами, або дата

розміщення їх на інтернет-сайтах, яка вказується при офіційному опублікуванні нормативного правового акта на інтернет-сайті. У разі різночасного розміщення нормативного правового акта в офіційному періодичному друкованому виданні та на інтернет-сайті дата офіційного опублікування нормативно-правового акта визначається за датою первинного розміщення.

Нормативні правові акти, включені до Національного реєстру правових актів, можуть бути оприлюднені (опубліковані) в офіційних періодичних друкованих виданнях, визначених президентом Республіки Білорусь (стаття 60). Оприлюднення (опублікування) нормативних правових актів у цих виданнях є неофіційним і здійснюється відповідно до законодавства шляхом точного відтворення текстів нормативних правових актів із зазначенням їх обов'язкових реквізитів (вид нормативного правового акта, його назва, дата прийняття (видання), реєстраційний номер, посада, ініціали (ініціал імені) і прізвище посадової особи (осіб), яка підписала нормативний правовий акт) [238].

Ця норма має свою специфіку, оскільки у класичному розумінні оприлюднення нормативно-правових актів в офіційних друкованих виданнях є офіційним, але стаття 60 Закону «Про нормативно-правові акти» від 27 червня 2018 року містить правове застереження, що таке оприлюднення є неофіційним.

Загалом Закон містить такі правила юридичної техніки офіційного опублікування нормативно-правових актів, наведені далі.

Офіційне опублікування нормативних правових актів у неповному викладі не допускається, за винятком випадків:

– опублікування нормативних правових актів, окремі положення яких містять службову інформацію обмеженого поширення (з використанням підрядкової примітки «Для службового користування» відповідно до законодавства про службову інформацію обмеженого поширення);

– прийняття нормотворчим органом (посадовою особою) рішення про те, що окремі положення нормативно-правового акта (за винятком положень, які стосуються прав, свобод й обов'язків громадян і юридичних осіб) не

підлягають розсилці (із використанням підрядкової примітки «Не розсилається»).

Нормативно-правовий акт у повному викладі підлягає включенню до еталонного банку даних правової інформації Республіки Білорусь, за винятком тексту проекту міжнародного договору, щодо якого прийнято (виданий) нормативний правовий акт про проведення переговорів за відповідним проектом і (або) про його підписання, а також якщо інше не передбачено законодавчими актами.

Оприлюднення (опублікування) нормативних правових актів в офіційних періодичних друкованих виданнях, визначених президентом Республіки Білорусь, допускається в неповному викладі з позначкою «Витяг». Не підлягають офіційному опублікуванню і оприлюдненню (опублікуванню) нормативні правові акти, що містять службову інформацію обмеженого поширення або державні секрети. Рішення про те, що нормативно-правовий акт (його структурні елементи) не підлягає офіційному опублікуванню та оприлюдненню (опублікуванню) у випадках, передбачених законом, ухвалюється нормотворчим органом (посадовою особою) в порядку, передбаченому законодавством [238].

Також законом визначено суб'єкта (виконавця) офіційного оприлюднення, а саме: офіційне опублікування нормативних правових актів на Національному правовому інтернет-порталі Республіки Білорусь здійснюється Національним центром правової інформації.

Умови офіційного опублікування та оприлюднення нормативно-правових актів, у тому числі строки, визначені статтею 61 Закону «Про нормативно-правові акти» від 27 червня 2018 року. Так, рішення, ухвалені республіканським референдумом, закони після підписання президентом Республіки Білорусь, декрети президента підлягають негайному включенню до Національного реєстру правових актів, а також негайному офіційному опублікуванню. Інші нормативно-правові акти, що вносяться до Національного реєстру правових актів, підлягають обов'язковому офіційному опублікуванню

після включення їх до Національного реєстру правових актів. Таке опублікування здійснюється в офіційних періодичних друкованих виданнях, визначених президентом Республіки Білорусь (крім збірника правових актів «Національний реєстр правових актів Республіки Білорусь»), у строк не пізніше п'яти робочих днів з дня їх надходження, за винятком рішень, прийнятих республіканським референдумом, законів і декретів президента Республіки Білорусь, які підлягають негайному оприлюдненню [237].

Нормативно-правові акти, які визначають права, свободи та обов'язки громадян і юридичних осіб й спрямовані президентом Республіки Білорусь, Адміністрацією президента Республіки Білорусь, нормотворчими органами (посадовими особами), що їх прийняли (видали), з дорученням про оприлюднення (опублікування) в офіційних періодичних друкованих виданнях, що визначаються президентом Республіки Білорусь, повинні бути оприлюднені (опубліковані) в цих виданнях у терміни відповідно до доручення.

Нормативно-правові акти місцевих рад депутатів, виконавчих і розпорядчих органів первинного територіального рівня, рішення, прийняті міською (міст районного підпорядкування) радою, селищним, сільським референдумом, мають бути офіційно опубліковані в офіційних періодичних друкованих виданнях у термін не пізніше п'яти робочих днів з дня надходження цих актів. Місцеві ради депутатів, виконавчі і розпорядчі органи первинного територіального рівня забезпечують розміщення прийнятих ними нормативно-правових актів, а також рішень, ухвалених міською (міст районного підпорядкування) радою, селищним, сільським референдумом, на інтернет-сайтах протягом п'яти днів з дня прийняття цих актів, але не пізніше дня, що передує дню набрання ними чинності, у разі прийняття ними рішення про офіційне опублікування цих актів на інтернет-сайтах. При цьому у відповідному номері офіційного періодичного друкованого видання, що визначається відповідно до законодавства місцевою радою депутатів, виконавчим і розпорядчим органом, публікується інформація про розміщення тексту нормативного правового акта на інтернет-сайті. Ідентичність текстів

нормативно-правових актів підписаним оригіналам забезпечується відповідними місцевими радами депутатів, виконавчими та розпорядчими органами, які прийняли й розмістили тексти нормативно-правових актів на інтернет-сайтах. До текстів нормативних правових актів, офіційно опублікованих на інтернет-сайтах, повинен бути забезпечений вільний і безкоштовний доступ. При цьому видалення текстів цих актів з інтернет-сайтів не допускається [237].

Важливою правовою новелою є врегулювання неофіційного оприлюднення нормативно-правових актів (стаття 62). Зокрема, нормативно-правові акти, крім офіційного оприлюднення (опублікування), передбаченого статтею 60, можуть бути оприлюднені нормотворчими органами (посадовими особами), іншими уповноваженими органами (організаціями) в інших виданнях, а також доведені до загального відома з використанням телевізійних і радіомовних засобів масової інформації шляхом поширення (надання) в складі баз і банків даних, інших інформаційно-правових ресурсів, розміщення в глобальній комп'ютерній мережі Інтернет, в доступному для огляду місці (на інформаційних стендах, Національному правовому інтернет-порталі Республіки Білорусь, табло тощо) або в іншому порядку, передбаченому законодавчими актами. Таке оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється з дотриманням вимог, які ставляться до діяльності з розповсюдження (надання) правової інформації, тільки після офіційного опублікування нормативно-правових актів і відповідно до офіційно опублікованих текстів цих актів [237].

Аналіз законодавства Республіки Білорусь вказує на доцільне та ефективне регулювання техніки оприлюднення нормативно-правових актів і впровадження, з огляду на стрімкий розвиток технічних досягнень людства, електронного офіційного оприлюднення нормативно-правових актів. Таким чином, можна виокремити для оприлюднення нормативно-правових актів у Республіці Білорусь такі характерні риси:

- 1) порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів Республіки Білорусь визначається Законом «Про нормативні правові акти

Республіки Білорусь» від 10 січня 2000 року, а з 01 лютого 2019 року – Законом «Про нормативно-правові акти» від 27 червня 2018 року;

2) основною формою оприлюднення нормативно-правових актів є електронне офіційне опублікування;

3) офіційне опублікування нормативно-правових актів – це доведення цих актів до загального відома шляхом розміщення їх текстів повністю відповідно до підписаних оригіналів на Національному правовому інтернет-порталі Республіки Білорусь;

4) оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється тією державною мовою, якою вони ухвалені (видані), а датою офіційного оприлюднення нормативно-правового акта вважається дата розміщення його тексту на Національному правовому інтернет-порталі Республіки Білорусь;

5) нормативно-правові акти можуть бути оприлюднені в офіційних періодичних друкованих виданнях, визначених президентом Республіки Білорусь, однак таке оприлюднення в цих виданнях є неофіційним і здійснюється відповідно до законодавства шляхом точного відтворення текстів нормативних правових актів із зазначенням їх обов'язкових реквізитів (вид нормативного правового акта, його назва, дата прийняття (видання), реєстраційний номер, посада, ініціали (ініціал імені) і прізвище посадової особи (осіб), яка підписала нормативний правовий акт).

Республіка Франція

Порядок оприлюднення нормативно-правових актів у Республіці Франція визначається Конституцією, Цивільним кодексом, Кодексом відносин між громадянами та органами державної влади й декретом № 59-635 від 19 травня 1959 року «Про форми оприлюднення законів президентом Республіки» [499, с. 16].

Закони набирають чинності на всій території в день їхнього опублікування в «Офіційному журналі Республіки Франція» (ОЖФР) (Journal officiel de la République française (JORF) або наступного дня після їхнього

опублікування. Проте датою набрання юридичної сили положеннями закону в разі надзвичайної ситуації є час їхнього опублікування [512].

Зауважимо, що перш ніж його опублікувати в «Офіційному журналі» закон повинен бути оприлюднений. Після ухвалення парламентом або лише Національною асамблеєю закон надсилається уряду. Тоді президент Республіки має 15 днів для його оприлюднення, проте цей період призупиняється у разі звернення до Конституційної ради. Президент може скористатися цим терміном для того, щоб попросити парламент ще раз розглянути прийнятий закон, але такі випадки траплялися лише в 1983, 1985 та 2003-му роках для реформування виборчих систем на виборах до регіональних та європейських органів влади.

Оприлюднення законів у Республіці Франція – це процедура, згідно з якою закон, остаточно прийнятий парламентом або затверджений народом шляхом референдуму, набуває чинності, оформляється у вигляді указу президента Республіки, підписаний прем'єр-міністром та міністрами, які будуть відповідати за виконання закону. Президент не може відмовити в цьому оприлюдненні. Форма оприлюднення залежить від того, яким чином було ухвалено закон, наприклад, якщо Національна асамблея мала зауваження чи було залучено Конституційну Раду [513].

Відповідно до статті 1 (280 (*)) (281 (*)) Цивільного кодексу, закони, якщо вони опубліковані в «Офіційному журналі Республіки Франція», адміністративні акти набувають чинності з моменту їхнього опублікування, якщо це неможливо, – наступного дня після їхнього опублікування. Проте набрання чинності тих положень, виконання яких вимагає додаткових заходів, переноситься на дату набрання чинності цими заходами [510].

У невідкладних випадках закони, які набувають юридичної сили декретом про оприлюднення, та адміністративні акти спеціальним розпорядженням уряду набувають чинності відразу після опублікування. Положення цієї статті не застосовуються до актів стосовно особи громадянина. Закони стають обов'язковими до виконання тільки тому, що вони розроблені

відповідно до прийнятих процедур. Необхідними є ще й інші умови, наприклад, оприлюднення та опублікування [530].

Оприлюднення законів є дією, за допомогою якої президент Республіки (стаття 10 Конституції) визнає достовірність і відповідність закону та розпоряджається дотримуватися положень закону. Кінцевий термін – 15 днів після передачі тексту закону для того, щоб за нього проголосували на засіданні уряду для його оприлюднення. Упродовж цього періоду президент може вимагати нового обговорення закону чи окремих його статей.

Але за положеннями тієї ж статті 10 Конституції, президент Республіки може ще до закінчення терміну 15 днів просити парламент переглянути закон чи деякі з його статей (важливі повноваження, але обмежені в часі: це можливо після остаточного голосування, однак до промульгації (оприлюднення). Окрім того, період оприлюднення призупиняється, коли Конституційна рада застосовує перевірку на конституційність закону, проголосованого парламентом.

Оприлюднення засвідчує існування закону, його відповідність законодавчій процедурі; надає текстові проголосованого закону автентичного характеру, тобто автентифікує закон; доручає органам державної влади дотримуватися закону та наглядати за його дотриманням, отже, закон стає обов'язковим для виконання.

Основне завдання оприлюднення – донести до відома громадськості закон для ознайомлення, якого треба буде дотримуватися [530].

Опублікування є основною формою оприлюднення, яка полягає у друкуванні оприлюдненого тексту в офіційному документі. Опублікування здійснюється шляхом друку в «Офіційному журналі Республіки Франція». Ця процедура є обов'язковою для законів, а також для декретів (навіть якщо вони не пройшли промульгації) і ратифікованих договорів. З метою оприлюднення постанови публікуються також в «Офіційному журналі» та в адміністративних збірниках, передбачених для цього.

Закон стає обов'язковим у Парижі через один повний день після опублікування в «Офіційному журналі», а для інших округів – через один повний день після доставки «Офіційного журналу» в центральне місто округу (один повний день дорівнює повному дню від 0 до 24 години). Наприклад: текст, опублікований в Парижі у вівторок вранці, можна використовувати в практичній роботі в четвер, о 00:00 год. [530]. З 1 січня 2016 року «Офіційний журнал» доступний виключно в електронному варіанті за адресою: www.legifrance.gouv.fr.

Відповідно до Кодексу відносин між громадянами та органами державної влади (стаття L 221-1 розроблена за ордонансом (наказом) № 2015-1341 від 23 жовтня 2015 року) встановлюються вимоги до оприлюднення нормативно-правових актів органів державної влади, які приймаються ними в межах виконання своїх обов'язків [511].

Набрання чинності нормативно-правового акта здійснюється за умови виконання відповідних формальностей гласності, а саме шляхом публікації чи розміщення, залежно від конкретних випадків, окрім розміщення законодавчих або нормативних положень, які констатують протилежне, або містять інші формальності. Нормативно-правовий акт набуває чинності наступного дня після виконання формальностей, передбачених в першому абзаці, окрім тих, в яких вони по-іншому зазначені законом, самим нормативним актом або іншим правовим документом (стаття L 221- 2 – розроблена за ордонансом (наказом) №2015-1341 від 23 жовтня 2015 року).

Оскільки документи, згадані в статті L 221-2, опубліковані в «Офіційному журналі Республіки Франція», то вони набирають чинності за умов, передбачених першою статтею Цивільного кодексу, – у день їхньої публікації або наступного дня після їхньої публікації. Така різниця в набранні чинності виникає в термінових випадках або коли заходи застосування є необхідними для виконання, зазначеного в документах (стаття L 221-3 розроблена за ордонансом (наказом) №2015-1341 від 23 жовтня 2015 року) [511].

Також Кодекс відносин між громадянами та органами державної влади містить спеціальні норми, які регулюють публікацію в «Офіційному журналі Республіки Франція».

В «Офіційному журналі Республіки Франція» публікуються закони, ордонанси (накази), що супроводжуються рапортом про подання, а також декрети. Якщо це передбачено законом чи декретом, то публікуються інші адміністративні акти (стаття L 221-9).

Публікація актів, відповідно до статті L 221-9, забезпечується в електронній формі в умовах, що гарантують їх автентичність. «Офіційний журнал Республіки Франція» доступний для громадськості в електронній формі на постійній основі й безкоштовно. У тих випадках, коли якась особа звертається до «Офіційного журналу Республіки Франція» з проханням про отримання в друкованому вигляді певного акта, адміністрація газети надсилає їй відповідний витяг. Адміністрація газети не реагує на неправомірні прохання, зокрема їх чисельність чи повторюваний або систематичний характер (стаття L 221-10).

Важливим є гарантування конфіденційності особи, зокрема у статті L 221-14 вказано, що деякі індивідуальні акти, в тому числі пов'язані зі станом і громадянством осіб, повинні бути опубліковані в таких умовах, які гарантують, що вони не індексуються пошуковими системами. Вони визначаються декретом у Державній раді, прийнятим за рекомендацією Національної комісії з інформації та свободи.

Стаття R 221-15 містить перелік таких актів, оприлюднення котрих здійснюється на умовах, які гарантують, що вони не індексуються пошуковими системами. Сюди належать: 1) декрети про зміну прізвища на підставі статті 61 Цивільного кодексу; 2) декрети про набуття французького громадянства, прийняті на підставі статті 21-14-1 Цивільного кодексу; 3) декрети про натуралізацію, прийняті на підставі статті 21-15 Цивільного кодексу; 4) декрети про відновлення французького громадянства – на підставі статті 24-1 Цивільного кодексу; 5) декрети про втрату французького громадянства – на

підставі статей 23-4, 23-7 чи 23-8 Цивільного кодексу; 6) декрети про скасування французького громадянства, прийняті на підставі статті 25 Цивільного кодексу; 7) декрети про францизацію імені, прізвища чи іншої зміни імені – на підставі Закону № 72-964 від 25 жовтня 1972 року щодо францизації імен та прізвищ осіб, які набувають, відновлюють або просять визнати французьке громадянство; 8) декрети про позбавлення ордену Почесного легіону чи військової медалі або призупинення процедури нагородження ними; 9) декрети про позбавлення ордену «За заслуги» або призупинення процедури нагородження ним; 10) декрети, які скасовують або відкликають декрет, що належить до однієї з попередніх категорій [511].

Також на нормативному рівні у Республіці Франція визначено і зовнішню текстову форму оприлюднення нормативно-правових актів [512]. Відповідно до статті 1 декрету «Про форми оприлюднення законів президентом Республіки» № 59-635 від 19 травня 1959 року [515], закони оприлюднюються у такому вигляді:

Національна асамблея та Сенат прийняли,
президент Республіки оприлюднює закон, змістом якого є:

(далі текст закону.)

Цей закон буде виконуватися як Закон держави.

Підписано в Парижі: дата

Президент Республіки:

Прем'єр-міністр,

Міністр...

Підсумовуючи, можна визначити, що для оприлюднення нормативно-правових актів у Республіці Франція характерні такі риси:

1) порядок оприлюднення нормативно-правових актів визначається, окрім Конституції, й Цивільним кодексом і Кодексом відносин між громадянами та органами державної влади, а також спеціальним актом – декретом «Про форми

оприлюднення законів президентом Республіки» № 59-635 від 19 травня 1959 року;

2) закон вважається оприлюдненим, коли він остаточно прийнятий і набуває чинності за указом президента Республіки та підписаний прем'єр-міністром і міністрами, які відповідають за виконання закону;

3) основною формою оприлюднення є опублікування оприлюдненого тексту в офіційному документі. Опублікування здійснюється шляхом внесення до «Офіційного журналу Республіки Франція» (Journal officiel de la République française (JORF)), який з 1 січня 2016 року доступний виключно в електронному варіанті за адресою: www.legifrance.gouv.fr;

4) оприлюднення підзаконних нормативно-правових актів (ордонанси (накази), що супроводжуються рапортом про подання, і декрети) також здійснюється у формі опублікування в «Офіційному журналі Республіки Франція»;

5) офіційне опублікування нормативно-правових актів забезпечується в електронній формі в умовах, що гарантують їх автентичність. «Офіційний журнал Республіки Франція» доступний для громадськості в електронній формі на постійній основі і безкоштовно. У тих випадках, коли якась особа звертається до «Офіційного журналу Республіки Франція» з проханням про отримання в друкованому вигляді певного акта, адміністрація газети надсилає їй відповідний витяг;

б) у законодавстві чітко визначено текстову форму оприлюднення нормативно-правових актів відповідно до статті 1 декрету «Про форми оприлюднення законів президентом Республіки» № 59-635 від 19 травня 1959 року.

Федеративна Республіка Німеччина

У Федеративній Республіці Німеччина оприлюднення нормативно-правових актів регулюється Конституцією і Законом «Про опублікування та

оприлюднення правових актів» від 30 січня 1950 року. Також окремо визначено порядок оприлюднення федеральних законів й інших нормативно-правових актів.

Так, у Федеративній Республіці Німеччина оприлюднення законів відбувається у формі офіційного опублікування нормативно-правового акта у «Віснику федерального законодавства». Для офіційного опублікування нормативно-правового акта спочатку оформляється його оригінал. Федеральна канцелярія внутрішньовідомчо інформує керівне міністерство про отримання нормативно-правового акта. Таке повідомлення робиться незалежно від того, чи йдеться про урядовий проект або про якийсь інший акт. Провідний фахівець відповідає за те, чи нормативно-правовий акт, згідно із затвердженням, буде опублікований. Він дає вказівку редакторам «Вісника федерального законодавства» виготовити оригінал нормативно-правового акта (підпункт 1 пункт 1 § 58 Спільного регламенту федеральних міністерств) [502].

Редактори «Вісника федерального законодавства» повинні передати у відповідний відділ затверджений текст оригіналу для з'ясування питань чи вирішення невідповідностей. Важливим є застереження, що не дозволяється змінювати основний текст закону. Якщо в подальшому процесі опрацювання затвердженого закону будуть виявлені механічні помилки або очевидні неточності, то фахівець може внести поправки з дозволу глави парламенту та Федеральної ради (пункт 2 § 61 Спільного регламенту федеральних міністерств).

Наступні дії спрямовані на встановлення оригіналу закону. При оформленні оригіналу закону редакторам «Вісника федерального законодавства» слід дотримуватися встановлених формальностей, зазначених у пункті 2 § 58 Спільного регламенту федеральних міністерств. Редактори надають тексту закону такого вигляду, в якому він повинен бути опублікований. Після створення оригіналу провідний відділ повинен ретельно перевірити на різні види помилок. Як тільки редактори «Вісника федерального законодавства» закінчують оформлення оригіналу, вони відправляють його у

відповідне відомство. Виправлений оригінал також повинен бути переглянутий провідним відділенням, за необхідності він може бути виправлений знову [502].

Наступною дією є підтвердження оригіналу нормативно-правового акта підписом. Відповідне міністерство стежить за тим, щоб в оригіналі були підписи відповідальних членів федерального уряду (стаття 82, абзац 1, пункт 1 Конституції). Контрасигнацію від федерального уряду здійснює відповідний міністр, федеральний канцлер та інші міністри, якщо нормативно-правовий акт стосується сфери їхнього управління. Якщо закон збільшує бюджетні витрати, запропоновані федеральним урядом або вимагає нових видатків (стаття 113 Конституції), то він повинен бути підписаний федеральним міністром фінансів [518].

Після контрасигнації провідне спеціалізоване відділення має зшити оригінал, якщо він складається з декількох аркушів, чорно-червоно-золотою ниткою та скріпити великою федеральною печаткою. Необхідно дотримуватися вимог форми, що в § 59 (1) Спільного регламенту федеральних міністерств. Далі нормативно-правовий акт надсилають на підпис федеральному канцлеру, а після його підписання направляється в канцелярію федерального президента.

Наступний крок – підпис федерального президента. До його обов'язків належить встановлення відповідності закону Конституції та аналіз інших очевидних порушень положень Конституції. Якщо він погоджується з конституційною відповідністю закону, що, як правило, стається, то він підписує оригінал. Окрім того, проставляється дата підписання федеральним президентом Німеччини. Після цього федеральне відомство президента передає оригінал редакторам «Вісника федерального законодавства» для оприлюднення та інформування міністерств-виконавців для виконання закону (§60, частина 1, 2 Спільного регламенту федеральних міністерств).

Останнім кроком для офіційного оприлюднення законів є опублікування нормативно-правового акта. Редактори «Вісника федерального законодавства» ініціюють опублікування редакції закону. Таким чином, закон існує юридично, але набирає чинності, якщо немає іншого врегулювання, через 14 днів після

дня, в який він був оприлюднений у «Віснику федерального законодавства». Редколегія «Вісника федерального законодавства» інформує Федеральну канцелярію та відповідне відомство про опублікування та забезпечує передачу оригіналу акта для архівації у Федеральний архів [502].

Порядок оприлюднення інших нормативно-правових актів також регулюється Законом «Про опублікування та оприлюднення правових постанов» від 30 січня 1950 року. Відповідно до § 1 цього закону, поряд із «Вісником федерального законодавства» діють «Федеральний бюлетень» (Federal Gazette) та «Інформаційний бюлетень» (листок) (Verkehrsblatt) публікацій і правових постанов ФРН, а також опублікування офіційних обнародувань, «Тарифно-транспортний бюлетень» (der Tarif- und Verkehrs-Anzeiger (TVA)) залізниць громадського транспорту – на території ФРН діє для опублікування залізничних тарифів [517].

Федеральні нормативно-правові акти (постанови, укази уряду ФРН) опубліковуються у «Віснику федерального законодавства» або у «Федеральних відомостях». Вони будуть публікуватися у «Віснику федерального законодавства», якщо законодавчий орган встановлює, що акт повинен негайно набрати чинності через неминучу небезпеку або для здійснення чи імплементації актів Європейського Союзу (§ 2 Закону).

Тарифи на залізничний транспорт можуть бути опубліковані у «Тарифно-транспортному бюлетені» федеральної території. Повний текст (формулювання) тарифу не потрібно опубліковувати за умови, якщо оголошується точне найменування тарифу, його остання зміна, джерело та дата набрання чинності, а в разі фіксованого тарифу – дата припинення дії. Нормативно-правові акти (постанови уряду, укази), якщо не зазначено інше, набирають чинності на чотирнадцятий день після дати їхнього опублікування в бюлетені, що оприлюднюється. Транспортні тарифи також набирають чинності, якщо не зазначено інше (§ 3).

Окрім того, Законом «Про опублікування та оприлюднення правових постанов» встановлюються вимоги щодо оприлюднення у «Федеральному

бюлетені». Так, «Федеральний бюлетень» видається Міністерством юстиції для захисту споживачів в електронному варіанті, який є в Інтернеті за адресою: www.bundesanzeiger.de, повністю та постійно доступний для запитів. Кожне опублікування «Федерального бюлетеня» має посилання на цю адресу. «Федеральний бюлетень» складається з офіційної та додаткової частини для інших повідомлень. Офіційна частина бюлетеня призначена для опублікування нормативно-правових актів (постанов, указів), інших офіційних публікацій, оголошень та інструкцій від федеральних і державних органів [517].

Офіційна частина «Федерального бюлетеня» вільно доступна будь-кому в будь-який час. Публікації офіційного розділу «Федерального бюлетеня» може кожен роздрукувати та зберігати безкоштовно. У бюлетені сервіс є безкоштовним, який автоматично інформує користувачів про нові видання офіційної частини «Федерального бюлетеня» та його зміст, а також про публікацію друкованих копій та їх підписки. Користувачам потрібно лише ввести адресу своєї електронної поштової скриньки.

Також законом встановлюються гарантії автентичності нормативно-правових актів. Зокрема, опублікування в «Федеральному бюлетені» повинно базуватися на документах, які є чіткою копією правотворця. Для оприлюднення або публікації в офіційній частині бюлетеня документ повинен бути в доступному для читання форматі. Відповідність змісту такого документа з копією нормативно-правового акта (указу) або оригіналу, на якому базується повідомлення, має бути гарантована. Подальші зміни в змісті документа є неприпустимими. Така новела створює необхідні запобіжні заходи для того, щоб кожен виконавець нормативно-правового акта був упевненим, що оприлюдненні акти є надійно ідентифікованими [517].

У параграфі 8 Закону «Про опублікування та оприлюднення правових постанов» міститься альтернативний варіант електронному оприлюдненню нормативно-правових актів. Зокрема, якщо не можливо забезпечити електронний доступ до «Федерального бюлетеня», то опублікування та оприлюднення проводяться іншим чином. Таке оприлюднення має бути

доступним у довгостроковій перспективі (запасне оприлюднення). У такому випадку «Федеральний бюлетень» може бути виданий у друкованому вигляді та повинен бути розповсюджений бібліотекам й установам відповідно до повідомлення, яке раніше було опубліковано Федеральним міністерством юстиції. Нормативно-правові акти (постанови уряду, укази) повинні бути включені в наступне електронне видання офіційної частини «Федерального бюлетеня» як неофіційна версія з посиланням на запасне оприлюднення. Запасне оприлюднення повинне бути належним чином зазначене в наступному електронному випуску «Федерального бюлетеня». Якщо в оприлюднених нормативно-правових актах виявляються помилки або очевидні неточності, то ці виправлення опубліковуються в офіційному повідомленні або засобі публікації, в якому акт було оприлюднено. Виправлення помилок в нормативно-правових актах, оприлюднених в офіційній частині «Федерального бюлетеня», шляхом переписування або інших змін оригіналу документа, який вже був оприлюднений, неможливе. У виправлений (відкорегований) акт додається примітка, яка повідомляє про місце виправлення (§ 11) [517].

Отож можемо підсумувати, що техніка оприлюднення нормативно-правових актів у Федеративній Республіці Німеччина врегульована на законодавчому рівні, а саме оприлюднення нормативно-правових актів характеризується такими особливостями:

1) наявність спеціального нормативно-правового акта, який регулює порядок оприлюднення, – Закону «Про опублікування та оприлюднення правових актів» від 30 січня 1950 року;

2) оприлюднення законів здійснюється у формі офіційного опублікування у «Віснику федерального законодавства»;

3) для офіційного опублікування закону спочатку оформляється його оригінал редакторами «Вісника федерального законодавства», після чого відбувається підтвердження оригіналу нормативно-правового акта підписами, контрасигнація від федерального уряду відповідним міністром, федеральним

канцлером та іншими міністрами, сфери діяльності яких стосується нормативно-правовий акт;

4) оригінал закону зшивається чорно-червоно-золотою ниткою та скріплюється великою федеральною печаткою, підписується федеральним канцлером та федеральним президентом, після чого передається редакторам «Вісника федерального законодавства» для оприлюднення та інформування міністерств-виконавців для виконання закону;

5) оприлюднення підзаконних нормативно-правових актів здійснюється у формі офіційного опублікування у «Федеральному бюлетені» (Federal Gazette), який видається в електронному варіанті, «Інформаційному бюлетені» (Verkehrsblatt) публікації правових постанов Федеративної Республіки Німеччина, а також опублікування офіційних обнародувань та «Тарифно-транспортному бюлетені» (der Tarif- und Verkehrs-Anzeiger (TVA)) залізниць громадського транспорту на території Федеративної Республіки Німеччина для опублікування залізничних тарифів.

Велике Герцогство Люксембург

Порядок оприлюднення нормативно-правових актів у Великому Герцогстві Люксембург визначається Конституцією, Указом великого герцога «Регулювання публікації законів» від 22 жовтня 1842 року [500] та Указом великого герцога «Щодо публікації «Меморіалу» у двох частинах» від 21 вересня 1859 року [501]. Зокрема стаття 112 Конституції визначає: «Закон, указ, декрет муніципальної адміністрації є обов'язковими лише після оприлюднення у формі, визначеній законом» [514]. Зазначимо, що відповідно до статті 34 Конституції, великий герцог оприлюднює закони протягом трьох місяців після прийняття палатою депутатів (парламентом). Це положення означає, що нормативно-правовий акт повинен бути опублікований у друкованому виданні «Mémoial» не пізніше ніж через три місяці після прийняття палатою депутатів (парламентом).

Закони та інші нормативно-правові акти набирають чинності в усьому Великому Герцогстві Люксембург через чотири дні після публікації в «Mémorial», тобто дано чотири повні дні, включаючи день дати публікації, якщо тільки у самому нормативно-правовому акті не встановлено коротший або довший період [12, с. 144].

Відповідно до статті 3 Указу великого герцога «Регулювання публікації законів», датою опублікування нормативно-правового акта у «Mémorial» є дата публікації, яка вказується у верхній частині титульного аркуша «Mémorial», що є днем офіційного розповсюдження. Таке положення є важливим та ключовим й відповідає принципу правової визначеності, оскільки виключає можливість сумнівів і неоднозначностей у визначенні дати виходу офіційного журналу «Mémorial» [12, с. 144].

Слід зазначити, що, відповідно до статті 4 Указу великого герцога «Регулювання публікації законів» від 22 жовтня 1842 року, регламенти та інші підзаконні нормативно-правові акти, які визначають правила поведінки певної муніципальної ради, набувають чинності після процедури оприлюднення та розміщення у відповідних муніципалітетах. Окрім того, такі нормативно-правові акти відправляються Вищому суду юстиції та місцевим судам. Мер (bourgmestre) відправляє сертифікат такого акта до губернатора (Gouverneur), після чого буде надано дозвіл на його опублікування у «Mémorial». Такі нормативно-правові акти набувають чинності наступного дня після дня їх публікації. Також підлягають опублікуванню в «Mémorial» рішення Конституційного Суду протягом тридцяти днів з дня їх оголошення й постанови адміністративного суду, які скасовують нормативно-правовий акт або адміністративний акт нормативного характеру [501].

Важливою є вимога, що після ухвалення закону палатою депутатів текст закону більше не може бути змінений, окрім помилок текстового матеріалу (орфографічні помилки і т. д.). Текст опублікованого нормативно-правового акта у збірнику законодавства «Mémorial» має бути строго ідентичним тому, який був прийнятий палатою депутатів і оприлюднений великим герцогом.

Якщо є суттєві помилки в тексті нормативно-правового акта, вони вимагають подальшого законодавчого врегулювання. Аналогічною є вимога, що нормативно-правові акти великого герцога або міністерств, які опубліковані у «Mémorial», повинні правильно відтворювати текст нормативно-правового акта, поданого для підпису великому герцогу [12, с. 144].

Тексти законів, указів, постанов і розпоряджень, направлені для оприлюднення, повинні охоплювати такі елементи:

- назву з датою ухвалення;
- автора (ініціатора) нормативно-правового акта та його повні дані;
- преамбулу;
- вступне речення до нормативних положень статей;
- нормативні положення статей;
- порядок оприлюднення (тільки в разі оприлюднення закону);
- місце, дату прийняття та підпис великого герцога (якщо нормативно-правовий акт – закон чи указ великого герцога) або підпис уповноваженого члена уряду (якщо нормативно-правовий акт уряду чи міністерства);
- міністерський контрпідпис, якщо нормативно-правовий акт – закон або указ великого герцога (контрасигнація);
- номер парламентського документа та парламентських засідань;
- будь-які додатки [501].

Якщо під час публікації у «Mémorial» допущено суто технічні помилки в тексті закону, нормативно-правових актах великого герцога або міністерств, то вони виправляються в наступному номері «Mémorial» із позначенням «Виправлення». Слід зазначити, що використовувати цей спосіб усунення помилок у тексті публікації – виправлення до законів або до герцогських чи міністерських нормативно-правових актів – можна лише у рідкісних випадках, і слід застосовувати з великою обережністю у тих випадках, коли істотна помилка очевидна (орфографічна тощо) [12, с. 144].

Офіційний журнал Великого Герцогства Люксембург «Mémorial» складається з трьох окремих частин, кожна з яких має власне видання: збірник

законів, який має назву «Mémorial A» (le Recueil de Législation, dit Mémorial A), адміністративно-господарський збірник, що має назву «Mémorial B» (le Recueil Administratif et Économique, dit Mémorial B) і збірник товариств та асоціацій – «Mémorial C» (et le Recueil des Sociétés et Associations, dit Mémorial C) [12, с. 144].

Згідно з вимогами статті 3 Указу великого герцога «Щодо публікації «Меморіалу» у двох частинах» від 21 вересня 1859 року, «передплата на обидві частини «Mémorial» (А та В) є обов'язковою для муніципалітетів». У збірнику законів «Mémorial А» публікуються законодавчі акти відповідно до процедур, встановлених відповідним законодавством [12, с. 144-145].

Адміністративно-господарський збірник «Mémorial В» охоплює:

- нормативно-правові акти, публікація яких в «Mémorial В» прямо встановлена у законодавчих актах;
- нормативно-правові акти, публікація яких в «Mémorial В» відбувається на підставі рішення голови уряду [500].

Усі частини збірника законодавства «Mémorial» повністю доступні на сайті за адресою: legilux.lu цілком безкоштовно. Компанія, відповідальна за друк збірника законодавства, зберігає усі примірники «Mémorial», а також минулі випуски можна знайти в Національній бібліотеці, Національному архіві або на сайті. Також на цьому сайті можна знайти зміст «Mémorial» (А, В та С) поточного року [522].

Офіційний журнал Великого Герцогства Люксембург «Mémorial» функціонує з 1839 року, а сьогодні доступний в режимі онлайн на сайті за адресою: legilux.lu. Також передбачена можливість громадянам отримати щорічний DVD-ROM, що містить усі збірники (А, В і С). Щороку, починаючи з 1996 року, зміст «Mémorial» (А, В та С) видається на комп'ютерному носії, зміст якого є ідентичний оригінальному випуску на папері. До 2001 року це були компакт-диски, а потім, починаючи з 2002 року («Mémorial» – 2001), – DVD-ROM. Можемо підсумувати, що будь-яка особа мала можливість,

починаючи з 1996 року, доступу до всіх текстів нормативно-правових актів, опублікованих в «Mémorial» [12, с. 145].

На підставі аналізу порядку оприлюднення нормативно-правових актів у Великому Герцогстві Люксембург можемо підсумувати, що техніка оприлюднення нормативно-правових актів базується на історичних монархічних традиціях та зумовлена формою правління держави. Дослідження й аналіз законодавства дають можливість визначити, що для оприлюднення нормативно-правових актів у Великому Герцогстві Люксембург характерні такі особливості:

1) наявність спеціальних нормативно-правових актів, що регулюють порядок оприлюднення, зокрема Указу великого герцога «Регулювання публікації законів» від 22 жовтня 1842 року та Указу великого герцога «Щодо публікації «Меморіалу» у двох частинах» від 21 вересня 1859 року;

2) закони оприлюднює великий герцог протягом трьох місяців після ухвалення палатою депутатів у формі офіційного опублікування в друкованому виданні «Mémorial»;

3) в Указі великого герцога «Регулювання публікації законів» від 22 жовтня 1842 року містяться вимоги щодо нормативно-правових актів, які направляються на офіційне опублікування та гарантії забезпечення ідентичності оприлюднених нормативно-правових актів оригіналам;

4) друковане видання «Mémorial» складається з трьох окремих частин, кожна з яких має власне видання: збірник законів, який має назву «Mémorial A» (le Recueil de Législation, dit Mémorial A), адміністративно-господарський збірник під назвою «Mémorial B» (le Recueil Administratif et Économique, dit Mémorial B) і збірник товариств та асоціацій «Mémorial C» (le Recueil des Sociétés et Associations, dit Mémorial C);

5) усі частини збірника законодавства «Mémorial» видаються в паперовій формі та безкоштовно повністю доступні за адресою: legilux.lu. [12, с. 146].

Королівство Бельгія

Порядок оприлюднення нормативно-правових актів Королівства Бельгія визначається Конституцією Бельгії [521] та Законом «Про використання мов у законодавчих питаннях оприлюднення, публікації та набрання чинності нормативно-правових актів» від 31 травня 1961 року [525].

На федеральному рівні законодавство оприлюднення регулюється статтею 109 Конституції, в якій йдеться про те, що «король промульгує і оприлюднює закони». Відповідно до цієї статті, король має владу санкціонувати і оприлюднювати закони, тимчасом як у суб'єктах Федерації це завдання покладено на федеративні уряди. Таке королівське санкціонування закону та проставляння підпису на ньому є символічним погодженням, «дозволом» для існування закону. Також санкціонування королем закону може використовуватися і як політична дія. Оприлюднення відбувається одночасно зі санкцією [521].

Оскільки король Бельгії очолює федеральну виконавчу владу, то його підпис на федеральному нормативно-правовому акті означає не тільки його санкціонування та оприлюднення, а ще й те, що він підлягає виконанню.

Відповідно до статті 4 Закону «Про використання мов у законодавчих питаннях оприлюднення, публікації та набрання чинності нормативно-правових актів», закони після їх промульгації публікуються в офіційному друкованому виданні «Moniteur belge» французькою та голландською мовами. Тексти законів французькою й голландською мовами повинні строго відповідати один одному. Закони набувають юридичної сили на десятий день після їх опублікування, якщо інше не встановлено самим законом [525].

Відповідно до статті 6 вказаного закону, королівські укази та нормативно-правові акти уряду й міністерств також публікуються в офіційному друкованому виданні «Moniteur belge» французькою та голландською мовами й набувають юридичної сили на десятий день після їх опублікування, якщо інше не встановлено самими нормативно-правовими актами. Міжнародні договори та угоди, стороною яких є Королівство Бельгія, публікуються в офіційному

виданні «Moniteur belge» мовою оригіналу із перекладами французькою та голландською мовами, якщо оригінальний текст не був офіційно складений французькою чи голландською мовами (стаття 8) [525].

У разі наявності розбіжностей в текстах нормативно-правових актів французькою та голландською мовами використовуються правила статті 7 Закону, зокрема така невідповідність вирішується суб'єктом правотворчості через використання правил тлумачення правових норм. Таке тлумачення повинно здійснюватися без шкоди, зміни тексту нормативно-правового акта іншою мовою [12, с. 145].

Заслуговує на увагу закріплення у Законі (стаття 3) самої текстової форми оприлюднення нормативно-правових актів залежно від їх виду. Зокрема, промульгація (санкціонування королем), оприлюднення рішень і законів, які ухвалюються відповідно до статей 74, 77, 78 Конституції, повинна мати таку зовнішню форму:

ФІЛІП, Король бельгійців (FILIP, Koning der Belgen),

для усіх, у цей час та на майбутнє, вітає.

Палата представників прийняла і ми санкціонуємо таке:

(текст Закону)

Оприлюднити цей Закон та наказуємо скріпити закон державною печаткою й
опублікувати в «Moniteur belge»

Підпис короля (FILIP, Koning der Belgen)

мокра печатка

Укази Фламандського парламенту, Парламенту французької громади і Парламенту Валлонії оприлюднюються урядами відповідних парламентів згідно зі статтею 54 Закону «Про спеціальні інституційні реформи» від 8 серпня 1980 року [526].

Відповідно до § 1 Закону, оприлюднення та опублікування нормативно-правових актів (указів, декретів) Парламенту Фламандського співтовариства відбувається так:

Парламент Фламандського співтовариства ухвалив

та уряд санкціонує таке:

(текст)

Оприлюднити цей указ, скріпити печаткою й опублікувати в

«Moniteur belge»

Підпис уповноваженої особи уряду

мокра печатка

Відповідно до § 2 Закону, оприлюднення та опублікування нормативно-правових актів (указів, декретів) Парламенту Французького співтовариства відбувається так:

Парламент Французького співтовариства ухвалив

та уряд санкціонує таке:

(текст)

Оприлюднити цей указ, скріпити печаткою й опублікувати в «Moniteur belge»

Підпис уповноваженої особи уряду

мокра печатка

Відповідно до § 3 Закону, оприлюднення та опублікування нормативно-правових актів (указів, декретів) Парламенту Валлонського співтовариства відбувається так:

Парламент Валлонського співтовариства ухвалив,

та уряд санкціонує таке:

(текст)

Оприлюднити цей указ, скріпити печаткою й опублікувати в «Moniteur belge»

Підпис уповноваженої особи уряду

мокра печатка [526].

Підсумовуючи зазначене, констатуємо, що техніка оприлюднення нормативно-правових актів у Королівстві Бельгія базується на історичних монархічних традиціях і зумовлена формою правління держави. Для оприлюднення нормативно-правових актів у Королівстві Бельгія характерні такі особливості:

1) наявність спеціального нормативно-правового акта, який регулює оприлюднення, а саме, Закону «Про використання мов у законодавчих питаннях оприлюднення, публікації та набрання чинності нормативно-правових актів» від 31 травня 1961 року;

2) оприлюднює закони, відповідно до статті 109 Конституції Бельгії, король Бельгії, який має владу санкціонувати й оприлюднювати закони, а в суб'єктах федерації це завдання покладено на федеративні уряди;

3) оприлюднення законів відбувається у формі королівського санкціонування закону та проставляння підпису на ньому, що є символічним «дозволом» короля для існування закону, а його оприлюднення відбувається одночасно зі санкцією;

4) контрасигнація також проводиться королем, оскільки король Бельгії очолює федеральну виконавчу владу, то його підпис на федеральному нормативно-правовому акті означає не тільки його санкціонування та оприлюднення, а ще й те, що він підлягає виконанню;

5) формою оприлюднення законів є їх публікація в офіційному друкованому виданні «Moniteur belge» французькою та голландською мовами;

6) у Законі «Про використання мов у законодавчих питаннях оприлюднення, публікації та набрання чинності нормативно-правових актів» від 31 травня 1961 року чітко визначено форму оприлюднення нормативно-правових актів і гарантії їх відповідності оригіналам [12, с. 146-147].

На підставі викладеного можемо підсумувати, що серед країн романо-германської правової сім'ї встановлено особливості нормативно-правового регулювання оприлюднення нормативно-правових актів, порядок офіційного оприлюднення та його форми й засоби офіційного оприлюднення нормативно-правових актів у Польській Республіці, Республіці Білорусь, Республіці Франція, Федеративній Республіці Німеччина, Великому Герцогстві Люксембург і Королівстві Бельгія.

Насамперед відзначаємо, що у Польській Республіці, Республіці Білорусь, Республіці Франція, Федеративній Республіці Німеччина, Великому Герцогстві Люксембург і Королівстві Бельгія порядок оприлюднення нормативно-правових актів врегульовано спеціальними нормативно-правовими актами, які безпосередньо визначають форми, засоби оприлюднення, текстуальні форми та інші техніко-юридичні правила оприлюднення.

Специфіка оприлюднення нормативно-правових актів у Королівстві Бельгія полягає в процедурі санкціонування закону королем шляхом проставлення підпису на акті, що є «дозволом» короля для існування закону, а його оприлюднення відбувається одночасно зі санкцією; у Республіці Франція для оприлюднення законів видаються спеціальні укази президента Республіки про оприлюднення.

Для оприлюднення нормативно-правових актів у Польській Республіці, Республіці Франція, Федеративній Республіці Німеччина, Великому Герцогстві Люксембург і Королівстві Бельгія використовується форма опублікування в офіційних друкованих виданнях. Офіційні друковані видання, в яких оприлюднюються нормативно-правові акти у вказаних країнах, доступні для користувачів безкоштовно в електронному вигляді. Однак «Офіційний журнал Республіки Франція» (*Journal officiel de la République Française (JORF)*) та офіційне друковане видання Федеративної Республіки Німеччини «Федеральний бюлетень» (*Federal Gazette*) доступні виключно в електронному варіанті. Фактично тільки у Республіці Білорусь для офіційного оприлюднення нормативно-правових актів використовується електронне оприлюднення. Так, засобом оприлюднення у Республіці Білорусь є Національний правовий інтернет-портал, а оприлюдненими вважаються нормативно-правові акти, тексти яких розміщені на Національному правовому інтернет-порталі Республіки Білорусь.

5.2 Оприлюднення нормативно-правових актів у країнах англо-американської правової сім'ї

Вибір країн для дослідження в межах англо-американської правової сім'ї зумовлено насамперед критерієм спільності історичних витоків, передумов розвитку права та впливу на розвиток правових систем інших держав. За цим критерієм для дослідження обрано Велику Британію, від загального права якої походять правові системи інших держав цієї правової сім'ї. По-друге, вибір зроблено з урахуванням рівня розвитку не тільки правових систем, а й держав загалом, адже Сполучені Штати Америки, Велика Британія належать до найбільш високорозвинутих. По-третє, враховано активізацію співробітництва між Україною та Сполученими Штатами Америки й Канадою. Спостерігаємо значний вплив Сполучених Штатів Америки та Канади на розвиток й функціонування інститутів громадянського суспільства в Україні, підтримання цими країнами високого рівня доступу до публічної інформації. Правова система Австралії, яка входить до країн Британської Співдружності, залишається найменш дослідженою у вітчизняній юридичній науці, а відповідно наявний у ній порядок оприлюднення нормативно-правових актів становить для нас наукову зацікавленість.

З урахуванням наведеного для дослідження досвіду оприлюднення нормативно-правових актів обрано такі країни: Сполучені Штати Америки, Велику Британію, Канаду й Австралію.

Сполучені Штати Америки

З огляду на сталі демократичні традиції та історичні умови формування американського права, у юридичній науці та практиці Сполучених Штатів Америки сформувалися дещо інші погляди на оприлюднення нормативно-правових актів.

У дослідженнях оприлюднення нормативно-правових актів у Сполучених Штатах Америки існують дві тенденції, які вказують на актуальність правової

думки в цій сфері: перша – це зростання кількості правових актів сучасного життя на законодавчому та адміністративному рівнях, що зумовило збільшення кількості й посилення ролі закону, а отже, й активізацію уваги до того, як відповідний закон буде оприлюднено; друга – потреба в усвідомленні адекватного оприлюднення закону з огляду на революцію в комунікаціях та індустрії розповсюдження даних. Демократія передбачає повний доступ громадськості до законотворчого процесу. Однак, як зазначають юристи, це не означає, що урядові органи можуть відкрити законопроекти для суспільного обговорення, щоб згодом ухвалити закони та інші нормативно-правові акти. Пояснюють це тим, що, відповідно до давнього англо-американського загального права, закон може набрати чинності з моменту його підписання або, якщо це адміністративний акт, може набрати сили відразу після його прийняття, без зобов'язань законодавців оприлюднювати його. Якщо громадянину невідомі норми таких неопублікованих законів і він порушує їх, то його незнання не гарантує йому жодного юридичного захисту [504].

Деякі випадки із практики демонструють інший підхід до чинного законодавства Сполучених Штатів Америки у сфері оприлюднення. Так, у 1970 році Апеляційний суд округу Колумбія мав справу з провадженням Сполучених Штатів Америки проти Кассона, який був притягнутий до відповідальності та засуджений згідно з новим законом про пограбування округу Колумбія. Президент підписав законопроект, в якому були внесені зміни до попередніх законів про ці злочини, в другій половині дня 27 грудня 1967 року, а на ранчо Кассона в Техасі ще не появилися новини про підписання. Відповідач вчинив злочинне діяння після часу підписання закону, але раніше від оголошення в новинах про підписання президентом закону, який був опублікований у пресі того ж самого дня. Суд першої інстанції, засудивши відповідача, зазначив це і призначив покарання за попереднім законом. Судове засідання США проти Кассона призвело до «неминучого висновку» про те, що законопроекти стають законом не після того, коли вони підписуються президентом, а після оприлюднення – доведення інформації до людей. З огляду на історичне

підгрунття оприлюднення нормативно-правових актів у США, очевидними є різні підходи до оприлюднення нормативно-правових актів. Ці підходи пропонують широкий спектр варіантів вибору, починаючи з відсутності оприлюднення до стандарту публічного відкритого видання та навіть до вимоги, щоб кожна людина, яка зацікавлена, повинна бути індивідуально проконсультована законодавцем [504].

Окрім того, в американському праві використовують поняття «передчасне набуття публічності» законами. За цим підходом необхідне оприлюднення відбувається під час публічних обговорень законотворців до прийняття законодавчого акта. Однак попереднє опублікування є лише частковою заміною ефективного оприлюднення. Перший недолік цього підходу полягає в тому, що не все законодавство є публічним, наприклад, виконавче законодавство може бути висвітлене повністю без попереднього повідомлення, а адміністративне – якщо немає вимог про слухання, передбачених законом. Навіть тоді, коли законодавство є загальнодоступним, публічність не є спрямованою на сповіщення громадськості. Немає рівномірного та свідомого стандарту, розробленого для процедури оприлюднення. Згенерована суспільством інформація є випадковим і побічним продуктом політичного процесу. Оскільки законодавча пропозиція не є офіційним актом уряду, то таке оприлюднення акта завжди є неофіційним [504]. Ключова слабкість підходу передчасного набуття публічності – це той факт, що законопроект або запропоноване правило поведінки не має юридичної сили, поки його не ухвалили. Громадськості досить важко не відставати від численних законів, що приймаються кожного року, ніхто не може порахувати точну кількість законопроектів і запропонованих правил поведінки. Незважаючи на те що попередня публікація не є оприлюдненням, вона теж може сприяти процесу оприлюднення.

Щодо самого порядку оприлюднення федеральних законів Сполучених Штатів Америки насамперед виходимо з того, що федеральними є закони, ухвалені Конгресом Сполучених Штатів із (і в деяких випадках без) схваленням

президентом Сполучених Штатів. Установлено, що федеральні законодавчі акти оприлюднюються в трьох форматах: 1) як окремий закон; 2) як збірник законів, що відомі як сесійні закони (United States Statutes at Large); 3) як кодифікований закон, який входить до кодексу (The United States Code).

Первинне оприлюднення законів здійснюється у формі опублікування закону «як окремих законів» в індивідуальних пазованих буклетах, кожен з яких охоплює один закон. Згодом кожного місяця поточні закони публікуються в бюлетені «USCCAN» і перевидаються у вигляді окремих томів після закінчення кожної сесії Конгресу Сполучених Штатів. Бюлетені та томи містять сукупні предметні індекси сесій і таблиць для визначення законів за популярним іменем та частиною кодексу Сполучених Штатів. «USCCAN» доступний у читальному залі юридичної бібліотеки. Крім того, Служба кодексу Сполучених Штатів (USCS) включає щомісячні брошури «USCS Advance», що перевидають чинні публічні закони, які також доступні в читальному залі юридичної бібліотеки. Окрім друкованих джерел, доступних в читальному залі юридичної бібліотеки, будь-хто може знайти ці публікації в юридичних базах за підпискою та в мережі Інтернет. Також у бібліотеці Конгресу Сполучених Штатів можна отримати доступ до законів та статутів за допомогою бази даних, підписавшись на неї, і доступ до USCS на «LexisNexis Library Express» та USCA на «Westlaw», який доступний лише в читальному залі юридичної бібліотеки [533].

Наприкінці року всі акти Конгресу зводяться воедино і публікуються в хронологічному порядку в черговому номері щорічного видання «Повне зібрання статутів Сполучених Штатів» (United States Statutes at Large), яке є легальним, офіційним і постійним джерелом усіх законів та сесій Конгресу.

Крім того, положення законів публікуються і в Кодексі законів Сполучених Штатів (The United States Code). Особливість цього оприлюднення у тому, що окремі норми законів (а не закони цілком) зводяться за предметом їх регулювання, утворюючи 50 титулів (розділів) кодексу. Кожен титул розділяється на глави і параграфи. До кожного параграфа наведений перелік

попередніх нормативно-правових актів. Кодекс законів Сполучених Штатів перевидається один раз на шість років, однак щорічно публікуються доповнення, в яких також за титулами фіксуються зміни законодавства за рік. Усі зміни поглинаються черговим виданням зводу [533].

Ці види публікацій законодавчих актів – «первинний закон», «сесійний закон» та «кодіфікований закон» – доступні в електронних і друкованих джерелах. Норми права у «Повному зібранні статутів Сполучених Штатів» можуть бути знайдені за цитуванням або популярним іменем чи за предметом регулювання, а для швидкого пошуку створено довідковий посібник щодо ресурсів для пошуку статутів.

Кожен закон для опублікування у вигляді окремої брошури систематизує, індексує й публікує у «Повному зібранні статутів Сполучених Штатів» (United States Statutes at Large) Федеральний реєстр публікаційних систем Сполучених Штатів (Federal Register Publications System) (OFR). Федеральний реєстр (OFR) присвоює постійний номер закону, юридичну цитату з кожного закону та готує нотатки, цитати й законодавчу історію (короткий опис дій Конгресу за кожним публічним законопроектом, який також містить дати відповідних заявок або заяв президента).

Федеральний реєстр (OFR) публікує закони через відділ управління друком у Конгресі Сполучених Штатів та Державну друкарню уряду Сполучених Штатів (GPO). Через Федеральний реєстр законодавчі акти можуть бути отримані як безкоштовні електронні документи з федеральної цифрової системи (FDsys), а також за підтримки уряду США – у паперовому форматі. У паперовому вигляді законодавчі акти США доступні шляхом підписання на сайті або покупки окремої копії від архіватора документів чи в будь-якій федеральній депозитарній бібліотеці [516].

Законопроект, розпорядження чи резолюція, що прийняті сенатом і палатою представників та затверджені президентом, якщо він їх не повернув зі своїми запереченнями, стають законом і набувають чинності й повинні бути негайно надіслані архівісту Сполучених Штатів президентом, сенатом або

спікером палати представників [495]. Саме на архівіста Сполучених Штатів Америки покладено обов'язок зберігання оригіналів нормативно-правових актів. Як зауважує Л. Левченко, включення Федерального реєстру (OFR) до складу Національного архіву США мало на меті не лише оприлюднення актів, а й надійне зберігання та автентичність їх оригіналів і контрольних примірників друкованих видань [174].

На основі аналізу правової доктрини й правничої практики Сполучених Штатів Америки можна зробити висновок про наявність кількох підходів до сутності оприлюднення нормативно-правових актів. Зокрема перший підхід полягає у відсутності оприлюднення нормативно-правових актів, другий – у публічному відкритому виданні нормативно-правових актів, третій – в оприлюдненні ще проектів актів, четвертий – в індивідуальному консультуванні кожної зацікавленої людини законодавцем.

Техніку оприлюднення нормативно-правих актів у Сполучених Штатах визначають такі особливості:

1) для оприлюднення нормативно-правових актів використовують дві форми, а саме, офіційне опублікування в друкованих виданнях та електронне оприлюднення шляхом розміщення тексту акта у федеральній цифровій системі;

2) законодавчі акти оприлюднюються через форму опублікування у трьох форматах: як окремі закони, як збірники законів, які відомі у ролі сесійних законів (United States Statutes at Large), і як кодифікований закон, що входить до кодексу (The United States Code);

3) формується та видається повне зібрання законів Сполучених Штатів (United States Statutes at Large) за певний часовий період;

4) видання Кодексу законів Сполучених Штатів (The United States Code) полягає в тому, що окремі норми законів (а не закони цілком) зводяться за предметом їх регулювання, становлячи 50 титулів (розділів) кодексу;

5) нормативно-правові акти для оприлюднення готує Федеральний реєстр публікаційних систем Сполучених Штатів (Federal Register Publications System);

б) доступ до оприлюднених нормативно-правових актів забезпечується наявністю друкованих засобів оприлюднення актів у читальному залі юридичної бібліотеки, у бібліотеці Конгресу Сполучених Штатів, а також у мережі Інтернет;

7) зберігання оригіналів федеральних законів покладено на архівіста Сполучених Штатів Америки.

Велика Британія

Англійські підходи до розуміння та тлумачення закону формувалися в контексті ліберальних ідей, прогресивної системи освіти, раціонального державного управління, багатовікової парламентської традиції. Майже два мільярди людей, що населяють Співдружність, співіснують в особливій інтерпретаційній парадигмі, що дає змогу адекватно сприймати різні нормативні системи й знаково-символічні контексти соціумів. Інтернаціональні властивості англійської мови сприяють експорту англійських традицій тлумачення, їх імплементації національними правовими системами та міжнародним правом. Оприлюднення визначає момент набрання законом чинності і початок його практичної дії. Лише в Англії всі ці акти злиті в одне ціле. Як тільки у парламенті прозвучить оголошення про королівську санкцію білля, він вважається законом, який отримав виконавчу силу й оголошений всім і кожному. Фікція заснована на тому припущенні, що всі англійські піддані представлені в парламенті представниками, отже, те, що сталося і відоме в парламенті, оприлюднено у всій державі. Моментом набрання законом чинності вважається день, зазначений на біллію клерком парламенту, разом з написом про королівську санкцію. Раніше, до кінця минулого століття, діяло більш суворе правило: початком практичної дії закону вважався перший день тієї законодавчої сесії, протягом якої закон виданий. У такому випадку закон мав зворотну силу, а тепер такої не має [482].

Щодо набрання нормативно-правовими актами юридичної сили використовуються такі варіанти: акт може набути чинності негайно, з

конкретної дати у майбутньому або поетапно. Зацікавлена особа може дізнатися, коли акт набув чи набуває чинності, переглянувши розділ самого нормативно-правового акта, який визначає «Початок дії» – один із останніх розділів акта. Іноді конкретна дата не визначається, а терміни залишаються на розсуд державного секретаря відповідного урядового відомства. Отже, акт може набути чинності за допомогою статутного документа, який називається «Розпорядження про введення в дію» або «Положення про введення в дію» [539].

Оприлюднення нормативно-правових актів у Великій Британії має давні традиції й опирається на правовий звичай, однак все-таки врегульоване на нормативному рівні. На зміст оприлюднення впливає те, що Велика Британія – монархія з тривалими історично обумовленими конституційно-правовими процедурами. Загалом порядок оприлюднення закону у Великій Британії такий: «після схвалення білля обома палатами або подолання заперечень лордів палатою громад, білля направляється на королівську санкцію. Вона дається монархом усно давньофранцузькою мовою». Відповідно до «Royal Assent Act of 1967», «закон парламенту вважається прийнятим належним чином, якщо королівська санкція, підтверджена Патентною грамотою, великою державною печаткою Сполученого Королівства і власноручним підписом монарха, виголошена в присутності обох палат парламенту в палаті лордів у тій формі і тим способом, який встановлений звичаєм, перед прийняттям закону або доведена до відома кожної палати парламенту, що засідають окремо, через спікера палати, а в разі його відсутності – через особу, яка його заміняє. Далі сказано: «Ніщо у цій статті не впливає на право монарха оголосити королівську санкцію особисто в парламенті і в той спосіб, яким закон парламенту повинен бути підписаний від імені монарха». Монарх Великої Британії формально володіє правом абсолютного вето, однак із 1707 року (королева Анна не затвердила законопроект про створення шотландського ополчення) жоден правитель в цій країні не скористався таким правом. Для всіх законів, ухвалених парламентом, є обов'язкова формула оприлюднення, текст якої

закріплений в «Parliament Act of 1911» (в редакції «Parliament Act of 1949») [527].

Щоб набрати чинності, акт повинен бути опублікований у збірнику законів. До 1798 року публічні та приватні акти публікувалися в одній, а з 1798 року вони публікуються в різних серіях. Публічні акти висвітлюються в серії «Public general acts», приватні акти публікуються в серії «Local and personal acts». Канцелярія королеви (Her Majesty's Stationary Office, HMSO) публікує законодавство Великої Британії на своєму сайті з 1996 року як королівський публікатор, HMSO контролює опублікування законів, урядових документів, офіційних бюлетенів та ін. Газети «London», «Edinburgh», «Belfast» є офіційними в Англії, Шотландії та Північній Ірландії. Вони видаються приватними компаніями під наглядом HMSO. В Інтернеті представлені сайти (електронні версії) цих газет. З 2000 року все британське законодавство публікується одночасно в друкованому вигляді та на сайті HMSO. З жовтня 2002 року ці публікації отримали статус офіційних. Акти парламенту публікуються HMSO на сайті протягом 24 годин після того, як вони були опубліковані в друкованому вигляді [527].

Електронна форма оприлюднення нормативно-правових актів підкріплена наявністю загальнодоступних доменів у мережі Інтернет. До таких джерел загальнодоступного домену належить Управління з питань інформації в громадському секторі (OPSI), яке розміщує законодавчі тексти. Окрім джерел публічного домену для законодавства в мережі Інтернет існує кілька служб передплати. OPSI, яка була створена в 2005 році, взяла на себе функції канцелярії королеви (HMSO).

Доступ до нормативно-правових актів також забезпечується через такі електронні домени:

1) BAIIІ (Британський та Ірландський інститут правової інформації) містить тексти законів з 1988 року та статутних документів з 2002 року;

2) LexisNexis Butterworths – нова платформа, що поєднує послуги Lexis та Butterworths. Він містить ті самі законодавчі дані, що і Lexis Nexis Professional, включаючи статuti й анотації Галсбері;

3) Статuti Justis Великої Британії містять повний текст статутів, прийнятих із посиланням між зміненими та внесеними змінами в законодавство, і є єдиною службою, що охоплює всі скасовані та чинні статuti;

4) Westlaw UK (www.westlaw.co.uk або www.westlaw.com) містить укрупнені статuti та чинні СІ. На ньому також розміщено історичні версії статутів;

5) Lawtel охоплює посилання на офіційну версію законів та статутні таблиці статусу, що містять подробиці змін і доповнень законодавства із посиланнями [509].

На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що для техніки оприлюднення нормативно-правових актів у Великій Британії характерні такі особливості:

1) нормативно-правові акти парламенту оприлюднюються шляхом виголошення в присутності обох палат парламенту в палаті лордів у тій формі й тим способом, який встановлений звичаєм, перед прийняттям закону або доведення до відома кожної палати парламенту, що засідають роздільно, через спікера палати, а в разі його відсутності – через особу, яка його заміняє;

2) монарх володіє правом оголосити королівську санкцію особисто в парламенті і тим способом, яким закон парламенту повинен бути підписаний від імені монарха;

3) основною формою оприлюднення нормативно-правових актів є офіційне опублікування. Офіційними засобами для оприлюднення в Англії, Шотландії та Північній Ірландії є газети «London», «Edinburgh», «Belfast». З 1798 року нормативно-правові акти публічного права оприлюднюються в серії «Public general acts», натомість акти приватного права – в серії «Local and personal acts»;

4) нормативно-правові акти доступні в електронній формі на сайті канцелярії королеви (Her Majesty's Stationary Office, HMSO) з 1996 року як королівського публікатора. З 2005 року ці функції покладено на Управління з питань інформації в громадському секторі (OPSI). Канцелярія королеви (HMSO) контролює опублікування законів, урядових документів, офіційних бюлетенів та ін.

Канада

У Канаді затверджено нормативні вимоги щодо оприлюднення законів на всій її території Законом «Про публікацію законів» з 1985 року. Конституційні вимоги щодо публікації законодавства англійською та французькою мовами застосовуються федерально і в провінціях Манітоба, Нью-Брансвік та Квебек. Вони поширюються на закони, а також на більшість делегованих законодавчих актів виконавчих органів. Порухення цих вимог призводить до недійсності, окрім випадку, коли судом призупинено декларування недійсності нормативно-правового акта, щоб дозволити переклад і повторне введення в дію закону у двомовній формі. Крім того, суди, як правило, відмовляються обмежувати застосування законів на підставі неадекватності їх оприлюднення. Це очевидний результат відкритості парламентського процесу і публічності, що панує під час ухвалення законів [531].

Відповідно до Закону «Про публікацію законів», усі нормативно-правові акти, прийняті законодавчими органами колишніх провінцій Верхньої Канади та Нижньої Канади, передані й здані на зберігання записів в канцелярію клерка сенату (Clerk of the Senate). Усі нормативно-правові акти парламенту Канади, які погоджує генерал-губернатор, залишатимуться в розпорядженні секретаря сенату Канади, що призначається посадовою особою парламентів клерком парламентів (Clerk of the Parliaments).

Клерк парламентів скріплює печаткою засвідчені копії всіх нормативно-правових актів, які повинні бути подані до судів у межах або поза межами Канади, та в будь-якій іншій справі, яку він вважає важливою. Усі копії

нормативно-правових актів, засвідчені клерком парламентів, вважаються дубльованими оригіналами та є свідченням цих актів, їхнього змісту на папері, що друкуються під наглядом парламенту Королівською друкарнею (Queen's Printer) [531].

Клерк парламентів повинен подати засвідчені копії нормативно-правових актів будь-якому відділу Федерального державного управління чи державної служби будь-якої провінції або особі, яка звертається із заявою для видачі копії. Якщо нормативно-правовий акт – закон, то клерк парламентів повинен вставити внизу кожної копії закону письмовий сертифікат, належним чином підписаний та засвідчений ним, на підставі того, що це справжня копія закону, прийнятого парламентом Канади або законодавчою владою колишньої провінції Канади чи колишньої провінції Верхньої або Нижньої Канади. Після цього клерк парламентів дає Королівській друкарні засвідчену копію кожного закону парламенту як тільки вона отримала королівську згоду.

Також законом встановлено, що закони Канади оприлюднюються англійською та французькою мовами у паперовій формі. Окрім того, за вказівкою генерал-губернатора, закони можуть бути оприлюдненими в «Канадській газеті» (Canada Gazette) і пізніше надруковані у відповідній частині збірника законів (Part of the Statutes).

Клерк Таємної ради (Privy Council shall) протягом п'ятнадцяти днів після закінчення кожного календарного року передає Королівській друкарні, а за необхідності – королеві, копії всіх розпоряджень, відповідно до закону «Про публікацію законів». Королівська друкарня веде повну реєстрацію кількості копій нормативно-правових актів кожного календарного року [531].

Стосовно делегованого законодавства ситуація є більш складною. Існують різноманітні законодавчі вимоги залежно від типу делегованого законодавства і юрисдикції. Є також варіації з приводу невідповідності цим вимогам. На муніципальному рівні невідповідність, як правило, позбавляє чинності будь-який підзаконний нормативно-правовий акт. На противагу

цьому, виконавчі нормативно-правові акти зазвичай набирають чинності до оприлюднення [535].

Провінційні законодавчі органи прийняли широке коло вимог до оприлюднення муніципальних підзаконних нормативно-правових актів. Наприклад, в Онтаріо відповідний підзаконний нормативно-правовий акт або його проект повинен бути опублікований в місцевій газеті. У Манітобі – повідомлення про кожний підзаконний нормативно-правовий акт повинне бути опубліковане як в електронній газеті, так і в газеті «Манітоба». У Новій Шотландії муніципальні ради зобов'язані зберігати копію нормативно-правового акта у відкритому вигляді для ознайомлення громадськості. Вони друкують копії підзаконних нормативно-правових актів та можуть виготовляти копії на продаж для громадськості.

Також існують правила, що захищають або запобігають використанню неопублікованих законів в окремих випадках. У них здебільшого йдеться про те, що законодавчий акт «не є недійсним лише через те, що його не було опубліковано» в офіційному бюлетені. Вони забезпечують різний ступінь захисту від неоприлюднених законопроектів. Положення схоже до підпункту 11 Федерального закону «Про запобігання засудженню», якщо «не було вжито розумних кроків для втілення цілі цієї норми права – ознайомлення тих осіб, на яких це може вплинути» [531].

Проте такі правила оприлюднення не охоплюють усіх форм делегованих законів, які ухвалюються виконавчим органом. У деяких випадках розглянуті вимоги щодо оприлюднення вважають обов'язковими, в інших – суд розглянув делеговане законодавство чинним у випадку оприлюднення і ретельно застосував «максиму про незнання закону». Наслідки невідповідності, очевидно, залежать від того, як характеризуються мета й ціль вимог про оприлюднення. Наприклад, у Новій Шотландії суд зазначив, що вимога законодавства щодо оприлюднення сприяє збору доказів правопорушень, які чітко вимагають знання закону.

Суди також захищали осіб від квазізаконодавства, яке не було адекватно оприлюднене або було неправильно видане як замітник делегованого законодавства. У цих випадках немає єдиного стандарту для визначення, чи делеговане законодавство було адекватно оприлюднене. Суди відмовилися його застосовувати при розгляді справ на основі різних підстав, з яких:

1) відсутність захисту від положення, що щось було зроблено для оприлюднення делегованого законодавства;

2) нездатність фактично повідомити обвинуваченого про делеговане законодавство;

3) доказ того, що ті, на кого поширюється делегований закон, не знали про це в день, коли його було доручено застосувати, та що делеговане законодавство було оприлюднене в газетах після цього дня;

4) докази того, що делегований закон зберігає таємницю [538, с. 78].

Ці справи були пояснені на теорії тим, що делегування законодавчої влади підлягає умові адекватного оприлюднення. Це аналогічно тому, як суди застосували принципи природного правосуддя і справедливості до прийняття функціональних рішень. Фізичні особи не пов'язані результатами особливостей розгляду справи, якщо вони не були сповіщені про це та не отримали дозвіл чинити дії. Хоча природні справедливість і чесність були відхилені як основа для ведення та здійснення законодавчих повноважень, вони вважаються підґрунтям для вимог про оприлюднення законодавчих актів [538].

Не всі суди були готові визнати наявні обмеження застосування неоприлюднених делегованих законодавчих актів. Це може бути пояснено місцевими характерними особливостями підзаконних актів, тому що вони застосовуються лише в конкретних муніципальних громадах і здійснюються через публічний процес, тому можна припустити, що вони будуть відомі тим, на кого впливають. Це припущення, звичайно, піддається критиці у великих містах зі значним населенням і деяких провінціях [535].

Там, де норми права підлягають чіткому оприлюдненню і захисту, суди також відмовились передбачати будь-які інші додаткові вимоги. Так само як

відкритий захист застосовується тільки в кримінальних судових провадженнях, ніякі порівняльні заходи не були визнані у цивільних справах. Суди не були переконані аргументами, що базуються на таємниці, яка традиційно супроводжує підготовку делегованих законопроектів чи неадекватність публікації в офіційних газетах.

Здебільшого суди зосереджують увагу на зобов'язаннях уряду оприлюднювати законодавство та визнають відносно небагато винятків з цього правила. Якщо суди зосереджуються на зобов'язаннях уряду, на відміну від обставин і людей, вони, очевидно, виробляють працездатні, відносно рівномірні вказівки про вимоги справедливого оприлюднення відповідно до закону. Такий підхід судів зробить застосування законодавства більш передбачуваним, а не залишеним на поталу капризам індивідуального знання закону. Це, звичайно, не означає, що завдання судів буде легким. Їхня мета повинна полягати в оцінці того, що розумно очікувати від уряду в процесі оприлюднення закону, а не накладання надмірного тягаря, який перешкоджає ефективному регулюванню.

В електронній формі федеральні нормативно-правові акти доступні на веб-сайті Міністерства юстиції (Department of Justice) за адресою: <https://www.justice.gc.ca/>. Веб-сайт облаштований зручними пошуковими системами, які дають змогу знайти необхідний законодавчий акт згідно з алфавітним покажчиком законів. Якщо необхідною є інформація про прийняття, міністра, який відповідає за виконання закону, чи дати внесення змін, можна скористатися таблицею публічних законів. Важливим є доступ до всіх конституційних актів Канади з 1867 по 1972 роки. На веб-сайті Міністерства юстиції не оприлюднюються судові рішення, які є доступними на сайтах Lexum Collection, а також нормативно-правові акти провінцій. Нормативно-правові акти провінцій в електронній формі оприлюднюються на сайтах міністерств юстиції відповідної провінції [519].

На основі проведеного аналізу законодавства та практики оприлюднення нормативно-правових актів у Канаді, можна вказати, що техніка оприлюднення нормативно-правових актів має такі особливості:

1) наявність спеціального нормативно-правового акта, який регулює порядок оприлюднення нормативно-правових актів – Закону «Про публікацію законів» 1985 року;

2) конституційна вимога, що оприлюднення федерального законодавства та законодавства в провінціях Манітоба, Нью-Брансвік та Квебек здійснюється англійською та французькою мовами;

3) оригінали федеральних законів зберігаються в канцелярії клерка сенату (Clerk of the Senate), а за оприлюднення нормативно-правих актів відповідає клерк парламентів (Clerk of the Parliaments), які після його засвідчення відправляються в Королівську друкарню (Queen's Printer) для офіційного опублікування;

4) офіційне опублікування законів Королівською друкарнею здійснюється у вигляді окремих брошур, а за розпорядженням генерал-губернатора, закони можуть бути оприлюдненими в «Канадській газеті» (Canada Gazette) і далі надруковані у відповідній частині збірника законів (Part of the Statutes);

5) законодавство суб'єктів федерації оприлюднюється у формі офіційного опублікування, яке доступне як в друкованій, так і в електронній формі.

Австралія

Оприлюднення нормативно-правових актів в Південній Австралії здійснюється у формі опублікування в офіційному друкованому виданні. Таким виданням з 1839 року й до сьогодні є «Урядова газета Південної Австралії» (South Australian Government Gazette), яка видається при департаменті планування, транспорту та інфраструктури. У ній розміщуються законодавчі повідомлення: новоприйняті чи змінені загальнообов'язкові правила поведінки, постанови суду та правила судочинства; повідомлення уряду штату: правова інформація міністрів, департаментів та агентств; повідомлення органів місцевого самоврядування [536]. Згідно з пунктом 11 Закону «Про підзаконне законодавство Південної Австралії» 1978 року, усі підзаконні нормативно-

правові акти негайно після їх прийняття опубліковуються в «Урядовій газеті Південної Австралії» [537].

Можемо дійти висновку, що у вказаному друкованому виданні оприлюднюються всі нормативно-правові акти Південної Австралії. Водночас звертаємо увагу на те, що вказаний закон оперує поняттям «негайно» щодо визначення строку оприлюднення.

Щодо засобу оприлюднення, то «Урядова газета Південної Австралії» виходить у друкованому варіанті, а також з 1999 року доступна в електронному варіанті у форматах PDF та DOC за адресою: <https://governmentgazette.sa.gov.au>. Окрім того, офіційне видання Південної Австралії з 1839 по 1999 рік теж доступне в електронному варіанті за посиланням: http://www5.austlii.edu.au/au/other/sa_gazette. Нормативно-правові акти Південної Австралії без актуальних змін з 2003 року також доступні на веб-сайті законодавства Південної Австралії (South Australian Legislation: <https://www.legislation.sa.gov.au/>).

Закон «Про тлумачення актів Південної Австралії» 1915 року з оприлюдненням нормативно-правових актів пов'язує набрання ними чинності з моменту оприлюднення нормативно-правового акта. Як правило, нормативно-правовий акт містить положення про початок дії, в якому зазначається, що акт (або його частина) набуде чинності в день, який буде визначений під час оприлюднення. Однак необхідно констатувати, що саме цим законом (пункт 5) встановлено, що кожен нормативно-правовий акт, який прийнятий з 01 січня 1873 року, є публічним [496]. Водночас Закон «Про тлумачення актів Південної Австралії» 1915 року встановлює правила проставляння дати на друкованій копії нормативно-правового акта (пункт 10), зокрема на акті, який готується до опублікування, проставляється та дата, якою уповноважена особа схвалила його або повідомила про схвалення акта королевою [496].

Окрім оприлюднення нормативно-правових актів, яке слідує за прийняттям чи ухваленням акта, у Південній Австралії, згідно із Законом «Про перегляд і опублікування законодавства Південної Австралії» [523] від 2002

року і Положенням про перегляд та опублікування законодавства [524] від 2017 року, діє програма з перегляду та публікації уже чинного законодавства. Основною метою вказаної програми є консолідація законодавства та створення актуальних копій загального публічного законодавства. Такі копії законодавства є доступними громадськості у друкованій чи електронній формі. Із програми виключено таке законодавство: приватні акти; законодавство, яке в силу обмеженого, місцевого застосування чи свого характеру не має достатнього значення для включення в програму; законодавство, термін чинності якого закінчився або його було замінено; законодавство, яке складається зі скасування, поправки чи зміни законодавства [523].

Згідно із Законом «Про перегляд і опублікування законодавства Південної Австралії», нормативно-правові акти можуть бути оприлюднені у формах публікації друкованої копії нормативно-правового акта або публікації електронної копії законодавства на веб-сайті чи в іншій формі, відповідно до закону.

Якщо нормативно-правові акти оприлюднюються відповідно до закону у формі публікації, яка є доступною з веб-сайту, то необхідно дотримуватися умов, які передбачені законом. Тому будь-яка електронна копія нормативно-правового акта, завантажена з веб-сайту, або друк цієї електронної копії вважається зробленою на підставі Закону «Про перегляд і опублікування законодавства Південної Австралії». Нормативно-правові акти, що оприлюднені згідно із вказаним законом, набувають чинності в порядку, який встановлений для змін до законодавства.

Положенням про перегляд та публікацію законодавства встановлюються вимоги до електронної копії нормативно-правового акта. Установлено, що електронна копія нормативно-правового акта для виконання Закону «Про перегляд і опублікування законодавства Південної Австралії» – це завантажена з веб-сайту законодавства (South Australian Legislation (SA)) копія або відбиток цієї електронної копії за виконання таких вимог: електронне опублікування законодавства повинне бути дозволене органом влади; твердження про дозвіл

органу влади на електронне оприлюднення повинне відображатися біля підніжжя кожної сторінки електронних копій нормативно-правових актів [524].

Також передбачено, що, окрім веб-сайту законодавства (South Australian Legislation (SA) з URL-адресою: www.legislation.sa.gov.au, можливе використання будь-якого іншого веб-сайту, який створений та підтримується управлінням парламенту.

Доступ до нормативно-правових актів Південної Австралії теж забезпечується через функціонування таких веб-сайтів: Subject Index to SA Legislation – предметний індекс до законодавства стосовно SA, що опублікований Асоціацією юридичних бібліотек Австралії; Acts of the Parliament of South Australia 1837-2002 – Акти парламенту Південної Австралії 1837–2002 років, що опубліковані університетом Фліндерса; Law Handbook Online – Правовий посібник онлайн, який опубліковано Комісією з юридичних послуг; Parliament of South Australia – сайт парламенту Південної Австралії, однак, на цьому сайті оприлюднено тільки законопроекти та парламентські слухання щодо них; Service SA – он-лайн магазин для купівлі офіційних копій нормативно-правових актів; SA Central – основний (центральний) веб-сайт уряду Південної Австралії.

Аналіз практики оприлюднення нормативно-правових актів у Південній Австралії дає можливість установити такі техніко-юридичні особливості:

1) наявність нормативно-правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів, базу якої становлять Закон «Про тлумачення актів Південної Австралії» 1915 року, Закон «Про підзаконне законодавство Південної Австралії» 1978 року, Закон «Про перегляд і опублікування законодавства Південної Австралії» 2002 року й Положення про перегляд та опублікування законодавства від 2017 року;

2) оприлюднення нормативно-правових актів, яке відбувається відразу після прийняття нормативно-правового акта, здійснюється у формі офіційного опублікування;

3) як засіб оприлюднення використовується друковане видання – «Урядова газета Південної Австралії» (South Australian Government Gazette);

4) як передбачено Законом «Про перегляд і опублікування законодавства Південної Австралії», нормативно-правові акти можуть бути оприлюднені у формах публікації друкованої копії нормативно-правового акта або публікації електронної копії законодавства з веб-сайту чи в іншій формі, відповідно до закону. Однак зауважуємо, що таке оприлюднення стосується консолідованого законодавства та не пов'язане із процесом прийняття;

5) створення ефективного механізму доступу до текстів прийнятих нормативно-правових актів з допомогою електронного варіанту «Урядової газети Південної Австралії», функціонування веб-сайту законодавства Південної Австралії за адресою: <https://www.legislation.sa.gov.au/> та інших пошукових веб-сайтів із пошуковими системами законодавства;

б) формування вимог до електронної копії нормативно-правового акта та проведення електронного опублікування з дозволу уповноваженого органу влади.

На підставі викладеного можемо підсумувати, що встановлено особливості нормативно-правового регулювання оприлюднення нормативно-правових актів, порядок офіційного оприлюднення та його форми й засоби, які характерні для Сполучених Штатах Америки, Великої Британії, Канади та Австралії.

Щодо правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів зауважимо, що в Канаді та Австралії наявні спеціальні акти, які безпосередньо визначають форми, засоби оприлюднення та інші правила оприлюднення. Водночас у Сполучених Штатах Америки та Великій Британії такої практики немає.

Щодо форм оприлюднення нормативно-правових актів, які використовуються у країнах англо-американської правової сім'ї, то у Сполучених Штатах Америки, Великій Британії, Канаді та Австралії

використовують опублікування в друкованих виданнях. Однак у Сполучених Штатах Америки як засіб оприлюднення не використовуються офіційні періодичні друковані видання, оскільки закони друкуються кожен окремо у вигляді «брошури», як збірники законів (United States Statutes at Large), і як кодифікований закон, що входить до кодексу (The United States Code). У Канаді практикують теж оприлюднення законів як окремі друковані видання, однак можливе використання як засобу оприлюднення й офіційних друкованих видань. У Великій Британії та Австралії як засіб оприлюднення використовують офіційні друковані видання.

У Сполучених Штатах Америки, Великій Британії, Канаді та Австралії доступ до текстів нормативно-правових актів забезпечується також формою електронного оприлюднення. Так, у Сполучених Штатах Америки наявний доступ не тільки до тексту акта, а й акт доступний у вигляді електронного документа з федеральної цифрової системи. Інші країни забезпечують доступ до текстів нормативно-правових актів через мережу Інтернет на сайтах уповноважених на те органів чи спеціально створених для цього сайтів з пошуковими системами законодавства.

Наступний аспект, який виділяємо для Сполучених Штатів Америки та Канади, – наявність детальних правил зберігання оригіналів законів та інших нормативно-правових актів, а також покладання цього обов'язку на конкретну посадову особу.

Висновки до розділу 5

Можемо підсумувати, що в розділі проведено аналіз оприлюднення нормативно-правових актів у країнах романо-германської та англо-американської правових сімей, на підставі чого доходимо таких висновків.

1. Серед країн романо-германської правової сім'ї встановлено особливості нормативно-правового регулювання оприлюднення нормативно-

правових актів, порядок офіційного оприлюднення та його форми й засоби офіційного оприлюднення нормативно-правових актів у Польській Республіці, Республіці Білорусь, Республіці Франція, Федеративній Республіці Німеччина, Великому Герцогстві Люксембург і Королівстві Бельгія.

Установлено наявність спеціального законодавчого акта, який регулює порядок оприлюднення нормативно-правових актів у Польській Республіці, – Закон «Про оголошення нормативних актів та деяких інших правових актів» від 20 липня 2000 року (*Ustawa o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych*). Офіційне опублікування є формою оприлюднення нормативно-правових актів, яке передбачає розміщення повних текстів нормативно-правових актів в офіційних засобах публікації нормативно-правових актів в Польській Республіці, до яких належать: Збірник законів Польської Республіки (*Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskie*), офіційний журнал Польської Республіки «Монітор Польщі» (*Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej «Monitor Polski»*), урядовий журнал Польської Республіки «Монітор Польський Б» (*Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej «Monitor Polski B»*), офіційні журнали міністрів, які керують підрозділами урядової адміністрації (*dzienniki urzędowe ministrów kierujących działami administracji rządowej*), офіційні журнали центрального уряду, а також воєводські урядові журнали (*dzienniki urzędowe urzędów centralnych oraz wojewódzkie dzienniki urzędowe*).

Визначено, що порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів Республіки Білорусь концептуалізований Законом «Про нормативно-правові акти» від 27 червня 2018 року. Електронне офіційне опублікування є формою оприлюднення нормативно-правових актів, яке розглядається як доведення нормативно-правових актів до загального відома шляхом розміщення їх текстів відповідно до підписаних оригіналів на Національному правовому інтернет-порталі Республіки Білорусь. Оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється тією державною мовою, якою вони ухвалені (видані), а датою офіційного оприлюднення нормативно-правового акта

вважається дата розміщення його тексту на Національному правовому інтернет-порталі Республіки Білорусь. Нормативно-правові акти можуть бути оприлюднені в офіційних періодичних друкованих виданнях, визначених президентом Республіки Білорусь, однак таке оприлюднення в цих виданнях є неофіційним і здійснюється відповідно до законодавства шляхом точного відтворення текстів нормативних правових актів із зазначенням їх обов'язкових реквізитів (вид нормативного правового акта, його назва, дата прийняття (видання), реєстраційний номер, посада, ініціали (ініціал імені) і прізвище посадової особи (осіб), яка підписала нормативний правовий акт.

Констатовано, що порядок оприлюднення нормативно-правових актів Республіки Франція визначається Конституцією Республіки Франція, Цивільним кодексом і Кодексом відносин між громадянами та органами державної влади, а також спеціальним актом – декретом № 59-635 від 19 травня 1959 року «Про форми оприлюднення законів президентом Республіки». Закон вважається оприлюдненим у разі видання указу президента Республіки про оприлюднення закону, підписаного прем'єр-міністром і міністрами, відповідальними за виконання. Формою оприлюднення є опублікування тексту в офіційному документі, яке здійснюється шляхом внесення його до «Офіційного журналу Республіки Франція» (*Journal officiel de la République française* (JORF)). Оприлюднення підзаконних нормативно-правових актів (ордонанси (накази), що супроводжуються рапортом про подання, а також декрети) здійснюється у формі опублікування в «Офіційному журналі Республіки Франція» (*Journal officiel de la République française* (JORF)). Офіційне опублікування нормативно-правових актів у Республіці Франція забезпечується й електронною формою в умовах, що гарантують їх достовірність, а законодавство чітко визначає форму оприлюднення нормативно-правових актів відповідно до статті 1 декрету № 59-635 від 19 травня 1959 року «Про форми оприлюднення законів президентом Республіки».

Зауважено, що для оприлюднення нормативно-правових актів у Федеративній Республіці Німеччина характерна наявність спеціального

нормативно-правового акта, який регулює порядок оприлюднення, а саме, Закону «Про опублікування та оприлюднення правових актів» від 30 січня 1950 року. Оприлюднення законів відбувається у формі офіційного опублікування у «Віснику федерального законодавства». Для офіційного опублікування закону оформляється його оригінал редакторами «Вісника федерального законодавства», після чого відбувається підтвердження оригіналу нормативно-правового акта підписами, контрасигнація від федерального уряду відповідним міністром, федеральним канцлером та іншими міністрами, сфери діяльності яких стосується нормативно-правовий акт. Оригінал закону зшивається чорно-червоно-золотою ниткою та скріплюється великою федеральною печаткою, підписується федеральним канцлером та федеральним президентом, після чого оригінал передається редакторам «Вісника федерального законодавства» з метою оприлюднення та інформування міністерств-виконавців для реалізації закону. Оприлюднення підзаконних нормативно-правових актів здійснюється у формі офіційного опублікування у «Федеральному бюлетені» (Federal Gazette), який видається в електронному варіанті, «Інформаційному бюлетені» (Verkehrsblatt) – публікації правових постанов ФРН, а також опублікування офіційних обнародувань у «Тарифно-транспортному бюлетені» (der Tarif- und Verkehrs-Anzeiger (TVA) для опублікування залізничних тарифів.

Визначено, що у Великому Герцогстві Люксембург наявні спеціальні нормативно-правові акти, що регулюють порядок оприлюднення, зокрема указ великого герцога «Регулювання публікації законів» від 22 жовтня 1842 року та указ великого герцога «Щодо публікації «Меморіалу» у двох частинах» від 21 вересня 1859 року. Закони оприлюднює великий герцог протягом трьох місяців після прийняття палатою депутатів. Для оприлюднення використовується форма офіційного опублікування, а засобом оприлюднення є друковане видання «Mémorial». Вимоги щодо нормативно-правових актів, які направляються на офіційне опублікування, та гарантії забезпечення ідентичності оприлюднених нормативно-правових актів з оригіналами

містяться в указі великого герцога «Регулювання публікації законів» від 22 жовтня 1842 року [12, с. 146].

Установлено, що оприлюднення нормативно-правових актів у Королівстві Бельгія врегульовано спеціальним нормативно-правовим актом – Законом «Про використання мов у законодавчих питаннях оприлюднення, публікації та набрання чинності нормативно-правових актів» від 31 травня 1961 року. Відповідно до статті 109 Конституції Королівства Бельгія, закони оприлюднює король, який має владу санкціонувати й оприлюднювати закони, а в суб'єктах федерації – федеративні уряди. Оприлюднення законів відбувається шляхом королівського санкціонування закону та проставлення підпису на ньому, що є символічним «дозволом» короля для існування закону, а його оприлюднення відбувається одночасно зі санкцією. Також король Бельгії проводить контрасигнацію, оскільки він очолює федеральну виконавчу владу, то його підпис на федеральному нормативно-правовому акті означає не тільки санкціонування та оприлюднення, а ще й те, що він підлягає виконанню. Для оприлюднення законів використовують форму публікації, а засобом оприлюднення визначено офіційне друковане видання «Moniteur belge». Для оприлюднення використовують дві мови – французьку та голландську. Окрім того, Закон «Про використання мов у законодавчих питаннях оприлюднення, публікації та набрання чинності нормативно-правових актів» від 31 травня 1961 року містить вимоги до форми оприлюднення нормативно-правових актів і гарантії їх відповідності оригіналам.

2. Серед країн англо-американської правової сім'ї встановлено особливості нормативно-правового регулювання оприлюднення нормативно-правових актів, порядок офіційного оприлюднення та його форми й засоби офіційного оприлюднення нормативно-правових актів у Сполучених Штатах Америки, Великій Британії, Канаді та Австралії.

Схарактеризовано порядок оприлюднення нормативно-правових актів у Сполучених Штатах Америки, зокрема встановлено, що після прийняття федеральних законів Сполучених Штатів та схвалення їх президентом

оригінали відправляються на зберігання архівісту Сполучених Штатів. З'ясовано, що офіційне опублікування є формою оприлюднення нормативно-правових актів, а законодавчі акти оприлюднюються в трьох форматах: як окремі закони, збірники законів, які відомі як сесійні закони (United States Statutes at Large), і кодифікований закон, що входить до кодексу (The United States Code). Законодавчі акти для оприлюднення готує Федеральний реєстр публікаційних систем Сполучених Штатів (Federal Register Publications System). Норми законодавчих актів публікуються в Кодексі законів Сполучених Штатів (The United States Code), особливістю якого є те, що окремі норми законів (а не закони цілком) зводяться за предметом їх регулювання, становлячи 50 титулів (розділів) кодексу. Вільний доступ до друкованих джерел законодавчих актів забезпечений у читальному залі юридичної бібліотеки, бібліотеці Конгресу Сполучених Штатів і в мережі Інтернет.

Констатовано, що у Великій Британії нормативно-правові акти парламенту оприлюднюються у формі виголошення в присутності обох палат парламенту в палаті лордів у тій формі і тим способом, який встановлений звичаєм: перед прийняттям закону або доведення до відома кожної палати парламенту, що засідають роздільно, через спікера палати, а в разі його відсутності – через особу, яка його замінює. Монарх володіє правом оголосити королівську санкцію особисто в парламенті і тим способом, яким закон парламенту повинен бути підписаний від імені монарха. Водночас як форма оприлюднення використовується офіційне опублікування нормативно-правових актів, а засобами для офіційного оприлюднення в Англії, Шотландії та Північній Ірландії є газети «London», «Edinburgh», «Belfast». З 1798 року нормативно-правові акти публічного права оприлюднюються в серії «Public general acts», натомість акти приватного права – в серії «Local and personal acts». Передбачена можливість доступу до нормативно-правових актів в електронній формі на сайті канцелярії королеви (Her Majesty's Stationary Office, HMSO) з 1996 року як королівського публікатора.

Установлено, що в Канаді порядок оприлюднення нормативно-правових актів регулює спеціальний нормативно-правовий акт – Закон «Про публікацію законів» 1985 року. Оприлюднення федерального законодавства та законодавства в провінціях Манітоба, Нью-Брансвік та Квебек здійснюється англійською та французькою мовами. Відповідальною особою за оприлюднення нормативно-правих актів є клерк парламентів (Clerk of the Parliaments), які після його засвідчення відправляються у Королівську друкарню (Queen's Printer) для офіційного опублікування. Таке офіційне опублікування законів Королівською друкарнею (Queen's Printer) здійснюється у вигляді окремих брошур, а за розпорядженням генерал-губернатора, закони можуть бути оприлюдненими в «Канадській газеті» (Canada Gazette) і далі надруковані у відповідній частині збірника законів (Part of the Statutes). Оригінали федеральних законів зберігаються в канцелярії клерка сенату (Clerk of the Senate). Офіційне опублікування законодавства суб'єктів федерації здійснюється як в друкованій, так і в електронній формі.

Виявляємо, що техніко-юридичні особливості оприлюднення нормативно-правових актів у Південній Австралії виражені у такому: наявність нормативно-правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів Законом «Про тлумачення актів Південної Австралії» 1915 року, Законом «Про підзаконне законодавство Південної Австралії» 1978 року, Законом «Про перегляд і опублікування законодавства Південної Австралії» 2002 року і Положенням про перегляд та опублікування законодавства від 2017 року; використання для оприлюднення нормативно-правових актів, яке слідує одразу після прийняття нормативно-правового акта, форми офіційного опублікування, а як засіб оприлюднення використовується друковане видання – «Урядова газета Південної Австралії» (South Australian Government Gazette); здійснення оприлюднення уже чинних нормативно-правових актів у порядку перегляду й опублікування законодавства Південної Австралії та використання для нього не тільки друкованої копії нормативно-правового акта, а й публікації електронної копії на веб-сайті; існування ефективного механізму доступу до текстів

ухвалених нормативно-правових актів за допомогою електронного екземпляра «Урядової газети Південної Австралії»; функціонування веб-сайту законодавства Південної Австралії (South Australian Legislation <https://www.legislation.sa.gov.au/>) та інших веб-сайтів із пошуковими системами законодавства.

ВИСНОВКИ

1. Узагальнено стан дослідження оприлюднення нормативно-правових актів та з'ясовано, що більшість наукових праць становлять розробки у сферах: 1) юридичної техніки; 2) правотворчості та законотворчості; 3) оприлюднення нормативно-правових актів. Встановлено, що дослідження оприлюднення нормативно-правових актів у вітчизняній юридичній науці є фрагментарним, оскільки вчені розглядали його в межах правотворчості, законотворчості або в частині оприлюднення законів чи опублікування нормативно-правових актів. Ця особливість є домінантною з огляду на стан юридичних наукових досліджень. Техніка оприлюднення нормативно-правових актів була лише частиною наукових пошуків у сферах юридичної, нормативної чи законодавчої технік. Окрім того, спостерігається домінування дослідницького зацікавлення однією з форм оприлюднення нормативно-правових актів – опублікуванням. Зазначено, що поза увагою науковців залишено техніко-юридичну модель, структуру та техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів.

2. Сформовано методологічне підґрунтя наукового пізнання оприлюднення нормативно-правових актів з урахуванням того, що воно складається із сукупності послідовних дій, які спрямовані на юридично значимий результат. Методи дослідження оприлюднення нормативно-правових актів обрано з огляду на системний, аксіологічний та феноменологічний підходи, які означили цінність оприлюднення нормативно-правових актів на індивідуальному і суспільному рівнях, зумовили його розуміння як реальності, що втілюється через правомочності та правові обов'язки суб'єктів правотворчості, вирізнили мету оприлюднення – створення автентичної копії нормативно-правового акта, а також умов для ознайомлення з нею найширшого кола суб'єктів права.

Наукове пізнання техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів здійснено з використанням

сукупності таких методів: діалектичного, герменевтичного, історико-правового, прогностичного, методу моделювання, системного, формально-юридичного та порівняльно-правового. Науковий пошук також проведено з використанням елементів соціологічного методу та логічних прийомів аналізу і синтезу.

3. Розкрито значення оприлюднення нормативно-правових актів через гарантування ним якості нормативно-правового акта, права на інформацію про нові нормативно-правові акти, а також функціонування принципу правової визначеності. Вважаємо, що якість нормативно-правового акта досягається завдяки відповідності критеріям щодо зовнішньої форми акта, а саме: легальності, доступності, юридичної сили, чого неможливо досягнути без його оприлюднення та створення механізму доступу до копій чи текстів, що тотожні оригіналу нормативно-правового акта. Це саме стосується й такого критерію, як обов'язковість нормативно-правового акта, адже без доведення його до відома суб'єктів права, яким він адресований, не буде обов'язковим для них.

Право на інформацію про нові нормативно-правові акти є одним з аспектів оприлюднення нормативно-правових актів, яке забезпечується обов'язком правотворчого органу інформувати про ухвалення нових нормативно-правових актів; обов'язком правотворчого органу оприлюднювати точний та повний за обсягом текст нормативно-правового акта; обов'язком правотворчого органу оприлюднювати нормативно-правовий акт у визначені строки та у встановленому порядку; створенням державою можливостей доступу до прийнятих нормативно-правових актів як на нормативному, так і на інституційному рівнях. Функціонування принципу правової визначеності, що нормативно закріплений на європейському та національному рівнях, полягає в доступності нормативно-правових актів, яка досягається оприлюдненням нормативно-правових актів для всіх зацікавлених осіб чи суб'єктів права.

4. Установлено, що теоретичні та методологічні основи нормативно-правового акта й системи нормативно-правових актів, на підставі яких сформовано техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових, становлять поняття нормативно-правового акта, його змістові ознаки та ознаки

як юридичного документа, система нормативно-правових актів. До змістових ознак нормативно-правових актів належать такі: ухвалюються уповноваженими суб'єктами правотворчості та є результатом цієї діяльності; технологія їх прийняття є нормативно регламентованою; містить норми права; є юридичним письмовим документом, який оприлюднюється; діє в часі, просторі та за колом осіб. Для формування техніко-юридичних засад оприлюднення нормативно-правових актів визначальними змістовими ознаками нормативно-правового акта є те, що він – юридичний письмовий документ, який оприлюднюється та діє в часі. Письмова форма нормативно-правового акта сприяє його системності, узгодженості та зручності у використанні.

Нормативно-правовий акт як юридичний документ повинен відповідати загальним (вихідним) вимогам юридичних документів, зокрема: достовірності, точності, авторитетності, своєчасності та оперативності, доступності, ясності та офіційності, а також вимогам, що стосуються оформлення, структури та змісту нормативно-правового акта. Дотримання вказаних вимог сприятиме якості нормативно-правового акта як юридичного документа та впливатиме на основне призначення – ефективне регулювання суспільних відносин. Оприлюднення нормативно-правового акта є виразником вимог доступності та достовірності, оскільки під час оприлюднення створюється точна копія оригіналу письмового документа з відображенням усіх реквізитів. Реквізити нормативно-правового акта як юридичного документа, вказівка на дату набрання чинності та вживання заходів для цього є умовами його легітимності. Сформовано систему нормативно-правових актів, яку в дослідженні техніко-юридичних і методологічних засад оприлюднення нормативно-правових актів використано для формування техніко-юридичних правил оприлюднення відповідно до її елементів.

5. Висвітлено оприлюднення нормативно-правових актів як стадію правотворчості, яка є нормативно-регламентованою діяльністю уповноважених суб'єктів із формування, зміни чи скасування норм права, що об'єктивовані у певну форму. Вирішальна стадія правотворчості складається з комплексу дій з

оприлюднення прийнятого нормативно-правового акта і встановлення порядку набрання ним чинності. Оприлюднення нормативно-правових актів є завершальною стадією правотворчості з огляду на те, що вона не може змінити ні юридичної сили ухваленого нормативно-правового акта, ні його змісту, однак є ключовим компонентом правотворчості, після якого можна вважати, що нормативно-правовий акт доведений до відома виконавців і може обчислюватися строк набрання ним чинності. Оприлюднення нормативно-правового акта також є необхідним етапом формування вираженої в нормативно-правовому акті волі правотворця, що не може бути повністю сформованою, якщо виконавці не мають можливості її знати.

6. Визначено поняття оприлюднення нормативно-правових актів як діяльності суб'єктів правотворчості щодо повідомлення про прийняття та доведення до відома всіх суб'єктів права текстів прийнятих нормативно-правових актів і створення умов вільного доступу до них.

Виявлено змістові ознаки оприлюднення нормативно-правових актів, а саме: 1) є частиною правотворчої діяльності та логічною завершальною стадією правотворчого процесу; 2) полягає у доведенні текстів ухвалених нормативно-правових актів до відома населення; 3) здійснюється відповідно до встановленого порядку; 4) є обов'язком суб'єктів правотворчості; 5) забезпечує презумпцію «знання закону» та право на правову інформацію; 6) спрямоване на те, щоб нормативно-правові акти були доступними; 7) створює точні копії (дублікати) нормативно-правових актів; 8) у частині офіційного оприлюднення є умовою набрання чинності нормативно-правовими актами; 9) здійснюється у певних формах.

Розмежовано такі форми оприлюднення нормативно-правових актів: 1) опублікування нормативно-правових актів в офіційних друкованих виданнях; 2) опублікування нормативно-правових актів у неофіційних друкованих виданнях; 3) оголошення нормативно-правових актів через радіо й телебачення; 4) електронне оприлюднення нормативно-правових актів на офіційних веб-сайтах органів державної влади, місцевого самоврядування чи спеціальних

інформаційних ресурсах; 5) розсилка нормативно-правових актів державним органам та організаціям.

7. Сформульовано дефініцію поняття «принципи оприлюднення нормативно-правових» актів як вихідних засад та ідей, що характеризують сутність і визначають загальні мінімальні вимоги, яким повинне відповідати оприлюднення нормативно-правових актів. Наведено таку сукупність принципів оприлюднення нормативно-правових актів: 1) принцип повноти тексту нормативно-правового акта, що оприлюднюється; 2) принцип автентичності тексту нормативно-правового акта; 3) принцип публічності оприлюднення нормативно-правового акта; 4) принцип формальності та надійності оприлюднення нормативно-правового акта; 5) принцип офіційності оприлюднення нормативно-правового акта.

8. Схарактеризовано офіційне оприлюднення нормативно-правових актів як головну умову набрання чинності нормативно-правовим актом, що має формально-юридичне значення; як первинне оприлюднення після ухвалення нормативно-правового акта; як таке, що здійснюється від імені суб'єкта правотворчості, який ухвалив нормативно-правовий акт; передбачає розміщення тексту тільки в офіційному засобі повідомлення чи оприлюднення; офіційно оприлюднений текст нормативно-правового акта стає дублікатом оригіналу, його копією, що є формальним підтвердженням дії нормативно-правового акта; порядок та технологія офіційного оприлюднення є нормативно-регламентованими, а дотримання встановлених правил є умовою законності здійснюваної діяльності, правової визначеності та безсумнівності щодо оригінальності офіційно оприлюднених текстів нормативно-правових актів.

Сформульовано дефініцію офіційного оприлюднення як первинного й формально-юридичного доведення до загального відома від імені суб'єкта правотворчості повного і точного тексту ухваленого нормативно-правового акта з його змістом та реквізитами. Наголошено на тому, що опублікування в офіційних друкованих виданнях є формою офіційного оприлюднення, яка використовується в більшості національних правових систем для набрання

нормативно-правовим актом юридичної сили. З'ясовано, що офіційне опублікування нормативно-правових актів – це санкціоноване розміщення уповноваженим органом тексту нормативно-правового акта в нормативно визначеному друкованому засобі інформації, у якому відображаються текст і зміст нормативно-правового акта, а також його сутнісні ознаки як юридичного документа.

Стверджено про тенденцію співіснування традиційної друкованої та електронної форм засобів масової інформації, що використовуються для офіційного оприлюднення. Установлено, що переважання однієї з форм одразу позначатиметься на вимозі доступності нормативно-правового акта. Електронна форма засобу масової інформації є зручною та доступною для одних користувачів, а друкована форма – для інших. Визнання за електронною формою офіційного характеру базується на пріоритеті паперової версії в разі сумнівів щодо їх ідентичності. Виключно електронний порядок оприлюднення, достатній для набрання актом чинності (без паперового варіанта), існує лише в небагатьох країнах і стосується обмеженого кола актів, що мають вузькоспеціальний або індивідуальний характер.

9. Означено поняття техніки оприлюднення нормативно-правових актів як сукупності юридичних прийомів, правил, засобів і способів доведення тексту прийнятого нормативно-правового акта суб'єктом правотворчості шляхом його розміщення в нормативно визначених засобах. Техніка оприлюднення нормативно-правових актів є видом юридичної техніки, яка спрямована на досягнення ефективності й оперативності оприлюднення нормативно-правового акта, створення автентичної копії оригіналу, гарантованого доступу суб'єктів права до текстів нормативно-правових актів й високий рівень довіри до оприлюднених текстів.

Характерні ознаки техніки оприлюднення нормативно-правових актів: є професійною юридичною технікою; спрямована на забезпечення досконалості норми права щодо форми та на підвищення ефективності оприлюднення, що зумовлено необхідністю доступності норми права, яка міститься в нормативно-

правовому акті; охоплює публічну сферу відносин; використовується під час здійснення юридичної діяльності, яка вимагає письмового, документального оформлення; спрямована на створення автентичних текстів ухвалених нормативно-правових актів та забезпечення вільного доступу до них.

Виокремлено структурні елементи техніки оприлюднення нормативно-правових актів, серед яких: строки оприлюднення нормативно-правових актів, засоби оприлюднення нормативно-правових актів, мова офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, прийоми та правила відображення оригіналів нормативно-правових актів у копіях, інструменти гарантування та забезпечення автентичності текстів копій нормативно-правових актів, правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів.

10. Окреслено стан правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів в Україні й встановлено, що немає правового акта, який би забезпечував комплексне регулювання відносин у сфері правотворчості, в тому числі оприлюднення нормативно-правових актів; регулювання відносин у сфері законотворчості й оприлюднення законів; закріплення правил техніки оприлюднення нормативно-правових актів. Запропоновано ухвалення парламентом України законів «Про нормативно-правові акти», «Про закони та законодавчу діяльність» та «Про оприлюднення нормативно-правових актів». Сферою регулювання закону «Про оприлюднення нормативно-правових актів» визначено форми оприлюднення різних за юридичною силою нормативно-правових актів, принципи оприлюднення, вимоги, що забезпечують достовірність (автентичність) текстів, вимоги до офіційного оприлюднення та його засобів, встановлення відповідальних осіб за оприлюднення нормативно-правових актів, правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів, доступу й отримання копій оригіналів нормативно-правових актів, вимоги до засобів публікації нормативно-правових актів як друкованих, так і електронних.

Сформовано сукупність нормативно-правових актів, які забезпечують правову регламентацію оприлюднення законодавчих актів, підзаконних

нормативно-правових актів органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

11. З'ясовано особливості та проблемні аспекти оприлюднення законів України, постанов та інших актів Верховної Ради України, нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Особливості й проблемні аспекти оприлюднення нормативно-правових актів визначено на основі аналізу використовуваних форм та засобів оприлюднення, форм і засобів офіційного оприлюднення, використання офіційних веб-сайтів суб'єктами правотворчості для оприлюднення, наявних техніко-юридичні правил оприлюднення.

Акцентовано, що проблемні аспекти оприлюднення нормативно-правових актів виражені в потребі закріплення загальних техніко-юридичних правил оприлюднення, техніко-юридичних правил опублікування нормативно-правових актів частинами чи опублікування в декількох офіційних друкованих виданнях, дефініцій «оприлюднення нормативно-правових актів», «офіційне оприлюднення нормативно-правових актів», «день офіційного оприлюднення», форм та засобів оприлюднення, статусу електронного оприлюднення на офіційних веб-сайтах суб'єктів правотворчості, вимог їх захисту, забезпечення доступу до текстів актів і встановлення гарантій достовірності й автентичності. Проблемні аспекти теж відбиті в недостатності техніко-юридичних правил для обчислення строків набрання нормативно-правовими актами юридичної сили після їх оприлюднення та відсутності встановленого порядку моніторингу текстів оприлюднених законів з метою встановлення їх відповідності чи невідповідності оригіналам, відповідальних осіб за таку діяльність.

12. Розроблено теоретико-правову модель техніки оприлюднення нормативно-правових актів через такі структурні елементи: строки оприлюднення нормативно-правових актів, засоби оприлюднення, мову офіційного оприлюднення, прийоми та правила відображення оригіналу нормативно-правового акта в копіях, інструменти гарантування та забезпечення

автентичності текстів копій нормативно-правових актів, правила зберігання оригіналів нормативно-правових актів.

Визначено строк оприлюднення нормативно-правових актів як проміжок часу, протягом якого суб'єкт правотворчості повинен здійснити дії для оприлюднення ухваленого ним нормативно-правового акта. Встановлено, що як засоби оприлюднення нормативно-правових актів виступають друковані видання, аудіовізуальні засоби масової інформації та офіційні веб-сайти органів державної влади й органів місцевого самоврядування. Запропоновано визначення офіційного друкованого видання як суб'єкта інформаційної діяльності, який внесений центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації друкованих засобів масової інформації, до Державного реєстру друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств. Сформовано вимоги до офіційних електронних веб-сайтів органів держави та органів місцевого самоврядування щодо безпеки та захисту офіційного веб-сайту, на якому здійснюється оприлюднення нормативно-правових актів, від несанкціонованого редагування, зміни та знищення текстів нормативно-правових актів.

Визначено, що оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється державною мовою. Оприлюднення нормативно-правових актів кількома мовами відбувається в державах з кількома державними мовами. Тексти нормативно-правових актів у такому разі вважаються автентичними та мають однакове юридичне значення.

Запропоновано прийоми і правила відображення оригіналу нормативно-правового акта в копіях на паперовому чи електронному носії, внесення виправлень до тексту оприлюдненого нормативно-правового акта у випадку технічної помилки, зберігання оригіналів нормативно-правових актів. До інструментів гарантування та забезпечення автентичності текстів копій нормативно-правових актів зараховано механізм контролю над їх підготовкою для оприлюднення.

13. Сформовано техніко-юридичні правила оприлюднення законів та інших нормативно-правових актів Верховної Ради України, нормативно-правових актів Президента України, нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади, нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів охоплюють фіксування нормативно-правових актів, якими здійснюється регулювання оприлюднення нормативно-правових актів; закріплення на нормативно-правовому рівні понять «оприлюднення нормативно-правових актів», «принципи оприлюднення нормативно-правових актів» та їх перелік, «офіційне оприлюднення нормативно-правових актів» та його форми, «неофіційне оприлюднення нормативно-правових актів» та його форми, «офіційне друковане видання»; формування на нормативно-правовому рівні загального порядку оприлюднення нормативно-правових актів; закріплення на нормативно-правовому рівні вимог до оприлюднення нормативно-правових актів на офіційних веб-сайтах; створення порядку оприлюднення кожного з видів нормативно-правових актів (законів України, постанов та інших актів Верховної Ради України, указів Президента України, постанов та інших нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування).

14. Досліджено оприлюднення нормативно-правових актів у країнах романо-германської правової сім'ї й встановлено особливості нормативно-правового регулювання оприлюднення нормативно-правових актів, порядок офіційного оприлюднення та його форми й засоби офіційного оприлюднення нормативно-правових актів у Польській Республіці, Республіці Білорусь, Республіці Франція, Федеративній Республіці Німеччина, Великому Герцогстві Люксембург і Королівстві Бельгія.

З'ясовано, що в Польській Республіці, Республіці Білорусь, Республіці Франція, Федеративній Республіці Німеччина, Великому Герцогстві Люксембург і Королівстві Бельгія порядок оприлюднення нормативно-правових актів врегульовано спеціальними нормативно-правовими актами, які безпосередньо визначають форми, засоби оприлюднення, текстові форми та інші техніко-юридичні правила оприлюднення. Встановлено, що специфіка оприлюднення нормативно-правових актів у Королівстві Бельгія полягає в процедурі санкціонування закону королем шляхом проставляння підпису на акті, що є «дозволом» короля на існування закону, а його оприлюднення відбувається одночасно зі санкцією; у Республіці Франція для оприлюднення законів видаються спеціальні укази президента Республіки про оприлюднення. Встановлено, що для оприлюднення нормативно-правових актів у Польській Республіці, Республіці Франція, Федеративній Республіці Німеччина, Великому Герцогстві Люксембург і Королівстві Бельгія використовується форма опублікування в офіційних друкованих виданнях, які доступні для користувачів безкоштовно і в електронному вигляді.

Досліджено особливості нормативно-правового регулювання оприлюднення нормативно-правових актів, порядок офіційного оприлюднення та його форми й засоби, які характерні для Сполучених Штатів Америки, Великої Британії, Канади та Австралії. Стосовно правової регламентації оприлюднення нормативно-правових актів зауважено, що в Канаді та Австралії наявні спеціальні акти, які безпосередньо визначають форми, засоби оприлюднення та інші правила оприлюднення, однак у Сполучених Штатах Америки та Великій Британії такої практики немає. У Сполучених Штатах Америки, Великій Британії, Канаді та Австралії використовують опублікування в друкованих виданнях як форму оприлюднення. Однак у Сполучених Штатах Америки як засіб оприлюднення не використовуються офіційні періодичні друковані видання, оскільки закони друкуються кожен окремо у вигляді «брошури», як збірники законів (United States Statutes at Large), і як кодифікований закон, що входить до кодексу (The United States Code). У Канаді

теж практикують оприлюднення законів як окремих друкованих видань, однак можливе використання у ролі засобу оприлюднення і періодичних офіційних друкованих видань. У Великій Британії та Австралії як засіб оприлюднення використовують офіційні друковані видання.

У Сполучених Штатах Америки, Великій Британії, Канаді та Австралії доступ до текстів нормативно-правових актів забезпечується й у формі електронного оприлюднення. Так, у Сполучених Штатах Америки можливий доступ не тільки до тексту акта, а й акт доступний у вигляді електронного документа з федеральної цифрової системи. Інші країни забезпечують доступ до текстів нормативно-правових актів через мережу Інтернет на сайтах уповноважених на те органів чи спеціально створених для цього сайтів з пошуковими системами законодавства.

Список використаних джерел

1. Абрамова А. И., Рахманина Т. Н. О практике опубликования правовых актов субъектов РФ. *Журнал российского права*. 2001. № 9. С. 61-65.
2. Андріюк А. Юридичне прогнозування: поняття, ознака, структура. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2002. Вип. ІХ. С. 19-25.
3. Андріюк В. В. Методологічні проблеми юридичного прогнозування. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2002. Вип. Х. С. 3-12.
4. Андріюк В. Теоретико-методологічні проблеми юридичного прогнозування. *Право України*. 2002. № 10. С. 15-19.
5. Андрусів Л. Принципи й способи оприлюднення нормативно-правових актів. *Virtus*. 2019. № 36. С. 211-214.
6. Андрусів Л. М. Засоби оприлюднення нормативно-правових актів. *Право і суспільство*. 2020. № 1. С. 3-8.
7. Андрусів Л. М. Належне правове забезпечення оприлюднення нормативно-правових актів в Україні : міркування до вдосконалення : *Pparticularitaile adaptarii legislaiei Republicii Moldova i Ucrainei la legislaia uniunii Europene: conferința internațională științifico-practică (Chișinău, Republica Moldova, 22-23 martie 2019)*, 2019. С. 28-31.
8. Андрусів Л. М. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 128-131.
9. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів у Польській Республіці. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. Т. XXI. С. 5-11.
10. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів як стадія правотворчості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 3-5.
11. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів як стадія правотворчості : *Інноваційні наукові дослідження правового регулювання*

- публічного адміністрування* : Міжнародна наукова конференція (16-17 червня, Люблін, Польська Республіка). С. 7-10.
12. Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів: досвід Великого Герцогства Люксембург та Королівства Бельгії. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 143-147.
13. Андрусів Л. М. Правова основа законодавчого процесу в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2007. № 1. С. 35-39.
14. Андрусів Л. М. Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Президента України. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 3-7.
15. Андрусів Л. М. Стан правового забезпечення оприлюднення законів в Україні. *Jurnalul Juridic National: teorie si practica*. 2019. № 2. С. 5-8.
16. Андрусів Л. М. Техніко-юридичні аспекти сутності оприлюднення нормативно-правових актів : *Проблеми законодавчого регулювання порядку розробки та прийняття нормативно-правових актів* : тези доп. та повідомл. учасн. III Міжнар. Наук.-практ. конф. (Київ, 2-3 листопада, 2017 р). Харків : Право, 2017. С. 89-92.
17. Антонова Л. И. О стадиях правотворческого процесса в СРСР. *Правоведение*. 1966. № 1. С. 4.
18. Антошина І. В. Інформаційна функція українського права. URL: http://mgu.edu.ua/docs/vchen_rada/disertacii/antoshina_kd.pdf (дата звернення: 11.08.2019).
19. Анциферов Н. Официальное опубликование нормативных правовых актов в России. Москва : Проспект, 2019. 183 с.
20. Апт Л. Ф. Правила юридической техники при оформлении нормативных правовых актов временного действия. *Законотворческая техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование* / под ред. В. М. Баранова. Нижний Новгород, 2001. Т.1. С. 516-21.

21. Артеменко В. Проектування нормативно-правових актів: навч. посіб. Київ : Фонд «Європа ХНІ», 2007. 256 с.
22. Артикуца Н. Мова права в системі фахово-лінгвістичної підготовки правників і нормопроектувальників. *Юридична техніка : доктринальні основи та проблеми викладання* : тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 року). Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. 178 с.
23. Баєва Л. В. Порядок прийняття та офіційного оприлюднення рішень місцевих рад: загальнотеоретичний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип. 21. Ч. 1. Т. 2. С. 116.
24. Балашенко С. А. Правовое моделирование как метод правотворческой деятельности. *Вісник БДУ*. Сер. 3. 2015. № 3. С. 94-97. URL : <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/165932/1/94-97.pdf> (дата звернення 23.10.2019).
25. Баранов В. М., Сырых В. М. Законотворческие ошибки: понятие и типология. *Законодательная техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование*. Нижний Новгород, 2001. Т. 1. С. 386-389.
26. Баранова Ю. О. Методологічні правила порівняльно-правових досліджень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса, 2015. 28 с.
27. Баранова Ю. О. Методологічні правила функціонального порівняння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2015. № 33. Т. 1. С. 7-10.
28. Барський В. Офіційне оприлюднення нормативно-правового акта представницького органу місцевого самоврядування як стадія муніципального нормотворчого процесу. *Юридичний вісник*. 2012. № 1. С. 41-46.
29. Берлявский Л. Г., Шматова Е. С. Формально-юридический метод в правовых исследованиях: современные подходы. *Юридический мир*. 2012. № 6. С. 82-87.

30. Берназюк Я. О. Поняття та ознаки стадій нормотворчого процесу підготовки проектів актів Президента України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 7. С. 32-37.
31. Беляков К. І. Правова інформація як складова правової реальності. *Часопис Київського університету права*. 2005. № 1. С. 22-27.
32. Биля І. О. Теоретичні основи використання нормотворчої техніки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 201 с.
33. Биля І. Нормативний правовий акт (загальна характеристика). *Вісник запорізького університету*. 2003. № 1. С. 1-2.
34. Биля-Сабадаш І. О. Мовностилістичні правила вираження змісту нормативних правових актів. *Форум права*. 2009. № 1. С. 35-42.
35. Биля-Сабадаш І. О. Нормотворча техніка як інструмент забезпечення системності законодавства. *Форум права*. 2010. № 1. С. 24-33.
36. Биля-Сабадаш І. О. Юридична техніка як різноаспектна категорія. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2008. Вип. 16. С. 37-45.
37. Блинова Н. М. Архітектонічні особливості офіційних Інтернет-видань. *Держава та регіони*. Серія: Гуманітарні науки. 2014. № 3 (38). С. 85-90.
38. Бобровник С. Юридична техніка. *Міжнародна поліцейська енциклопедія* : у 10 т. / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, Ю. С. Шемшученко. Київ : Концерн «Вид. Дім «Ін Юре», 2003. Т. 1 : *Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології*. С. 1232.
39. Богачова Л. Оприлюднення нормативно-правового акта як стадія підзаконного нормотворчого процесу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 18-21.
40. Богачова О. В. Законотворчий процес в Україні / О. В. Богачова, О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко; В. О. Зайчук. Київ : Реферат, 2006. 424 с.
41. Богачова О. В. Законотворчий процес в Україні: проблеми вдосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2006. 238 с.

42. Бойко Г. І. Юридична конструкція як засіб юридичної техніки. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 73. С. 190-198.
43. Бойко Г. І. Юридична конструкція як особлива процедура правотворчості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. Вип. 27(1). С. 15-18.
44. Болдырев С. Н. Юридическая техника: теоретико-правовой анализ : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.01. Краснодар, 2014. 452 с.
45. Борбунюк О. О. Щодо визначення нормативного правового акта. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 125. С. 160-168.
46. Борт О. П. Юридична техніка встановлення договірному статуту : окремі аспекти: *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання: тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 01 жовтня 2015 року)*. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 160-162.
47. Будько З. М. Момент набуття чинності та введення в дію нормативно-правового акта в контексті забезпечення реалізації права на знання особою своїх прав та обов'язків. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 1. С. 60-65.
48. Васильева Т. А. Как написать закон. Москва : Юрайт, 2012. 148 с.
49. Ващук О., Дембіцька Т. Оприлюднення актів органів влади як доступ до публічної інформації. Львів : «Наше право», 2012.
50. Введення в дію законів України: питання теорії та практики / за ред. М. Теплюк, О. Ющик. Київ : Парламентське вид-во, 2011. 200 с.
51. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В.Т. Бусла. Київ, Ірпінь: «Перун», 2003. 1440 с.
52. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2009. 1736 с.
53. Веліканов С. В. Проблеми вдосконалення та уніфікації термінології щодо електронних пристроїв у кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві України: *Юридична техніка : доктринальні основи та проблеми*

викладання: тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 01 жовтня 2015 року). Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 112-116.

54. Вивчення і визначення матеріального представлення законів / Р. К. Бержерон. Оттава, 1999. 110 с.

55. Вилегжаніна М. Нормативно-правовий акт як особливий вид документа. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2010. Вип. 27. С. 281-287.

56. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради на проект закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення офіційної публікації законів України та інших нормативно-правових актів» URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61908 (дата звернення: 19.08.2019).

57. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради на проект закону «Про нормативно-правові акти» 7409-1 URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=39235 (дата звернення: 16.08.2018).

58. Висновок Головного науково-експертного управління на проект закону України «Про нормативно-правові акти» № 7409 URL : http://gska2.rada.gov.ua:7777/pls/zweb_n/webproc2 (дата звернення: 21.08.2018).

59. Вишневецька С. В. Юридична техніка як складова методології науки трудового права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 57. С. 144-151.

60. Відомості Верховної Ради України. URL : <http://radabook.com/> (дата звернення: 10.05.2019).

61. Волкова С. В., Малышева Н. И. Межвузовская конференция о проблемах юридической техники. *Правоведение*. 2006. № 2. С. 182-198.

62. Гетьман Є. А. Нормотворчий процес органів виконавчої влади та його стадії. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 27. С. 173-181.

63. Гиляка О. Юридичний документ: особливості та законодавче регулювання. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 3. С. 165-171.
64. Голос України. URL : <http://www.golos.com.ua/about> (дата звернення: 15.09.2019).
65. Горащенко О. М. Система актів Президента України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 33.Т. 1. С. 64-66.
66. Горшенев В. М. Теория юридического процесса. Харьков : Издательство при Харьковском университете, 1985. 192 с.
67. Горшенев В. М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. Москва : Юридическая литература, 1972. 256 с.
68. Гунько Н. Техніка внесення змін та доповнень до законів України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 138-143.
69. Гураленко Н. А. Судова правотворчість як спосіб конструювання правової реальності. URL: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/550/1.pdf> (дата звернення: 02.11.2019).
70. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності). Київ : Знання, 2008. 495 с.
71. Давыдова М. Л. Теоретические и методологические проблемы понятия и состава юридической техники: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Волгоград, 2010. 408 с.
72. Давыдова М. Л. Юридическая техника: проблемы теории и методологии. Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2009. 318 с.
73. Демків Р. Якість закону – необхідна умова дії норм права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2007. № 1. С. 34-40.
74. Денисов Г. И. Юридическая техника: теория и практика. *Журнал российского права*. 2005. № 8. С. 86-96.
75. Дзейко Ж. О. Законодавча техніка в Україні: історико-теоретичне дослідження. Київ : Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2007. 360 с.

76. Дзейко Ж. О. Функції законодавчої техніки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 5 (55).
77. Дзейко Ж. О. Особливості законодавчої техніки як виду юридичної техніки: загальнотеоретичні аспекти. *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції* (Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 року). Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 56-58.
78. Дзейко Ж.О. Законодавча техніка в Україні: історико-теоретичне дослідження. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2007. 360 с.
79. Дзейко Ж.О. Сучасний стан та тенденції розвитку законодавчої техніки в Україні: теоретичні аспекти. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2006. Вип. 42. С. 27-34.
80. Дзюбенко О. Л. Теоретичний аспект відомчої нормотворчості. *Право і суспільство*. 2009. № 4. С. 12-16.
81. Дзюбенко О. Л. Юридична техніка відомчої нормотворчої діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2010. 265 с.
82. Договір між Херсонською міською радою та Приватним підприємством «Компроміс-Медіа». URL : https://data.gov.ua/dataset/55c32e1f-210d-4791-a027-febbc371ab15/resource/cee0ee37-1c0c-436b-9186-67ac769fd7a2/download/kompromis-media-2018_5-9000-grn.doc (дата звернення: 05.12.2018).
83. Договір про висвітлення діяльності Баштанської районної ради. *Голос Баштанщини*. URL : <http://bashtanka.mk.gov.ua/store/files/1466780188.doc> (дата звернення: 26.09.2019).
84. Договір про висвітлення діяльності Козятинської міської ради та її виконавчих органів. *Козятинський Експрес*. URL : https://komr.gov.ua/download_file_id/6419 (дата звернення: 17.11.2018).
85. Договір про надання послуг між Носівською районною радою та редакцією Носівської районної газети «Носівські вісті». URL :

- https://nosrr.gov.ua/normativni-dokumenti/proekti-rishen/item/download/109_da1df60d36135ded507c6578434783a5 (дата звернення: 25.10.2019).
86. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційської комісії) щодо верховенства права : від 04.04.11 № 512/2009. *Право України*. 2011. № 10. С. 168-184.
87. ДСТУ 2392:94. Базові поняття. Інформація та документація. Терміни та визначення. Київ : Держстандарт України, 1994. 54 с. URL: http://normativ.ucoz.org/_ld/1/100_2392-94.pdf (дата звернення: 27.10.2019).
88. ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа. Київ : Держстандарт України, 2005. URL: http://iub.at.ua/_ld/0/27_2732-2004.pdf (дата звернення: 12.07.2019).
89. ДСТУ 3017:95. Видання. Основні види. Вид. офіційне. Київ : Держстандарт України, 1996. URL: http://www.dnaop.com/html/34078/doc-%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_3017-95 (дата звернення: 12.09.2018).
90. Дубов И. А. Законодательная инициатива : проблемы и пути совершенствования. *Государство и право*. 1993. № 10. С. 26-34.
91. Дутко А. О. Загальна характеристика техніки юридичного нормотворення. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2000. Вип. 35. С. 48-51.
92. Дутко А. О. Юридична техніка: види та зміст. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2006. № 3. С. 25-33.
93. Егорова А. О. Функции исторических и логических методов в юридическом познании. *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия «Право»*. 2016. Т. 16. № 2. С. 26-35.
94. Жаровська І. М. Доступність права: теоретико-правові проблеми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2006. 20 с.
95. Жидецька В. В. Про стадії нормотворчої діяльності міністерства. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 101-107.
96. Загальна теорія держави й права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

97. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
98. Задирака Н. Ю. Теоретико-правові питання законотворчості : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2005. 191 с.
99. Заєць А. П. Порівняльний аналіз двох законопроектів (про нормативно-правові акти та про закони і законодавчу діяльність). *Законотворення - основна функція парламенту*. С. 87-88. URL : http://pdp.org.ua/files/Zakonotvorennya_osnovna_funk_Parlamentu_1997.pdf (дата звернення: 23.08.2018).
100. Зайцев Ю. Автентичність правового тексту та проблеми його термінологічно-мовного оформлення (на матеріалі проекту Цивільного кодексу України). *Українське право*. 1997. № 3. С. 102-106.
101. Зайчук О. В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 22-28.
102. Законодательная техника: научно-практическое пособие / под. ред. Ю. А. Тихомирова. Москва : Городец, 2000. 271 с.
103. Законотворчество Российской Федерации: научно-практическое и учебное пособие / под ред. А. С. Пиголкина. Москва : НОРМА, 2000. 263 с.
104. Загорська Л. Системний підхід у дослідженнях правової реальності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 7. С. 38-44.
105. Зивс С. Л. Источники права. Москва : Наука, 1981. 240 с.
106. Зубенко А. В. Інтерпретаційна техніка актів тлумачення норм права. *Форум права*. 2012. № 4. С. 395-398.
107. Игнатенко В. В. Правовое качество законов об административно-правовых нарушениях. Иркутск, 1998. 176 с.
108. Иеринг Р. Юридическая техника. Санкт-Петербург, 1906 URL : <http://www.russiun-lawyers.ru/art.shtml> (дата звернення: 12.11.2018).
109. Иеринг Рудольф фон. Цель в праве. Том 1. Санкт-Петербург : Издание Н.В. Муравьева, 1881. 403-404 с.

110. Исаков В.Б. Официальное электронное опубликование: история, подходы, перспективы. Москва : Формула права, 2012. 320 с.
111. Иванова А.Ю. Законодавчий процес і законодавча техніка в період Центральної Ради, Гетьманату П. П. Скоропадського та Директорії. Київ : Наукова думка, 2011. 224 с.
112. Иванченко О. М. Колізія норм у міжнародному та національному праві : Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. (Одеса, 16-17 травня 2013 року). Одеса : Фенікс, 2013. Т. 1. С. 90-92.
113. Ільницький М. Адміністративно-правове регулювання оприлюднення нормативно-правових актів і забезпечення доступу до них в електронній формі за законодавством України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4. С. 104-111.
114. Ільницький М. Електронне оприлюднення правових актів у сфері публічного управління. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія право. Ужгород, 2015. Випуск 25. Том. 2. Частина 2. С. 126-129.
115. Казьмин И. Ф., Поленина С. В. Закон о законах: проблемы издания и содержания. *Советское государство и право*. 1989. № 12. С. 3-9.
116. Калинин С. А. Об официальном опубликовании нормативных правовых актов в Республике Беларусь. URL : <https://law.bsu.by/pub/11/Kalinin49.pdf> (дата звернення: 17.09.2019).
117. Калинин С. А. Методологическое измерение аксиологии права. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2011. Т. X. С. 269-279.
118. Каргин К. В. Юридические документы / науч.ред. В. А. Толстик. Москва : Юристь, 2008. 191 с.
119. Каргин К. В. Юридические документы : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород, 2005. 27 с. URL: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1369287> (дата звернення: 23.06.2019).

120. Кармадонов К. С. Официальное опубликование нормативно-правовых актов как стадия правотворческого процесса : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2007. 178 с.
121. Карташов В. Н. Юридическая практика. *Теория государства и права* : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. Москва : Юристъ, 1997. С. 459-471.
122. Карташов В. Н. Юридическая техника, тактика, стратегия, технология (к вопросу о соотношении). *Проблемы юридической техники* : сб. ст. / под ред. В. М. Баранова. Нижний Новгород, 2001. Т. 1. С. 16-23.
123. Карташов В. Н., Барина Ю. С. Правотворческая деятельность, правотворческая практика и правотворческая технология: некоторые проблемы соотношения. *Правотворчество в Российской Федерации: проблемы теории и практики*. Москва: Российская академия правосудия. С. 358-367.
124. Кашанина Т. В. Юридическая техника : учебник. Москва : Норма : ИНФРА-М, 2011. 496 с.
125. Кашанина Т. В. Юридическая техника в сфере частного права : учебное пособие. Москва, 2009. 287 с.
126. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права: методологічні проблеми розвитку та системний аналіз : монографія. Тернопіль : Терно-граф, 2007. 152 с.
127. Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології : монографія. Тернопіль : ТзОВ "Терно-граф", 2011. 492 с.
128. Кельман М. С. Юридичні конструкції як елемент юридичної техніки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2016. Вип. 845. С. 390-395.
129. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави й права : підручник. Київ : Кондор, 2006. 478 с.
130. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). Москва : Аванта, 2001. 560 с.
131. Керимов Д. А. Кодификация и законодательная техника. Москва : Госюриздат, 1962. 103 с.

132. Керимов Д. А. Культура и техника законотворчества. Москва : Юрид. лит, 1991. 160 с.
133. Керимов Д. А. Законодательная техника : научно-методическое и учебное пособие. Москва : НОРМА – ИНФРА-М, 1998. 121 с.
134. Кириць Б. О. Офіційне оприлюднення закону про кримінальну відповідальність. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2012. № 4. С. 319-329.
135. Киця О. Техніко-юридичні інструменти побудови актів судового тлумачення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 97-103.
136. Ковальський В. С., Козінцев І. П. Правотворчість: теоретичні та логічні засади. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 190 с.
137. Ковач І. Система источников права ВНР. *Acta juridika*. Т. IX. 1967. № 3-4. С. 266.
138. Ковачев Д. А. Механизм правотворчества социалистического государства: вопросы теории. Москва : Юридическая литература, 1977. 111 с.
139. Кодекс адміністративного судочинства України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 15.04.2019).
140. Кодифікація законодавства України: теорія, методологія, техніка / за заг. ред. О. І. Ющика. Київ: Парламент. вид-во, 2007. 208 с.
141. Кожевников В. В. Технологии создания правовых документов в процессе осуществления юридической деятельности : монография. Омск : Издательство АНО ВО «Омский экономический институт», 2016. 174 с.
142. Кожевников В. В. Юридическая техника опубликования нормативно-правовых актов и вступление их в силу. *Евразийский юридический журнал*. 2014. № 12. С. 114-119.
143. Козюбра М. Судова правотворчість: аномалія чи іманентна властивість правосуддя. *Право України*. 2016. № 10. С. 38-48.
144. Коккинакис проти Греції (Kokkynakys v. the Greece) : Решение Европейского суда по правам человека. URL:

- <http://www.rroi.narod.ru/echr/translation/translation/kokkinakis.htm> (дата звернення: 25.09.2019).
145. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 1998. 391 с.
146. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 42-46.
147. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 1999. 36 с.
148. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/print (дата звернення: 10.04.2019).
149. Конституционное (государственное право) зарубежных стран : учебник : в 4 т. 3-е изд., обновл. и дораб / отв. ред. проф. Б. А. Страшун. Москва : Издательство БЕК, 2000. Тома 1–2. Часть общая. 784 с.
150. Конституция Республики Беларусь. URL : <http://www.house.gov.by/ru/razdel-i-osnovy-konstitutsionnogo-stroja-ru/> (дата звернення: 25.08.2019).
151. Конституційний закон Канади. URL : <http://lib.rada.gov.ua/LibRada/static/LIBRARY/catalog/law/can001.txt> (дата звернення: 08.11.2018).
152. Конституція Польської Республіки / В. М. Шаповал. Київ : Москаленко О. М., 2018. 82 с.
153. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.07.2019).
154. Косович В. Правозастосовна техніка: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2017. Вип. 64. С. 3-10.
155. Косович В. Система нормативно-правових актів України: основні напрями вдосконалення. *Вісник Львівського університету*. Серія юридичні науки. 2011. Вип. 53. С. 23-35.

156. Косович В. М. Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2015. 41 с.
157. Косович В. М. Удосконалення нормативно-правових актів України : техніко-технологічні аспекти : монографія. Львів. : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. 568 с.
158. Костицький М. В. Деякі питання методології юридичної науки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 3-11.
159. Костицький М. В. Ключові підходи до методології пізнання української історико-правової дійсності. *Науково-інформаційний вісник «Право»*. 2015. № 12. С. 12-17.
160. Костицький М. В. Про діалектику як методологію юридичної науки. *Філософські і методологічні проблеми права*. 2012. № 1. С. 3-17.
161. Костицький М. Логіка як методологія наукового пізнання (зокрема в правознавстві). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 1. С. 3-13.
162. Костовська К. М. Місце правозастосовної техніки в юридичній техніці. *Економіка. Фінанси. Право*. 2008. Вип. 11. С. 37-39.
163. Костовська К. М. Юридична техніка актів правозастосування в діяльності органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2011. 16 с.
164. Коцан-Юлинець Ю. А., Мина В. В. Теоретико-правова характеристика правотворчості. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 24-27.
165. Кочетков А. В. Стадии законодательного процесса как формы проявления правовой политики. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2003. № 4. С. 159.
166. Кравченко М. Г. Основні ознаки та вимоги до якісного закону. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 8. С. 4-17.
167. Кравченко М. Г. Підвищення вимог до якості закону як передумови ефективності його реалізації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 2. Т.1. С. 67-73.

168. Красницька А. В. Правила-вимоги юридичної техніки щодо процесуальних актів кримінального судочинства. *Юриспруденція: теорія і практика*. 2009. № 1. С. 7-13.
169. Красницька А. В. Юридична техніка процесуальних актів кримінального судочинства. *Науковий вісник НАВСУ*. № 2. 2003. С. 120-128.
170. Кривенко Л. Т. Проблемные вопросы укрепления правовых основ независимости законодательных органов определения порядка своей деятельности. *Актуальні проблеми політики*. Одеса : Юридична література, 2002. С. 124-136.
171. Курбатов В. И. Современная юридическая техника: аналитический обзор концепций. Ростов-на-Дону : Феникс, 2001. 412 с.
172. Лебеденко В. І. Юридична техніка: поняття, призначення, методологічні засади застосування. *Інформація і право*. 2014. № 2 (11). С. 52-56.
173. Левицька Н. Юридичні конструкції та система права: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 169-173.
174. Левченко Л. Л. Офіційна публікація законів та нормативних актів як функція Національного архіву США. URL : https://archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_2_2013/16.pdf (дата звернення: 17.08.2019)
175. Легин Л. М. Нормативно-правовой акт как юридический документ: технико-юридическая характеристика. *Leges si viata*. 2016. № 4/3 (292). С. 35-38.
176. Легин Л. М. Теоретические основы нормативно-правового акта : *O noua perspectiva a proceselor de integrare europeana a moldovei si ucrainei: aspectul juridic* : conferinta internationala stiintifico-practica (25-26 martie, Chişinău, Republica Moldova, 2016). С. 45-47.
177. Легин Л. М. Характерные черты нормативно-правового акта как юридического документа. *Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика*: сборник материалов II Международной

заочної наукової конференції (19 мая, Могилев, Республіка Беларусь). Могилев. Інститут МВД, 2017. С. 306-308.

178. Лєгін Л. Зарубіжний досвід забезпечення права на інформацію про нові нормативно-правові акти : *Правове регулювання суспільства та проблеми юридичної техніки* : матеріали науково-практичної інтернет-конференції (Івано-Франківськ, 15 грудня 2015 року). Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень та правового регулювання, 2015. С. 25-27.

179. Лєгін Л. Нормативно-правова регламентація процесу прийняття законів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 68. С. 49-55.

180. Лєгін Л. Оприлюднення закону: поняття, форми, значення. *Прикарпатський юридичний вісник. Збірник наукових праць*. 2014. Випуск 2 (5). С. 36-44.

181. Лєгін Л. Оприлюднення нормативно-правових актів: аспекти визначення : *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали ХІ Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої Дню української писемності та мови, (Київ, 27 листопада 2015 року). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2015. С. 52-55.

182. Лєгін Л. Поняття оприлюднення нормативно-правових актів : *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення* : тези доповідей VII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої Дню юриста України (Київ, 29 жовтня 2015 року). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2015. Ч. 1 С. 130-133.

183. Лєгін Л., Юськів Н. Принципи законодавчого процесу: теоретичний аспект. *Митна справа*. 2013. № 3. Ч. 2. Кн. 1. С. 64-70.

184. Лєгін Л., Остап'юк Л. Теоретико-правові аспекти опублікування нормативно-правових актів. *Митна справа*. 2013. № 3. Ч. 2. Кн. 1. С. 59-63.

185. Лєгін Л. Характерні риси нормативно-правового акта як юридичного документа : *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали ХІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови (Київ, 30 листопада 2016 року).

Київ : НАВС, 2016. С. 70-74.

186. Легін Л. Якість нормативно-правового акта: поняття та критерії : *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання* : тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 року) / за ред. В. Комарова, І. Шутака. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 50-52.

187. Легін Л. М. Ефективність норм права, що регулюють оприлюднення нормативно-правових актів. *Ефективність норм права* : зб. наук. праць : Матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17 листопада 2016 року). Київ : Ніка-Центр, 2016. С. 286-288.

188. Легін Л. М. Забезпечення обізнаності громадян у своїх правах та обов'язках : *Правоохоронна діяльність: історія сучасний стан, перспективи розвитку* : матеріали науково-теоретичної конференції (присвяченої пам'яті видатного науковця О.Ф. Граніна) (Київ, 23 березня 2017 року). Київ : НАВС, 2017. С. 82-84.

189. Легін Л. М. Нормативно-правовий акт: поняття та система ознак. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 21-26.

190. Легін Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів крізь призму права на інформацію : *Кафедра теорії держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку* : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 2 червня 2016 року). Київ : НАВС, 2016. С. 80-82.

191. Легін Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів на прикладі концепцій Дж. Бентама та Дж. Марфі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 37. Т. 1. С. 23-26.

192. Легін Л. М. Поняття та критерії якості закону: проблеми визначення. *Проблеми законності*. 2016. № 132. С. 196-204.

193. Легін Л. М. Право на інформацію про нові закони та правові акти. *Держава і право*. 2016. Вип. 71. С. 338-349.

194. Легін Л. М. Законодавчий процес в Україні: теоретико-правове дослідження. Івано-Франківськ : Коло, 2015. 134 с.

195. Легін Л. М. Техніко-юридичні властивості нормативно-правового акта : *Правове регулювання суспільства та проблеми юридичної техніки* : матеріали науково-практичної інтернет-конференції (Івано-Франківськ, січень, 2017 року). Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2017. С. 13-16.
196. Легін Л. М. Юридична техніка у сфері оприлюднення нормативно-правових актів : *Юридична техніка і технологія : теорія та практика застосування* : тези доп. та повідомл. учасн. II Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 24-25 листопада 2016 року). Харків : Право, 2016. С. 119-121.
197. Легін Л. М. Утілення права на інформацію про нові закони та правові акти у місцевій демократії : *Конституційна реформа в Україні в сфері місцевого самоврядування: уроки від Вишеградської четвірки* : тези доп. та наук. повідомл. Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 21-22 жовтня 2016 року). Харків : Право, 2016. С. 139-142.
198. Легка О. В. Юридична техніка законодавчих та правозастосовних актів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 101-107.
199. Лепіш Н. Я. Оприлюднення актів тлумачення норм права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 14-25.
200. Лисенко О. М. Правила проведення порівняльно-правових досліджень. *Порівняльно-правові дослідження*. 2011. № 1. С. 48-54.
201. Листи до українських законопроектувальників / Р. К. Бержерон. Оттава, 1999. 78 с.
202. Лінецький С. Особливості законодавчого процесу: динаміка змін. *Юридичний вісник України*. 1999. № 6. С. 2.
203. Легін Л. М. Правове врегулювання нормотворчого та законодавчого процесів. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2009. Вип. 21. С. 34-44.
204. Лукич Р. Методология права : пер. с сербско-хорват. Москва : Прогресс, 1981. 304 с.

205. Луць Л. А. Загальна теорія держави і права. Київ : Атіка, 2007. 412 с.
206. Луць Л. А. Методологія порівняльного правознавства. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*. Львів. 1997. С. 29-34.
207. Луць Л. А. Нормотворчість. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т 3 : Загальна теорія права / редкол.: О.В. Петришин. Харків : Право, 2017. 952 с.
208. Лызлов Д. Н. Юридическая техника : учеб. пособие. Москва : Ось-89, 2009. 176 с.
209. Мазур Д. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів президента в республіках зі змішаною формою правління. *Право і безпека*. 2005. № 4. С. 32-35.
210. Малишев Б. В. Судова правотворчість у контексті судової реформи в Україні. *Право України*. 2017. № 6. С. 34-38.
211. Малков В. П. Опубликование и вступление в силу федеральных законов, иных нормативных правовых актов. *Государство и право*. 1995. № 5. С. 23.
212. Манджун К. В. Стадії законодавчого процесу. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 1. С. 32-44.
213. Мануїлова А. І. Техніка тлумачення норм права : *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання* : тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 01 жовтня 2015 року). Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 89-93.
214. Марущак А. І. Інформаційне право: доступ до інформації. Київ : КНТ, 2007. 532 с.
215. Мацькевич М. М. Юридична техніка регламентації конституційних культурних прав прав і свобод : *Юридична техніка : доктринальні основи та проблеми викладання* : тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 01 жовтня 2015 року). Харків: Нац. юрид. університет ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 102-105.
216. Методичні рекомендації щодо практичного впровадження Закону України «Про доступ до публічної інформації» / М. В. Лациба, О. С. Хмара,

- В. В. Андрусів та ін.; Укр. незалеж. центр політ. дослідж., 2-е вид. допов. Київ : Агентство «Україна», 2012. 164 с.
217. Митний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 15.04.2019).
218. Михайлюк та Петров проти України URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_500 (дата звернення: 16.03.2019).
219. Мірошниченко А. М. Офіційне оприлюднення нормативних актів: друкований варіант проти електронного. URL: <http://www.amm.org.ua/ua/draft-laws/467-official-publication-of-legislation> (дата звернення: 09.10.2019).
220. Мірошниченко А.М. Колізії в правовому регулюванні земельних відносин в Україні. Київ, 2010. 270 с.
221. Мірошниченко А. М., Попов Ю. Ю. Чи потрібен Закон України «Про нормативно-правові акти». *Форум права*. 2009. № 1. С. 362-372. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2009_1_51 (дата звернення: 27.08.2018).
222. Монастирський Д. А. Забезпечення стабільності закону у законотворчості. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2006. № 2. С. 95-101.
223. Муромцев Г. И. Юридическая техника (некоторые юридические аспекты). *Правоведение*. 2000. № 1. С. 9-20.
224. Муромцев Г. И. Юридическая техника: некоторые аспекты содержания понятия. *Проблемы юридической техники* / под ред. В. М. Баранова. Нижний Новгород, 2000. С. 23-37.
225. Наливайко Т. В. Види правотворчості громадянського суспільства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Випуск 21. Частина II. Том 1. С. 85-88.
226. Нариси з законопроекткування / Р. К. Бержерон ; Міністерство юстиції Канади, Центр правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції України. Оттава, 1999. 310 с.
227. Наставний Б. Е. Поняття та різновиди помилок у використанні законодавчої техніки: теоретико-правове дослідження : автореф. дис. ... канд.

- юрисд. наук : 12.00.01 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2019. 20 с.
228. Недбайло П. Є., Горшенев В. М. Юридическая процессуальная форма: теория и практика. Москва : Юридическая литература, 1976. 280 с.
229. Нерсесянц В. С., Муромцев Г. И., Мальцев Г. И. и др. Право и культура. Москва : Изд-во РУДН, 2002. 422 с.
230. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства : учебник для юридических вузов и факультетов. Москва : Издательская группа НОРМА–ИНФРА-М, 1999. 552 с.
231. Нерсесянц В. С. Право и закон. Москва, 1983. С. 20.
232. Нормографія: теорія і методологія нормотворчества : уч.-мет. посібник / под ред. Ю. Г. Арзамасова. Москва : Акад. Проект ; Триста, 2007. 560 с.
233. Нормотворча діяльність Президента України та її нормопроектне забезпечення : монографія / О. В. Скрипнюк, В. Л. Федоренко, Ю. Г. Барабаш, Я. О. Берназюк та ін.; за ред. О. В. Скрипнюка і В. Л. Федоренка. Київ: НАДУ, 2011. 344 с.
234. Нормотворческая юридическая техника / под ред. Н. А. Власенко. Москва : Юстиц-информ, 2011. 312 с.
235. Носов В. В. Правове врегулювання нормотворчого процесу як технологічна проблема. *Законотворення – основна функція парламенту*. С. 84-85. URL : http://pdp.org.ua/files/Zakonotvorennya_osnovna_funk_Parlamentu_1997.pdf (дата звернення: 20.08.2018).
236. О некоторых вопросах опубликования и вступления в силу правовых актов Республики Беларусь : декрет президента Республики Беларусь от 24 февраля 2012 г. № 3. URL : <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=pd1200003> (дата звернення: 14.08.2019).
237. О нормативных правовых актах : Закон Республики Беларусь от 10 января 2000 г. № 361-З. URL : <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=H11800130> (дата звернення: 07.08.2019).

238. О нормативных правовых актах : Закон Республики Беларусь от 17 июля 2018 г. № 130-3 URL : <http://pravo.by/document/?guid=12551&p0=H11800130&p1=1&p5=0> (дата звернення: 06.02.2019).
239. О правовых актах : Закон Республики Армения от 03.04.2002. URL : <http://parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1280&lang=rus> (дата звернення: 25.09.2018).
240. О правовых актах : Закон Республики Казахстан от 6 апреля 2016 года № 480-V. URL : http://kodeksy-kz.com/ka/o_normativnyh_pravovyh_aktah.htm (дата звернення: 16.09.2018).
241. О правовых актах : Закон Туркменистана от 26 августа 2017 года №589-V. URL : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=98294 (дата звернення: 19.09.2018).
242. Оборотов Ю. Н. Теория государства и права. Одесса : Берека-Нова, 2006. 184 с.
243. Общая теория государства и права : учебник / под ред. С. Ю. Наумова, А. С. Мордовца, Т. В. Касаевой. Саратов, 2018. 392 с.
244. Общая теория права : учебник / под ред. С. С. Алексеева. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Проспект, 2009. 576 с.
245. Общая теория права: учебник для юридических вузов / под общей ред. проф. А. С. Пиголкина. 2-е издание, перераб. и доп. Москва : Издат-во МГТИ им. Н. Э. Баумана, 1996. 384 с.
246. Олійник А. С. Організаційно-правові питання забезпечення законодавчої діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 1998. 17 с.
247. Онищук І. І. Моніторингова експертиза концепцій нормативно-правових актів. *Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2014. № 10. С. 4-10.
248. Онищук І. І. Поняття та особливості техніки юридичного письма в нормативно-правовому акті. *Вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича*. Вип. 559. Чернівці, 2011. С. 5-11.

249. Онищук І. І. Проблеми вдосконалення нормативно-правового регулювання вимог до юридичної техніки. *Юридична Україна*. Київ : Юрінком Інтер, 2011. № 6 (102). С. 22-27.
250. Онищук І. І. Термінологія нормативно-правового акта. *Право і Безпека : наук. журн. Харк. нац. ун-ту внутр. справ*. 2010. № 5 (37). С. 25-29.
251. Онищук І. І. Техніка документального вираження змісту нормативно-правового акта. *Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права*. 2011. № 2 (38). С. 63-66.
252. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : монографія. Івано-Франківськ : Лабор. акад. досл. правового регул. та юрид. техніки. Дрогобич : «Коло», 2014. 228 с.
253. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2013. 224 с.
254. Онищук І. І. Правовий моніторинг: теоретичні та прикладні засади : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2018. 43 с.
255. Оніщенко Н. М. Проблеми ефективності законодавства та сучасний розвиток. *Віче*. 2007. № 12.
256. Оніщенко Н. М. Юридична техніка: інструментальні та сутнісні складові в контексті конституційної реформи. *Соціологія права*. 2015. № 3-4. С. 32-38.
257. Оприлюднення інформації : методичні рекомендації Головного територіального управління юстиції у Донецькій області від 08 липня 2016 року. URL : <http://justice-dn.gov.ua/index.php/56-napryamki-diyalnosti/902-oprilyudnen-nya-informatsiji> (дата звернення: 14.06.2018).
258. Опубликование нормативных актов / под ред. А. С. Пиголкина. Москва : Юридическая литература, 1978. 168 с.
259. Опублікування зареєстрованих нормативно-правових актів місцевих органів виконавчої влади та набрання ними чинності : методичні рекомендації : затверджені Головним управлінням юстиції у Херсонській області. URL : http://bilozerka-rda.gov.ua/sites/default/files/publikaciya_npa.doc (дата звернення:

22.04.2018).

260. Официальное электронное опубликование: история, подходы, перспективы. Москва : Формула права, 2012. 320 с.

261. Офіційний вісник України. URL : <http://ovu.com.ua/> (дата звернення: 17.09.2019).

262. Офіційний вісник України. *Юридична енциклопедія* : в 6-ти т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4 : Н – П. 720 с.

263. Панов М. Точність правових норм як необхідна умова якості право творення. *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання* : тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 року). Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 12-14.

264. Панов М. І. Законодавче врегулювання нормотворчості: загальна характеристика проекту Закону України «Про нормативно-правові акти». *Законотворення – основна функція парламенту*. С. 80-83. URL : http://pdp.org.ua/files/Zakonotvorennya_osnovna_funk_Parlamentu_1997.pdf (дата звернення: 08.11.2018).

265. Панов М. І., Воронов М. П. До проекту Закону України «Про нормативні правові акти». *Академія правових наук України*. 1995. № 4. С. 139-163.

266. Патlachuk O. B. Юридическая техника законодательных актов в сфере охраны природы (1992-2006 гг.). *Проблеми законності*. 2019. Вип. 146. С. 37-47.

267. Патlachuk O. B. Юридична техніка Земельного кодексу УРСР 1970 р. та Земельного кодексу України 2001 р. *Наукові записки*. Серія право. 2018. № 4. С. 44-48.

268. Пащенко О. О. Значення юридичної техніки для встановлення соціальної обумовленості норм кримінального права : *Юридична техніка : доктринальні основи та проблеми викладання* : тези доповідей та повідомлень науково-

- практичної конференції (Харків, 30 вересня – 01 жовтня 2015 року). Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 116-120.
269. Перевалов В. Д. Теория государства и права : учебник для бакалавров. 4-е изд., перераб. и доп. Москва : Издательство Юрайт, 2014. 428 с.
270. Перерва Ю. М. Законотворчість як вид правотворчої діяльності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 4. С. 27-30.
271. Петрученко К. І. Нормотворчість місцевого самоврядування. *Центр законопроектних студій*. URL : <http://lawdrafting.org/normotvorchist-mistsevogo-samovryaduvannya/> (дата звернення: 17.09.2019).
272. Печений О. П. Проблеми юридичної техніки в сучасному цивільному праві : *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання* : тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 01 жовтня 2015 року). Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 126-128.
273. Пиголкин А. С. Официальное оглашение нормативных актов – самостоятельная стадия правотворческого процесса. *Правоведение*. 1976. № 6. С. 16-23.
274. Пиголкин А. С. Подготовка проектов нормативных актов (организация и методика). Москва : Юрид. лит., 1968. 167 с.
275. Пильгун Н. В., Смітюх А. С. Перспективи вдосконалення юридичної техніки в Україні. *Юридичний вісник*. 2014. № 1 (30). С. 42-46.
276. Плотнікова М. В. Деякі проблеми правового забезпечення права знати свої права і обов'язки, встановлені органами публічної адміністрації в Україні. *Адміністративно-правове забезпечення прав людини органами публічної адміністрації в Україні* : збірник наукових праць. Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2015. С.128-136.
277. Плотнікова М.В. Доцільність запровадження електронного оприлюднення нормативно-правових актів в Україні. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2015. № 2 (13). С. 14-19.

278. Погорелова З. О. Законодавчий процес в Україні. Проблеми теорії та практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2004. 18 с.
279. Погорілко В., Малишко М. Стратегія і тактика законотворення. *Віче*. 1993. № 4. С. 46-55.
280. Погребняк С. Вимоги до нормативно-правових актів, що впливають з принципу правової визначеності. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3. С. 42-53.
281. Подорожна Т. Місце і роль порівняльно-правового методу в методології конституційного процесу. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 108-112.
282. Подорожна Т. С. Законодавчі дефініції: поняття, структура, функції : монографія. Львів : ПАІС, 2009. 196 с.
283. Поленина С. В. Качество закона и совершенствование правотворчества. *Советское государство и право*. 1987. № 7. С. 12-19.
284. Поленина С. В. Качество закона и эффективность законодательства. Москва : Юридическая литература, 1993. 254 с.
285. Поліщук Г. Б. Місце та значення юридичної техніки в процесі кодифікації законодавства. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 70-73.
286. Поліщук Г. Б. Феноменологічні основи юридичної техніки кодифікаційних актів. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 98-101.
287. Поліщук Г. Б. Юридична техніка кодифікаційних актів в системі юридичних явищ. *Держава і право*. 2012. Вип. 57. С. 95-100.
288. Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України : затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 року № 411. URL : <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show /411-2014-%D0%BF> (дата звернення: 21.08.2019).
289. Положення про Державне агентство з питань електронного урядування України : затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня

2014 року № 492. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/492-2014-%D0%BF> (дата звернення: 11.11.2018).

290. Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України : затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2014 року № 34. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2014-%D0%BF> (дата звернення: 02.07.2019).

291. Положення про офіційний веб-сайт Чортківської міської ради та її виконавчого комітету : затверджене рішенням Чортківської міської ради від 01.09.2017 року. URL : <http://www.chortkivmr.gov.ua/wp-content/uploads/2017/08/Pro-zatverdzhennya-polozhennya1.doc> (дата звернення: 14.03.2019).

292. Положення про офіційний сайт Самбірської міської ради та порядок оприлюднення інформації, яка знаходиться у Самбірській міській раді та її виконавчому комітеті : затверджене рішенням від 20 лютого 2018 року № 6. URL : <https://sambircity.gov.ua/2018/02/23/6-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-oficijnij-sajt-sambirsko%D1%97-misko%D1%97-radi-ta-poryadok-oprilyudnennya-informaci%D1%97-yaka-znachoditsya-u-sambirskij-miskij-radi-ta-%D1%97%D1%97-vikonavcho/> (дата звернення: 19.09.2019).

293. Положення про порядок обліку та систематизації актів законодавства України у Міністерстві освіти і науки України : затверджене наказом Міністерстві освіти і науки України № 1097 від 11 жовтня 2018 року. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5bc/9c4/322/5bc9c4322c94e762689926.pdf> (дата звернення: 29.12.2018).

294. Положення про розпорядження голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації : затверджене розпорядженням голови облдержадміністрації від 29 липня 2013 № Р-609/0/3-13. URL : [http://megveselsil.dp.gov.ua/OBLADM/obldp.nsf/index/894B1D59DA51141BC2257BC7005B0E5D/\\$File/%D0%A0-609%20%D0%B7%20%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8.doc](http://megveselsil.dp.gov.ua/OBLADM/obldp.nsf/index/894B1D59DA51141BC2257BC7005B0E5D/$File/%D0%A0-609%20%D0%B7%20%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8.doc) (дата звернення: 05.08.2019).

295. Положення про функціонування офіційного веб-сайту Немишаївської селищної ради. URL : <http://nem-rada.gov.ua/rada/selischna-rada/regulations/web-site/> (дата звернення: 23.09.2019).
296. Пономаренко Ю. Застосування правил юридичної техніки при побудові санкцій кримінального закону : *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання* : тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 01 жовтня 2015 року). Харків : Нац. юрид. університету ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 123-126.
297. Порядок інформування громадськості про діяльність Ужгородської міської ради, її виконавчих органів через мережу Інтернет : затверджений рішенням виконавчого комітету Ужгородської міської ради від 08 лютого 2017 року № 44 URL : https://rada-uzhgorod.gov.ua/uploads/sites/2/2017/02/44-Oprylyudnennya_13.02.2017.pdf (дата звернення: 10.11.2018).
298. Порядок інформування громадськості про діяльність Ужгородської міської ради, її виконавчих органів через мережу Інтернет : затверджений рішенням виконкому 08.02.2017 № 44. URL : https://rada-uzhgorod.gov.ua/uploads/sites/2/2017/02/44-Oprylyudnennya_13.02.2017.pdf (дата звернення: 26.03.2019).
299. Порядок оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність Запорізької міської ради, депутатів Запорізької міської ради, виконавчих органів Запорізької міської ради, міського голови : затверджений Рішенням міської ради №48 від 23.06.2010 року. URL : <https://zp.gov.ua/uk/documents/item/2227>
300. Порядок оприлюднення правових актів виконавчих органів та посадових осіб Харківської міської ради : затверджений рішенням виконавчого комітету Харківської міської ради від 18 червня 2014 року № 358. URL : <http://kharkiv.rocks/reestr/633785> (дата звернення: 19.05.2019).
301. Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади : затверджений постановою № 3 Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002->

%D0%BF (дата звернення: 16.07.2019).

302. Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформаційних матеріалів про діяльність Вінницької міської ради та її виконавчого комітету : затверджений рішенням виконкому від 26.05.2011 № 1250. URL : <http://www.vmr.gov.ua/Docs/ExecutiveCommitteeDecisions/2011/%E2%84%961250%2026-05-> (дата звернення: 24.03.2019).

303. Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформаційних матеріалів про діяльність Вінницької міської ради та її виконавчого комітету : затверджений рішенням виконавчого комітету Вінницької міської ради від 26 травня 2011 року № 1250 URL : <http://www.vmr.gov.ua/Docs/ExecutiveCommitteeDecisions/2011/%E2.doc> (дата звернення: 24.07.2019).

304. Правила нормопроекування / Р. К. Бержерон. Оттава, 1999. 36 с.

305. Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки: метод. рек. / за ред. В. П. Крижанівського. Київ : ФОП Москаленко О. М., 2014. 44 с..

306. Правотворческий процесс / под. ред. Г.А. Василевича. Минск : Вышэйшая школа, 2015. 271 с.

307. Правотворчество в СССР / под ред. А. В. Мицкевич. Москва : Юридическая литература, 1974. 319 с.

308. Преподобный К. А. Техника изменения юридических актов : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Нижний Новгород, 2006. 32 с.

309. Пригара Л. І. Юридична техніка актів правозастосування : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 200 с.

310. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення офіційної публікації законів України та інших нормативно-правових актів : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2578-19> (дата звернення: 03.09.2019).

311. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності : Закон України № 159-IX від 03 жовтня 2019 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/159-20> (дата звернення: 11.11.2019).
312. Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : Указ Президента України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493/92> (дата звернення: 23.07.2019).
313. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 03.09.2019).
314. Про доступ до публічної інформації : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 03.09.2019).
315. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 23.07.2019).
316. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України № 2671-VIII від 25 квітня 2019 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2704-19> (дата звернення: 11.11.2019).
317. Про закони і законодавчу діяльність : проект закону України URL : http://gska2.rada.gov.ua:7777/pls/zweb_n/webproc2 (дата звернення: 18.09.2018).
318. Про затвердження Інструкції про порядок та умови одержання інформації з інформаційного фонду Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів : наказ Міністерства юстиції України від 26.06.2002 № 57/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0546-02> (дата звернення: 25.06.2019).
319. Про затвердження Порядку оприлюднення на Єдиному веб-порталі використання публічних коштів інформації про платіжні трансакції на єдиному казначейському рахунку : постанова Кабінету Міністрів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2015-%D0%BF> (дата звернення: 23.07.2019).
320. Про затвердження Порядку проведення органами юстиції перевірок стану додержання законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових

- актів: наказ Міністерства юстиції України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0067-12> (дата звернення: 14.03.2019).
321. Про Кабінет Міністрів України : Закон України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18/page> (дата звернення: 14.08.2019).
322. Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі : Закон України № 160-IX від 30 жовтня 2019 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/160-20> (дата звернення: 11.11.2019).
323. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.04.2019).
324. Про місцеві державні адміністрації : Закон України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14> (дата звернення: 26.12.2018).
325. Про набрання чинності нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України : лист Міністерства юстиції України від 08 липня 2008 року № 5928-0-33-08-34. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/v5928323-08> (дата звернення: 16.04.2019).
326. Про Національний банк України : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення: 15.04.2019).
327. Про нормативно-правові акти : проект закону України – URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=39123 (дата звернення: 20.07.2019).
328. Про нормативно-правові акти : проект закону України № 7409. URL : http://gska2.rada.gov.ua:7777/pls/zweb_n/webproc (дата звернення: 07.08.2018).
329. Про нормативно-правові акти : проект закону України № 7409-1. URL : http://gska2.rada.gov.ua:7777/pls/zweb_n/webproc2 (дата звернення: 21.08.2018).
330. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.04.2019).

331. Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 4 січня 2002 року № 3. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF> (дата звернення: 17.12.2018).
332. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності : Указ Президента. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/503/97> (дата звернення: 23.07.2019).
333. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17> (дата звернення: 03.09.2019).
334. Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/917-19>
335. Про соціальні послуги : Закон України № 2745-VIII від 17 січня 2019 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19/card6#Public> (дата звернення: 11.11.2019).
336. Про телебачення і радіомовлення : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12> (дата звернення: 26.09.2019).
337. Про фахову передвищу освіту : Закон України № 2745-VIII від 06 червня 2019 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2745-19> (дата звернення: 11.11.2019).
338. Про Фонд державного майна України : Закон України від 09.12.2011 р. № 4107-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4107-17> (дата звернення: 10.04.2019).
339. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17> (дата звернення: 25.03.2019).
340. Протасов В. Н. Теория государства и права : учебник. Москва : Издательство Юрайт, 2014. 495 с.
341. Протасов В. Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства : Вопросы и ответы. Москва : Новый Юрист, 1999. 240с.
342. Прохазка Г. А. Використання прийомів юридичної техніки при тлумаченні міжнародних договорів : *Юридична техніка : доктринальні основи та*

проблеми викладання : тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 01 жовтня 2015 року). Харків: Нац. юрид. університет ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 154-157.

343. Процюк І. В. Законодавча влада в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 1999. 18 с.

344. Пушняк О. Набуття чинності нормативно-правовими актами в Україні. *Форум права*. 2010. № 4. С. 748-754.

345. Рабинович П. М. Юридическая техника законотворчества в Украине: общие проблемы. *Журнал российского права*. 2000. № 4. С. 136-142.

346. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. вид. 9-е, зі змінами. Львів : Край, 2007. 192 с.

347. Рабінович П. Юридична техніка законотворення в Україні: загальні проблеми. *Вісник академії правових наук України*. 1998. № 2. С. 18-28.

348. Радейко Р. І. Особливості формалізації права як стадії правотворчого процесу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 801. С. 81-85.

349. Регламент виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) : затверджений розпорядженням виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 08 жовтня 2013 року № 1810. URL : <https://old.kyivcity.gov.ua/files/2017/8/10/Reglament-KMDA-12062017.PDF> (дата звернення: 18.04.2019).

350. Регламент Вінницької міської ради : затверджений рішенням міської ради від 25 грудня 2015 року № 75. URL : <http://www.vmr.gov.ua/Docs/CityCouncilDecisions /2018/%E2%84%961492%2021-12-2018.pdf> (дата звернення: 14.06.2019).

351. Регламент Вінницької обласної державної адміністрації : затверджений розпорядженням голови облдержадміністрації від 22 листопада 2007 року № 440. URL : <http://www.vin.gov.ua/oda/osnovni-zavdannia-ta-normatyvno->

pravovi-zasady-diialnosti/16019-rehlament-vinnytskoi-oblasnoi-derzhavnoi-administratsii-3 (дата звернення: 10.11.2018).

352. Регламент Вінницької обласної ради : затверджений рішенням Вінницької обласної ради від 11 лютого 2016 року № 31. URL : https://vinrada.gov.ua/reglament_oblasnoi_radi.htm (дата звернення: 22.05.2019).

353. Регламент Івано-Франківської міської ради : затверджений рішенням Івано-Франківської міської ради від 25 грудня 2015 року № 48-2. <http://www.namvk.if.ua/dt/28450/> (дата звернення: 23.04.2018).

354. Регламент Івано-Франківської обласної ради : затверджений рішенням Івано-Франківської обласної ради від 26.05.2016. № 175-5/2016. URL : <https://orada.if.ua/decision/%D0%BF%D1%80%D0%BE-> (дата звернення: 16.03.2019).

355. Регламент Львівської міської ради VII скликання : затверджений ухвалою Львівської міської ради від 17 березня 2016 року № 260. URL : [https://www8.cityadm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.nsf/0/ee78dc070547d635c2257f8100465b33/\\$FILE/%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA.doc](https://www8.cityadm.lviv.ua/inTEAM/Uhvaly.nsf/0/ee78dc070547d635c2257f8100465b33/$FILE/%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA.doc) (дата звернення: 02.08.2019).

356. Регламент Львівської обласної ради : затверджений рішенням обласної ради від 04 січня 2011 року № 15. URL : <https://lvivoblrada.gov.ua/about-the-council/reglament-radi> (дата звернення: 18.03.2019).

357. Регламент Миколаївської обласної державної адміністрації : затверджений розпорядженням голови облдержадміністрації від 04 квітня 2018 року № 114-р. URL : <http://www.mk.gov.ua/store/files/dop-15652-78a689218624ed6db94ec097ae461a1b.pdf> (дата звернення: 11.07.2019).

358. Регламент Одеської міської ради VII скликання : затверджений рішенням Одеської міської ради від 11 листопада 2015 року № 1-VII. URL : <https://omr.gov.ua/ru/acts/council/77409/> (дата звернення: 18.05.2019).

359. Регламент Рівненської обласної державної адміністрації : затверджений розпорядженням голови облдержадміністрації від 18 грудня 2018 року № 939
URL :

<http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/catalog/item/8540.htm?lightWords=939> (дата звернення: 08.03.2019).

360. Регламент Тернопільської обласної державної адміністрації : затверджений розпорядженням голови облдержадміністрації від 23 березня 2018 року № 209-од. URL : http://www.oda.te.gov.ua/data/upload/catalog/main/ua/65274/_209.pdf (дата звернення: 10.03.2019).

361. Регламент Харківської обласної державної адміністрації : затверджений розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 13 вересня 2018 року № 519. URL : <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/948/94782/files/180913-01-11-zagal-519-rozp.pdf> (дата звернення: 16.03.2019).

362. Регламент Херсонської обласної державної адміністрації : затверджений розпорядженням голови облдержадміністрації від 02 липня 2018 року № 550. URL : <http://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%20%D0%A5%D0%9E%D0%94%D0%90%202018.pdf> (дата звернення: 23.04.2019).

363. Регламент Черкаської обласної державної адміністрації : затверджений розпорядженням голови облдержадміністрації від 10 листопада 2017 року № 719. URL : <http://ck-oda.gov.ua/docs/rozp/2017/719.pdf> (дата звернення: 18.04.2019).

364. Регламент Чернігівської обласної державної адміністрації : затверджений розпорядженням голови облдержадміністрації від 19 червня 2018 року № 350. URL : http://cg.gov.ua/index.php?id=2175&tp=1&pg=single_page.php (дата звернення: 14.12.2018).

365. Рекомендації розпорядникам публічної інформації на місцевому рівні за результатами моніторингу в рамках проекту «Платформа «Омбудсмен плюс». URL : https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/print_2505_recommendations1.pdf (дата звернення: 28.03.2019).

366. Риндюк В. І. Проблеми законодавчої техніки в Україні: теорія та практика. Київ : Юрична думка, 2012. 272 с.

367. Риндюк В. І. До питання визначення поняття і видів юридичної техніки. *Держава і право*. Юридичні і політичні науки. Вип. 27. 2005. С. 71-78.

368. Риндюк В. І. Законодавча техніка: поняття, форми, види, реалізація в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 18 с.
369. Риндюк В. І. Нормотворча діяльність. Київ: КНЕУ. 2009. 192 с.
370. Риндюк В. І. Юридична діяльність і форми юридичної техніки. *Правова держава*: щорічник наук. праць. Вип. 17. 2006. С. 391-399.
371. Ричард А. Познер. Проблеми юриспруденції / переклад з англійської. Київ : Акта, 2004. 488 с.
372. Ришелюк А. М. Законотворчий процес в Україні . Київ : Видавництво НАДУ, 2004. 220 с.
373. Романов Я. В. Підзаконні акти в системі законодавства. *Науковий вісник Херсонського державного університету* . 2014. Вип. 3. Т. 1. С. 57-61.
374. Романова Е. В. Экзамен по основам техники юридического письма : учеб.-практ. пособие. Москва : Научная книга, 2009. 130 с.
375. Романюк Я. Судова правотворчість в умовах реформування правосуддя: постановка проблеми. *Право України*. 2016. № 10. С. 9-19.
376. Росік Т. В. Роль судової практики в сучасній правотворчості: теоретико-прикладні аспекти : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 20 с.
377. Рябченко Т. Офіційне оприлюднення актів всеукраїнського референдуму як стадія референтного правотворчого процесу. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. Серія Економіка і право. 2011. Вип. 13. С. 167-174.
378. Савельєва Е. М. О понятии качества законов. *Право и политика*. 2000. № 10. С. 4-14.
379. Сандевуар П. Введение в право : пер. с фр. Москва : Юрид. лит, 1994. 390 с.
380. Санді Таймс проти Сполученого Королівства (Sundy Times v. the United Kingdom). URL: <http://medialaw.org.ua/library/sprava-sandi-tajms-proty-spoluchenogo-korolivstva/> (дата звернення: 11.09.2019).
381. Сезонова І. К., Глазько С. М. Юридична техніка як засіб забезпечення стабільності нормотворчої діяльності. *Право і Безпека*. 2002. № 2. С. 112-115.

382. Селезньова О. М. Класифікація інформації: порівняння нормативного та наукового підходів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С. 203-205.
383. Селіванов А. Проблемні аспекти законотворчого процесу та їх відображення в рішеннях Конституційного Суду України. *Право України*. 2004. № 9. С. 34-36.
384. Сердюк І. А. Нормативно-правовий акт у співвідношенні з актом застосування та актом тлумачення норм права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2010. Вип. 3. С. 152-159
385. Сердюк І. А. Поняття та особливості нормативно-правового акта. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 2. С. 44-51.
386. Сердюк І. А. Вживання термінів «правотворчість» і «нормотворчість» у сучасній правничій науці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 75-79.
387. Серьогіна С. Г. Компетенція Президента України: теоретично-правові засади: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.02 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 1998. 192 с.
388. Сидельников И. П. Доступность закона: правовое информирование граждан. Минск : Наука і тэхніка, 1992. 123 с.
389. Скакун О. Ф. Теорія держави й права : підручник. Харків. : Консум, 2001. 656 с.
390. Скурко Е. В. Метод соціально-правового моделювання в рішенні задач правотворчества. *Государство и право*. 2003. № 1. С. 103-106.
391. Словарь терминов по теории государства и права : учебное пособие / руков. авт. кол. Н. И. Панов. Харьков : Основа, 1997. 180 с.
392. Словник української мови : в 11 тт. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970-1980. Т. 5. С. 545.
393. Словник української мови в 11 томах. Київ : Наукова думка, 1979-1980 рр. URL: <http://sum.in.ua/s/dokument> (дата звернення: 14.04.2019).

394. Смородинський В. С. Використання засобів юридичної техніки в адвокатській діяльності : *Юридична техніка : доктринальні основи та проблеми викладання* : тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 01 жовтня 2015 року). Харків: Нац. юрид. університет ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 86-89.
395. Соколов Н. Я. Официальное оглашение нормативного акта как стадия правотворческого процесса. *Право и правотворчество: вопросы теории*. Москва, 1982. С. 91.
396. Соколов Н. Я., Кармадонов К. С. Официальное опубликование нормативных правовых актов. Москва : Проспект, 2018. 112 с.
397. Соколова Н. С. Правотворческая деятельность субъектов Российской Федерации: развитие и совершенствование : дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2003.
398. Сорока С. В. Теоретико-методологічні засади вивчення законодавчого процесу в державному управлінні. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2015. № 2.
399. Старинець К. О. Порівняльно-правовий аналіз юридичної техніки та підходів до конструювання переддоговірної відповідальності : *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання* : тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 01 жовтня 2015 року). Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 146-148.
400. Стецик Н. Судова правотворчість у континентальному праві: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2010. Вип. 50. С. 15-19.
401. Стецик Н. Судова правотворчість: загальнотеоретична характеристика. *Часопис Академії адвокатури України*. № 8 (3'2010). С.1-6.
402. Сурай І., Караченцева Н. Чинники якості законодавчої діяльності в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. № 1. С. 54-60.
403. Сучасна правова енциклопедія / за заг. ред. О. В. Зайчука. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 384 с.

404. Сырых Е. В. Техничко-юрідическіе критеріи качества закона. *Проблемы юридической техники*: сб. статей / под ред. В. М. Баранова. Нижний Новгород, 2000. С. 9-38.
405. Талапина Э. В. Электронное опубликование нормативных актов: зарубежный опыт. *Государство и право*. 2009. № 7. С. 59.
406. Тарасов Н. Н. Юридическая техника в структуре юриспруденции (методологические проблемы исследования). *Юридическая техника*. 2007. № 1. С. 10.
407. Телицька В. А. Правотворча форма діяльності місцевих рад: проблеми та особливості механізму прийняття актів місцевого самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 14. С. 59-62.
408. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Матузова Н. И., Малько А. В. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Юристъ, 2001. 776 с.
409. Теория государства и права : учебник / под ред. В. К. Бабаева. Москва : Юристъ, 2003. 592 с.
410. Теория государства и права : учебник / под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. Москва : НОРМА, 2007. 616 с.
411. Теорія держави і права : навч. посіб. / за заг. ред. Р. А. Ромашова, Н. М. Пархоменко. Київ : КНТ, 2007. 216 с.
412. Теплюк М. О. Теоретико-правові основи введення закону в дію: монографія. Київ : Парламентське вид-во, 2013. 480 с.
413. Теплюк М. О. Правотворчість як діяльність, пов'язана з правом. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 12. С. 90-97.
414. Техника правотворчества. Природа, основные приемы, значение: ретроспективный библиографический указатель / сост. и автор предисл. В. М. Баранов. Москва : Юнити-Дана : Закон и право, 2012. 663 с.
415. Типовий регламент місцевої державної адміністрації : затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11 грудня 1999 року №2263. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2263-99-%D0%BF> (дата звернення: 28.07.2019).

416. Тихомиров О. О. Правова інформація: теоретико-правовий аспект. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2024. № 1. С. 29-35.
417. Ткачук А. Ф. Законодавча техніка : практ. посіб. Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2011. 268 с.
418. Ткачук А. Ф. Законодавча техніка. Як готувати проекти законів : практ. посіб. Київ : Ін.-т громад. суспільства, 2004. 183 с.
419. Томин В. А. Юридическая техника. Санкт-Петербург : Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015. 84 с.
420. Трояновський О. В. Юридическая техника конструирования положений об овобождении от договорной ответственности: сравнительно-правовой анализ: *Юридична техніка : доктринальні основи та проблеми викладання : тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 01 жовтня 2015 року)*. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 157-160.
421. Угода на висвітлення діяльності Вижницької районної державної адміністрації на сторінках газети «Вижницькі обрії». URL : <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2017-03-27-000538-b> (дата звернення: 16.09.2019)
422. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 26.04.2019).
423. Угода про порядок висвітлення діяльності Покровської районної ради друкованим засобом масової інформації ТОВ «Редакція газети «Покровський край» на 2017 рік URL : [http://www.pokrov-rn.dp.gov.ua/OBLADM/pokr_rda.nsf/2e8f79a579e9ccd3c22573fe003fcf0/65981265ef2ecf75c22581250019f981/\\$FILE/%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D0doc](http://www.pokrov-rn.dp.gov.ua/OBLADM/pokr_rda.nsf/2e8f79a579e9ccd3c22573fe003fcf0/65981265ef2ecf75c22581250019f981/$FILE/%D0%A3%D0%B3%D0%BE%D0doc) (дата звернення: 07.09.2019).

424. Угода про порядок висвітлення діяльності Черняхівської районної ради друкованим засобом масової інформації КВПІ «Редакція газети «Нове життя».doc (дата звернення: 19.03.2019).
425. Удала Я. М. «Офіційне оприлюднення» vs «Офіційне опублікування»: проблеми термінологічної визначеності. *Journal «Science Rise: Juridical Science»*. 2018. №3(5). С. 30-36.
426. Урядовий кур'єр. URL : <https://ukurier.gov.ua/uk/about/> (дата звернення: 07.01.2019).
427. Фатьянов И. В. Государственно-правовое моделирование: понятие и место в системе методов теории государства и права. *Вестник Томского государственного университета*. 2017. № 416. С. 191-195.
428. Федеральний законодавчий процес Канади / Р. К. Бержерон, С. Лорті. Оттава, 1998. 160 с.
429. Фесенко С. І. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів регуляторної дії органами місцевої влади, місцевого самоврядування як чинник дотримання конституційних прав громадян в контексті реалізації засад державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: проблеми реалізації, зарубіжний досвід. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 18. С. 1-12.
430. Философия и методология познания: учебник для магистров и аспирантов / под общ. и науч. ред. В. Л. Обухова, Ю. Н. Солонина, В. П. Сальникова и В. В. Васильковой. Санкт-Петербург : Фонд поддержки науки и образования в области правоохранительной деятельности «Университет», 2003. 560 с.
431. Філик Н. В. Окремі питання юридичної техніки в правозастосовній діяльності судових органів. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2010. № 1. С. 47-50.
432. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
433. Фулей Т. Проведення експертизи проектів нормативно-правових актів з використанням методики вирішення проблем : посібник. Київ, 2013. 168 с.

434. Фуллер Л. Морадь права / пер. з англ. Н. Комарова. Київ: Сфера, 1999. 232 с.
435. Цвайгерт К., Кётц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: в 2-х тт. Том I. Основы: Пер. с нем. Москва : Междунар. отношения, 2000. 480 с.
436. Чаплюк О. І. Міжнародна правотворчість як категорія. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 96-101.
437. Червонюк В. И. Качество закона: современная концепция и проблемы демократизации. *Юридическая техника*. 2013. № 6. С. 488-503.
438. Червяковский А.В. Промульгация и официальное опубликование законов. *Современное право*. 2017. № 9. С. 12-15.
439. Черданцев А. Ф. Теория государства и права. М. : Юрайт, 1999. 429 с.
440. Чигидин Б. В. К вопросу о понятии юридической техники. *Представительная власть – XXI век: законодательство, комментарии, проблемы*. 2002. № 5-6. С. 34-39. журн.: URL : <http://www.pvlast.ru/archive/index.45.php>. (дата звернення 10.11.2019).
441. Чистяков О. И. Избранные труды. Москва, 2008. 415 с.
442. Чернолуцький Р. В. Нормопроектна діяльність: підходи до онтологічного розуміння. *Держава і право*. 2012. Вип. 57. С. 24-33.
443. Чернолуцький Р. В. Нормопроектувальна діяльність як простір прояву кодів і символів політико-правового змісту. *Наукові праці Академії муніципального управління*. 2012. Вип. 2. С. 65-77.
444. Чернолуцький Р. В. Роль нормопроектної діяльності у конституційному праві держави. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 96-08.
445. Чернолуцький Р. В. Роль юридичної техніки в законопроектній діяльності. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія Право. 2014. Вип. 7. С. 118-129.
446. Чухвичев Д. В., Аширов Б. С. Законодательная техника. Ашхабад. : Центр ОБСЕ в Ашхабаде, 2011. 316 с.

447. Шаповал В. М. Парламентаризм і законодавчий процес в Україні. Київ : УАДУ, 2000. 216 с.
448. Шаповал В. Парламент: порядок законотворення. *Право України*. 2015. № 6. С. 165-178.
449. Шаргун В. Офіційне опублікування правових актів у Білорусі: радянський і пострадянський періоди. URL : <http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/viewFile/47/17> (дата звернення: 13.06.2019).
450. Швед К. Исследование видов юридической техники. *Вестник Сибирского института бизнеса и информационных технологий*. 2019. № 1. С. 85-88.
451. Шебанов А. Ф. Форма советского права. Москва : Юридическая литература, 1968. 215 с.
452. Шевчук С. Концепція «суддівського активізму» у контексті судової правотворчості. *Юридичний журнал*. 2008. № 12. URL: <http://justinian.com.ua/article.php?id=3096>.
453. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. 5-те вид. Київ : Знання, 2006. 308 с.
454. Шемшученко Ю. С. Наукові проблеми законодавчого процесу. *Законотворення – основна функція парламенту* / за ред. Е. Валентайн. Київ : Заповіт, 1997. С. 95-100.
455. Шершеневич Г. Ф. Общая теория права. Москва : Издание братьев Башмаковых, 1910. 805 с.
456. Шишко В. В. Правотворчий процес: філософський дискурс. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ при НАВС України*. 2002. № 2. С. 254-262.
457. Шишко В. В. Правотворчість: культурологічно-духовний аспект. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ при НАВС України*. 2002. № 3. С. 225-234.
458. Шпак Ю. А. Методологічні підходи до визначення поняття нормотворчості органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 145-152.

459. Шугрина Е. С. Техника юридического письма : учеб.-практ. пособие. Москва : Дело, 2000. 272 с.
460. Шутак И. Д. Общая теория правовывых оговорок. Санкт-Петербург : Санкт-Петербургский университет МВД России, 1998. 205 с.
461. Шутак И. Д. Соотношение технологий правотворческой деятельности в современных европейских правовых системах. *Вестн. Волгогр. гос. ун-та.* Сер. 5, Юриспруд. 2013. № 2 (19). С. 174-179.
462. Шутак И. Д. Теория и практика правовывых оговорок в праве: система понятий. Терминологический словарь. Санкт-Петербург : Алетея, 1999. 203 с.
463. Шутак И.Д. Юридические конструкции: теоретико-прикладное значение. *Європейські перспективи.* 2015. № 6. С. 80-86.
464. Шутак І. Д., Онищук І. І., Легін Л. М. Юридична техніка в схемах і таблицях. Дрогобич : Коло, 2016. 231 с.
465. Шутак І. Д., Онищук І. І. Юридична техніка : навч. посіб. для вищих навч. закл. Івано-Франківськ, 2013. 496 с.
466. Шутак І. Юридична техніка: підходи поділу на види. *Проблеми законності.* 2015. Вип. 130. С. 3-10.
467. Шутак І. Д. Юридична техніка на стадіях розвитку права. *Наше право.* 2013. № 5. С.5-8.
468. Шутак І. Д. Від оцінки ефективності норм права до техніки правового моніторингу. *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2014. № 3. С. 18-23.
469. Шутак І. Д. Доктринальні основи юридичної техніки. *Європейські перспективи.* 2013. № 4. С. 5-9.
470. Шутак І. Д. Поняття юридичної конструкції як засобу структурування правової інформації. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2014. Вип. 3. т. 1 С. 9-13.
471. Шутак І. Д. Юридична техніка в контексті сучасних вимог до суб'єктів права законодавчої ініціативи. *Науковий вісник Чернівецького університету.* 2013. Вип. 684. С. 12-17.

472. Шутак І. Д. Юридична техніка міжнародного права (загальнотеоретичний аспект). *Вісник національної академії прокуратури України*. 2011. № 2. С.87-92.
473. Шутак І. Д. Юридична техніка тлумачення норм права. *Науково-інформаційний вісник право*. 2015. № 11. С. 18-24.
474. Шутак І. Д. Юридична техніка як сфера наукових знань і навчальна дисципліна. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 81-86.
475. Шутак І. Д., Онищук І. І. Юридична техніка конструювання норми права. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 2. С. 39-44.
476. Шутак І., Легін Л. Техніка опублікування нормативно-правових актів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 136-143.
477. Шутенко О. В. Юридическая судебная техника : системный подход: *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 01 жовтня 2015 року)*. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 108-112.
478. Щербина В. Засоби законодавчої техніки: методологічні засади. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 711-715.
479. Щербина В. Різновиди засобів законодавчої техніки. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 43-46.
480. Щербина В. Соціальне призначення засобів законодавчої техніки. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 179-183.
481. Щодо практики застосування норм права у випадку колізії : лист Міністерства юстиції України від 26 грудня 2008 року № 758-0-2-08-19. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0758323-08>. (дата звернення: 11.11.2019).
482. Энциклопедический словарь / Ф.А. Брокгауза, И.А. Ефрона. URL : https://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/73809/%D0%9E%D0%B1%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5 (дата звернення: 13.09.2019).

483. Юридическая процессуальная форма: теория и практика / под ред. П. С. Недбайло и В. М. Горшенев. Москва : Юридическая литература, 1976. 280 с.
484. Юридическая техника : курс лекций / под. ред. В. М. Баранова, В. А. Толстика. Москва : ДГСК МВД России, 2012. 384 с.
485. Юридический энциклопедический словарь / гл. ред. А. Я. Сухарев. Москва : Сов. энциклопедия, 1984. 415 с.
486. Юридична енциклопедія : довідк. вид.: в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка та ін. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4. 720 с.
487. Юридична техніка : курс лекцій / за ред. І. Д. Шутака. Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2015. 295 с.
488. Юридичні аспекти реформування державних і комунальних ЗМІ. Київ, 2017. 186 с. URL : https://www.ppl.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/yuridichni_aspekti_reformuvannya_zmi.pdf (дата звернення: 16.08.2019).
489. Юридичні терміни : тлумачний словник / за ред. В. Г. Гончаренко. Київ : Либідь, 2003. 317 с.
490. Ющик О. І. Теоретичні основи законодавчого процесу : монографія. Київ : Парламентське видавництво, 2004. 519 с.
491. Ющик О. І. Системний підхід до проблем законодавчого регулювання нормотворчості. *Законотворення – основна функція парламенту*. С. 89-90. URL : http://pdp.org.ua/files/Zakonotvorennya_osnovna_funk_Parlamentu_1997.pdf (дата звернення: 16.08.2018).
492. Ющик О. І. Юридична техніка: проблеми визначення поняття. *Парламентаризм в Україні: теорія і практика*. Київ. С. 645-648.
493. Яркова Е. Н. История и методология юридической науки: учебное пособие. Тюмень : Тюменский государственный университет, 2012. 348 с.

494. Ярмола А. С. Кодекси України: загальнотеоретичні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2015. 16 с.
495. Acts and Resolutions; formalities of enactment; repeals; sealing of instruments. URL : <https://www.archives.gov/files/about/laws/basic-laws-book-2016.pdf> (дата звернення: 25.10.2019).
496. Acts Interpretation Act 1915 South Australia. URL : <https://www.legislation.sa.gov.au/LZ/C/A/ACTS%20INTERPRETATION%20ACT%201915/CURRENT/1915.1215.AUTH.PDF> (дата звернення 11.10.2019).
497. Aliev v. Ukraine. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{"fulltext":\["«Круслен проти Франції»"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-171851"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{) (дата звернення: 28.09.2019).
498. Andrusiv L. Normative legal acts electronic promulgation. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 2. С. 4-8.
499. Andrusiv L. The Experience of the Publication of Normative Legal Acts in the Republic of France and the Federal Republic of Germany. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2018. № 4. С. 16-20.
500. Arrete royal grand-ducal du 21 septembre 1859 concernant la publication du Memorial en deux parties. URL : <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/argd/1859/09/21/n1/jo> (дата звернення: 06.06.2019).
501. Arrete royal grand-ducal du 22 octobre 1842. №1943c/1297, réglant le mode de publication des lois. URL : <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/argd/1842/10/22/n1/jo> (дата звернення: 24.09.2018).
502. Ausfertigung und Verkundung des Gesetzes im – Bundesgesetzblatt. URL : https://www.verwaltunginnovativ.de/DE/Gesetzgebung/Projekt_eGesetzgebung/Han dbuecher_/Arbeitshilfen_Leitfaeden/Hb_vorbereitung_rechts_u_verwaltungsvorschriften/Teil_III_Parlamentarisches_Gesetzgebungsverfahren/4_Ausfertigung_und_Verk uendung/4_Ausfertigung_und_Verkuendung_node.html (дата звернення: 13.07.2019).

503. Bailey G. The Promulgation of the Law. *The American Political Science Review*. 1941, № 6. Vol. XXXV. P. 1059.
504. Basic Laws and Authorities of the National Archives and Records Administration Book. 2016. URL : <https://www.archives.gov/files/about/laws/basic-laws-book-2016.pdf> (дата звернення: 05.10.2019).
505. Bentham J. Of Promulgation of the Laws and Promulgation of the Reasons Thereof. URL: <https://www.laits.utexas.edu/poltheory/bentham/promul/promul.s01.html> (дата звернення: 07.09.2019).
506. Betti E. Hermeneutik als allgemeine Methodik der Geisteswissenschaften. Mohr, Tübingen, 1962.
507. Bundesgesetz über die Landessprachen und die Verständigung zwischen den Sprachgemeinschaften (Sprachengesetz, SpG), 2007. Vom 5. Oktober. URL : <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20062545/201701010000/441.1.pdf> (дата звернення: 23.07.2018).
508. Cane P. The Hart-Fuller Debate in the Twenty-First Century. Oxford, OR : Hart. 2010. 360 p.
509. Carter S. A Guide to the UK Legal System. URL : https://www.nyulawglobal.org/globalex/United_Kingdom.html. (дата звернення: 16.09.2019).
510. Code civil. URL : https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT_000006070721 (дата звернення: 25.11.2018).
511. Code des relations entre le public et l'administration. URL : <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000031366350> (дата звернення: 11.05.2019).
512. Comment sont elaborees et votees les lois. URL : <http://www.vie-publique.fr/decouverte-institutions/institutions/fonctionnement/parlement/loi/quand-loi-entre-t-elle-vigueur.html> (дата звернення: 14.08.2019).
513. Constitution de la Republique francaise. URL : <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp> (дата звернення: 17.09.2019).

514. Constitution du grand-duche de Luxembourg. URL : <http://data.legilux.public.lu/file/eli-etat-leg-recueil-constitution-20161020-fr-pdf.pdf> (дата звернення: 26.04.2019).
515. Decret n°59-635 du 19 mai 1959 relatif aux formes de promulgation des lois par le President de la Republique. URL : <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006060904&dateTexte=20091028> (дата звернення: 28.02.2018).
516. Federal Register Publications System. *Public Laws*. URL : <https://www.archives.gov/federal-register/publications/laws.html> (дата звернення: 09.10.2019).
517. Gesetz uber die Verkundung von Rechtsverordnungen und Bekanntmachungen. URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/rvverkg/BJNR000230950.html> (дата звернення: 17.08.2019).
518. Grundgesetz fur die Bundesrepublik Deutschland. URL : <https://www.bundestag.de/grundgesetz> (дата звернення: 18.09.2019). (дата звернення: 06.12.2018).
519. Guide to Canadian Legal Information. URL : <https://www.justice.gc.ca/eng/contact/comm2.html>. (дата звернення: 16.09.2019).
520. L. Andrusiv, M. Gelemei, V. Operuk, O. Ptashnyk-Serediuk. The Quality of the Normative Legal Acts: Technical and Legal Criteria and Requirements of the Legal Certainty. *Croatian Yearbook of European Law and Policy*. Croatia : Law Department, 2019. № 12. P. 165-174.
521. La Constitution Belge. URL : https://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/publications/constitution/GrondwetFR.pdf (дата звернення: 07.12.2019).
522. La procedure legislative et reglementaire. *Ministere d'Etat*. Service Central de Legislation Grand-Duche de Luxembourg, 2015. URL : http://data.legilux.public.lu/file/eli-etat-leg-recueil-procedure_legislative-20150301-fr-pdf.pdf (дата звернення: 27.06.2019).

523. Legislation Revision and Publication Act 2002. URL : <https://www.legislation.sa.gov.au/LZ/C/A/LEGISLATION%20REVISION%20AND%20PUBLICATION%20ACT%202002/CURRENT/2002.32.AUTH.PDF>. (дата звернення: 16.11.2019).
524. Legislation Revision and Publication Regulations 2017 under the Legislation Revision and Publication Act 2002. URL : <https://www.legislation.sa.gov.au/LZ/C/R/LEGISLATION%20REVISION%20AND%20PUBLICATION%20REGULATIONS%202017/CURRENT/2017.254.UN.PDF>. (дата звернення: 16.11.2019).
525. Loi relative a l'emploi des langues en matiere legislative, a la presentation, a la publication et a l'entree en vigueur des textes legaux et reglementaires. 31 mai 1961. URL : http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=1961053130&table_name=loi (дата звернення: 19.09.2018).
526. Loi speciale de reformes institutionnelles 8 aout 1980. URL : <https://wallex.wallonie.be/index.php?doc=3144> (дата звернення: 25.11.2019).
527. Murphy J. E. The Duty of the Government to Make the Law Known. URL : <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4606&context=flr> (дата звернення: 16.09.2019).
528. Orzechowski R. Publikacja aktów (normatywnych) i organy publikacyjne w PRL. *Państwo i prawo*. 1968. № 6. S. 944.
529. Pot H., Siarkiewicz K. Działania normodawcze Rad Narodowych i ich organow. Warszawa, 1970. 189 s.
530. Promulgation et publication. URL : <http://www.cours-de-droit.net/promulgation-et-publication-conditions-d-application-des-lois-a121607642> (дата звернення: 25.09.2019).
531. Publication of Statutes Act R.S.C, 1985. URL : <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/s-21/FullText.html> (дата звернення: 25.09.2019).
532. Reinhard Walker. Die amtliche elektronische Verkündung von Gesetzen. *JurPC Web-Dok*. 2005. 155. Abs. 1–62.

533. Researching Federal Statutes. URL : <https://www.loc.gov/law/help/statutes.php> (дата звернення: 25.09.2019).
534. Ruling the Constitutional Court of the Republic of Lithuania on the procedure for the publication of legal acts. 10.2003. Case No. 1/02 URL: <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta289/content> (дата звернення: 23.09.2019).
535. See I. Rogers. The law of canadian municipal corporations. 2d ed., vol. I Toronto: Carswell, 1971. P. 463-64.
536. South Australian Government Gazette. URL : <https://governmentgazette.sa.gov.au>. (дата звернення: 16.11.2019).
537. Subordinate Legislation Act 1978 South Australia. URL : <https://www.legislation.sa.gov.au/LZ/C/A/SUBORDINATE%20LEGISLATION%20ACT%201978/2009.07.31/1978.3.AUTH.PDF> (дата звернення 11.10.2019).
538. The concept of law. Oxford: Oxford University Press, 1961. P. 78-79.
539. Understanding legislation. URL : <http://www.legislation.gov.uk/understanding-legislation#Howlegislationcomesintoforceandisamended>. (дата звернення: 16.09.2019).
540. Ustawa o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych. URL : <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20000620718> (дата звернення: 16.08.2019).

ДОДАТКИ

Додаток А

таблиця 2.

Строки оприлюднення нормативно-правових актів

№	Вид нормативно-правового акта	Строк	Умова	Підстава
1	Закони та ратифіковані міжнародні договори й угоди	не пізніше як у 15-денний строк	після їх ухвалення в установленому порядку і підписання	пункт 1 Указу Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»; статті 195, 203 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України»
2	Постанови Верховної Ради України	не пізніше як у 15-денний строк	після їх ухвалення в установленому порядку і підписання	пункт 1 Указу Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»

3	Укази Президента України	не пізніше як у 15-денний строк	після їх ухвалення в установленому порядку і підписання	пункт 1 Указу Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»
4	Постанови Кабінету Міністрів України	не пізніше як у 15-денний строк	після їх ухвалення в установленому порядку і підписання	пункт 1 Указу Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»
5	Накази міністерств, що є нормативно-правовими актами	невідкладно, але не пізніше 5 робочих днів	з дня затвердження нормативно-правового акта як документа	стаття 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації»
6	Накази інших центральних органів виконавчої влади	невідкладно, але не пізніше 5 робочих днів	з дня затвердження нормативно-правового акта як документа	стаття 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації»
7	Нормативно-правові	невідкладно,	з дня	стаття 15 Закону

	акти місцевих державних адміністрацій	але не пізніше 5 робочих днів	затвердження нормативно-правового акта як документа	України «Про доступ до публічної інформації»
8	Рішення та інші нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування	невідкладно, але не пізніше 5 робочих днів	з дня затвердження нормативно-правового акта як документа	стаття 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації»

Додаток Б**ПРОЕКТ****ЗАКОН УКРАЇНИ****«Про оприлюднення нормативно-правових актів»**

Цей закон регулює суспільні відносини, пов'язані з оприлюдненням ухвалених нормативно-правових актів і встановлює єдині техніко-юридичні правила для всіх суб'єктів правотворчості стосовно доведення текстів нормативно-правових актів до відома всіх суб'єктів права.

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**Стаття 1. Визначення термінів**

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

оприлюднення нормативно-правових актів – це повідомлення чи оголошення суб'єкта правотворчості про ухвалення нормативно-правового акта з обов'язковим доведенням до відома усіх суб'єктів права текстів ухвалених нормативно-правових актів і створення умов вільного доступу до них;

принципи оприлюднення нормативно-правових актів – це вихідні засади та ідеї, що характеризують сутність і визначають загальні мінімальні вимоги, яким повинне відповідати оприлюднення нормативно-правових актів;

офіційне оприлюднення – це первинне й формально-юридичне доведення до загального відома від імені суб'єкта правотворчості повного і точного тексту ухваленого нормативно-правового акта з його змістом і реквізитами;

неофіційне оприлюднення – доведення до загального відома текстів ухвалених нормативно-правових актів, яке не має формально-юридичного значення та проводиться з метою систематичного інформування найширшого кола осіб про нормативно-правові акти;

офіційне друковане видання – це друковане видання, у якому друк нормативно-правових актів передбачений законодавством, а опублікування в ньому слідує після ухвалення нормативно-правового акта та його підписання у

встановленому порядку і є первинним щодо інших друкованих засобів масової інформації.

Стаття 2. Принципи оприлюднення нормативно-правових актів

Оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється з урахуванням:

- 1) принципу повноти тексту нормативно-правового акта, що оприлюднюється;
- 2) принципу автентичності тексту нормативно-правового акта;
- 3) принципу публічності оприлюднення нормативно-правових актів;
- 4) принципу формальності та надійності оприлюднення нормативно-правових актів;
- 5) принципу офіційності оприлюднення нормативно-правових актів.

Стаття 3. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів

1. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється відповідно до міжнародного принципу правової визначеності та має формально-юридичне значення для набрання нормативно-правовими актами юридичної сили й забезпечує доступ до офіційних копій нормативно-правових актів, які є повними та ідентичними з оригіналами.

2. Форми офіційного оприлюднення нормативно-правових актів:

- a) розміщення тексту нормативно-правового акта в нормативно визначеному загальнодоступному офіційному друкованому виданні;
- b) у разі використання державою офіційного електронного оприлюднення – розміщення тексту нормативно-правового акта на офіційному веб-сайті суб'єкта правотворчості.

3. Ухвалені та підписані нормативно-правові акти в установленому порядку підлягають обов'язковому оприлюдненню державною мовою в офіційному друкованому виданні. Керівник суб'єкта правотворчості несе відповідальність за оприлюднення ухвалених ним нормативно-правових актів.

4. Офіційним оприлюдненням, яке має формально-юридичне значення для набрання нормативно-правовими актами юридичної сили, є оприлюднення у формі опублікування в офіційних друкованих виданнях. Текст нормативно-правового акта, оприлюднений в офіційному друкованому виданні, є точною та повною копією оригіналу нормативно-правового акта.

5. Нормативно-правовий акт повинен бути оприлюднений у строк не пізніше 15 днів з дня його ухвалення та підписання в установленому порядку. Ухвалений та підписаний нормативно-правовий акт не пізніше наступного дня після його підписання направляється до офіційного друкованого видання для оприлюднення.

6. Нормативно-правовий акт також оприлюднюється шляхом розміщення електронного документа на офіційному веб-сайті органу держави чи органу місцевого самоврядування.

Стаття 4. Неофіційне оприлюднення нормативно-правових актів

1. Оприлюднення нормативно-правових актів, яке не має формально-юридичного значення та проводиться для інформування про нормативно-правові акти й створення доступу до їх текстів, здійснюється за допомогою таких форм:

- a) розміщення тексту нормативно-правового акта в засобах масової інформації або іншому друкованому виданні, яке не має статусу офіційного;
- b) розміщення тексту нормативно-правового акта на офіційних веб-сайтах суб'єктів правотворчості;
- c) повідомлення по радіо і телебаченню.

Стаття 5. Вимоги до оприлюднення нормативно-правових актів на офіційних веб-сайтах суб'єктів правотворчості

1. Суб'єкт правотворчості вживає заходів щодо безпеки та захисту офіційного веб-сайту, який використовується ним для оприлюднення

нормативно-правових актів, від несанкціонованого редагування, зміни та знищення текстів нормативно-правових актів.

2. Суб'єкт правотворчості вживає заходів щодо забезпечення безперервного та безперешкодного доступу до оприлюднених нормативно-правових актів, який є безкоштовним.

3. Суб'єкт правотворчості забезпечує:

а) ефективну та зручну для користувача пошукову систему нормативно-правових актів на офіційному веб-сайті;

б) можливість друкування тексту нормативно-правового акта з відображенням виду, найменування, тексту, обов'язкових реквізитів нормативно-правового акта, а також найменування, електронної адреси офіційного веб-сайту та дати друку.

4. Нормативно-правовий акт оприлюднюється на офіційному веб-сайті у вигляді електронного документа та повинен містити сертифікат відповідності його змісту оригіналу і бути скріпленим електронним підписом.

5. Суб'єкт правотворчості визначає відповідальних осіб за розміщення, оновлення та достовірність текстів нормативно-правових актів, що є на офіційному веб-сайті.

6. У функціонуванні офіційних веб-сайтів урахування інтересів людей з інвалідністю та забезпечення їм можливості доступу до текстів нормативно-правових актів є обов'язком суб'єкта правотворчості.

Стаття 6. Доступ до оригіналів нормативно-правових актів та їх зберігання

1. Будь-яка зацікавлена особа має право звернутися до суб'єкта правотворчості із запитом на інформацію та отримати засвідчену копію нормативно-правового акта в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації».

2. Суб'єкти правотворчості зобов'язані зберігати оригінали ухвалених ними нормативно-правових актів, створювати належні умови зберігання у

спеціально обладнаних на те приміщеннях і визначати порядок й відповідальних за зберігання осіб.

3. Зберігання нормативно-правових актів суб'єктами правотворчості здійснюється відповідно до порядку зберігання нормативно-правових актів, який ухвалюється кожним суб'єктом правотворчості.

Розділ 2. ОПРИЛЮДНЕННЯ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Стаття 7. Мета та принципи оприлюднення законів України

1. Закони України оприлюднюються з метою доведення їх змісту до відома всіх осіб, яким адресовані норми закону, або осіб, чиї права та обов'язки він встановлює, змінює чи припиняє, а також для забезпечення вільного та безперешкодного доступу до них.

2. Оприлюднення законів України здійснюється на основі принципів:

- а) повноти та автентичності текстів оприлюднених законів;
- б) офіційності та публічності оприлюднення;
- с) формальності та надійності оприлюднення.

Стаття 8. Офіційне оприлюднення законів України

1. Офіційне оприлюднення законів України – це повідомлення Президентом України про ухвалення та підписання закону України й обов'язкове розміщення його тексту в офіційному друкованому виданні чи державному засобі масової інформації. Офіційне оприлюднення законів України здійснюється в офіційному друкованому виданні – бюлетені «Відомості Верховної Ради України» та в державному засобі масової інформації – газеті «Голос України».

2. Закони України оприлюднюються державною мовою.

3. Закони України оприлюднюються у строк не пізніше 15 днів з дня їхнього ухвалення та підписання в установленому порядку.

Стаття 9. Порядок офіційного оприлюднення законів України

1. Закон України не пізніше наступного дня після його підписання передається Офісом Президента України для офіційного оприлюднення до редакцій газети «Голос України» та бюлетеня «Відомості Верховної Ради України».

2. Після отримання для оприлюднення закону України редакціями газети «Голос України» та «Відомості Верховної Ради України» формується зовнішній вигляд відображення тексту закону в примірнику друкованого видання для оприлюднення та проводиться обов'язкова перевірка на повну відповідність оригіналу закону.

3. Під час відображення тексту закону для оприлюднення не може порушуватися структурна цілісність закону, а текст закону, підготовлений до офіційного оприлюднення, повинен містити всі структурні елементи й реквізити оригіналу.

4. Якщо під час публікації в офіційному друкованому виданні чи державному засобі масової інформації буде допущено технічну помилку в тексті закону, то в наступному випуску того ж видання, у якому був оприлюднений закон, розміщується повідомлення із поміткою «Виправлення». Таке виправлення не повинно змінювати текст закону.

5. Відповідальність за відповідність офіційно оприлюдненого тексту закону оригіналу, що надійшов до редакції з Офісу Президента України, несуть головний редактор газети «Голос України» та головний редактор «Відомостей Верховної Ради України».

Стаття 10. День офіційного оприлюднення законів України

1. Днем офіційного оприлюднення закону України є день виходу випуску офіційного друкованого видання чи державного засобу масової інформації, у якому розміщений текст ухваленого закону.

2. Днем виходу випуску офіційного друкованого видання чи державного засобу масової інформації є день його розповсюдження та надходження в продаж.

3. Якщо закон України одночасно розміщено в офіційному друкованому виданні та державному засобі масової інформації, днем офіційного оприлюднення закону України є день першої за часом публікації в друкованому виданні.

Стаття 11. Оприлюднення законів України на офіційному веб-сайті Верховної Ради України

1. Закони України також оприлюднюються як електронний документ на офіційному веб-сайті Верховної Ради України. Розміщення законів України на офіційному веб-сайті Верховної Ради України не має формально-юридичного значення.

2. Для розміщення закону України на офіційному веб-сайті Верховної Ради України Апарат Верховної Ради України формує копію закону у вигляді електронного документа, яка містить сертифікат відповідності його змісту оригіналу та скріплена електронним підписом.

3. Апарат Верховної Ради України забезпечує ефективну та зручну для користувача пошукову систему нормативно-правових актів на офіційному веб-сайті Верховної Ради України, а також можливість друкування текстів законів України з відображенням найменування, тексту, обов'язкових реквізитів Закону України, а також найменування електронної адреси офіційного веб-сайту та дати друку.

4. Порядок розміщення текстів законів України на офіційному веб-сайті Верховної Ради України та відповідальна за розміщення і своєчасне оновлення інформації особа визначається постановою Верховної Ради України.

Стаття 12. Доступ до оригіналів законів України та їх зберігання

1. Будь-яка зацікавлена особа має право звернутися до Апарату Верховної Ради України із запитом на інформацію й отримати засвідчену копію Закону України відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

2. Зберігання законів України в Апараті Верховної Ради України здійснюється відповідно до порядку зберігання законів, затвердженого постановою Верховної Ради України.

Стаття 13. Оприлюднення актів Верховної Ради України

1. Оприлюднення актів Верховної Ради України здійснюється відповідно до принципів оприлюднення нормативно-правових актів.

2. Офіційне оприлюднення актів Верховної Ради України – це повідомлення від імені Верховної Ради України про ухвалення нормативно-правових актів та обов’язкове розміщення їх текстів в офіційному друкованому виданні чи державному засобі масової інформації.

3. Акти Верховної Ради України офіційно оприлюднюються державною мовою у формі опублікування в офіційному друкованому виданні «Відомості Верховної Ради України» та у державному засобі масової інформації – газеті «Голос України».

4. Акти Верховної Ради України оприлюднюються у строк не пізніше 15 днів із дня їх ухвалення та підписання в установленому порядку.

5. Акти Верховної Ради України, що підписані Головою Верховної Ради України, не пізніше наступного дня після його підписання передаються Апаратом Верховної Ради України для офіційного оприлюднення до редакцій газети «Голос України» та бюлетеня «Відомості Верховної Ради України».

6. Зовнішній вигляд відображення тексту акта Верховної Ради України в примірнику друкованого видання для оприлюднення та його обов’язкова перевірка на відповідність оригіналу проводиться в такому порядку, як для оприлюднення законів України.

7. Акти Верховної Ради України оприлюднюються у формі електронного документа на офіційному веб-сайті Верховної Ради України. Розміщення актів

Верховної Ради України на офіційному веб-сайті Верховної Ради України здійснюється відповідно до вимог, які встановлені для оприлюднення законів України. Таке оприлюднення не має формально-юридичного значення.

8. Підписаний Головою Верховної Ради України акт Верховної Ради України є оригіналом і зберігається у порядку, затвердженому постановою Верховної Ради України.

Розділ 3. ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Стаття 14. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів Президента України

1. Оприлюднення нормативно-правових актів Президента України здійснюється відповідно до принципів оприлюднення нормативно-правових актів.

2. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів Президента України – це повідомлення від імені Президента України про видання ним нормативно-правового акта та обов'язкове розміщення його тексту в офіційному друкованому виданні чи державному засобі масової інформації.

3. Нормативно-правові акти Президента України офіційно оприлюднюються державною мовою у формі опублікування в офіційних друкованих виданнях «Офіційний вісник України», «Офіційний вісник Президента України» та в державному засобі масової інформації – газеті «Голос України».

Стаття 15. Порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів Президента України

1. Нормативно-правові акти Президента України повинні бути оприлюднені у строк не пізніше 15 днів із дня їх видання та підписання в установленому порядку.

2. Видані та підписані Президентом України нормативно-правові акти не пізніше наступного дня після їх підписання передаються Офісом Президента України для офіційного оприлюднення до редакцій газети «Урядовий кур'єр» та «Офіційного вісника України», «Офіційного вісника Президента України».

3. Після отримання для оприлюднення нормативно-правових актів Президента України редакціями газети «Урядовий кур'єр» та «Офіційного вісника України», «Офіційного вісника Президента України» формується зовнішній вигляд відображення тексту нормативно-правового акта Президента України в примірнику друкованого видання для оприлюднення та проводиться обов'язкова перевірка на повну відповідність оригіналу.

4. Під час відображення тексту нормативно-правового акта Президента України для оприлюднення не може порушуватися структурна цілісність акта, а офіційно оприлюднений текст повинен містити всі структурні елементи та реквізити оригіналу.

5. Якщо під час офіційного оприлюднення буде допущено технічну помилку в тексті нормативно-правового акта Президента України, то в наступному випуску того видання, у якому був оприлюднений акт, розміщується повідомлення з поміткою «Виправлення». Таке виправлення не повинно змінювати текст нормативно-правового акта Президента України.

Стаття 16. День офіційного оприлюднення нормативно-правового акта Президента України

1. Днем офіційного оприлюднення нормативно-правового акта Президента України є день виходу випуску офіційного друкованого видання, у якому розміщений текст акта.

2. Днем виходу випуску офіційного друкованого видання є день його розповсюдження та надходження в продаж. Якщо нормативно-правовий акт Президента України одночасно розміщено в офіційному друкованому виданні та державному засобі масової інформації, то днем офіційного оприлюднення є день першої публікації в друкованому виданні за часом.

Стаття 17. Оприлюднення нормативно-правових актів Президента України на офіційному веб-сайті Президента України

1. Нормативно-правові акти Президента України також оприлюднюються у формі електронного документа на офіційному веб-сайті Президента України.

2. Для розміщення нормативно-правових актів Президента України на офіційному веб-сайті Президента України Офіс Президента України формує копію нормативно-правового акта у вигляді електронного документа, який містить сертифікат відповідності його змісту оригіналу та скріплений електронним підписом.

3. Офіс Президента України забезпечує ефективну та зручну для користувача пошукову систему нормативно-правових актів Президента України на офіційному веб-сайті Президента України, а також можливість друкування текстів нормативно-правових актів Президента України з відображенням найменування, тексту, обов'язкових реквізитів акта та найменування, електронної адреси офіційного веб-сайту і дати друку.

4. Порядок розміщення нормативно-правових актів Президента України на офіційному веб-сайті Президента України та відповідальна особа за розміщення і своєчасне оновлення інформації визначається указом Президента України.

Стаття 18. Доступ до оригіналів нормативно-правових актів Президента України та їх зберігання

1. Будь-яка зацікавлена особа має право звернутися до Офісу Президента України із запитом на інформацію та отримати засвідчену копію нормативно-правового акта Президента України відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

2. Нормативно-правові акти Президента України, які ним підписані, є оригіналами та зберігаються Офісом Президента України відповідно до порядку, який затверджується указом Президента України.

Розділ 4. ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ КАБІNETУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ТА ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Стаття 19. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України

1. Оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України здійснюється відповідно до принципів оприлюднення нормативно-правових актів.

2. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України – це повідомлення від імені Кабінету Міністрів України про видання ним нормативно-правового акта й обов'язкове розміщення його тексту в офіційному друкованому виданні чи державному засобі масової інформації.

3. Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України офіційно оприлюднюються державною мовою у формі опублікування в офіційному друкованому виданні «Офіційний вісник України» та в державному засобі масової інформації – газеті «Урядовий кур'єр».

4. Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України повинні бути оприлюднені у строк не пізніше 15 днів із дня їх ухвалення та підписання Прем'єр-міністром України в установленому порядку.

5. Не підлягають оприлюдненню нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, що мають гриф «Таємно», «Цілком таємно», «Особливої важливості» або «Для службового користування».

Стаття 20. Порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України

1. Видані та підписані Прем'єр-міністром України нормативно-правові акти не пізніше наступного дня після їх підписання передаються Секретаріатом Кабінету Міністрів України для офіційного оприлюднення до редакцій газети «Урядовий кур'єр» та «Офіційного вісника України».

2. Після отримання для оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України редакції газети «Урядовий кур'єр» та «Офіційного вісника України» формують зовнішній вигляд відображення тексту нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України в примірнику друкованого видання для оприлюднення, також проводиться обов'язкова перевірка на повну відповідність оригіналу.

3. Під час відображення тексту нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України для оприлюднення не може порушуватися структурна цілісність акта, а офіційно оприлюднений текст повинен містити всі структурні елементи й реквізити оригіналу.

4. Якщо під час офіційного оприлюднення буде допущено технічну помилку в тексті нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України, то в наступному випуску того видання, у якому був оприлюднений акт, розміщується повідомлення із поміткою «Виправлення». Таке виправлення не повинне змінювати текст нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України.

Стаття 21. День офіційного оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України

1. Днем офіційного оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України є день виходу випуску офіційного друкованого видання, у якому розміщений текст акта.

2. Днем виходу випуску офіційного друкованого видання є день його розповсюдження та надходження в продаж.

3. Якщо нормативно-правовий акт Кабінету Міністрів України одночасно розміщено в офіційному друкованому виданні та державному засобі масової інформації, то днем офіційного оприлюднення є день першої публікації в друкованому виданні за часом.

Стаття 22. Оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України

1. Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України також оприлюднюються у формі електронного документа на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України.

2. Для розміщення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України Секретаріат Кабінету Міністрів України формує копію нормативно-правового акта у вигляді електронного документа, який містить сертифікат відповідності його змісту оригіналу та скріплений електронним підписом.

3. Секретаріат Кабінету Міністрів України забезпечує: ефективну та зручну для користувача пошукову систему нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України; можливість друкування текстів нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України з відображенням найменування, тексту, обов'язкових реквізитів акта, а також найменування, електронної адреси офіційного веб-сайту та дати друку.

4. Порядок висвітлення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України на офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів України та відповідальна особа за розміщення й своєчасне оновлення інформації визначається постановою Кабінету Міністрів України.

Стаття 23. Доступ до нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та їх зберігання

1. Будь-яка зацікавлена особа має право звернутися до Секретаріату Кабінету Міністрів України із запитом на інформацію та отримати засвідчену копію нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

2. Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, які підписані Прем'єр-міністром України, є оригіналами та зберігаються в Секретаріаті Кабінету Міністрів України відповідно до затвердженого порядку.

Стаття 24. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади

1. Оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади здійснюється відповідно до принципів оприлюднення нормативно-правових актів.

2. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади – це повідомлення від імені міністерств та інших центральних органів виконавчої влади про видання ними нормативно-правового акта й обов'язкове розміщення його тексту в офіційному друкованому виданні.

3. Нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади офіційно оприлюднюються державною мовою у формі опублікування в офіційному друкованому виданні чи державному засобі масової інформації.

4. Офіційне друковане видання чи державний засіб масової інформації для офіційного оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів визначаються наказом міністерства чи наказом іншого центрального органу виконавчої влади.

5. Нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади повинні бути оприлюднені у строк не пізніше 15 днів з дня їх ухвалення та підписання міністром, керівником іншого центрального органу виконавчої влади в установленому порядку.

Підписані міністром нормативно-правові акти не пізніше наступного дня після їх підписання передаються апаратом міністерства для офіційного оприлюднення до редакцій офіційного друкованого видання чи державного засобу масової інформації.

Стаття 25. Порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади

1. Підписані керівником міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади нормативно-правові акти не пізніше наступного дня після їх підписання передаються для офіційного оприлюднення до редакцій офіційного друкованого видання чи державного засобу масової інформації.

2. Після отримання для оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади редакціями офіційного друкованого видання чи державного засобу масової інформації формується зовнішній вигляд відображення тексту нормативно-правового акта у примірнику друкованого видання для оприлюднення та проводиться обов'язкова перевірка на повну відповідність оригіналу.

3. При відображенні тексту нормативно-правового акта міністерств та інших центральних органів виконавчої влади для оприлюднення не може порушуватися структурна цілісність акта, а офіційно оприлюднений текст повинен містити всі структурні елементи й реквізити оригіналу.

4. Якщо під час офіційного оприлюднення буде допущено технічну помилку в тексті нормативно-правового акта міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади, то в наступному випуску того видання, у якому був оприлюднений акт, розміщується повідомлення з поміткою «Виправлення». Таке виправлення не повинне змінювати текст нормативно-правового акта міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади.

5. Днем офіційного оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади є день виходу випуску офіційного друкованого видання, у якому розміщений текст акта. Днем виходу випуску офіційного друкованого видання є день його розповсюдження та надходження в продаж. Якщо нормативно-правовий акт міністерств та інших центральних органів виконавчої влади одночасно розміщено в офіційному друкованому виданні та державному засобі масової інформації, то днем

офіційного оприлюднення є день першої публікації в друкованому виданні за часом.

Стаття 26. Оприлюднення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади на офіційних веб-сайтах

1. Нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади також оприлюднюються у формі електронного документа на офіційному веб-сайті міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади.

2. Для розміщення нормативно-правових актів на офіційному веб-сайті міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади апарат міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади формує копію акта у вигляді електронного документа, який містить сертифікат відповідності його змісту оригіналу та скріплений електронним підписом.

3. Апарат міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади забезпечує ефективну та зручну для користувача пошукову систему нормативно-правових актів міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади на офіційному веб-сайті з можливістю друкування текстів нормативно-правових актів міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади із відображенням найменування, тексту, обов'язкових реквізитів акта, а також найменування, електронної адреси офіційного веб-сайту та дати друку.

4. Порядок розміщення нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади на офіційних веб-сайтах міністерств чи інших центральних органів виконавчої влади та відповідальні особи за розміщення й своєчасне оновлення інформації визначаються наказами міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Стаття 27. Доступ до нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади та їх зберігання

1. Будь-яка зацікавлена особа має право звернутися до апарату міністерства й апарату центрального органу виконавчої влади із запитом на інформацію та отримати засвідчену копію нормативно-правового акта міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади, відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

2. Нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які підписані міністрами чи керівниками центральних органів виконавчої влади, є оригіналами та зберігаються в апаратах міністерств й інших центральних органів виконавчої влади відповідно до затвердженого порядку.

Розділ 5. ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Стаття 28. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій

1. Оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій здійснюється відповідно до принципів оприлюднення нормативно-правових актів.

2. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій – це повідомлення від місцевої державної адміністрації про ухвалення нормативно-правового акта та обов'язкове розміщення його тексту в офіційному друкованому виданні чи друкованому засобі масової інформації.

3. Нормативно-правові акти місцевих державних адміністрацій офіційно оприлюднюються державною мовою у формі опублікування в офіційному друкованому виданні чи друкованому засобі масової інформації.

4. Офіційне друковане видання чи друкований засіб масової інформації для офіційного оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних

адміністрацій визначається відповідним актом місцевої державної адміністрації. Із друкованим засобом масової інформації місцева державна адміністрація укладає договір на офіційне оприлюднення її нормативно-правових актів.

5. Нормативно-правові акти місцевих державних адміністрацій повинні бути оприлюднені у строк не пізніше п'яти днів із дня їх підписання головою місцевої державної адміністрації в установленому порядку.

Стаття 29. Порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій

1. Видані та підписані головою місцевої державної адміністрації нормативно-правові акти не пізніше наступного дня після їх підписання передаються апаратом місцевої державної адміністрації для офіційного оприлюднення до редакції офіційного друкованого видання чи друкованого засобу масової інформації.

2. Після отримання для оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій редакціями друкованого видання для офіційного оприлюднення формується зовнішній вигляд відображення тексту нормативно-правового акта місцевої державної адміністрації в примірнику друкованого видання для оприлюднення та проводиться обов'язкова перевірка на повну відповідність оригіналу.

3. При відображенні тексту нормативно-правового акта місцевої державної адміністрації для оприлюднення не може порушуватися структурна цілісність акта, а офіційно оприлюднений текст повинен містити усі структурні елементи й реквізити оригіналу.

4. Якщо під час офіційного оприлюднення було допущено технічну помилку в тексті нормативно-правового акта місцевої державної адміністрації, то в наступному випуску того видання, у якому був оприлюднений акт, розміщується повідомлення із поміткою «Виправлення». Таке виправлення не

повинне змінювати текст нормативно-правового акта місцевої державної адміністрації.

5. Днем офіційного оприлюднення нормативно-правових актів місцевої державної адміністрації є день виходу випуску друкованого видання, у якому розміщений текст акта. Днем виходу випуску друкованого видання є день його розповсюдження та надходження в продаж.

6. Оприлюднення нормативно-правових актів місцевої державної адміністрації у будь-якій іншій формі, окрім офіційного опублікування, є неофіційним.

Стаття 30. Оприлюднення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій на офіційних веб-сайтах

1. Нормативно-правові акти місцевих державних адміністрацій також оприлюднюються у формі електронного документа на офіційному веб-сайті місцевої державної адміністрації.

2. Для розміщення нормативно-правових актів на офіційному веб-сайті місцевої державної адміністрації апарат місцевої державної адміністрації формує копію нормативно-правового акта у вигляді електронного документа, який містить сертифікат відповідності змісту оригіналу та скріплений електронним підписом.

3. Апарат місцевої державної адміністрації забезпечує ефективну та зручну для користувача пошукову систему нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій на офіційному веб-сайті місцевої державної адміністрації; можливість друкування текстів нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій із відображенням найменування, тексту, обов'язкових реквізитів акта, а також найменування, електронної адреси офіційного веб-сайту та дати друку.

4. Порядок розміщення нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій на офіційному веб-сайті місцевої державної адміністрації та

відповідальна особа за розміщення й своєчасне оновлення інформації визначаються відповідним актом місцевої державної адміністрації.

Стаття 31. Доступ до нормативно-правових актів місцевих державних адміністрацій та їх зберігання

1. Будь-яка зацікавлена особа має право звернутися до апарату місцевої державної адміністрації із запитом на інформацію та отримати засвідчену копію нормативно-правового акта місцевої державної адміністрації відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

2. Нормативно-правові акти місцевої державної адміністрації, які підписані головою місцевої державної адміністрації, є оригіналами та зберігаються в апараті місцевої державної адміністрації відповідно до затвердженого порядку.

Розділ 6. ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 32. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування

1. Оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування здійснюється відповідно до принципів оприлюднення нормативно-правових актів.

2. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування – це повідомлення від імені органу місцевого самоврядування про видання нормативно-правового акта та обов'язкове розміщення його тексту в офіційному друкованому виданні чи друкованому засобі масової інформації.

3. Нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування офіційно оприлюднюються державною мовою у формі опублікування в офіційному друкованому виданні чи друкованому засобі масової інформації.

4. Офіційне друковане видання чи друкований засіб масової інформації для офіційного оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування визначаються відповідним актом органу місцевого самоврядування. Із друкованим засобом масової інформації орган місцевого самоврядування укладає договір на офіційне оприлюднення її нормативно-правових актів.

5. Нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування повинні бути оприлюднені у строк не пізніше п'яти днів з дня їх ухвалення та підписання головою органу місцевого самоврядування в установленому порядку.

Стаття 33. Порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування

1. Ухвалені та підписані в установленому порядку нормативно-правові акти органу місцевого самоврядування не пізніше наступного дня після їх підписання передаються секретарем органу місцевого самоврядування для офіційного оприлюднення до редакцій офіційного друкованого видання чи друкованого засобу масової інформації.

2. Після отримання для оприлюднення нормативно-правового акта органу місцевого самоврядування редакція офіційного друкованого видання чи друкованого засобу масової інформації формує зовнішній вигляд відображення тексту нормативно-правового акта у примірнику друкованого видання для оприлюднення та проводить обов'язкову перевірку на повну відповідність оригіналу.

3. При відображенні тексту нормативно-правового акта органу місцевого самоврядування для оприлюднення не може порушуватися композиційна цілісність акта, а офіційно оприлюднений текст повинен містити усі структурні елементи й реквізити оригіналу.

4. Якщо під час офіційного оприлюднення буде допущено технічну помилку в тексті нормативно-правового акта органу місцевого самоврядування,

то в наступному випуску того видання, у якому був оприлюднений акт, розміщується повідомлення із поміткою «Виправлення». Таке виправлення не повинне змінювати текст нормативно-правового акта органу місцевого самоврядування.

5. Днем офіційного оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування є день виходу випуску офіційного друкованого видання, у якому розміщений текст акта. Днем виходу випуску офіційного друкованого видання є день його розповсюдження та надходження у продаж. Якщо нормативно-правовий акт міністерств та інших центральних органів виконавчої влади одночасно розміщено в офіційному друкованому виданні та державному засобі масової інформації, то днем офіційного оприлюднення є день першої публікації в друкованому виданні за часом.

Стаття 34. Оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування на офіційних веб-сайтах

1. Нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування оприлюднюються у формі електронного документа на офіційному веб-сайті органу місцевого самоврядування.

2. Для розміщення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування на офіційному веб-сайті органу місцевого самоврядування секретар органу місцевого самоврядування формує копію акта у вигляді електронного документа, який містить сертифікат відповідності його змісту оригіналу та скріплений електронним підписом.

3. Секретар органу місцевого самоврядування забезпечує ефективну та зручну для користувача пошукову систему нормативно-правових актів органу місцевого самоврядування на офіційному веб-сайті; можливість друкування текстів нормативно-правових актів органу місцевого самоврядування із відображенням найменування, тексту, обов'язкових реквізитів акта, а також найменування, електронної адреси офіційного веб-сайту та дати друку.

4. Порядок розміщення нормативно-правових актів органу місцевого самоврядування на офіційних веб-сайтах та відповідальна особа за розміщення й своєчасне оновлення інформації визначається актом органу місцевого самоврядування.

Стаття 35. Доступ до нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування та їх зберігання

1. Будь-яка зацікавлена особа має право звернутися до органу місцевого самоврядування із запитом на інформацію та отримати засвідчену копію нормативно-правового акта органу місцевого самоврядування в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації».

2. Нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування, які підписані головою органу місцевого самоврядування, є оригіналами та підлягають зберіганню відповідно до порядку, встановленого актом органу місцевого самоврядування.

ДОДАТОК В

АКТ
про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження
Андрусів Людмили Михайлівни на тему
«Техніко-юридичні та методологічні засади оприлюднення нормативно-
правових актів»
у наукову діяльність Інституту держави та права
ім. В.М. Корецького НАН України

Комісія у складі: заступника директора Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України д.ю.н., проф. Скрипнюка О.В.; голови Ради науково-правових експертиз та вченого секретаря Інституту, д.ю.н., проф. Пархоменко Н.М.; старшого наукового співробітника Інституту к.ю.н., доцента Тарахонич Т.І. цим актом засвідчує те, що результати дисертаційного дослідження Андрусів Людмили Михайлівни «Техніко-юридичні та методологічні засади оприлюднення нормативно-правових актів» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень, використовуються під час здійснення фундаментальних та прикладних наукових досліджень, спрямованих на загальне вивчення проблем оприлюднення нормативно-правових актів, а також були використані при формуванні висновків науково-правової експертизи, підготовлених у Раді науково-правових експертиз при Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Також результати дисертаційного дослідження Андрусів Людмили Михайлівни використовувались під час підготовки висновків на проекти законів України за зверненнями Верховної Ради України. Наукові розробки та публікації Людмили Михайлівни Андрусів використовуються в процесі викладання навчальної дисципліни аспірантів 1 року навчання «Методологія, організація та технологія наукових досліджень»

Під час здійснення наукових досліджень та у навчальному процесі підготовки аспірантів зі спеціальності 081 «Право» використовувалися такі наукові праці Л.М. Андрусів:

- 1) Легін Л. М. Поняття та критерії якості закону: проблеми визначення. *Проблеми законності*. 2016. № 132. С. 196-204.
- 2) Легін Л. М. Нормативно-правовий акт як юридический документ: техніко-юридическа характеристика. *Legea si viata*. 2016. № 4/3 (292). С. 35-38.
- 3) Легін Л. М. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 128-131.

- 4) Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів як стадія правотворчості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 3-5.
- 5) Andrusiv L. The Experience of the Publication of Normative Legal Acts in the Republic of France and the Federal Republic of Germany. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2018. № 4. С. 16-20.
- 6) Андрусів Л. М. Теоретико-правова модель оприлюднення нормативно-правових актів. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. Т XXV. С. 5-11.
- 7) Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. № 84. С. 5-12.
- 8) Андрусів Л. М. Стан правового забезпечення оприлюднення законів в Україні. *Jurnalul Juridic National: teorie si practica*. 2019. № 2. С. 5-8.

Голова комісії:

Члени комісії:

Л. М. Андрусів
Т. І. Тарахонич



О.В. Скрипнюк

Н.М. Пархоменко

Т.І. Тарахонич

12.03.2020р.



ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
Комітет з питань правоохоронної діяльності
01008, м.Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

Андрусів Л.М.
вул. Станіславська, буд. 9/3,
м. Івано-Франківськ,
76000

Шановна Людмилу Михайлівно!

У Комітеті Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності
опрацьовано дисертаційне дослідження на тему: «Техніко-юридичні та
методологічні засади оприлюднення нормативно-правових актів».

Повідомляємо, що інформація викладена у вищезазначеному дослідженні
доведена до відома народних депутатів України – членів Комітету для
врахування при подальшому вдосконаленні чинного законодавства.

З повагою

Голова Комітету

Д. Монастирський



СЕДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Підписувач: Монастирський Денис Анатолійович
Сертифікат: 58E2D9E7F900307B04000000ACDE2E00E7788200
Дійсний до: 16.03.2022 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
№ 04-27/12-2020/16805 від
25.03.2020



41582



УКРАЇНА

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

вул. Грушевського, 21, м. Івано-Франківськ, 76004, тел. (0342)55-22-91, факс 55 -21-86

E-mail: oda@if.gov.ua Код ЄДРПОУ 20567921

№
14 квітня 2020 р.
Вих. №550/0/2-20/01-135

На № _____ від _____

АКТ

**впровадження результатів наукового дослідження
Андрусів Людмили Михайлівни на тему:
«Техніко-юридичні та методологічні засади
оприлюднення нормативно-правових актів»
в практичну діяльність**

Результати дисертаційного дослідження Андрусів Людмили Михайлівни на тему: «Техніко-юридичні та методологічні засади оприлюднення нормативно-правових актів» мають практичне значення для діяльності Івано-Франківської обласної державної адміністрації у сфері доступу громадян до публічної інформації, оприлюднення розпоряджень голови Івано-Франківської обласної державної адміністрації, які носять нормативно-правовий характер.

Рекомендації щодо запровадження вимог до офіційного веб-сайту, який використовується для оприлюднення розпоряджень голови Івано-Франківської обласної державної адміністрації, мають практичну цінність та можуть бути запроваджені у роботі Івано-Франківської обласної державної адміністрації.

**Т.в.о. голови
обласної державної адміністрації**

Віталій Федорів

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЯ
Вих. №550/0/2-20/01-135 від 14.04.2020



АКТ
впровадження в практичну діяльність наукових розробок
дисертаційного дослідження Андрусів Людмили Михайлівни
«Техніко-юридичні та методологічні засади
оприлюднення нормативно-правових актів»

Результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри теорії держави і права Національної академії внутрішніх справ Андрусів Людмили Михайлівни на тему «Техніко-юридичні та методологічні засади оприлюднення нормативно-правових актів» мають практичне значення для доступу громадян до публічної інформації Монастирської міської ради, а також до рішень виконавчого комітету Монастирської міської ради, які носять нормативно-правовий характер.

Пропозиції щодо правового регулювання порядку оприлюднення нормативно-правових актів органами місцевого самоврядування використано у процесі розробки Регламенту Монастирської міської ради VII скликання щодо оприлюднення рішень виконавчого комітету та сесій Монастирської міської ради.

Міський голова



Андрій СТАРУХ

18.02.2020

АКТ
впровадження в практичну діяльність наукових розробок
дисертаційного дослідження Андрусів Людмили Михайлівни
«Техніко-юридичні та методологічні засади
оприлюднення нормативно-правових актів»

Результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри теорії держави і права Національної академії внутрішніх справ Андрусів Людмили Михайлівни на тему «Техніко-юридичні та методологічні засади оприлюднення нормативно-правових актів» мають практичне значення для доступу громадян до публічної інформації Загвіздянської об'єднаної територіальної громади, а також до рішень виконавчого комітету Загвіздянської об'єднаної територіальної громади, які носять нормативно-правовий характер.

Пропозиції щодо правового регулювання порядку оприлюднення нормативно-правових актів органами місцевого самоврядування використано у процесі розробки Порядку оприлюднення рішень сесій виконавчого комітету Загвіздянської об'єднаної територіальної громади.

Голова виконавчого комітету
Загвіздянської ОП



Володимир РУЖАНСЬКИЙ

27. 02. 2020

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан
Прикарпатського факультету
(м. Івано-Франківськ)
Національної академії
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук,
підполковник поліції

Юлія ТЕРЕЩЕНКО

02 03 2020

АКТ

про впровадження дисертаційного дослідження
Андрусів Людмили Михайлівни
«Техніко-юридичні та методологічні засади
оприлюднення нормативно-правових актів» у освітній процес
в освітній процес і науково-дослідну діяльність Прикарпатського факультету
(м. Івано-Франківськ) Національної академії внутрішніх справ

Комісія в складі: професора кафедри адміністративних та цивільно-правових дисциплін доктора юридичних наук, доцента Мельничук С.М. (голова комісії); завідувача кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ) кандидата філологічних наук, доцента Бойчука В.М.; завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін та оперативно-розшукової діяльності кандидата юридичних наук Оперука В.І., – склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Андрусів Л.М. «Техніко-юридичні та методологічні засади оприлюднення нормативно-правових актів» впроваджені в освітній процес факультету.

На основі проведеного аналізу, комісія дійшла висновку, що подані наукові праці Андрусів Л.М. містять науково обгрунтовані теоретичні й методологічні положення, практичні рекомендації впроваджені для використання у навчальний процес кафедри соціально-гуманітарних дисциплін під час підготовки та проведення всіх видів занять з навчальної дисципліни «Теорія держави та права».

Голова комісії

Світлана МЕЛЬНИЧУК

Члени комісії

Василь БОЙЧУК

Віталій ОПЕРУК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор

Івано-Франківського юридичного
інституту «Національного університету
«Одеська юридична академія»
кандидат юридичних наук

Роман САВЧУК



АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Андрусів Людмили Михайлівни
«Техніко-юридичні та методологічні засади
оприлюднення нормативно-правових актів» у освітній процес
Івано-Франківського юридичного інституту «Національного університету
«Одеська юридична академія»**

Комісія у складі: завідувача кафедри загальноправових та гуманітарних дисциплін, доктора юридичних наук, доцента Коритко Л. Я. (голова комісії); завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики, доктора юридичних наук, доцента Ковальчука С. О.; кандидата юридичних наук, Вченого секретаря Вченої ради Івано-Франківського юридичного інституту НУ «ОЮА» Джуган В. О. склала цей акт про те, що результати дисертації Андрусів Л. М. «Техніко-юридичні та методологічні засади оприлюднення нормативно-правових актів» впроваджені в освітній процес інституту.

На основі проведеного аналізу, комісія дійшла висновку, що подані наукові праці Андрусів Л. М. містять науково обґрунтовані теоретико-методологічні положення та практичні рекомендації впроваджені для використання в освітньому процесі Івано-Франківського юридичного інституту «Національного університету «Одеська юридична академія», зокрема під час підготовки лекцій, навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій з навчальних дисциплін «Юридична техніка та технології», «Методологія юриспруденції» при проведенні навчальних занять у процесі підготовки магістрів за спеціальністю 081 «Право».

Голова комісії:

Лілія КОРИТКО

Члени комісії:

Сергій КОВАЛЬЧУК

Вікторія ДЖУГАН

ДОДАТОК Г

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

- 1) Андрусів Л.М. Техніко-юридичні та методологічні засади оприлюднення нормативно-правових актів : монографія. Київ – Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2020. 444 с.
- 2) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Нормативно-правова регламентація процесу прийняття законів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 68. С. 49-55.
- 3) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.), Остап'юк Л. І. Теоретико-правові аспекти опублікування нормативно-правових актів. *Митна справа*. 2013. № 3. Ч. 2. Кн. 1. С. 59-63.
- 4) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Оприлюднення закону: поняття, форми, значення. *Прикарпатський юридичний вісник. Збірник наукових праць*. 2014. Випуск 2 (5). С. 36-44.
- 5) Шутак І. Д., Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Техніка опублікування нормативно-правових актів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 136-143.
- 6) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Нормативно-правовий акт: поняття та система ознак. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 21-26.
- 7) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Оприлюднення нормативно-парвових актів на прикладі концепцій Дж. Бентама та Дж. Марфі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 37. Т. 1. С. 23-26.
- 8) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Поняття та критерії якості закону: проблеми визначення. *Проблеми законності*. 2016. № 132. С. 196-204.
- 9) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Право на інформацію про нові закони та правові акти. *Держава і право*. 2016. Вип. 71. С. 338-349.
- 10) Легин Л. М. (Андрусив Л.М.) Нормативно-правовой акт как юридический документ: технико-юридическая характеристика. *Leges si viata*. 2016. № 4/3 (292). С. 35-38.

- 11) Легін Л. М. (Андрусів Л. М.) Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 128-131.
- 12) Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів як стадія правотворчості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 3-5.
- 13) Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів у Польській Республіці. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. Т XXI. С. 5-13.
- 14) Andrusiv L. The Experience of the Publication of Normative Legal Acts in the Republic of France and the Federal Republic of Germany. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2018. № 4. С. 16-20.
- 15) Андрусів Л. М. Теоретико-правова модель оприлюднення нормативно-правових актів. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. Т XXV. С. 5-11.
- 16) Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. № 84. С. 3-9.
- 17) Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила*. 2019. № 8 (20). С. 8-14.
- 18) Андрусів Л. М. Стан правового забезпечення оприлюднення законів в Україні. *Jurnalul Juridic National: teorie si practica*. 2019. № 2. С. 5-8.
- 19) Андрусів Л. М. Особливості та проблемні аспекти оприлюднення законів України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 3-7.
- 20) Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів: досвід Сполучених Штатів Америки та Великої Британії. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. С. 3-7.
- 21) Andrusiv L. Normative legal acts electronic promulgation. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 2. С. 7-12.
- 22) Андрусів Л. М. Принципи й способи оприлюднення нормативно-правових актів. *Scientific Journal Virtus*. 2019. № 36. С. 211-214.

- 23) Андрусів Л. М. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів: поняття і форми. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Юридичні науки. 2020. № 1. С. 1-6.
- 24) Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів: досвід Великого Герцогства Люксембург та Королівства Бельгії. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 143-147.
- 25) Андрусів Л. М. Засоби оприлюднення нормативно-правових актів. *Право і суспільство*. 2020. № 1. С. 3-8.
- 26) Андрусів Л. М. Техніко-юридичні правила оприлюднення нормативно-правових актів Президента України. *Приватне та публічне право*. 2020. № 1. С. 3-7.
- 27) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Якість нормативно-правового акта: поняття та критерії. *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання: тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 року)*. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 50-52.
- 28) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Поняття оприлюднення нормативно-правових актів. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення: тези доповідей VII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої Дню юриста України (Київ, 29 жовтня 2015 року)*. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. Ч. 1 С. 130-133.
- 29) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Оприлюднення нормативно-правових актів: аспекти визначення. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої Дню української писемності та мови (Київ, 27 листопада 2015 року)*. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. С. 52-55.
- 30) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Зарубіжний досвід забезпечення права на інформацію про нові нормативно-правові акти. *Правове регулювання суспільства та проблеми юридичної техніки: матеріали науково-практичної інтернет-конференції (Івано-Франківськ, 15 грудня 2015 року)*. Івано-

Франківськ : Лабораторія академічних досліджень та правового регулювання, 2015. С. 25-27.

31) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Теоретические основы нормативно-правового акта. *Conferinta internationala stiintifico-practica «O noua perspectiva a proceselor de integrare europeana a moldovei si ucrainei: aspectul juridic»* (25-26 martie, Chiinău, Republica Moldova, 2016). С. 45-47.

32) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Оприлюднення нормативно-правових актів крізь призму права на інформацію. *Кафедра теорії держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку*: матеріали науково-практичної конференції (Київ, 2 червня 2016 року). Київ: Національна академія внутрішніх справ 2016. С. 80-82.

33) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Утілення права на інформацію про нові закони та правові акти у місцевій демократії. *Конституційна реформа в Україні в сфері місцевого самоврядування: уроки від Вишеградської четвірки*: тези доп. та наук. повідомл. Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 21-22 жовтня 2016 року). Харків : Право, 2016. С. 139-142.

34) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Характерні риси нормативно-правового акта як юридичного документа. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови (Київ, 30 листопада 2016 року). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2016. С. 70-74.

35) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Ефективність норм права, що регулюють оприлюднення нормативно-правових актів. *Ефективність норм права*: матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17 листопада 2016 року). Київ: Ніка-Центр, 2016. С. 286-288.

36) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Юридична техніка у сфері оприлюднення нормативно-правових актів. *Юридична техніка і технологія: теорія та практика застосування*: тези доп. та повідомл. учасн. II Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 24-25 листопада 2016 року). Харків : Право, 2016. С. 119-121.

- 37) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Забезпечення обізнаності громадян у своїх правах та обов'язках. *Правоохоронна діяльність: історія сучасний стан, перспективи розвитку*: матеріали науково-теоретичної конференції (присвяченої пам'яті видатного науковця О.Ф. Граніна) (Київ, 23 березня 2017 року). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2017. С. 82-84.
- 38) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Техніко-юридичні властивості нормативно-правових актів. *Правове регулювання суспільства та проблеми юридичної техніки*: матеріали науково-практичної інтернет-конференції (Івано-Франківськ, січень, 2017 року). Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2017. С. 13-16.
- 39) Легін Л. М. (Андрусів Л.М.) Характерные черты нормативно-правового акта как юридического документа. *Актуальные вопросы современной юридической науки: теория, практика, методика*: сборник материалов II Международной заочной научной конференции (19 мая, Могилев, Республика Беларусь). Могилев: Институт МВД, 2017. С. 306-308.
- 40) Андрусів Л. М. Нормативно-правові акти уряду, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, що підлягають офіційному оприлюдненню. *Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції*: Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 20-21 травня 2017 року). Суми: «Ельдорадо» 2017. С. 5-7.
- 41) Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів як стадія правотворчості: *Innovative research of legal regulation of public administration*. (Lublin, Republic of Poland, 16-17 June). С. 7-10.
- 42) Андрусів Л. М. Належне правове забезпечення оприлюднення нормативно-правових актів в Україні: міркування до вдосконалення. *Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene: Conferința internațională științifico-practică* (Chiinău, Republica Moldova, 22-23 martie 2019). С. 28-31.

43) Андрусів Л. М. Оприлюднення нормативно-правових актів крізь призму принципу правової визначеності. *Проблеми нормотворення, реалізації та тлумачення норм права у світлі загальновизнаного принципу верховенства права*: тези доп. та повідомл. учасн. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 3-4 жовт. 2019 року). Харків : Право, 2019. С. 119-122.